DANIELIS SOVTERI

PALAMEDES,

ſiue

DE TABVLA LVSORIA ET ALEATORIBVS

LIBER PRIMVS.

PALAMEDES,

siue

DE TABVLA LVSORIA, ET ALEATORIBVS.

CAPVT I.

Instituti Operis ratio, & Argumentum.

Ouid. Trist. lib. 2. eleg. 1.

Sunt alijs scripta, quibus alea luditur, artes:
Hoc est ad nostros non leue crimen auos.
Quid valeant Tali, quo possis plurima iactu
Figere, damnosos effugiasq́; Canes.
Tessera quos habeat numeros, distante vocato:
Mittere quo deceat, quo dare missa modo.
Discolor ut recto grassetur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoste perit.
Vt magè velle sequi sciat, & reuocare priorem,
Nec tutò fugiens incomitatus eat.
Parua sed est ternis instructa tabella lapillis;
In quo vicisse est, continuasse suos.
Quique alij lusus (neque enim nunc persequor omnes)
Perdere rem caram tempora nostra iubent.

Leges artesque ludendi aleam à nonnullis traditæ.

Non idem nobis est animus, sed longe diuersissimus, ac iuxta Musicorum prouerbium, discrepans δὶς διὰ πασῶν. Etenim medicamentum diligenter applicabimus, quo fori aleatorij malum, studiumque immoderatum, è vita humana amoliri possit, & in vltimas terras tandem aliquando deferri. Interim

A nobis improbata ac reiecta.

Pers. Sat. 3.

——————*quid dexter Senio ferret,*
Scire erit in voto.

Veterum, inquam, aleam in gratiam stu-

 diosæ

diosæ iuuentutis, excussis doctissimorum Philologorum armariolis & libris, quatenus licet in tanta rei obscuritate, describam hic curatius, quam unquam ante me factum à quoquam memini: ostendens inter alia,

——damnosa Canicula quantum Raderet. Pers. Sat. 3.

——Neque enim (etiam hodie: pudet, & piget me referre) *loculis comitantibus itur Ad casum tabulæ, posita sed luditur arcâ.* Iuuenal. Sat. 1.

Si tu lapsabunde, quisquis es,

*Pessimorum pessime, audax ganeo, * lustro, aleo,* *Al. lurco. Nævius, an Nouius? apud Festum de Verb. S.

ad sanitatem reduci poteris nostra hac lucubratiuncula, erit quod serio triumphem; & iam votorum meorum summam attigi.

QVOD IGITVR FELIX FAVSTVMQVE SIT; agam de blanda, sed damnosa, &

——vetitâ legibus aleâ. Horat. 3. Carm. 24

Argumentum, & commentarioli huius ratio. Quam bene & vtiliter, candidi atque eruditi lectoris esto iudicium. Famæ mihi nunc hæc iacta sit alea; his subsiciuis horis, Saturnalicijs vulgi ferijs, &

——libertate Decembri. Idem lib. 2. Sat. 7.

Qua & mecum, Lector beneuole,

(Quando ita maiores voluerunt) utere.——

Otium sine literis, viui hominis sepultura

Quid potiùs faciam? non sum qui segnia ducam
Otia: mors nobis tempus habetur iners.
Nec iuuat in lucem nimio marcessere vino:
Nec tenet incertas alea blanda manus. Ouid. de Pont. lib. 1. Eleg. 6.

Non mea magnanimo depugnat tessera talo,
Senio nec nostrum cum Cane quassat ebur. Martial. l. 3. Ep. 1

Alea parua nuces & non dãnosa videtur.

Quattuor in nucibus, non amplius, alea tota est:
Lude, inquis, nucibus: perdere nolo nuces. Ouid. de Nuce.

† Μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην : *Insaniam potius, quam ista voluptate gaudeam.* Mart. lib. 4. Epigr. 1. † Philos. N. N. apud Sext. Empir.

Liber, laborque hic noster præcepta salutaria instillabit: & aleatorum improbitate patefacta, à vitijs animum deterrebit, spero.

Martial. lib. 13. Epigr. 1. spero. Hic Operis nostri scopus.

Hæc mihi charta nuces, hæc est mihi charta fritillus.
Alea nec damnum, nec facit ista lucrum.

Cic. pro Archia. *Quantum alij tribuunt intempestiuis conuiuijs, quantum denique aleæ, quantum pilæ; tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero.* *Dulces ante omnia Musæ.*

CAP. II.

De Tabulâ Lusoriâ, & de vario eius usu & denominatione apud Veteres.

NEmo, opinor, tam imperitus est, qui nesciat Tabulam lusoriam, eam à nobis hic disignaii, quæ Belgice vocatur, Verkeer-bert/ Tictack-bert / Schaeck-bert / Speel-bert. &c. Martialis, vbi inquit sub lemmate TABVLA LVSORIA: *Tabula lusoria quæ.* *Lib 14. Epigr. 17*

Hic mihi bis seno numeratur tessera puncto;
Calculus hic gemino discolor hoste perit;

significat eandem tabulam tesseris pariter & calculis (qui diuersi tamen ludi sunt, vti infra vberius demonstrabitur) inseruijsse. Quare recte annotatum patrum æuo:

Raph. Volaterr. lib. 29. *Erat Tabula lusoria, in quâ & alea exercebatur tesseram iactando, & latrunculorum ludus.*

Tabula, in qua calculis luditur, *latruncularia* L. Annæo Senecæ dicitur Epist. CXVII. *Nemo*, inquit, *qui ad incendium domus suæ currit, tabulam latruncularium perspicit, vt sciat, quomodo alligatus exeat calculus*. Sed de Latrunculorum ludo plenius planiusque infra suo loco. *Tabula latruncularia.*

Aliter Latinis *alueus lusorius* appellatur. Nam in Annalibus est, Cn. Pompeium Magnum *tertio triumpho, quem de piratis, Asia, Ponto, gentibusque & regibus* &c. *egit, transtulisse* (Romam) *alueum lusorium cum* *Plin. lib. 37. cap. 2* *Alueus lusorius.*

tesseris è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor. Vitruuius Architect. lib. v. in præfatione: *Vti sunt etiam tesseræ, quas in alueo ludentes iaciunt.* Lucilio, poëtæ antiquissimo, diminutiue *alueolus*; Satyrar. lib. xiv.

Alueolus.

Naumachiam licet hæc inquã, alueolumq; putare, & Calces: delectes te hilo non rectius vinas.

Quo loco * *calces* sunt calculi. Cicero de Finibus lib. v. *Alueolum poscere.* A. Gellius lib. 1. cap. cap. xx: *Κύβος est figura ex omni latere quadrata: quales sunt, inquit M. Varro, tesseræ, quibus in alueolo luditur; ex quo ipsæ quoque appellatæ κύβοι.* Anonymus in Epigrammate veteri de Tabula:

* *Vide Festum de verb. S.*

In parte alueoli pyrgus velut vrna resedit.

Poeta incertus MS. apud Salmasium.

Paullus Diaconus ex Festo Pompeio, *Alueolum, tabula aleatoria.*

Abacus.

Abacus Aurelio Macrobio Saturnalium lib. 1. cap. v. *Sed vultisne,* inquit, *diem sequentem, quem plerique omnes abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis, mutuis ex lecto relationibus exigamus?*

Magis.

Sunt qui *Magidem* Paulli Iurisconsulti huc trahant. De quo ego multum addubito. Locus, quem denotari existimo, exstat in Pandectis, ff. lib. xii. tit. vi. de conditione indebiti, l. 36. Vbi sic Paullus lib. v. Epitomarum Alfeni digestorum: *Seruus cuiusdam insciente domino magidem commodauit: is cui commodauerat, pignori eam posuit, & fugit: qui accepit, non aliter se redditurum aiebat, quam si pecuniam accepisset. accepit à seruulo, & reddidit magidem.* &c. Sed *Magis* hoc loco si pro lance accipiatur, mea sententia, melius succedit. Sic † Plinius accipit: &

Had. Iun. in Nomenclatore.

† *Lib. 32. cap. 11.*

* Varro

Lib. 4. de Ling. Lat. *Varro pro vaſe eſcario. Videatur in Annotationibus ad Pandectas Budæus, & Alciatus Parergor. lib. VIII. cap. XVI. Nec non Briſſonius in Commentario de Verbor. Iuris S.

Tabula lignea. *Diomed. lib. 2.* Conſtabat hæc luſoria tabula, vt plurimum, è ligno. Apud Diomedem Grammaticum, ecce, ænigma huiuſmodi legitur: *Vt mare concretum in creta, ligneo in campo, ubi humana caro ex oſſibus ludebat.* Per *mare concretum in creta*, ſal denotat in ſalino fictili. *Ligneus campus* videri poteſt abacus luſorius. Sed veriſimilius forte menſam ſignificare vult, ſuper quam eſſet ſalinum fictile, & in quam manus talos iactabat. Ita ipſe Grammaticus exponit. Πύργυ ξυλωτύ, *pyrgi* *Pyrgus ligneus.* *lignei*, ſane meminit Agathias Scholaſticus in obſcuriſſimo Epigrammate, quod inferius exhibebimus ex Græcorum Antholog. lib. 1. tit. Εἰς παιδιάν; quo Zenonis imperatoris tabula deſcribitur. De buxeo fritillo, Capite ſequenti.

Martial. lib. 13. *Pyrgus eboreus.* Ex ebore fuiſſe alij indicant. Martialis Epigrammate præliminari ad Xeniorum librum:

Non mea magnanimo depugnat teſſera talo,
Senio nec noſtrum cum Cane quaſſat ebur.

Admirandum, de gemmea tabula. Illud de gemmeo alueo, pedes tres lato, & quatuor pedes longo, quod ex ipſis Pompeij triumphorum actis memoriæ prodit Plinius, inſolens eſt luxuque plenum. quæ cauſa etiam eſt, quare illud in commentarios ſuos retulerit ſingularis ille Naturæ myſtes, & morum cenſor optimus maximus. *Victoria illa Pompeij* (inquit idem) *primum ad margaritas gemmaſque mores inclinauit:*

uit: & reliqua. quæ, suadeo, omnino legas, lib. XXXVII. cap. II. Vbi inter alia (non enim tempero mihi quin elegantissimum locum inde excerpam) *Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa inquam è margaritis, seueritate victa, & veriore luxuria triumpho. Quam profectò inter illos viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? & margaritis, Magne, tam prodiga re & fœminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœdumque probrum erat, ni verius ira Deorum ostentum credi oporteret: clareque intelligi posset, iam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum.*

CAP. III.

De Pyrgo, siue Turriculâ, tabulæ appositâ.

Turricula. TVrricula seu fritillus, idem quod apud Grecos πύργος dicebatur; inter lemmata Martialis, sub hoc Disticho: *Volater. lib. 29.*

Quæ scit compositos manus improba mittere talos,
Si per me misit, nil nisi vota facit. *Martial. lib. 14. Epigr. 16.*

Eius usus Erat paruum turriculæ modo vasculum, quo inclusæ tesseræ siue tali, ad tollendam iactantis fraudem, iactabantur.

πύργος, Pyrgus. Horatius Græca nuncupatione Turriculam *Pyrgum* dixit: *Horat. Sat. 7. lib. 2.*

——— Qui pro se tolleret, atque
Mitteret in pyrgum talos, mercede diurnâ
Conductum pauit. quanto constantior idem
In vitijs, tanto leuius miser.———

Isidorus

Isidor. Hispalē∫. Orig. lib. 18. cap. 61. Isidorus festiuum etymon more suo adfert. *Pyrgus*, inquit, *dictus quòd per eum tesseræ pergant.* Sed cordatius, & proculdubio meliorem se auctorem sequutus, subijcit: *Siue quod turris speciem habeat.* Rectè.

Cæterum nimium quantum à vero dissident, qui *Pyrgum* pro ipsa tabula lusoria accipiunt, quod in ea scilicet tesseræ taliue in turris siue metæ similitudinem accumulentur.

Sid. Apoll. Epist. ad Hecdicium. Quamquam Sidonius Apollinaris *Pyrgi* vocabulo aleam intelligat, Epist. III. lib. III. His verbis: *Omitto quod hic primum tibi pila, pyrgus, accipiter, canis, equus, arcus ludo fuere.* Et Epist. XVII. lib. V. *Tesseras ceperat, quatiebatque; quo velut classico ad pyrgum vocabat aleatores.*

Turriculam & pyrgum *Fritillum* alias appellari, erudite obseruauit Volaterranus. Confirmabo ego illud aliquot clarissimis exemplis; quibus reclamet, qui cum ratione insanire volet. Martialis: *Fritillus.*

Martial. lib. 4. *Dum blandâ vagus aleâ December*
Incertis sonat hinc & hinc fritillis.

Epigr. 14 Vbi Domitius Calderinus interpres: *Fritillis:*) Alueolis. Idem Porphyrio ad Horatium putat. Poëta idem Hispanus lib. V. Epigrammate vltimo:

Et blando malè proditus fritillo,
Arcanâ modò raptus è popinâ,
Ædilem rogat vdus aleator.

Hic idem interpres fritillum, *phimum*, alueolum idem significare prodit. vt & Commentario in lib. XI. Epigr. VIII. ludum aleæ accipit. Hoc loco: *Phimus, φιμὸς.*

Vnctis falciferi senis diebus,
Regnator quibus imperat fritillus.

Hæc vero ad lib. XIII. Epigr. I. annotat: Fritillus, alueolus, & phimus dicitur tabula, qua alea exercetur. Porphyrio putat dici fritillum à sonitu, vt puto, quo alea mouetur. Seneca in Claudio; [in Apocolocynthosi, siue Ioco in Claudium:] *Porphyrio Scholiastes Horatij.*

Nam quoties missurus erat resonante fritillo,
Vtraque subducto fugiebat tessera fundo.

Hæc Domitius ad illum locum. Meminit præterea Fritilli Martialis Epigr. I. lib. XIV.

Nec timet ædilem moto spectare fritillo.

Et Seneca eodem Ludo:

Qui concusso
Magna parastis
Lucra fritillo.

Et ibidem: *Placuit nouam pœnam constitui debere, &c. Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo: & iam cœperat fugientes semper tesseras quærere, & nihil proficere.* Iuuenalis: *Sat. 14. initio.*

Si damnosa senem iuuat alea; ludit & hæres
Bullatus, paruoque eadem mouet arma fritillo.

Sidonius Apollinaris lib. II. Epist. IX. *Hic inter aleatoriarum vocum competitiones, frequens crepitantium fritillorum tesserarumque strepitus audiebatur.* Vide & Epist. XVII. lib. V. Idem in Carmine de Narbone, sub finem:

Hic talos crepitantibus fritillis.

Turriculæ vsus. Ex his locis patet, tesseras in turricula, seu pyrgo, moueri solitas ab aleatoribus, atque motas crepitum edidisse, priusquam in alueolum mitterentur.

Vetus Dictionarium *Fritillum* interpretatur *molinellum in quo piper teritur, & dicitur à frango, quod grana piperis vel alia frangit. & est perforatum ab inferiore parte, & inde piper tritum recolligitur. Ponitur etiam pro vase perforato, per quod solent proyci taxilli, ne ibi fraus fiat.* *Vetus Dictionarium.*

Hæc

Hæc *cornea pyxis* quibuſdam. Vetus Interpres Iuuenalis, initio Sat. XIV: *Fritillus, pyxis cornea, qui fimus* (φιμὸς) *dicitur Græce. Fritinnire aues dicuntur ſtrepere, aut ſonare.* Aliud Scholium: *Apud antiquos in cornu mittebant teſſeras, mouenteſque fundebant. Aut fritillum, pyrgum dixit.* Hæc Scholiaſtæ veteres. Gloſſarium Latino-Græcum ab Henrico Stephano editum: *Fritillum,* πυξίς. vaſculum è buxo videlicet. Auſonius in Commemoratione Profeſſorum Burdegalenſium, Carm. I. de Tiberio Victore Mineruio:

Pyxis cornea.

Vetus Criticus.

Vidimus & quondam, tabulæ certamine longo,
Omnes, qui fuerant, enumeraſſe bolos,
Alternis vicibus quos præcipitante rotatu
Fundunt † excifi per caua buxa gradus,
Narrantem fido per ſingula puncta recurſu,
Quæ data, per longas quæ reuocata moras.

Auſon. Burdigal. *† excuſ. ſi. T. S.*

Lignea turricula è buxo.

Et Pyrgum ligneum agnoſcit Agathias Scholaſticus in epigrammate de Zenonis tabula.

Anthol. lib. I.

Cæterum ex Auſonij loco coniecit non infeliciter magnus Turnebus, Pyrgum illum aleatorium gradatim excauatum fuiſſe exſculptumque; vt agitati concuſſique tali, in graduum offendentes ſupercilia, volutarentur, incertiorque & minus fallax iactus eſſet: neue aleator improbus colluſorem artificio quodam compoſitis talis deciperet, ac nummis emungeret. Stabiliendæ eius ſententiæ faciunt Agathias in epigrammate de tabula Zenonis:

Hadr. Turneb. Aduerſ. lib. 6. cap. 3. & lib. 22. cap. 10.

Cochlis, ſiue gradilli in Pyrgo intus exſcalpti.

Πύργου δουρατέου κλίμακι κοιλοδόμῳ.

Et Sidonius: *Hic tabula calculis ſtrata bicoloribus; hic teſſera frequens eboratis reſultatura pyrgorum gradibus exſpectat.* Itemque Anonymus

Lib. 8. Epiſt. 12.

nymus Epigrammate de Tabula:

In parte alueoli pyrgus velut vrna resedit,
Qui vomit internis tesserulas gradibus.

Verum idem Turnebus alibi ψηφιβόλον fritillum interpretatur: & ait non idem esse fritillum & pyrgum. Nam fritillus fuisse videtur (inquit) vasculum longum, in quod mittebantur tesseræ, vel calculi, vel tali: pyrgus turricula, per cuius altitudinem mittebantur in alueum. Turriculam namque & Fritillum dinstinxit Suidas, eodem arbitro atque interprete. Idem tamen videtur, cum Martialis scribit de Turricula:

Aduers. lib. 27. cap. 3.

Fritillus & Pyrgus diuersa instrumenta Suidæ, an Turnebo?

Quæ scit compositos manus improba mittere talos,
Si per me misit, nil nisi vota facit.

Lib. 14. Epigr. 16

Nisi si quis dicat, fritillo missas in alueolum fuisse tesseras; per pyrgum talos. Quod in medium relinquo. Inclinat tamen animus credere; Pyrgum, siue Turriculam, & Fritillum idem fuisse: eamque turriculam fuisse cauam, gradus intus excisos habentem. Quod liquet ex Ausonio, Sidonio, & Agathia.

Fritilli etymon.

Fritillum dici à sonitu constat, quem motu aleatores exprimunt ex tesseris agitatis & concussis. Fritinnire enim aues dicuntur strepere aut sonare. Vnde Togatorum doctissimus:

Terentius Varro, apud Nonium

Et pullos peperit fritinnientes.

Et Seneca in Epigrammate:

Et Marcus, dulci qui nunc sermone fritinnit.

Apte igitur Fritillus nomen sortitur à crepitu tesserarum, seu talorum.

Pyxis.

Ad hunc Pyrgum viros aliquot insignes Satyrographi istum locum referre perperam video:

Iuuenal. Sat. 14.

——— *partes gladio vel pyxide nummos.*

Per-

Perperam, inquam. Introſpice, ſodes, ipſum auctorem, & interpretandum *gladio vel pyxide*, ferro vel veneno, ſtatim liquebit. Pyxidem venenariam dicit, non aleatoriam. Ita vt mirer hic obhæſiſſe & caligaſſe primi nominis iuriſconſultos, Cuiacium & Gothofredum, ff. ad l. De aleatoribus. Vbi per pyxidem Iuuenalis intelligunt pyrgum, ſiue phimum. Male. His tamen acceſſit nuper diligentiſſimus & eruditiſſimus Ioannes Sauaro, ad Sidonij Epiſt. xxı. lib. VIII. Pyrgi, inquit, ſunt turriculæ, in formam pyxidis; vnde pyxides dictæ Iuuenali Sat. XIV.

——— *partos gladio vel pyxide nummos.*

Vbi vetus Interpres: *Pyxide*, id eſt, *veneno*. Malim, inquit, cum Cuiacio accipere pro pyrgo aleatorio, & fritillo. Vetus Interpres Iuuenalis Sat. XIV. *Fritillus, pyxis cornea.* &c. Acro in Horatij Sat. VII. lib. II. *Pyrgus, pyxis ſine fundo.* idcirco gradilis: quod Sidonius ſignificat. Hi pyrgi, ſiue pyxides, ſine fundo erant, vt per poſticum ſiue foramen teſſeræ in pyxidem iacerentur, & per eburneos vel corneos gradus deuoluerentur in alueolum.

Horat. lib. 2. Sat. 7. *Pyrgi* vocem Latino cœlo ſupra aſtruximus, Venuſini poëtæ auctoritate ſubnixi. Nam lippitudo Sidonianæ Latinitatis tanti apud me non ſit, vt inter claſſicos eum ſcriptorem cenſeam. Sed Cruquius ex manuſcriptis exemplaribus edidit, *Mitteret in phimum talos.* Elige, vtrum malis. Vtraque vox *Phimus. φιμὸς.*

P. S. Græca eſt. Nobis arridet vehementer recepta antiquitus lectio, *Mitteret in pyrgum talos.*

Orca

Orca. *Orca* quinetiam appellata hæc machinula, ad præcauendos aleatorum dolos comparata. Perſius Sat. III.

Iure etenim id ſummum; quid dexter Senio ferret,
Scire erat in voto: damnoſa Canicula quantum
Raderet, anguſtæ collo non fallier orcæ.

Nam ridiculi ſunt, qui vas fictile ſomniant, in quod inter ludentes pueros qui nucem inieciſſet, victor erat. Bernardus Autumnus huc reſpicit ad Iuuenalis Sat. XIV. Nam adducto Martialis illo, *Barthol. Fontius, & alij.*

Incertis ſonat hinc & hinc fritillis.

ſtatim ſubijcit: Pueri vas in terram figebant, & in illud nuces iaciebant. Nugæ. Nuſquam hoc lectum, equidem quod recordor. Et ſi ſit; non hoc vult Perſius. Pyrgum dicit lata aluo, anguſto ore atque collo longiore, in quem tali teſſeræue conjicerentur. Hic inſtar orcæ, ſiue vrnæ, fuit. Vetus Epigramma de Tabula:

In parte alueoli pyrgus, velut vrna, reſedit. *Anonymus poeta.*

Pomponius Bononienſis, antiquiſſimus Comicus, orcæ etiam meminit; hoc fragmento:

Interim dum contemplor orcam, taxillos perdidi. *Extat apud Priſcian. lib. 3.*

Taxillus diminutiuum à *talo*.

Iſaacius Porphyrogennitus, in Characteribus Troianorum & Græcorum, pyrgum illum ſuo æuo appellatum notat μόδιον. μόδιος. Infra locum adſcribemus. Iam enim plus ſatis de Turricula. Pergamus.

CAP. IV.

Ludus latrunculorum. Tabula latruncularia. Calculi milites, & hostes. Ii vitrei, gemmei, & in duas partes diuisi, discolores. Insidiæ. Scacchia. Etymologia eius nominis varie inquisita.

CVm ex Martiale discamus in eadem tabula apud veteres tesseris talisue lusum pariter, atque latrunculis; vnde & ea Tabula latruncularia dicta Senecæ: opportune hic eum ludum describemus. Sic enim poëta Bilbilitanus, sub lemmate TABVLA LVSORIA: *Latrunculi;*

Hic tibi bis seno numeratur tessera puncto:
Calculus hic gemino discolor hoste perit. *ijdem*

Lib. 14. Epigr. 17 Vbi recte Domitius Calderinus interpres annotat: *Eadem tabula & tesseris & calculis seruiebat. In calculis autem, vt infra dicitur, alij dicebantur milites, alij hostes.* Et mox ad Distichon xx, cui CALCVLI lemma imposuit: *Calculi;*

Insidiosorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles: & hostis erit.

Calculi item latrones dicebantur, inquit; qui vitrei erant, duas in partes diuisi. Ouidius: *alij milites, alij hostes; ij vitrei, & in duas partes diuisi.*

Ouid. lib. 2. de Arte A.

Sine latrocinij sub imagine calculus ibit,
Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus.

Lib. 7. Epig. 72. Martialis alibi:

Sic vincas Nouiumque, Publiumque,
Mandris, & vitreo latrone clusos.

Auctor. ad Calpurnium Pisonem, in loco mox citando. Gemmeos Martialis vocat supra; & idem alibi:

———— gemmâ vis ludere: vincor.

Vitrum

Vitrum intelligit, aut certe lapidem pellucidum.

Calculi discolores. Hi in duas diuisi turmas erant, colore diuersi. & lusus erat, vt turmis instructis velut qui congredi acie parant, hinc inde sub hostium imagine procederent; at præscripto fine, quoad quisque progredi debeat. Ita cauere oportebat, vt dum hostem quisque inuadere nititur, alterius non pateat incursibus. Ouidius: *Alex. ab Alex. lib 3. c. 31.*

Cautaque non stultè latronum prælia ludat,
Vnus cùm gemino discolor hoste perit. *Lib. 3. de Arte A.*
Bellatorque suo prensus sine compare bellet,
Æmulus, & cœptum sæpè recurrat opus.

Idem lib. II. Tristium, prolixa illa atque unica Elegia ad Cæsarem Augustum:

Discolor ut recto grassetur limite miles,
Cùm medius gemino calculus hoste perit:
Vt magè velle sequi, sciat, & reuocare priorem:
Nec tutò fugiens incomitatus eat.

Nondum satis mihi perspectum est, an latruncularium hunc ludum respiciat Anonymus in veteri Epigrammate:

Indica materies blandum certamen amicis
Offert, sed belli fert simulachra tamen. *Extat apud Salmasium ex Vet. MS.*
Namque acie æquali concurrit rufeus albo,
Vt grauibus damnis se domet alteruter. &c.

Nam verisimile est tesserarium ludum designari. Vide infra, vbi totum Epigramma exhibemus.

Latruncularia insidiæ. *Calculus* vero is est, qui etiam *latro*, siue per diminutionem *latrunculus* appellatur, vulgo *Scachum* dicimus. *Sub imagine latrociniј*] sub forma rapiendi & occidendi militis tui. Nam qui ludunt calculis, insidiantur collusoribus. Et is ludus est quasi pugnæ cuiusdam simulachrum. *Bart. Merula ad Ouid. lib. 2. de A. A.*

†Ludus latrunculorum, qui nunc ludus *„†Vitus „Amer- „pachius in Exposit. Ouid.*

Scacho-

Scachorum, fortaſſe à fugando (ſi liceat à noſtra lingua [Germanica] etymologiam ſumere) dicitur. SCA-CHI, *& eius nominis etymologia varia*

Scacos à ſcandendo dictos nonnulli putant, quod calculi cum mouentur, in alteram aduerſariam partem ſcandere videantur.

Polyd. Virgil. l. 2. c. 13.

Pet. Gregor. Toloſan. in Syntagm Iuris lib. 39. c. 4.

Quidam hunc ludum Hebræorum inuentum eſſe volunt. Apud eos namque huius ludi nomina, nempe *Scachi* & *Mathi*; quibus ludus perficitur. *Scach* Oſiæ, & alibi, eſt *vallauit, ſæpiuit*: & *Mat* vel *Mot*, mortuus eſt. Et in ludo Scacario cum ludi rex ita obſidetur & circumuallatur, premiturque, vt ſede egregi cogatur, tum *Scach* & *Mat* dicunt: Cum iam videlicet nulla fugiendi ſpes reſtat, atque nulla euadendi via ſupereſt, adeo vt calculus ad extremum redactus, immobilis quaſi mortuus reddatur; tunc voces illæ Hebraicæ audiuntur.

Vide Scaligerum & & Salmaſium cap. ſeq.

Alij *Scachi* nomen reliquum eſſe à Latinorum *Calculo* exiſtimant. Nam Calculorum ludus, & Latrunculi idem. Quod ex Martiale liquido conſtat: Nam cum dicit,

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum, &c.

appoſito lemmate CALCVLI, *latronum bella* & *latronum prælia* (quomodo ſcribit Ouidius) non patitur nos ignorare, ut alia loca diſſimulem. *Scalculum* hodieque Galli atque Itali calculum vocant.

Calculorum ſiue latrunculorum ludi pugnæ ſimulachrum.

Cal. Aurelian. lib. 2. tardar. paſs. cap. 5.

Calculorum [ſiue *Scachiæ*] *ludus habet quiddam quod animum exerceat.*

Eſt enim nihil aliud, quàm caſtra & inſtructa acies.

Hypotypoſis elegantiſſima Scachiæ, ſiue latrun-

latrunculorum ludi extat in Ecloga ad Calpurnium Piſonem in Catalectis veterum Poëtarum, & alibi: Cuius Poëmatij Ouidium quidam, Had. Iunius vero & Ioſ. Scaliger Lucanum auctorem ſtatuunt. Sic autem ille quiſquis eſt:

Te ſi fortè iuuat ſtudiorum pondere feſſum
Non languere tamen, luſuſq; mouere per artem,
Callidiore modo tabulâ variatur apertâ
Calculus, & vitreo peraguntur milite bella,
Vt niueus nigros, nunc ut niger alliget albos.
Sed tibi quis non terga dedit? quis te duce ceſſit
Calculus? aut quis non periturus perdidit hoſtem?
Dum fugit, ipſe rapit: longo venit ille receſſu,
Qui ſtetit in ſpeculis, hic ſe committere rixæ
Audet, & in prædam venientem decipit hoſtem.
Ancipites ſubit ille moras, ſimiliſque ligato,
Obligat ipſe duos: hic ad maiora mouetur,
Vt citus, & fractâ perrumpat in agmina mandrâ,
Clauſaque deiecto populetur mœnia vallo.
Interea ſectis quamuis acerrima ſurgant
Prælia militibus; plenâ tamen ipſe phalange,
Aut etiam pauco ſpoliatâ milite vincis,
Et tibi captiuâ reſonat manus utraque turbâ.

Annæus Philoſophus agens de ſumma Iulij Cani iamiam morituri ſecuritate: *Veriſimile non eſt*, ait, *quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus, numerauit calculos; & ſodali ſuo, Vide, inquit, ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe. Tum annuens centurioni, Teſtis, inquit, eris me vno antecedere. Luſiſſe tu Canum illa tabula putas? illuſit.* &c. Idem Epiſt. CXVII. *Nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam latruncularium perſpicit, vt ſciat quomodo alligatus exeat calculus.* Vbi doctiſſimus Lipſius: *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi*

L. An. Seneca in aureolo libello De tranquillitate animi c. 14.

calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artis, implexum vel obſeſſum euadere. Concludam hoc Caput gemino eiuſdem Sophi loco: De Breuitate vitæ, cap. XIII. *Perſequi ſingulos longum eſt, quorum aut latrunculi, aut excoquendi in ſole corporis cura, conſumpſere vitam.* Epiſt. CVI. *Latrunculis ludimus: in ſuperuacuis ſubtilitas teritur.*

Superuacuus latrunculus abit tempus, πολυτελέστατον ἀνάλωμα.

CAP. V.

Calculi *Latinorum*, Scalculi *Italorum &* *Gallorum*. Excalculari. *Hiſpanorum* Axedres *ſiue* Axadres, *quaſi* exquadri. Scalclus *pro* calclus, *&* ſcalcius *vel* ſcacius *pro* ſcaclus *vel* ſcalculus.

OPeræ pretium hic erit incomparabilis Scaligeri notam apponere; eique eruditiſſimi Salmaſij locum ſubiungere: vt etiam iis, quibus fortaſſis eorum ſcripta, æternitati conſecrata, ad manum non erunt, conſtet quæ præſtantiſſimorum virorum ſententia ſuper illo ludo *Scachia* & nomine fuerit. Ioſephus itaque Scaliger ad Catalecta veterum Poëtarum, Commentario in Eclogam M. Annæi Lucani ad C. Piſonem (ita illud poëmation appellat, & auctorem nominat) in hunc modum inter alia ſcribit:

" Calculorum ludus & latrunculorum idem eſt. Ouidius:

" *Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit.*

" Lucilius lib. XIV.

" *Naumachiam licet hæc, inquam, alueolumque putare, &*
" *Calces: delectes te, hilo non rectius viuas.*

" Nam *calces* ſunt calculi, vt alicubi notat Feſtus.

Festus. Hodie alludunt ad vetus nomen Itali, & Galli; *Scalculum* enim vocant. Puto artis verbum fuisse *excalculari*, de eo qui vinceretur: vt *Excuriari* & *Excuneari* Varroni. Vnde & eadem licentia videntur dicti *Axedres*, vt Hispani vocant, quasi † *exquadri*: nam *squadrones* quadras phalanges vocant. Calculorum vero ludus, nihil aliud, quam castra & instructa acies. Sed caue, ne duodecim scriptorum ludum cum latrunculis confundas. Alius enim est; cuius inuentorem tradiderunt Palamedem. Hæc ille. Nunc nouum Galliæ suæ sidus Claudium Salmasium audiamus.

Excalculari.

Axedres.

† *Aliter Scrinerius. Vide cap. XI.*

Scachios hodie vocant Itali & Galli, voce à calculis detorta. *Calclum* vel *caulclum* dicebant, & præposita sigma *scalclum*: sic enim *sphalangium* pro *phalangium* recentioribus Latinis: atq; ita apud Vegetium scribitur. sic *sfaculam* pro *facula*: hinc Græcis medicis σφέκλα. sic *squadrones* pro *quadrones*, & *squadras* pro *quadras*. ita etiam *stupham* pro *tupham*. τύφη est *accensio*, ἀπὸ τοῦ τύφω: vt ὀφείλη *debitum*, ἀπὸ τοῦ ὀφείλω. addito *s*. Latini fecerunt *stufam*, & *stubam*; quæ vox *hypocaustum* significat. apud Palladium caput est, *De balneis & stufis*. Ita σκυφίαν pro κυφίαν dicebant. Sic igitur & *scalclum* pro *calclum*. at solent Itali Lambdam in Iotam eliquare: hinc *scalcius* vel *scacius* pro *scaclus*, vel *scalculus*. Hanc vocem Longobardi ab Italis Germanique sumpsere.* *Scachum* pro furto vel latrocinio memini legere in veteribus Longobardorum legibus. *Calculi* igitur & *latrones* ijdem. Græci recentiores † ζατρίκιον, hunc latronum ludum vocarunt.

Scalclt.

*Scaken hodieque Belgis latrocinari, & rapto viuere.

† *Vide c. IX.*

runt. Hactenus duo illa insignia lumina, & reipublicæ literariæ columina.

CAP. VI.

Latrones, & Latrunculi unde dicti.

CAlculorum ludus igitur & latrunculorum idem. Quod loca illa præcedenti Cap. IV. allata, satis euincunt. Nunc vnde *Latrunculorum* nomen huic ludo impositum, videamus. *Latrones* prisci pro militibus acceperunt, ἀπὸ τῆ λατρεύειν, *à seruiendo:* quo nomine comprehendebantur omnes promiscue seu cōductitij milites, seu Principum stipatores. Quanquā Varro *Latrones* à latere vult dictos, quasi laterones; *qui circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum: quos postea à stipatione Stipatores appellarunt, & qui conducebantur mercede. Ea enim merces dicitur Græce λάτρον. Ab eo veteres Poëtæ nonnunquam milites appellant latrones, quod item, vti milites, cum ferro; aut quod latent ad insidias faciendas.* Hæc Varro. Nomen vero hoc militibus communicari solitum, ostendit Ennius Annali primo:

Latronum triplex etymon.

Lib. 6. de Ling. Lat.

Latrones pro militibus.

Hæc effatus vbi, latrones dicta facessunt.

Idem alibi:

——— fortunas ecquas cepere latrones,
Inter se memorant.

M. Attius Plautus, Milite glorioso Act. I. Sc. I.

Videtur tempus esse, vt eamus ad forum,
Vt in tabellis quos consignaui hic heri
Latrones, ibus dinumerem stipendium.*
Nam rex Seleucus me opere orauit maxumo,
Vt sibi latrones cogerem & conscriberem.

* Id est. *ijs.*

Et eadem Fabula, Act. II. Sc. VI.

An quia latrocinamini, arbitramini

Quiduis licere facere vobis? ——

Quia homines militares estis videlicet. Item Act. IV. Sc. I.

Nam hodie ad Seleucum regem misi parasitum meum,
Vt latrones, quos conduxi, hinc ad Seleucum duceret.

Et in fragmento eiusdem poëtæ, ex deperdita Fabula Cornicularia: *Citat Varro de L. L. lib. 6. & Nonius.*

Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio.

Et alibi:

Nam & hic latro in Sparta fuit.

Vide præterea Pœnulo Act. III. Sc. III. & Trinummo Act. II. Sc. IV. Adeatur & eruditissimus glossarum auctor Hesychius in voce λάτρον.

Quoniam igitur *latrones* antiquitus dicebantur, qui postea *milites* communiore voce; factum est, opinor, quod calculi tabulæ lusoriæ, quæ nihil aliud quam castra & instructa acies, modo *latrones*, & diminutiue *latrunculi*; modo *milites* in veterum libris dicantur. Exempla eius rei diligenti lectori obseruata; & nos non pauca supra annotauimus. Cæterum ex etymis Varronianis illud mihi fere arridet; *latrones* appellatos scilicet, *quod ad insidias faciendas laterent.* Apte, & conuenienter ad mores militares. Atque huc respexerit Martialis: *Lib. 14. Epigr. 18*

Insidiosorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles, hic hostis erit.

Latrocinium pro militia. Quomodo V. CL. Petro Scriuerio legendum atq; interpretandum videbatur. Quo etiam censore *latrocinij* vox apud Ouidium pro *militia* accipitur, hoc versu:

Siue latrocinij sub imagine calculus ibit. *Lib. 2. de Arte A.*

Gracchus apud Nonium: *Qui apud regem in latrocinio fuisti, stipendium acceptitasti.* Alludit Sidonius Apollinaris lib. I. Epist. II. *Putes illum*

illum & in calculis arma tractare. Alludunt & alij auctores, qui latrunculos belli cuiusdam simulachrum & imaginem existimabant.

CAP. VII.

Scacchiæ *ludus, diuersus ab antiquorum* Latrunculis, *quorundam sententiá.* Πλινθίον.

Hieronymus Vidas, poëta insignis, & Episcopus Albanensis, in principio Scaccheidis suæ dicit:

Ludimus effigiem belli, simulataque veris
Prælia, buxo acies fictas, & ludicra regna:
Vt gemini inter se reges albusque nigerque
Pro laude oppositi certent bicoloribus armis, &c.

Atque hæc communis vulgi opinio est, referentis hunc ludum ad veterum tabulam latrunculariam. Ausus id tamen fidenter negare ante aliquot annos doctissimus Micyllus, ad Nasonis hunc locum, Trist. lib. II.

Iacobus Micyllus Annotationibus in Ouid.

Discolor vt recto grassetur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoste perit. &c.

Scacchiæ ludus hodiernus, non est veterum ludus latrunculorum.

Falluntur, inquit, qui eundem ludum esse putant eum de quo hic dicitur, & qui nostra ætate Scacchiæ, & veteris imitatione Latrunculorum vocatur. Id quod ex ipsis verbis Poëtæ intelligitur; cum inquit:

Cum medius gemino calculus hoste perit.

Et rursus:

Nec tuto fugiens incomitatus eat.

Item lib. III. de Arte:

Vnus cum gemino calculus hoste perit.
Bellatorque suo prensus cum compare bellet
Æmulus, & cœptum sæpe recurrat opus.

Nam neq; comite opus vbique habent nostræ ætatis latrunculi, siue milites; neque

Rex & Regina veteribus incogniti. ,, ſtatim capiuntur, etiamſi qui ſinguli inter ,, geminos diuerſæ partis deprehendantur. ,, & quod hic de Rege & Regina, qui noſtri ,, temporis ſunt, Merula meminit, de eo nul- Bartholomeus Merula. ,, lus veterum mentionem facit. Quare is lu- ,, dus, de quo Ouidius agit, totus alius atque ,, diuerſus eſt ab eo ludo quem noſtra ætate πλινθίον. ,, Scacchiam vocant, Græceque πλινθίον, La- ,, tine (vt puto) laterculus appellatur; cuius ,, rationem Pollux lib. IX. deſcribit. Vide in- ,, fra De promiſcua Philologorum ſuper Ta- ,, bula luſoria & Calculis ſententia.

CAP. VIII.

Recepta opinio firmata nouo tibicine, oſtenſumque Latrunculos Scacchiæ ludum omnino eſſe.

THomas Dempſterus Scotus, I. C. & Philologus eximius, in Paralipomenis ad Ioannis Roſini Antiquitatum Romanarum lib. V. cap. I. inter alia ita commentatur, præmiſſo hoc loco Flauij Vopiſci in Proculo: *Nam cum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipſe decies imperator exiſſet, quidam non ignobilis ſcurra,* AVE, *inquit,* AVGVSTE, *allataque lana purpurea, humeris eius iunxit, eumque adorauit:* Malim, inquit, legere, *allataque lana purpurea, humeros eius vinxit.* ,, Videtur enim exprimere ,, formulam creandi Imperatoris Byzantinis ,, obſeruatam. Nam inter alia Principatus or- ,, namenta, & inaugurationis ſymbola, pur- ,, purea chlamyde humeros veſtiebant. Co- ,, rippus de laudibus Iuſtini Auguſt. libr. II. ,, num. 4.

Cæſareos

Cæsareos humeros ardenti murice texit
Circumfusa chlamys, rutiloque ornata metallo,
Principis exertâ vincebat lumina dextrâ:
Aurea iuncturas morsu præstrinxit adunco
Fibula, & à summis gemmæ nituere catenis.

Deinde subiungit: Ad latrunculos reuertor. Nonnulli existimant alium & diuersum esse ludũ ab eo, quem hodie in Europa frequentissime vsurpamus, in tabula lusoria sexaginta quatuor areolis distincta, nouem lineis ex vnaquaque parte se mutuo intersecantibus; in quibus duo scrupi nomen regum præferunt, duo alij reginarum, quatuor equitum, quatuor satellitum, quatuor centurionum, seu elephantorum turrigerorum; sexdecim denique minores peditum: vt elegantissime descripsit Hieronymus Vidas Cremonensis, libello cui titulus, *Scacchia ludus*. Sed falsam esse eorum opinionem, palam est; cum etiamnum hodie latrones illi colore dispares sedecim, totidem concolores, latronum, militum, regum, nomina habeant, (Fl. Vopiscus supra, *imperatoris* appellationem in hoc ludo dixit) & turmis instructi, hostili quadam imagine procedant, & simulata acie congrediantur, & statione vnicuique calculo præscripta, hostem appetant, sibi, quantum licet, caueant. Sed nemo melius inter priscos scriptores expressit incerto Auctore Panegyrici ad Pisonem, quem falso, vel Ouidio, vel Lucano hactenus adscripserunt.

Latrunculi, Scacchia ludus.

CAP. IX.

Scacchiæ lusus, idem qui recentioribus Græcis Ζατρίκιον. qui ludus imaginem belli habuit; ζατρικίζειν, eum ludum ludere.

NOn possum hic oscitanter præterire, quæ diligentissimus & inexhaustæ lectionis vir Ioannes Meursius obseruauit: atque ea mihi hoc Caput conficient. Scribit in Opere nunquam satis laudando: Ζατρίκιον, Ludi genus. Achmes cap. CCXLI. ὁ βασιλεὺς, ἢ μέγιστος, ἢ ἄρχων πολέμου, ἐὰν ἴδῃ ὅτι τὸ ζατρίκιον αὐτοῦ ἀπώλετο, ἢ ἐκλάσθη, ἢ ἐκλάπη, ἀπολέσει τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς θλίψιν μεγίστην ἥξει. Theocriti Scholiastes Idyll. VI. ἡ δὲ λέξις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν παιζόντων τὸ κοινολέκτως λεγόμενον ζατρίκιον. Anonymus de arte Persica: Δηλοῖ δὲ τὰ παίγνια βόλγων, καὶ ζατρικίων, καὶ ἀγάπας γυναικῶν. Hinc ζατρικίζειν, lusum istum ludere. Achmes loco citato: Ἐὰν ἴδῃ ὅτι ζατρικίζει, τόπον πολέμου μετ' ἐχθρῶν ἐναντίων διαμηχανήσεται. Iterum: Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι παίζων ζατρικίζει ἑτέρῳ γνωρίμῳ, χαρὰν κέρδους προσπορίσουσιν ἀλλήλοις. Videtur autẽ fuisse ille ludus, qui vulgo *Scacchia* appellatur. Colligas inde, quod ad militiam semper & bellum eius interpretationem referat Onirocrita. Præterea etiam clarius est ex altero eiusdem Achmetis loco: Εἰ δὲ ἴδῃ ὅτι παίζων ἔλαβε πλείονας τῶν τοῦ παιγνίου πεσσῶν, πλείονας δεσμώσει τῶν πολεμίων δεσμίων. Hactenus V. CL.

In Glossario Græcobarbaro.

Anonymus De arte Persica M.S.

ζατρίκιον.

ζατρικίζειν.

ζατρίκιον, Scacchia ludus.

Calculorum vero ludum & latrunculorum eundem esse, iam supra abunde à nobis

bis commonſtratum eſt. In Zatricio ludo calculi; & in Latrunculorum ludo calculi. Quare & Grammatici iſte locus adijciatur reliquis. Neque vllum dubium eſt (Petrum Scriuerium ſequor, qui mihi huius ſententiæ præcipuus auctor & fundus) Zatricion recentium Græcorum, veterum Latrunculariam tabulam, & Hiſpanorum *Axedres*, noſtrumque *Scaken* eſſe.

CAP. X.

Vnde orta Zatricij *appellatio, ex ſententia Salmaſii.* Γραμμαί. Γραμμικαὶ χῶραι. μονόχωρος, adunatus in tabula. Πόλεις. πόλις, ζατρίκιον, ζάτριον, ζάτριον.

Χῶραι.

EX ijs quæ ſupra adduximus iam ſatis inter omnes conſtat, Ζατρίκιον apud recentiores Græcos eundem eſſe ludum cum veterum latrunculis & calculis. Nunc reſtat quærēdum, quare ijdem Græci hunc ludum ita appellarunt. Faciam id verbis doctiſſimi & acutiſſimi viri Claudij Salmaſij, & rara eius ſupellectile domum meam inopem alioquin atque incultam, cum bona ipſius, vti ſpero, venia diligenter exornabo.

Tabula, inquit, in qua latrunculis ludebatur apud veteres, tota lineis erat diſtincta, & vnicuique calculo ſuus locus ac ſua ſedes attributa, nec aliter hodie eſt apud nos. tabula enim luſoria ligneis quadraturis diſcoloribus alternatim poſitis diſtincta eſt, & in illis quadraturis locari ſolent calculi. Sedes illas calculorum Græci olim πόλεις, poſtea χώρας nuncuparunt. Γραμμὰς etiam vocarunt, &

Ad Hiſtor. Aug p. 460.

Πόλεις. Χῶραι. Γραμμαί.

γραμμι-καὶ χῶ-ραι.

γραμμικὰς χώρας, quod lineis inuicem disclusæ essent & interceptæ calculorum illæ sedes siue regiones. Hesychius in Glossis, & Eustathius in Homerum. Πόλις sane veterum Græcorum idem omnino fuit cum Zatricio recentiorum, & latrunculis Romanorum. Cratinus in eo ludo describendo βασιλέως etiam meminit. In vtroque ludo calculorum sedes χῶραι dicebantur. In ludo quoque tesserarum, quam πεττείαν Græci dicunt, lineæ in quibus disponebantur calculi, χῶραι vocabantur. Hinc μονόχωρος tam in tesseris, quam in latrunculis, lusor ille dicebatur, qui in omnibus suis calculis spoliatus & victus abibat, vtpote qui ad vnum redactus esset calculum. Veteres Glossæ: μονόχωρος, *adunatus in tabula*. Tabulam vocat tesserarum ludum. Χώρας illas etiam τόπους vocare consueuerant. Etymologicum Magnum: περὶ τοὺς τόπους οὓς ἔχει Παλαμήδειον ἀβάκιον. Χαρακώματα etam appellabant. At Latini [a] *mandras, septa,* [b] *vallos,* & *capsos,* & *carceres* vocabant loca illa siue sedes in tabula, in quibus veluti clusi tenebantur latrunculi. Græci recentiores quoque ζατρίκια nominarunt. ζατρίκιον & ζάτριον vel ζατρεῖον idem: quod & ζητρεῖον dicebant. sic autem dicebatur pistrinum vel carcer in quem serui nequam conijciebantur. Hesychius: ζητρεῖον τὸ τῶν δούλων κολαστήριον. Moschopulus interpretatur † κοῦστον. Ζητρεῖον κοινῶς ὁ κοῦστος, ἔστι δὲ εἶδος κολαστηρίου ᾧ οἱ δοῦλοι ἐδεσμοῦντο. Ζήτριον etiam & ζάτριον scribebatur. inde verbum ζατρεύω in Etymologico Magno; quod ibi exponitur, ἐν μύλωνι βασανίζω. Ζατρίκιον recentiores Græci dixerunt, atque ita vocarunt mandram,

Apud Pollucem in πόλις.

χῶραι.

μονόχω-ρος.

τόποι.

χαρακώ-ματα.

a Martialis, & auctor ad Pisonem.
b Idem auctor ad Pison.

ζατρί-κια.

† Vide Meurs. in Gloss.

dram, vel ſeptum ſiue carcerem latrunculi, hoc eſt locum vel ſedem in qua veluti clauſus tenebatur latrunculus. Hinc totum latrunculorum ludum vel tabulam potius in qua latrunculis ludebatur ζατρίκιον nominarunt. Sic veteribus Græcis πόλεις decebantur ſingulorum calculorum ſedes, quas & χώρας vocatas diximus; nihilo tamen ſecius & ipſum calculorum ludum πόλιν appellarunt, & tabulam ipſam luſoriam quæ plures πόλεις habebat. Ita plane apud recentiores ζατρίκιον tabula ipſa luſoria dicebatur, in qua tamen compluria fuere ζατρίκια, hoc eſt latronum ſiue calculorum ſedes & caſtra. Ζατρίκιον plane Achmes (vide Capite præcedente) pro alueo luſorio cum ipſis calculis accepit. ζατρίκιον. πόλεις. Pollux. πόλις.

Hæc perquam ingenioſe & docte Salmaſius. ſed cui ſententiæ calculum ſuum non adjicit clariſſimus Scriuerius.

CAP. XI.

Zatricium & Axadres, *Perſicum vocabulum (cum Scriuerio) non Græcum (cum Salmaſio.) De tabulæ latruncularia ſiue Scachiæ inuentoribus, Petri Teixeiræ Hiſpani ſententia laudata.*

Strenue oppido & acute (negari non poteſt) Ζατρίκιον Græciæ vindicare conatus eſt elegantiſſimus Salmaſius: ſed non ita feliciter ei ſucceſſit negotium, quin alijs coniectandi & ſeorſum ſentiendi locus aliquis relictus ſit. In varias, ſcio, opiniones nominis deriuationem ſpargi poſſe; alias, *Cl. Salmaſ. ad Vopiſc. p. 459.*

alijs

alijs verisimiliores: Mihi ſane palmaria videtur Petri Scriuerij obſeruatio. Sentit ille *Ζατρίκιον* vocabulum purum putum Perſicum. Perſis namque latrunculorum ludus *Xatreng*, vel *Xatrang*, appellatur; quod ipſis eſt *Regius iocus, ſiue luſus*. Inde Græci recentiores Ζατρίκιον fecerunt, ν litera omiſſa. quod in multis vſu venit. Sic *καστρέσιον* ſiue *καστρήσιον*, *castrenſe*; *ῥωμανήσιον*, *Romanenſe*; *ἀρμέντα*, *armenta*, & *ἀρμεντάριον*, *armentarium*. ſcribunt efferuntque, & ſimilia alia Græco-barbari. A Perſico *Xatreng*, Hiſpanorum *Axadres* ſimiliter detortum; quod plene olim fuerit *Al-Xatrengs*. Nemini enim paulo humaniori *al* articulus Arabicus eſt ignotus, quo appellatiua & adiectiua nomina late patentia & vaga reſtringunt. Hæc quoque diuinatio eſt eruditiſſimi eiuſdem Scriuerij. Legerat ille apud Petrum Teixeiram in Compendio Hiſtoriæ Perſicæ (ex Tarryco Mirkondo Perſarum Chronographo antiquo, & alijs) Hiſpanice conſcripto, circa tempora Anuxironis Perſarum regis, & Auicennæ celeberrimi medici, ex India in Perſiam allatos eſſe duos inſignes libros Philoſophicos; quorum alteri *Kelilàh*, alteri *VVademaná* nomen inditum erat: iiſque adiunctam fuiſſe tabulam latruncularium (*Zatricion* Achmes, & alij, *Axadres* Hiſpani vocant) qua ſignificabant inconſtantiam ac mutabilitatem vitæ humanæ, eiuſdemque perpetuam diſcordiam. in qua cum luctandum eſſet & certandum quotidie, arbitrabantur vitam inſtitui oportere caute inprimis ac prudenter. Teſtatur Mirkondus, remiſſum Indis

Zatricion Perſica vox, non Græca.

Vide Meurſii Gloſſar.

Xatrang

Tarryeus Mirkondus Perſa

Circa A. 575.

El iuego del Axadres.

El iuego de las Tablas.

Indis a Persis alueum tesserarium: quo indicabant, solam prudentiam hominibus in hac vita militantibus non sufficere, sed addendam etiam esse necessario aliquam arti & industriæ fortunã. cui in tesseraria tabula plurimum licet: in latrunculorum vero ludo peritiæ ludentium & ingenio soli locus erat. nihil ibi alea quod ageret, habebat. Teixeiras idem Persis atque Indis frequentari vtrumque lusum, præstantissimosque inibi in ea arte non paucos refert. Quamquam autem diuersos præceptores & varia dogmata sequantur, tamen Scachiæ inprimis ludo dediti sunt. Neque à vero absonum videri sibi scribit Teixeiras, apud Persas primum repertam tabulam latruncularium, ratione potissimum hac persuasus: quod quibuscunq; in regionibus hoc ludi genus luditur, seruentur calculorũ siue latronum nomina eadem, aut corrupta saltem minimum & variantia à Persica nomenclatura. Nam Rex illis est *Xá*; quod probe conuenit. Domina seu Regina *VVazir*, qui calculus proximus est à Rege. Qui nobis *Delfin*, illis *Fil* est, quæ vox Elephantem denotat; quorum animalium plurimus in bello apud Orientales vsus. Equum illi appellãt *Asp.* vel *Faráz*; quod idem est. *Peon*, vocãt *Peadà*, quasi peditem. Quodq; *Xaque* nos dicimus, illi *Xá* enunciant; quo verbo Rex admonetur. Et pro nostro *Mate*, illi *Xamate* dicunt; quod lingua Persica significat, Rex mortuus est. Hæc obiter Historiæ Persicæ compendio intexit Petrus Teixeiras. Qui præterea addit latruncularium tabulam Babyloniorum inuentum quibusdã videri. Recte

In latrunculis alea nulla.

El Axadres, y Tablas.

Latrunculi Persarum inuentum.

Partium siue calculorum, nomenclatura Persica.

Babyloniorum inuentum latrones.

Recte, vt ait ille, & probabiliter. quo euincitur videlicet, debere nos hunc ludum Persis: quorum in confinio Babyloniorum regnum: cuius imperio sæpe ac aliquamdiu potiti fuerunt Persæ. Dissertatiunculam hanc prorsus nouam, & Latinis literis nusquam antea, quod equidem recordor, consignatam, habeo ex schedis humanissimi viri P. Scriuerij. Assentior tibi, mi Domine; assentior: nam vestigia clarissima sunt, & omnia coniecturæ tuæ fauent. *T. Scriuerij Diatriba M. S.*

CAP. XII.

Quis Tabulæ lusoriæ, siue ludicræ dimicationis, inuentor.

INuentorem tabulæ latruncularie facit communior consensus PALAMEDEM: quidam Pyrrhum, alij Chilonem, vnum ex Sapientibus: sunt & qui Attalum Asiaticum auctorem prodant. De omnibus ordine ac distincte videamus.

Pyrrhus Epirota. *Pyrrhus Epirota, strategematum peritissimus, primus, quemadmodum ea disciplina per calculos traderetur in tabula, ostendit.* Hæc Donatus Grammaticus ad Comici illud: *Idem hoc iam Pyrrhus factitauit.* Ammianus Marcellinus lib. XXIV. in limine, de eodem Pyrrho: *fuit opportunis in locis castrametandi, armorumque speciem diffundendi ex industria, vel attenuandi, perquam scientissimus, maximusq́; præceptor certaminis Gymnici.* Quod testatur L. Seneca lib. II. De ira, cap. XIV. Et de acie instruenda reliquit ipse Commentarium, referente in Vita eius Plutarcho. Cuius & alij meminerunt. Sed de *Terent. Eunuch. Act. 4. sc. 7.*

Gymni-

Gymnici certaminis inuentore dubitat Lipsius, interrogatque: An regem illum nobilem; an potius alium huius artis, a quo & *Pyrrhica saltatio* nomen habet?

Attalo Asiatico Ioannes Sarisberiensis attribuit aleæ inuentionem, Policratici lib. *I. cap. V. *si gentilium historijs creditur,* inquit. *Attalus Asiaticus.*

Sed communior, inquam, consensus, neque Pyrrhum, neque Attalum, sed PALAMEDEM Nauplij filium; qui in obsidione Troiana, vt milites in officio contineret, illud ludi genus belli imagine, seu tesserarum lusum, excogitauit. Sophocles in Palamede: *Palamedes Nauplides.*

οὐ λιμὸν οὗτος τόνδ᾽ ἄπωσε, σὺν θεῷ,
εἰπεῖν, χρόνου τε διατριβὰς σοφωτάτας
εἰ ἴδρε φλοίσβου. μετὰ κόπον καθημένοις
πέσσους, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος.

Hoc est, Hadriano Iunio interprete:

Namque ille (dicam enim) procul famem, deo
Iuuante abegit, otiumque fallere
Docuit sedentes littore in sicco, mare
Vbi murmurat, ludo reperto tessera,
Ad dulce vitæ desidu solatium.

Sidonius Apollinaris Carm. XXIII. num. 461.

Hic promens teretes pilas, trochosque,
Hic talos crepitantibus fritillis,
Nos ad verbera tractuum struentes,
Tanquam Naupliades repertor artis,
Gaudebas hilarem ciere rixam.

Lactantius Placiades Statij poëtæ Scholiastes, Achilleidos lib. I. de eodem: *Hunc autem constat fuisse prudentem, nam & Tabulas & ipse inuenit, ad comprimendas otiosi seditiones exercitus.* Eustathius ad Homerum, & Suidas in παλά. Vnde ab inuentore *Palamediaci calculi* * Cassiodoro dicuntur. Sed omissis *Palamediaci calculi.*

*Variar. Ep. lib. 8. Ep. 31.

omiſſis cæteris & minutis auctoribus, Pauſanias locupletiſſimus eſt teſtis in Corinthiacis, & rurſus in Phocicis; adſtipulante Philoſtrato Lemnio. Quorum teſtimonia proferemus., & finem Capiti imponemus. Pauſanias igitur in Corinthiacis: Πέραν δὲ τοῦ Νεμέου Διός, Τύχης ἐστὶν ἐκ παλαιοτάτου ναός· οἱ δὲ Παλαμήδης κύβους εὑρὼν ἀνέθηκεν ἐς τοῦτον τὸν ναόν. *Supra Nemei Iouis, Fortunæ fanum eſt perantiquum: in quo inuentas a ſe teſſeras Palamedes dedicauit.* Et in Phocicis: Καὶ Παλαμήδης τε καὶ Θερσίτης κύβοις χρώμενοι παιδιᾷ τῇ Παλαμήδους εὑρήματι: *Mox cernes Palamedem & Therſiten teſſeris (quod* ludicrum ipſe *Palamedes excogitauit) luſitantes.* Philoſtratus vero in Heroicis ita ſcribit: Ὄντων δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἐν Αὐλίδι, πεττοὺς εὗρεν, οὐ ῥάθυμον παιδιὰν, ἀλλ' ἀγχίνουν τε, καὶ εἴσω σπουδῆς: *Græcis autem in Aulide deſidentibus teſſeras excogitauit, ludum non modo non deſidem, verum ſolertem ac ſtudio dignum.*

Palamedes teſſeras à ſe primum inuẽtas, Fortunæ dicat.

Alij dicunt hoc ludi genus olim inuentum circiter annum Orbis conditi termilleſimum Iↄ cxxxv, à quodam ſapienti viro, nomine Xerxe; qui ita Tyranni ſæuitiam coërcere metu, ac cum documento monere volens, oſtendit majeſtatem ſine viribus, hominumque adminiculis, parum admodum valere, atque tutam eſſe; quando per iſtiuſmodi ludum ſatis patebat regem facile oppreſſum iri, niſi inuigilaret, à ſuiſque defenderetur.

Polyd. Virgil. lib. 2. cap. 13. De rer. Inuent.

CAP.

CAP. XIII.

Tabulæ Palamediacæ descriptio, secundùm Suidam, Cedrenum, & alios. Allegorica eiusdem expositio.

Suidas in voce, Τάβλα.

Tabula, philosophica machina & inuentio.

TΆβλα, ὄνομα παιδιᾶς· ταύτην ἐφεῦρε Παλαμήδης εἰς διαγωγὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, σὺν φιλοσοφίᾳ πολλῇ. Τάβλα γάρ ἐστιν ὁ γήϊνος κόσμος· δώδεκα δὲ * ὁ ζωδιακὸς ἀριθμός. τὸ δὲ ψηφοβόλον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἑπτὰ κοκκία, τὰ ἑπτὰ ἄστρα τῶν πλανητῶν. ὁ δὲ πύργος, τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ. ἐξ οὗ ἀνταποδίδοται πᾶσι πολλά, * καὶ κακά. Ἄλλοι δὲ λέγουσι. Hæc Suidæ Æmilius Portus, Francisci Porti Cretensis filius, qui integrum Suidam primum Latinitate donabat, sic interpretatur: *Tabula, nomen ludi. Hanc Palamedes, ad exercitus Græci delectationem, magna cum sapientia inuenit. Tabula vero, est mundus terrestris. Duodenarius vero numerus, est ipse Zodiacus. Ipsa vero * tabula, in qua calculi iaciuntur, & in ea septem grana, septem stellæ planetarum* sunt. *Turris vero*, est *ipsa cœli altitudo, ex qua multa, & mala omnibus rependuntur. Alij vero* aliter *dicunt*. Quibus addit: *Tabula, in qua luditur tesseris; Gallice,* Tablier, au quel on ioue aux dame, ou bien aux eschecs. *Hanc Palamedes magna cum eruditione & ingenij acumine, ad tempus transigendum & fallendum, inuenit. Intelligitur autem Tabula, ludusque* Schaccorum, *vt vulgo vocantur. In Græcis sub finem, legendum forte,* πολλὰ καλὰ, καὶ κακὰ, *multa bona, & mala.* Hæc ille. Georgius Cedrenus in Historiarum compendio: Οὗτος ἐστι Παλαμήδης, ὁ καὶ τὴν ταῦλαν ἐφευρὼν πρὸς με-

* Vel, ipsa calculorum iaciendorũ area.

Dominarum iocus.

Edit. Guliel. Xyandri p. 103.

περισπασμὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ σύνθεσιν σὺν φιλοσοφίᾳ πολλῇ καταστήσας. ὥρισε γὰρ εἶναι τὴν ταῦλαν, τὸν γήινον κόσμον: τοὺς δὲ δώδεκα κάσους, τὸν ζωδιακὸν ἀριθμόν: τὸ δὲ ψηφόβολον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κοκκία, τὰ ἑπτὰ ἄστρα τῶν πλανητῶν: τὸν δὲ πύργον, τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, ἐξ οὗ ἀνταποδίδοται πᾶσι καλὰ, ἢ κακά. Hoc est: *Is est Palamedes; qui ad exercitus reficiendos oblectatione animos, tabulam & eius compositionem, philosophica admodum industria, inuenit. Sic enim instituit, vt tabula esset mundus elementarius: duodecim casus [capsulæ,] signorum Zodiaci numerus: talorum iactus, & quæ in talis sunt grana; septem planetarum astra: turris, cœli altitudo, ex quo omnibus bona ac mala tribuuntur.*

κάσοι, pro κάψοι. Vide Salmas. p. 461. & 463.

Eadem apud Ioannem Antiochensem περὶ ἀρχαιολογίας: & vberiora apud Isaacium Porphyrogennetam in Paralipomenis Homeri, seu Characteribus Græcorum & Troianorum, qui ad Troiam fuere; quos se è Dicty sumpsisse testatur. Quare operæ pretium fecero, si locum integrum adscripsero:

Ioann. Antiochen. apud Salmas. p. 463.

Ὁ Παλαμήδης, φρόνιμος, εὐπαίδευτος, πολύβουλος, μεγαλόψυχος· ᾧ δὴ πρώτως τὸ ταυλίζειν, ἤτοι κυβεύειν ἐξεύρηται. ἐκ μέσου τῆς κινήσεως τῶν ἐν οὐρανῷ ἑπτὰ πλανητῶν, τῶν κατὰ μοιρικὴν τύχην, ὥς φασιν, ἐπαγόντων χαρὰς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ λύπας, ὥρισε τὴν ταῦλαν ἤτοι τὸν πίνακα τοῦ παιγνίου, τὸν γήινον κόσμον· τοὺς δὲ δώδεκα κάσας, ἤτοι τὰ χαρακώματα τούτου, τὸν ζωδιακὸν ἀριθμόν· καὶ τὸ ψηφόβολον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κοκκία, ἅπερ τῷ κύβῳ ῥιπτάζονται, ὡς ἀναλογοῦντα τοῖς ἀστράσι· τόν τε πύργον αὐτὸν, τὸν καλούμενον μόδιον, τὸ ὕψος αὐτὸ τὸ οὐράνιον ἀντιτιθέμενον· ἐξ οὗ καὶ ἔρχονται εἰς ἡμᾶς κατὰ ἀνταπόδοσιν, ὥς φασιν Ἕλληνες, κακὰ καὶ καλά. Τοῦτο οὖν ὁ Παλαμήδης, σοφίᾳ πεπαιδευμέ-

Ταβλίζειν, *tabula ludere.*

Χαρακώματα

Μόδιος

δόκιμος ὤν, πάλαι τὴν τάβλαν ἀπήρτισεν. *Palamedes, prudens, bene eruditus, multi consilij, magnanimus, qui primus tabulam, siue ludum aleæ inuenit. Ex motu siquidem septem errantium stellarum, quæ fatali (vt fama est) destinatione, gaudia aut dolorem hominibus inducunt, tabulam delineauit; eam dico, in qua luditur, tabellam, quæ terrarum hunc referret mundum. Duodecim autem ductus, quorum singuli ad instar valli cuiusdam sunt, numerum referunt Zodiaci. Locus qui calculos recipit* (ita clarissimus Rutgersius τὸ ψηφόβολον accipit) *quiq; in eo sunt quasi siliquæ, quæ petuntur alea, proportione stellis respondent. Turris autem, siue pyrgus, quem & medium nunc vocant, cœli sublimitatem vt exprimeret. Ex quo ad nos pro merito, aut mala, sicut volunt Græci, veniunt & bona. Ex his igitur Palamedes, eruditus ac sapiens cum esset, tabulam construxit olim.* Ex Isaacij hoc loco, & altero Cedreni, quibus paria refert Ioannes Antiochensis, liquido constat, Suidæ locum mutilum esse, & deprauatum, restituendamque ei vocem κάζες, quæ hodie in editis libris exulat. quod & V. C. Ioannes Meursius animaduertit in Glossario Græcobarbaro, voce κάζος. & post illum quoque diligentissimus Claudius Salmasius. Igitur tribus illis scriptoribus præuijs, corrige in Suida: Τάβλα γάρ ἐστιν ὁ γήϊνος κόσμος· Δώδεκα δὲ κάσοι, ὁ ζῳδιακὸς ἀριθμός. Et fine illius loci, πᾶσι καλὰ ἢ κακά, cum Cedreno & Porphyrogenneta: vel, πᾶσι φαῦλα καὶ καλά, cum Ioanne Antiochensi. quæ lectio & Salmasio arridet. Cuius de insolentiore ista voce, κάσοι, commentum sane quam ele-

Ex Ioan. Rutgersii interpretatione; Var. Lect. lib. 5. c. 20.

Meursius in Glossario: Κοσ-κίον, siliqua. *Scribitur quoque,* κακκίον.

Psephobolon.

gans & doctum: dignumque, quod his apponatur.

κάσσοι, siue κάσοι, quid.

Sed quare, inquit, κάσσοι? aut quid sunt κάσσοι? κάσσοι sunt κάψοι. namque ψ & σ sæpe apud Græcos inuicem mutari consuerunt. Hinc σίτλακος, & ψίτλακος, idem. σάγδας, & ψάγδας: quod est genus vnguenti. Sic κάσσοι pro κάψοι. Hesychius: καψοὶ, οἱ τοῖχοι. καψοι, *capsi*, Latina plane vox est, quæ parietem craticium, aut vallum aut septum significat. Hinc *capsus* in plaustro, quem Græci πείρινθον vocant: & *capsum animalium* apud Velleium, pro septo vel stabulo. Recentior ætas Latinorum *sudem* dixit. Sed verius est *cassum* pro *capsum* ex more loquendi, quem infima Latinitas habuit, manauisse? sic *cassetam* pro *capseta*, hoc est parua capsa, vulgo dicimus, & *cassam* alicuius Sancti, pro *capsa*. Inde igitur κάσσοι Græcis pro καψοὶ, loculamenta calculorum in tabula: quæ & *puncta*, & *scripta* dicebantur, & *lineæ*, & γραμμικαὶ χῶραι Græcis, & γραμμαί. Κάσσους, χαρακώματα exponit Isaacius Porphyrogenneta in Paralipomenis Homeri.

Capsi & loculamenta calculorum.

Quemadmodum in lusu latrunculorum, *loculi lineis distincti* in quibus calculi statuebantur, *carceres*, & *mandra* & *septa* & *valli*: sic etiam in tesserarum lusu *lineæ* & *scripta*, per quæ currebant calculi, dicebantur *capsi* & *septa*, per quæ mouebantur calculi, variosque positus ac situs accipiebant, ex vario tesserarum iactu.

Glossarium Meursij interpretatur, Κάσος, κάσσος, *Casus*. Quod in ea voce consulendum: & vide, an Iuuenalis huc faciat:

Neque

Iuuenal. Sat. I. — *Neque enim loculis comitantibus itur Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.* *Casus tabulæ.*

Sed quemadmodum *casum tabulæ* dixit Satyricus; sic τάβλης τύχας dixit Agathias in Epigrammate de tabula Zenonis: quod eidem Salmasio recte obseruatum.

CAP. XIV.

Ψηφοβόλον (ex Turnebi sententia) fritillus. Pyrgus, turricula; tessera, talus; tabula lusoria; latronum ludus; grammismus; gramma; calculi ordinarij, & vagabundi, & inciti: Prouerbium, Res ad incitas redijt.

Ex Aduersar. Turneb. lib. 27. cap. 3. DE ludo Tabulæ, quæ apud Suidam legi, non alienum nec abs re fore credo, si & hic memoriæ tradam: sunt enim nec iniucunda, nec illepida. Et fortasse ad intelligentiam poëmatum & auctorum non inutilia. *Tabulam,* inquit, *Palamedes reperit ad Græcanici exercitus lusum, non sine magna philosophia: nam ipsa Tabula, iste terrestris mundus est: numerus duodenarius, Zodiacus: psephobolum* (quod interpretor *fritillum*) *& septem granula in eo, sidera errantia; turris, altitudo cœli.* Hoc ex loco intellectu procliue est, non idem esse *fritillum*, & *pyrgum*, id est, *turriculam*. Nam fritillus fuisse videtur vasculum longum, in quod mittebantur tesseræ, vel calculi, vel tali: pyrgus, turris, per cuius altitudinem mittebantur in alueum. Condemnatum scribit in *Apocolocyntosi Claudium Imperatorem vt percusso (pertuso) fritillo luderet tesseris. *Tabula ludus à Palamede inuentus.* *Psephobolon.* *Fritillus.* *Pyrgus.* *ἀποκολοκυνθώσει.

Nam quoties, inquit, missurus erat resonante fritillo,

 Vtra-

Vtraque subducto fugiebat tessera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperque petenti
Decepere fidem refugi, digitoque per ipsos
Fallax assiduo delabitur area furto.

Turricula. Turriculam & fritillum distinxit Suidas. Idem tamen videtur; cum Martialis scribit de turricula, lib. XIV. epigr. XVI.

Quærit compositos manus improba mittere talos,
Si per me misit, nil nisi vota facit.

Nisi quis dicat; Fritillo missas in alueolum fuisse tesseras, per Pyrgum tamen; vt ex Suida dicebamus. Pluribus autem videntur veteres lusisse talis, quam tesseris: tribus enim tesseris, quatuor talis lusitabant; cum Martialis scribat in Epigrammate præcedenti: (XV. lib. XIV.) *Talorum ludus.*

Non sim talorum numero par tessera. ———

Tessera. Talus. In tessera sex latera, quatuor in talo erant; itaque talo neque binio, neque quinio erat: sed tantum ternio, & quaternio, & senio, & canes, id est, vnitas. Ternionem & quaternionem etiam suppum & planum vocatos esse legimus. Præter eos iactus Venus erat, cum tali quatuor diuerso erant omnes numero; id est, cum iacti erant omnes talorum numeri. Martialis Epigr. XIV. eiusdem libri: *Apud Isidor. Origin. lib. 18. cap. 65.*

Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Tabula lusoria. Erat & tabula lusoria duodecim numeris distincta, in qua calculis vel latrunculis ludebatur. Alij in ea quinas vtrinque lineas fuisse dicunt, & mediam sacram, vt vndecim numero essent. Ludus autem latronum erat, vt duo concolores vnum discolorem includerent, & perimerent. Cui ludo finitimus erat Grammismus, quem & Gram- *Latrunculi. Grammismus.*

Grammas vocabant. Cicero in Hortensio, & Quintilianus lib. XI. cap. II. *scripta* vocasse videntur. Fuisse autem è calculis accepimus *ordinarios*, & *vagos*: illi ordine mouebantur; hi velut vagabantur, & errabant. Erant & *inciti*, qui moueri nullo modo poterant: vnde *ad incitas rem rediisse* in prouerbium abiisse, & à calculis id sumptum esse, quidam referunt. quorum non omnino improbanda auctoritas est.

Isidor. ibid. cap. 67.

Grammæ. Scriptorum XII ludus. Calculi ordinarij, vagi, inciti.

CAP. XV.

Palamediacus Abacus; Tabula. Q. Mucius Scæuola lusor egregius. Collis, colus. ἠθμός. Calculi rubri atque albi. Nigri item atque albi. Delicatorum aurei argenteique denarij, pro iisdem.

PRæter superiora testimonia, etiam hæc, quæ continuo subiungemus, facile Palamediacam tabulam adstruant. Iure certe Aurelius Cassiodorus lib. VIII. epist. XXXI. *Palamediacos calculos* indigitat. Hinc & παλαμήδειον ἀβάκιον Etymologico Magno. Vide & Gregorium Nazianzenum Inuectiua I. Sed non Græci tantum recentiores, Suidas, Cedrenus, Ioannes Antiochensis, Isaacius Porphyrogenneta, quorum iam supra meminimus; sed Latini quoque infimæ vetustatis auctores, tabulæ inuentionem Palamedi passim tribuunt. Et *tabulam* cum nominant, totum ludum intelligunt in tabula lusitari consuetum, tesseris calculisque constantem. Nam diuersum à ludo latrunculorum esse, doctissimis quibusdam viris, & Claudio Salmasio inprimis, videtur: cuius

Παλαμήδειον ἀβάκιον.

ſententiam Capite ſequenti exponemus. Nunc teſtimonia Latinorum proferamus. Vetus Epigramma ἀνεκδοτον DE TABVLA:

Has acies bello ſimiles eano, quas Palamedes
Conſtituit caſu vario, paribuſque periclis.

Aliud Epigramma vetus, etiam ἀνεκδοτον, *De tabula* ſimiliter inſcriptum: quod exhibitum primum à Salmaſio, reponam hic denuo integrum. Ecce illud, quomodo apud ipſum legitur.

Tabula.

DE TABVLA.

In parte alueoli pyrgus velut vrna reſedit,
Qui vomit internis teſſerulas gradibus:
Sub quarum tactu diſcordans calculus exit,
Certanteſque fouet ſors variata duos.
Heis proprium faciunt ars & fortuna periclum.
Hac cauet aduerſis caſibus, illa fauet.

NOTA.

Sequentia Salmaſius à præcedentibus non interſtinguit aut ſeparat. P. Scriuerio aliter videtur; dirimenda nempe, atq;in duo Epigrammata, quorum prius Hexaſtichon, poſterius Octaſtichon ſit, ſecanda: cum titulo, DE EADEM; vel, ALIVD.

Compoſita eſt tabula nunc talis formula belli,
Cuius miſſa facit teſſera principium.
Ludentes vario tum exercent prœlia fato,
Ruſſeus an nitidus præmia ſorte ferat.
Paſcitur à multis auidè damnoſa voluptas,
Ne fœdet gliſcens otia ſegnities.
Hoc opus inuentor nimium Palamedes amauit,
Et parili excellens Mucius ingenio.

Q. Mucius Scæuola, Augur, tabulæ luſu excelluit.

Vidit is horum Epigrammatum apographum MS. è Gallijs in Batauiam tranſmiſſum: in quo hanc varietatem lectionis mihi notaui. Epigram. 1. verſ. 3. in illa ſcheda legebatur:

Sed

Sub quarum ictu concurrit russeus albo.

Et vers. 5. *Ambiguum faciunt ars & fortuna p.* Non, *Hic proprium faciunt.* In 11. Epigr. vers. 4. melius fortasse legetur, *præmia forte ferat.* Adiungebatur præterea aliud Epigramma nondum editum eiusdem argumenti: Cuius meminit quoque Salmasius, & locum vnum & alterum ex eo producit. Nos hic totum, quomodo id Scriuerius descripserat, cum reliquis extrudemus.

De Tabula.

Indica materies, blandum certamen amicis
Offert, sed belli fert simulacra tamen.
Namque acie æquali concurrit russeus albo,
Vt grauibus damnis se domet alteruter.
Contorquet varios alternans tessera missus,
Fataque ludentum collis & ima probant.
Pax & pugna simul ludo iunguntur in uno,
Cum victi spolijs victor amicus ouat.

Ita erat in exemplari, quod vir eximius, quem honoris causa supra nominaui, P. B. communicauit. Sed varia iterum hic occurrit lectio apud Salmasium. Vers. 2. *Offert se, belli fert simulacra t.* Vers. 6. *colus & vrna probant.* cum hac Nota: *Colum & vrnam* vocat veteris auctor Epigrammatis non- *Colus,* dum editi, τὸν ἠθμὸν καὶ πύργον. Sed minime *urna.* dissimulandum est, in antiquo exemplari *ἠθμός.* scriptum esse, *collis & ima probant.* quod te- *πύργος.* mere mutandum non est: Nam & *collis* in tabula mentionem facit Cento ἀνέκδοτος, quem habemus vetustum, ex Virgilianis contextum versibus, & DE ALEA inscriptum, qui totam hanc in tabula calculis tesserisq; ludendi rationem luculentissime & elegantissime exponit. Carmen ipsum ita incipit:

Cento Virgilianus De Tabula. MS. apud Cl. Salmasium.

Artis opus raræ, tua si mihi certa voluntas,
Expediam dictis, donum exitiale Mineruæ.
Tu vatem tu diua mone. nunc ipsa vocat res,
Et furys agitatus amor, &c.

Et infra:

Quæ loca, quæue habeant gentes, ubi sistere detur;
In summo collem qui plurimus, alter ab illo
Est locus.

Collis pro Pyrgo. Vides. *In summo collem:* & quæ *ima* dicuntur auctori veteris Epigrammatis, Cento ille *imum fundum* appellat:

Imus fundus. *Ossa minutatim fundo voluuntur in imo.*

Et alio loco:

Terna tibi hæc primum fundo voluuntur in imo.

Imum tabulæ fundum, nisi fallor, intelligit: per collem autem pyrgum. Nam πύργον in tabula τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ significare tradunt, qui hunc ludum ἀλληγοροῦσι. Per ima vel imum fundum, & per collem fata ludentium probari dixit, quæ per pyrgum & tabulam probabantur. De pyrgo enim in tabulam iaciebantur tesseræ, in quibus ludentium fata consistebant. Per ἠθμὸν vero quasi per infundibulum mittebantur in pyrgum tesseræ. & ἠθμὸν vocarunt tam δικαστικὸν quam κυβευτικὸν, quod similis vtriusque figura esset, & infundibulum vterque referret. Nam in summo latus erat, in imo strictus & angustus. &c. quæ castigatissimi iudicij vir ad Flauium Vopiscum in Proculo annotat.

Infundibulum.

Vide Salmas. ad Hist. Aug. p. 470.

Calculi discolores. Discolores fuisse tabulæ calculos, nullum dubium est. Iam supra, in Panegyrico ad Pisonem, vidimus in latrunculorum ludo, nigros atque albos: hic albos & rubeos habemus calculos:

Russeus an nitidus præmia forte ferat.

Item:

Namque

Epigrammata & Poemata vetera, edita Paris. 1590.

Namque acie aequali concurrit russeus albo.

Vetus praeterea Epigramma, in collectione Pithœana, *De tabula*:

Discolor ancipiti sub iactu calculus adstat,
Decertantque simul candidus atque rubens.
Qui quamuis parili scriptorum tramite currant,
Is capiat palmam, quem bona fata iuuant.

Petronius Arbiter.

De nigris & albis, omnis nequitiae Arbiter in Satyrico: *Sequebatur puer cum tabula terebinthina, & crystallinis tesseris: notauique rem omnium delicatissimam; pro calculis enim albis aut nigris, aureos argenteosque habebat denarios.* Similiter in tabula Zenonis, quam describit Agathias, nigri cum albis certabant. Hesychius in voce, διαγραμμισμὸς, & alij meminerunt.

Cap. XVI.

Ludus duodecim scriptorum. Scripta, & Scriptula, *calculorum sedes ac regiones.*

De Arte A. lib. 3.

Ludi, inquit Ouidius,

Est genus in totidem tenui ratione redactum
Scriptula, quot menses lubricus annus habet.

Corrupte ibi editur, *Spicula*. Bartholemaeus Merula Interpres ait à poëta designari, *eum ludum qui constat ex duodecim calculis*. Imo ex triginta calculis, & bis senis lineis, siue vijs; quarum meminit Isidorus. Ne te vero hic per ambages circumagam, breuiter, quod res est, dicam. In tabula lusoria, vt olim apud veteres, quod antea retulimus, sic hodie apud nos, duplex praecipue ludus ludebatur: *calculorum*, quos & *latrunculos* & *latrones* dicebant: & *tesserarum*, quem & *tabulae lusum* appellabant, & *tabulam*, & *aleam*,

Tesserarum, tabula, aleæ, & duodecim scriptorum ludus, idem. aleam, & *duodecim scriptorum ludum*: si Salmasio credimus. Alterum tabulæ latus, in quo tesseris calculisque ludebatur, lineis duodecim distinctum descriptumque erat, in quibus calculi varie disponebantur, prout tesseræ cecidissent. Quare alea hic, & arti pariter fortunæque locus: ars cum fortuna certabat. fortuna ex tesserarum iactu pendebat; ars in calculorum dispositione tota posita erat. Latruncularia vero tabula non habebat aleam, sed solam artem, & ingenium. Lineas illas Latini *scripta* vocabant, Græci, γραμμὰς, vel γράμματα. Sic *scripta* & *scriptula* ijdem Latini dixerunt in ponderibus, quæ Græci γράμματα. Γράμμα, siue *scriptulum* tertiam drachmæ partem constituebat, hoc est duos obolos. Dictum autem Græcis γράμμα, & Latinis *scriptulum*, quod duabus lineis scriberetur notareturque, ad hunc modum =. Ita etiam *scripta* & *scriptula* dicebantur in tabula lineæ, in quibus calculi collocabantur. Hinc tabulæ ludus, & duodecim scriptorum, plane idem. Nam tabulæ pars, quæ tesseris seruiebat, duodecim scriptis erat notata, ad lusum & vsum calculorum. Vetus Epigramma, quod & supra nos produxisse meminimus, *De tabula:*

Ad Hist. Aug. p. 462. & seq.

Γραμμαὶ, & Γράμματα.

Scripta, & scriptula.

Discolor ancipiti sub iactu calculus astat,
Decertantque simul candidus atque rubens:
Et quamuis parili scriptorum tramite currant,
Is capiet palmam, quem bona fata iuuant.

Scriptorum tramites.

Scriptorum tramitem vocat scripta illa siue lineas, per quas calculi currebant: ὁδὸν Agathias in Epigrammate de tabula Zenonis, de hoc eodem lusu: *Vias* etiam Isidorus, Capite

ὁδὸς, Via. *Origin. lib. 17.*

pite de figuris aleæ: *Sed & ipsas vias senariis locis distinctas, propter ætates hominum argumentantur*. Atque hæc est eadem Palamediaca tabula, duodecim cassis siue capsis distincta. De qua satis superque modo disseruimus. Huius ludi meminit M. Fabius Quintilianus: *An vero Scæuola in lusu duodecim scriptorum, cum prior calculum promouisset, essetque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errasset, recordatus, rediјt ad eum quicum luserat; isque, ita factum esse, confessus est*. Scribit de eodem Valerius Maximus lib. VIII. cap. VIII. *Scæuola quietæ remissionis certissimus testis optime pila lusisse traditur; quia videlicet ad hoc diuerticulum animum suum forensibus ministerijs fatigatum transferre solebat. Aleæ quoque, & calculis vacasse interdum dicitur, cum bene ac diu iura ciuium, ac cæremonias Deorum, ordinasset. Vt enim in rebus serijs Scæuolam, ita & in † scurrilibus lusibus hominem agebat: quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit*. Et Anonymus in Epigrammate veteri, *De tabula*, quod totum exhibuimus supra:

Lib. II. cap. 2.

Q. Mucius Scæuola Indendiarte & memoria excellens.

† Vide cap. seq.

Quod caret alterna requie, durabile non est.

Hoc opus inuentor nimium Palamedes amauit,
Et parili excellens Mucius ingenio.

Ludi porro huius etiam diserte meminit † Cicero: *Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis solemus, vt calculum reducas, si te alicuius dati pœnitet*. Ausonius quoque Burdigalensis, sed obscure; in commemoratione Professorum patriæ, de Tiberio Victore Mineruio, oratore:

† In Hortensio; apud Nonium in voce, Scripta.

Anne & diuini bona naturalia doni
Adјciam, memori quam fueris animo?

Audi-

Audita vt vel lecta semel, ceu fixa, teneres:
Auribus, & libris esset vt vna fides.
Vidimus & quondam, tabulæ certamine longo,
Omnes, qui fuerant, enumerasse bolos;
Alternis vicibus quos præcipitante rotatu
Fundunt † excisi per caua buxa gradus; † *excisis sit P. S.*
Narrantem fido post singula puncta recursu,
Quæ data, per longas quæ reuocata moras.

Elias Vinetus Santo.

" Diceres Ausonium hoc confinxisse de suo " Mineruio, ex eo, quod de P. Mucio Scæ" uola Iurisconsulto refert Quintilianus, a" gens de memoria. De ijsdem autem scriptis duodecim, sunt Epigrammata illa *De tabula*, quæ iam ante recitauimus, intelligenda.

CAP. XVII.

Alea & Calculorum ludus, senum oblectamentum: Herœum etiam & magnatum. Valerij Maximi, de Scæuolæ aleatorio exercitio, locus varie tentatus.

NOn negabo, suboffendit me cum amplissimo & subactissimi iudicij viro, Iano Rutgersio, id quod de Q. Mucio scribit Val. Maximus: *Alea quoque, & calculis, vacasse interdum dicitur, cum bene ac diu iura ciuium, ac cæremonias Deorum, ordinasset. Vt enim in rebus serijs Scæuolam, ita & in scurrilibus lusibus hominem agebat.* Quid enim? ut scurrilibus Scæuola delectatus sit? *Lib. 8. cap. 8.*

Ζεὺς τό γ' ἀλεξήσειε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

Quæ alea non turpis. Neque enim eam aleam turpem dixeris, quæ fatigato negotiorum mole animo, oblectamenti tantum caussa luditur; aut, ut de hac eadem re Ioh. Saresberiensis verbis utar, *quæ absque vitio curarum grauium pondus alleuat, & sine virtutis dispendio iucundam interpolationem gaudiorum affert*; qualem *Polycratici lib. 1. cap. 5.*

lem Valerius Scæuolæ fuiſſe dicit; verum eam demum, quæ, ut teterrimum prodigalitatis inſtrumentum, legibus damnata eſt; quæ, dum turpiter lucrum inhiat, aut opes ſuas prodigit, aut alienas captat. Quare vir clariſſimus pro *in ſcurrilibus luſibus*, legendum putat *in ſenilibus l.* vel (nam in libris eſt *inſcenis*) *in ſenis*; aut, ſi mauis, *in ſenÿ l.* Eſt enim alea, ut Sidonius inquit, ſenum oblectamentum, ut pila iuuenum. Vnde & Cato in libello Ciceronis de Senectute, cum juuenibus arma, & equos, & pilam, & id genus exercitamenta conceſſiſſet, ab illis viciſſim ex omni luſionum genere teſſeras, & talos, ſenectuti relinqui poſtulat. Et Auguſtus in quadam ad Tiberium epiſtola, *Inter cœnam*, inquit, *luſimus γεροντικῶς & heri & hodie.* Hæc fere Rutgerſius, vir præter ſummam eruditionem incomparabili iudicij integritate præditus.

Variar. Lection. lib. 2. cap. 12.

Alea ſenum oblectamentum.

Sed torſit hic Valerij locus alios etiam viros doctos. Videamus. Notat diligentiſſimus Stephanus VVinandus Pighius, pro *Alea quoque & calculis vacaſſe interdum dicitur*, legi in quatuor manu exaratis codicibus, *Alueo quoque & calculis.* Melius, inquit; nam alea inhoneſta eſt. Ad illa vero, *Vt enim in rebus ſerÿs Scæuolam, ita & in ſcurrilibus luſibus hominem agebat*; Sic diſputat, & diſpungit: Quomodo? ſcur-
" rilibuſne luſibus delectabatur Scæuola,
" vir grauiſſimus? Sane ſuſpectus eſt locus.
" Scripti libri quinque, *in ſcenis luſibus*, pro-
" dunt. Pulmannianus, *in ſenis.* Conijce
" Lector, quid eſſe velit. Forte legendum, *inſerÿs luſibus*, id eſt non ſerijs. Adfuit

Alea inhoneſta.

fuit interpres, qui *puerilibus* explanauit; quod deinde mutatum in *scurrilibus*. Hæc ille.

Lusus serotini. Iohannes Isaacius Pontanus, vir doctissimus atque integerrimus, famæque non incelebris Criticus, emendabat ex fide membranarum, quas ille in Anglia contulerat, *in serotinis lusibus*. Nam in optimæ notæ Scripto testatur fuisse, *in Serois l.* Vnde Scriuerius exsculpebat, *ita & in heroicis lusibus hominem agebat*. Vel, *in herois lusibus*. Non infeliciter, & recte fortassis; cum Maximus ante indicarit Scæuolam *Alueo & calculis interdum vacasse*. Et hic per Heroicos lusus, Calculorum, siue Latrunculorum ludum intelligat. Ita vt totus Valerij locus ad hunc modum necessario videatur interpolandus, præeuntibus auspicato libris antiquis, & doctissimo viro opitulante: *Scæuola quietæ remissionis certissimus testis, optime pila lusisse traditur: quia videlicet ad hoc diuerticulum animum suum, forensibus ministerijs fatigatum, transferre solebat. Alueo quoque & calculis vacasse interdum dicitur; cum bene ac diu iura ciuium & cæremonias Deorum ordinasset: vt enim in rebus serijs Scæuolam; ita & in Heroicis lusibus hominem agebat; quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.* Laudatur otium, non quo euanescit virtus, sed quo recreatur. Quod si quorundam palato necdum Scriueriana lectio satis placet, cogitent illi an quid melius in medium adferre possint, quo corruptus sine dubio locus in integrum restitui possit, & persanari. Nam ambigit etiamnum ipse Scriuerius: cui videbatur

Vide eius Analecta.

Latrunculi Heroum & magnatum ludus.

Val. Max restitutus cap. De otio laudato

Q. Mut. Scæuola, Augur, & I. C.

Quod caret alterna requie, durabile non est.

debatur alias, illud *scurrilibus* ex glossemate in contextum irrepsisse, & Valerium scripsisse: *ut enim in rebus serijs Scæuolam; ita & in lusibus hominem agebat.* Neque enim admodum necesse est *lusus* epitheto aliquo insigniri. Bellissime namque *Res seriæ* & *Lusus* opponuntur. Si vero illud de *herois*, siue *heroicis lusibus* quibusdam magis arridebit, vtpote vestigia priscæ lectionis fideliter referens, meminerit antiquos non solum latrunculis, sed & tesseris talisue delectatos: siquidem *alea quoque & calculus vacasse* Scæuolam malit, cum Editionibus, & non *alueo* cum Pighianis. Studiosus lector non ignorat veterum τὴν πεττείαν. Quare in recensendis Poëtarum & aliorum scriptorum locis parcam operæ. Vnicum tantummodo locum minus obuium, eruditissimo Salmasio suggerente, adscribam, & huic Capiti finem imponam. Achillem tesseris ludentem inducebat in tragœdia Telepho, è qua versum hunc citant Grammatici veteres:

Tessera Heroum quoque oblectatio

Βέβληκ᾽ Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέσσαρα.

Obseruant ijdem Euripidem in διασκευῇ illius tragœdiæ, πεττείαν ex ea & heroas tesseris ludentes sustulisse, & versum illum expunxisse. Zenobius in Prouerbijs, Centur. II. Prouerb. LXXXV.

Βέβληκ᾽ Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέτταρα. τοῦτο Εὐριπίδου ἐστί. καὶ Ἀριστόξενος δὲ φησὶν, ὅτι Εὐριπίδης διορθῶν τὸν Τήλεφον ἐξεῖλε τὴν πεττείαν. Id est.

Iecit Achilles duo puncta & quatuor

Euripideum. Et Aristoxenus refert, Euripidem quum Telephum suam emendaret, tesse-

rarum ludum [ex ea tragœdia] *ſuſtuliſſe*. Ita enim cum Salmaſio vertendus erat ille locus, quem nuper viri doctiſſimi imperitiſſime reddiderunt, hoc modo: *Ad Hist. Aug. p. 471.*

Duas Achilles quattuorque teſſeras Iecit. ———

Et: *Ariſtoxenus refert, Euripidem Telephum reprehendendo calculorum euertiſſe ludum.* Quæ interpretatio nec cœlum, nec terram tangit. Primum, Achilles non duas & quatuor teſſeras iecit, ſed duabus iactis teſſeris, duo & quatuor attulit puncta. Mos enim erat aleatoribus, quum duas teſſeras iacerent, earum puncta ſic deſignare: *duo, & quatuor: tria, & quinque: quatuor, & ſex.* Quod etiam hodieque in more habent. Ariſtophanis Interpres: ἔθος δὲ κυβεύουσιν οὕτω λέγειν, β. δ. γ. ε. Ita diſtinguendum eſt: male vulgo ſcribitur, βδγε. Fefellit eruditiſſimos homines ὁμωνυμία vocis κύβος, qua apud Græcos non teſſera tantum ſignificatur, ſed etiam punctum teſſeræ, & unitas. De qua ſignificatione infra agemus. Deinde non ea mens Ariſtoxeni fuit. Dixerat ille Euripidem, quum nouam Telephum daret, totum illud ἐπεισόδιον, quo heroas teſſeris ludentes in priore produxerat, ſuſtuliſſe. Διορθῶν Τήλεφον, eſt corrigens & emendans tragœdiam Telephum. Vide Euſtathium Iliad. π. Cæterum de auctore illius verſus inter veteres Criticos dubitatur. Euripidis negat eſſe vetus Ariſtophanis Scholiaſtes ad Ranas; apud quem Comicum Bacchus uſurpat in Æſchylum victorem Euripidis.

Mos aleatorū.

CAP.

CAP. XVIII.

De ludi aleatorij prima inuentione, varia sententia.

REuertor iterum ad Tabulam, de qua manum remoueram, Critico eam ferro parumper commodans. Nam de inuentione prima talorum, tesserarumque & latronum, non exsecutus sum omnia ea qua par est diligentia: tum quod cum superiora chartis mandarem, quædam non succurrerent festinanti; tum quod studiosius quædam Capite singulari enarranda, distuleram. E diuerticulo itaque in viam regressus, pergo telam, quam Capite XII & XIII. exorsus eram, pertexere. A Palamede, Nauplij Eubœæ regis filio, Calculos inuentos, ex Sophocle, Philostrato, alijsque, ibidem à nobis edissertum, veterum testimonijs in medium prolatis. Quibus adde, si lubet, quæ ex Eustathio & Etymologici Auctore Clarissimus Meursius, vir mea laude major, & perpetua memoria dignissimus, in elegantissimo Commentariolo suo DE LVDIS GRÆCORVM, docte atque accurate, ut solet, nuper obseruauit, in ΠΕΤΤΕΙΑ. Vbi notat apud Ilienses lapidem ostendi solitum, in quo Græci lusitarint: & Palamedis calculum apud Argiuos fuisse: Nos *Palamediacos calculos* ex Cassiodoro obiter produximus. Verba ejus sunt Variar. Epistolar. lib. VIII. Ep. XXXI. *Cui enim minus grata nobilium videatur occursio? cui non affectuosum sit, cum paribus miscere sermonem, forum petere, honestas artes inuisere, causas pro-*

Palamedes ludi calculorum inuentor.

Lapis apud Ilienses, in quo Græci ludere soliti.

Magnus Aurelius Cassiodorus Senator, V. C.

Palamediaci calculi.

prias legibus expedire; interdum Palamediacis calculis occupari, ad balneas ire cum socijs, prandia mutuis apparatibus exhibere? Euphorion: Πεσσὰ Ναυπλιάδαο. Palamedi etiam aleam tribuunt Volaterranus, & Calcagninus, repertam in castris Græcorum contra Troianos, dum otia miles ageret, aut animum à militari opere paululum relaxaret. Isidorus Originum lib. XVIII. cap. LX. *Aleam* quoque *inuentam* refert *à Græcis in otio Troiani belli*, non à Palamede, sed *à quodam milite nomine* ALEA; *à quo & ludus iste nomen acceperit.* Nugatur de more, & antiquum obtinet Hispalensis Antistes; nam quis eius facetias & Iberas nænias nescit Siculis gerris inaniores?

Raph. Volater. lib. 29. Cal. Calca nin. de ludo talario & tesserario.

Alea, *miles commentitius.*

Lydi inuentores aleæ, &c.

Herodotus tesserarum & aleæ inuentum Lydis, Asiæ populis, adscribit. Eodemque auctore Eustathius Homeri Interpres. „ Polydorus Virgilius: Aleæ, inquit, tessera„ rumque ludum & pilæ, cæteraque lusoria a„ nimi recreandi gratia inuenta; præterquam „ talaria, Lydi, teste Herodoto, omnium pri„ mi excogitauerunt. Vnde ludos nonnulli volunt a Lydis (quæ natio olim fortis & inuicta) dictos esse, monente Cælio Calcagnino. Hinc deum Lydium religiose cultum apud Veteres, accepimus; quem alij Lysium, a soluendis curis, maluerunt appellare. Atqui Lydos ejusmodi aleatorias artes non tam voluptatis, quam famis propulsandæ causa excogitasse, idem Herodotus memoriæ prodit. Nam cum annonæ ca„ ritate patria (tempore Atydis Manis regis „ filij) premeretur, sic famem consolari sole„ bant, altero quidem die cibum sumentes, altero

Herod. lib. 1.

De Invent. l. 2. c. 1.

In Præfatione De Lud.

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.

„ altero ludis operam dantes. Atque hoc modo inediam solantes vixere annis duodeviginti.

Cal. Calcag. n. ib. A Lydis ad Græcos perfluxisse ludos legimus, mox è Græcis ad Romanos; quorum semper ingenia ea fuerunt facultate prædita, ut seriæ æque ac ioca pari studio ac laude amplecterentur. *A Lydis Græci accepere.*

Georg. Merul. ad Ouid. Artem A. lib. 2. Plato auctor est in Phædro, Theuth priscorum quendam deorum Ægyptiorum inuenisse talorum tesserarumque ludum. His fere verbis: *Dæmoni autem ipsi nomen Theuth: hunc primum numerum, & computationem inuenisse numerorum, geometriamque & astronomiam, talorum denique alearumque ludos audiui,* &c. Ipsa Græca Meursius recitat in Πεττεία. Vbi & vir doctissimus nos docet diuersam Platonis πεττείαν fuisse, & eam quæ ἡ πεττευτικὴ dicebatur. Quod olim diuini viri Interpretes (qui nunc interciderunt) in eum locum annotauerant: repræsentante has tam insignis naufragij tabellas Eustathio Grammatico. Vide omnino, vide apud Meursium *De Ludis Græc. p. 53.* *Theuth Aegyptius inuentor ludi calculorum.*

Chrysost. Homil. 6. in Matth. Ad Ægyptium hunc Dæmonem Ioannes Chrysostomus videtur allusisse, cum inquit: *Deum non inuenisse ludum, sed Diabolum: sedit enim populus ad manducandum & bibendum, & surrexerunt ad ludendum in honorem turpissimi Idoli.* *Dæmon aleæ repertor censendus.*

Cyprian. De aleatoribus, Oper. tom. 3. Non à Diabolo ipso, sed à Philosopho quopiam instinctu Diaboli aleam excogitatam prodit Cyprianus: siue alius quispiam doctor Ecclesiasticus, sub sanctissimi nominis ejus inuolucro populum & Clerum erudiens atque castigans, quodam Sermone

 in A-

in Aleatores: *Cum enim quidam*, inquit, *studio literarum bene eruditus, multum meditando hoc malum & tam perniciosum studium adinuenit, instinctu solius Zabuli* [id est, *Diaboli*] *qui eum artibus suis repleuerat. hanc ergo artem ostendit, quam & colendam sculpturis cum sua imagine fabricauit*; &c. quæ de inuentione huius ludi subiungit, non obscure innuens Philosophum aliquem auctorem.

Ille (Diabolus) *cum se in statunculis & simulachris formaret, aliud crimen adinuenit, quo se ab imitatoribus suis colendum, & sibi sacrificandum instituit; ita ut qui vellet studio eius adhærere, non ante manum in tabulam porrigeret, nisi auctori huic prius sacrificasset.* Cyprianus ibidem.

Antonius Florentinus *tot crimina ex ludo nasci* arbitratus est, *quot sunt in taxillis puncta.* Imo, *Gregor. Tholosan.*

> * *Vulnera plus crescunt punctis, quam bella sagittis.* ** M. S. Epigr. De Tabula.*

†M. Mantua dicit, *non tantum aleæ lusum crimen esse, sed malorum Dæmonum inuentum.* Et Ioannes Bodinus asserit *in alea & fortuito illius iactu, geomantiam artemque Diabolicam sitam esse.* Et* Vincentius: *Manus Diaboli est ludus taxillorum.* Extra dubium igitur Alea tale quid est, *† Polymathiæ. l. 8. c.* *Bodin. l. 1. Dæmonol. c. 6.* ** Sermone de S. Matthia*

> † *Dæ[illegible]us instinctu sibi quod reperere maligni*
> *Cum varijs homines in sua damna dolis.* *†Vet. Apherdanus.*

Atqui cum nullum nobis esse possit cum Diabolo & ipsius muneribus commercium tutum aut salutare; ideo toto pectore abominanda alea est, & Christianorum finibus exterminanda. *Isque è Christianorum animis & regionibus longe lõgeque pellendus*

CAP.

CAP. XIX.

Tabulæ veteris forma, & Scriptorum lusuriorum in ea descriptio.

Capp. 12. 13. 15. & 18.

Plin. l. 37. c. 2.

LVculenta & ampla satis testimonia de Inuentore primo congessimus. Asserta igitur aliquot Capitibus Palamediaca Tabula; Abaci hic lusorij forma vetus describenda porro & enarranda est. Eam longiorem fuisse, quam latiorem, non obscure indicat Plinius ex actis triumphorum Pompei Magni: *Transtulit*, inquit, *alueum lusorium cum tesseris, è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor.* Vides tertiam partem latitudinis ad longitudinem adjectam fuisse ut plurimum, in abacis illis lusorijs fabricandis. Talis etiam hodieque fere forma nostrarum tabularum. Et ut forma est eadem, sic & ipsa vox Gallis remansit. Sed *tabulas* illi non aluéolos, in quibus luditur, sed calculos lusorios, albos nigrosque, siue quo alio colore; & *tablarium* alueum ipsum lusorium, vel tabulam appellant. Quæ Martiali lib. XIIII. in lemmate distichi XVII, *Tabula lusoria*; ea alijs scriptoribus simpliciter *tabula*. Isidorus lib. XVIII. Originum, cap. LX. *Alea, id est, lusus tabulæ, à Græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea; à quo & ars nomen accepit.* Luxorius in Epigrammate, *De tablista furioso, quasi tesseris imperante.* ubi inter alia: Tabula. Τάβλα.

Hic si forte unam tabulam non arte, sed errans
Vicerit, aut aliam, nil bene dante manu.

Aldias Babylonius *tabulis ludere* dixit in

numero plurali: *Dum ludere tabulis & spectaculis non erubescunt.* Sic Τάβλαις παίζειν apud Eusebium lib. v. προφήτης σποίζεται δὲ φιλοκυβεύς· προφήτης τάβλαις καὶ κύβοις παίζει. hoc est, *tesseris & tabulis ludit.* Hieronymus in Vita Apollonij: *Prophetes tabula ludit & tesseris?* Hesychius: Πεττείαις, κύβοις, τάβλαις. Suidas: Τάβλα, ὄνομα παιδιᾶς. Agathias in obscurissimo epigrammate de Zenonis tabula: Ταβλίον, vel, ut in Anthologia hodie cusum,

Ταυλίον φράζεσθε πάντες, ἐπεὶ δὲ κρείσσονος, † ἀυδῶς
Κείνης τὰς ἀλόγους οὐχ ὑπέλυσε τύχας.

Et in lemmate eiusdem epigrammatis legendum, εἰς ταῦλαν, siue, εἰς τάβλαν Ζήνωνος τοῦ βασιλέως. quod mendosissime hactenus conceptum fuit, ad hunc modum: εἰς τὰ λυπὰ Ζήνωνος. Sed pridem emendatum est ab illustri viro & eruditorum phœnice, Iosepho Scaligero; monitumque postea à Salmasio, titulum illum ita omnino oportere concipi, selectissimis suis in Flauium Vopiscum Notis: loco jam non semel à nobis indicato. Meursius malebat, εἰς ταύλωμα: quasi *tabulatum* usurpauerit pro ipsa tabula lusoria. Sed quid diutius barbaro isti luto inhæremus? Ipsi Latini, etiam tum Roma florente, *tabulam* simpliciter dixerunt hunc lusum, qui in tabula calculis tesserisque peragitur. Eloquentissimus nequam in Satyrico: *Sequebatur puer cum tabula terebinthina, & crystallinis tesseris.* Itemque alius Satyrographus:

——Neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.

Eodem modo dixit Agathias τάβλης τύχας.

Margin notes (left): Τάβλαις παίζειν. — Tabula.

Margin notes (right): Apol… Meurs. in Græc. τάβλα — † ἀδρῶν apud Salmas. — Vid. Salmas. Lection. — In Glossar. v. Ταυλωτόν. — Petronius Arbiter. — Iuuenal. Sat. 1.

Lucanus, siue quis alius auctor Panegyrici ad Pisonem:

Callidiore modo tabula variatur aperta
Calculus. ———

Ausonius Commemoratione Rhetorum Burdigalensium. Locum Cap. XVI. produximus. *Ad tabulam ludere* Paulo Diacono, De gestis Longobardorum lib. I. cap. XX. *Horum itaque viribus rex indubitanter fidens, dum ipse securus ad tabulam luderet.* Hoc Græci recentiores dixere uno verbo ταβλίζειν, vel ταυλίζειν, (nam & ταῦλα, pro τάβλα, scribitur) ut in Zatricij ludo ζατρικίζειν, latrunculis, vel lusum istum ludere. De quo postremo, Cap. IX. habes ex Achmete Onecirocritico. De ταβλίζειν vero exemplum Isaacij Porphyrogennetæ suppeditat Caput XIII. & Meursius in Glossario, hac voce. Quibus adde Hesychianum illud, Πεττοὶ, βόλοι ἐν οἷς ταβλίζουσι. vel, ταυλίζουσι. A voce τάβλης Palladas poëta Græcus Ταβλιόπη vocabulum composuit, ad Καλλιόπη festiua paronomasia alludens; hoc Epigrammate:

Ad tabulam ludere. *Ταβλίζειν.* *ζατρικίζειν.* *Ταβλιόπη.*

Πάντων μουσοπόλων ἡ Καλλιόπη θεός ἐστιν,
Σεῖο δὲ Καλλιόπη Ταβλιόπη λέγεται.

Ταβλιόπη per lusum dicta aleatorum Dea, hoc disticho; quod sic Latine adumbramus:

Est Dea Calliope doctorum maxima vatum;
At tua Calliope, vir bone, Tabliope est.

Inde etiam infimæ vetustatis auctores *Tablistam* finxere. Luxorius, cuius locum paulo ante adscripsimus: & alius quidam Anonymus, *De ebore*:

Tablista.

Consulibus sceptrum, mensis decus, arma tablistis,
Discolor & tabula calculus inde datur.

In veteribus Glossis H. S. Ταβλιστὴς, sed

interpretatio desideratur vulgo. Meursius in Glossario eius vicem supplet: Ταβλιστής, *Tabulista*, Aleator. Ibidem: Ταβλοπάροχος, qui tabulam lusoribus exhibet. *Tabulis* autem *ludere* cum Latini dicunt (obseruatum hoc, notatumque eruditissimo Salmasio) aut Græci τάβλαις, vel ταβλίοις παίζειν, per *tabulas* non intelligunt alueos lusorios, sed vel tesseras ipsas, vel calculos, quibus in tabula luditur. Græci enim recentiores τάβλας etiam & τάβλια pro tesseris usurparunt. Grammaticorum Glossæ: κύβος τὸ ταβλίον. hinc ταβλία pro clauis aureis purpureisque, quibus vestes intexi prætexiue solebant. Chronicon Alexandrinum, &c. Hinc Galli suas *tablas* pro calculis, & *tablarium* pro alueo lusorio (quod modo perstrinximus) accepere. Duplex autem tabulæ lusoriæ clausæ latus erat: in quorum altero latrunculis ludebatur, &c. Rursus apertæ siue explicatæ tabulæ duplex quoque latus; dextrum & sinistrum: utrumque a summo ad imum duodecim descriptum distinctumque erat lineis, sibi inuicem respondentibus, & exaduerso oppositis. Sic erant in totum viginti quatuor lineæ. Totidem hodieque sunt in nostris alueis lusorijs, æqualibus omnes spatijs & pari interuallo dispaÂratæ. Hinc † Quintilianus *lusum duodecim scriptorum* appellauit, lib. XI. cap. II. Vbi vulgo male *scruporum* legitur. Nam ante Fabium, sic Cicero loquutus erat in Hortensio; ex quo fragmentum hoc * Nonius Marcellus producit: *Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis* † *solemus, ut calculum reducas, si te alicuius dati pœnitet.* Allusit hoc loco

[Margin notes:]
Tabulis vel τάβλαις ludere quid sit.
Ad Hist. Aug. p. 462.
Ludus 12 scriptorum.
† Vide supra Cap. 15.
* In voce Scripta.
† olim

Vide Salmas. p. 464. loco Tullius ad Platonem, in Phædro. ex quo etiam colligere licet Πεττοὺς & *duodecim scripta* non esse diuersa. Ad hunc ludum duodecim scriptorum Martialem quoque referri video: *A Salmas. p. 462.*

TABVLA LVSORIA.

Heic mihi bisseno numeratur tessera puncto.
Discolor heic gemino calculus hoste perit.

Vt tabula duodecim distincta lineis, quas Poëta hic *puncta* appellauerit, intelligatur. & sensus illius distichi sit: *Heic*, id est in tabula duodecim punctis notata, luditur ad tesseram; *Discolor heic*, &c, in eadem etiam tabula calculis, hoc est latrunculis, luditur. Eadem namque tabula & tesseris & latrunculis seruiebat. sed alterum tabulæ latus, in quo tesseris ludebatur, punctis (cum Martiale, siquidem vera est interpretatio Salmasij) vel lineis duodecim descriptum distinctumque erat; in quibus calculi varie disponebantur, prout tesseræ cecidissent. Sed illud apud Martialem *bisseno tessera puncto*, aliter vulgus interpretum accipit. Duabus tesseris, inquiunt, ut plurimum ludebatur, ut hodie, quarum summus numerus δώδεκα, duodenarius, duplex nempe senio. Duodecim horum scriptorum siue linearum etiam meminerunt, auctores Græci, Cedrenus, Porphyrogenneta, Suidas, & Iohannes ille ἀρχαιολόγος: quos Cap. XIII. laudauimus. qui omnes in Tabula Palamediaca duodecim χώρους, siue κάζους, agnoscunt. Quos *capsos* interpretatur Salmasius. At Scriuerio *casæ* videbantur: quomodo *case* hodieque apud Italos in usu ad tabu-

Tabula lusoria duplex usus, & lusus.

Matth. Raderus in com-ment.

Δώδεκα κάζοι.

tabulam latruncularium ludentibus. Sed quocunque tandem nomine, *capsæ*, *casæue*, an *cassæ* barbaris dictæ illæ lineæ, in quibus

Scripta. calculi ponebantur; veteribus *scripta*, & *Scriptula.* *scriptula* dicta. Ouidius tertio Artis suæ: Ludi, inquit,

> *Est genus in totidem tenui ratione redactum*
> *Scriptula, quot menses lubricus annus habet.*

Perperam etiam hic excusum, *Spicula*, vel etiam *Scripula*, quis adeo hospes in lectione bonorum auctorum, qui nesciat? Hinc & Anonymus in epigrammate De tabula, *scriptorum tramitem* dixit. Hæc *scripta* siue

Viæ. lineas, per quas calculi currebant, *vias* appellat Isidorus Capite *de figuris aleæ*. *Sed & ipsas vias*, inquit, *senarijs locis distinctas, propter ætates hominum argumentantur.* Orig. lib.17 cap. 6

Ὁδὸς. Ὁδὸς similiter Agathiæ est, in celebratissimo Epigrammate de Zenonis tabula. Græci antiquissimi illas calculorum sedes appellarunt

Πόλεις. olim πόλεις, postea χώρας. Γραμμὰς etiam vel

Χῶραι. γράμματα, & γραμμικὰς χώρας nuncuparunt,

Γραμμαί. quod lineis inuicem disclusæ essent & interseptæ calculorum illæ sedes, siue regiones.

Γραμμικαὶ χῶραι. Et ludus ipse διαγραμμισμὸς dicebatur. Qui ludus ab eo qui πόλις vocabatur, diuersus erat, etsi non multum dissimilis. Quod in sequentibus exponemus.

Διαγραμμισμός. In utroque illo Calculorum ludo sedes χῶραι dicebantur. In ludo quoque tesserarum, quam πεττείαν Græci dicunt, lineæ in quibus disponebantur calculi, χῶραι vocabantur. Hinc μονόχωρος tam in tesseris quàm in latrunculis lusor ille dicebatur, qui omnibus suis calculis spoliatus & victus abibat, ut qui ad unum redactus esset calculum. Vincebatur

cebatur quippe in hoc lusu qui cum paucioribus calculis erat relictus in tabula, imo qui omnes ad unum amittebat. Artemidorus: Εἰ δέ τις νεοτῶν παίζειν ὑπελάβοι ψήφοις, ἢ ἄλλον παίζοντα ἴδῃ, κακόν. μάλιστα δὲ εἰ αὐτὸς λείποιτο· ἐπειδὴ μείονας ἔχων ψήφους καταλείπεται ὁ νικώμενος. αὐτοὶ δὲ οἱ κύβοι ὁρώμενοι στάσεις καὶ ἔχθρας παρασκευάζουσι. Atque ille infelix lusor μονόχωρος Græcis, Latine *adunatus* dicebatur. Veteres Glossæ H. S. Μονόχωρος ἐν τάβλῃ, (vel τάβλᾳ) *adunatus.* ubi Græca ἐν τάβλᾳ appone reliquis de *tabula* exemplis, quæ supra annotauimus: & nota porro elegantem notionem verbi *adunatus*, pro eo qui ad unum redactus est calculum, quique omnes calculos suos ad unum amiserat. *adunatus*, ὁ μονωθεὶς, cum uno calculo solo relictus. cui calculus unus tantummodo in suo loco sedeque supererat, cæteris à collusore captis. Hinc Aristæneto Μονόχωρος nomen infelicis aleatoris ac tablistæ (ut cum recentioribus ita loquar.) Argumentum epistolæ est, Ἐρωτικὸς κυβευτὴς περὶ ἀμφότερα δυστυχής. sequuntur personæ, eius qui scribit, & eius ad quem scribitur: Μονόχωρος, Φιλοκύβῳ. Tota illa epistola Μονόχωρος (nomen hoc infelici aleatori pariter atque amatori non illepide sane fecit) conqueritur de infelici fato, tam in amoris quam in tesserarum ludo. Quem locum illustrauit nobis Musarum illud delicium ad Historiam Augustam. Perperam hodie apud Aristænetum editum est, μονόχορος, nullo idoneo sensu. Χώρας illas in tabula lusoria, etiam τόπους vocare consueuerant. Etymologicum Magnum:

Margin notes: Artemidorus lib. 1. cap. 1. — Μονόχωρος. Adunatus. — Aristænet. lib. 1. Epist. 23. — Salmas. p. 460. — τόποι.

Πρὸς

Πρὸς τοὺς τόπους οὓ ἔχει Παλαμήδιον ἀσάκιον. Appellabant etiam χαραγκώματα. Exemplum habes Cap. XIII. è Porphyrogenneta: qui κάσους ea voce exponit. De quibus sub finem eiusdem Cap. XIII. egimus. Recte Isaacius κάσους χαρακώματα expouit. Duodecim cassos siue capsos habuit tabula lusoria, in quibus calculi collocabantur, & per quos vario mouebantur, secundum tesserarum iactum. Latini *mandras, septa, vallos,* & *capsos* & *carceres* vocabant loca illa siue sedes in tabula, in quibus veluti clusi tenebantur latrunculi. Martialis:

Sic vincas Noniumque, Publiumque, Lib. 7. Ep. 72
Mandris & vitreo latrone clusos.

Auctor Panegyrici ad Pisonem:

——— *Hic ad maiora mouetur,*
Vt citus † & fracta perrumpat in agmina mandra. † effracta prorumpat P. S.

Nam calculus qui in calculi discoloris sedem faciebat impetum, ut eum caperet, & sede sua pelleret, mandram ejus siue vallum frangere intelligebatur: belli quippe imagine hæc peragebantur. *Mandra*, idem quod septum vel vallum. *Vallum* etiam dixit idem Auctor, quam proxime dixerat *mandram*.

Vt citus † effracta prorumpat in agmina mandra, † ex P. S. emendatione.
Clausaque deiecto populetur mœnia vallo.

Vides *mandram, vallum, clausa mœnia*. Græcis πόλις & χαραγκώματα rem eandem notare indicauimus. *Mandra* autem idem quod χαράκωμα. Hesychius: μάνδρα, ἕρκη, φραγμοί. Mandræ igitur in tabula lusoria, sunt loca lineis distincta, in quibus siti erant calculi, siue latrunculi. Κάσους etiam siue *Capsos* vocatos vidimus. Nempe, quod *capsum*, vel *capsus* idem plane quod mandra.

[Margin notes: Χαραγκώματα. Κάσοι. Capsi. Mandra. Valli. Septa. Carceres. Mandra. χαράκωμα. Capsum & Mandra pro stabulo.]

Man-

Mandram pro ſtabulo etiam Græci ſolent ponere. Sic & Latini *capſum*, & *ſeptum*. hinc *capſum animalium* apud Velleium. Calculorum autem regiones in tabula, quas Græcis veteribus πόλεις dictas monuimus, & χώρας, & μάνδρας, & χαρακώματα, Latinis etiam *mandras*, & *capſos*, & *carceres*, Græci recentiores ζατρίκια nominarunt; notante Salmaſio, ſed non parum hic (doctiſſimi viri pace dixero) hallucinante, aut animo peregrinante. Vide quæ Cap. x. ex illius ſcriptis ſublegimus. Sed tota illa diſputatio erudita quidem eſt, & arguta; ſed nec cœlum, nec terram tangere, ipſe, lecta Clariſſimi Scriuerii obſeruatione, quæ ibidem ſequitur continuo, haud diffitebitur. Adi Cap. xi. Hactenus de tabula latruncularia, & teſſeraria, lineiſque aut ſcriptis, aut loculamentis denique, quibus uterque alueus deſcriptus fuit ac diſtinctus.

CAP. XX.

Græcorum Πόλις. Διαγραμμισμὸς. Χῶραι. Γραμμαὶ, Γραμμικαὶ χῶραι. Γραμμισμὸς. Πόλις & Ζατρίκιον *idem: forſitan &* Πεττεία. Κύνες.

Deſumtæ fere ex Salmaſ. p. 4[illegible].

TAbula, in qua latrunculis ludebatur apud veteres, tota lineis diſtincta, & unicuique calculo ſuus locus ac ſua ſedes attributa: nec aliter hodie eſt apud nos. Tabula enim luſoria quadraturis diſcoloribus alternatim poſitis diſtincta eſt, & in illis loculis quadratis locari ſolent calculi. Sedes illas calculorum Græci olim πόλεις, poſtea χώρας nuncuparunt. quod ſupra annotaui-

Πόλιν παίζειν. Χώραι. Διαγραμμισμὸς. Γραμμαὶ. Γραμμικαὶ χῶραι.

* Πόλιν π. Meursius in Πεττεία

notauimus. &, ut monebamus, γραμμὰς etiam vocarunt, & γραμμικὰς χώρας. Hesychius: * Πόλις παίζειν, παροιμιῶδες. καὶ δοκεῖ μετενηνέχθαι ἀπὸ τῶν ταῖς ψήφοις παιζόντων, ἐν ταῖς διαγεγραμμέναις νῦν χώραις, τότε δὲ πόλεσι. Idem: Διαγραμμισμὸς, παιδιά τις ἑξήκοντα ψήφων λευκῶν καὶ μελαινῶν, ἐν χώραις ἑλκομένων. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ Γραμμὰς ἐκάλουν. Eustathius in Homerum. Εἶδός τι κυβείας καὶ πόλις· ἐν ᾗ ψήφων πολλῶν ἐν διαγεγραμμέναις τισὶ χώραις κειμένων ἐγίνετο ἀντιπαράθεσις· καὶ ἐκαλοῦντο αἱ Γραμμικαὶ χῶραι, πόλεις ἀστειότερον. Notabis tamen Διαγραμμισμὸν diuersum fuisse ludum ab eo qui πόλις dicebatur, etsi non multum dissimilis esset. Pollux postquam τῆς πόλεως ludum recensuit, ἐγγὺς δὲ ἐστι, inquit, ταύτῃ τῇ παιδιᾷ καὶ ὁ Γραμμισμὸς, καὶ τὸ Διαγραμμίζειν· ἣν τινα παιδιὰν καὶ Γραμμὰς ὠνόμαζον. Διαγραμμισμὸς sexaginta calculis albis nigrisque constabat, qui de loco in locum trahebantur. Docet id, præter Eustathium ad Iliad. ζ. (de quo Meursius in voce Διαγραμμισμὸς) Hesychius loco citato. Atque hic ludus nihil, aut parum, distabat a nostro, quem vocamus, *Dominarum ioco.* qui tamen triginta tantum calculis luditur; quindecim albis, & quindecim rubeis. Πόλις verò veterum Græcorum, idem omnino fuit cum Zatricio recentiorum, & cum Latrunculis Romanorum. Nam recentioribus Græcis ζατρίκιον latronum, siue Scacchiæ, ludum appellari, notum ex ijs quæ Cap. IX. adduximus: quæque Meursius superioribus diebus retulit libro *De Ludis Græcorum*, in voce Ζατρίκιον. ubi planius fidentiusque asserit, quæ iamdudum in Glossario Græco-barbaro propo-

Pollux Onomastic. l. 9 cap. 7

Γραμμισμὸς.

Dames, Belgis Daimmen.

Πόλις *&* Ζατρίκιον *idem.*

proposuerat. Docet, inquam, heic certo Scacchiam esse Ζατρίκιον: & monet præterea, idem esse quod veterum Πεττεία. De qua & ipse consulendus infra. † Cratinus apud Pollucem lib. IX. cap. VII. ubi ludum τῆς πόλεως describit, Βασιλέως etiam meminit. Quem locum ex veteri libro * Salmasius ad hunc modum corrigit: ὅθεν καὶ Κρατίνῳ πέπαικται Πανδιονίδα, πόλεως βασιλέως τῆς ἐρικώλακος, οἶσθ' ἣν λέγομεν, καὶ κύνα καὶ πόλιν, ἣν παίζουσιν. Ἐρικώλαξ verbum finxit, ut ἐριβῶλαξ: nisi ita sit reponendum. Locus hic Pollucis vulgo, etiam in editione Seberi, deprauatissime circumfertur; neque Notæ eius quicquam prosunt. nisi quod eæ nos relegent ad Prouerbium, *Ciuitates ludimus*. Enimuero vero quum ad Flauij Vopisci hunc locum: *In imperium vocitatus est ludo pene & ioco, ut Onesimus dicit. quod quidem apud nullum alium reperisse me scio. Nam quum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipse decies imperator exisset, quidam non ignobilis scurra,* AVE, *inquit,* AVGVSTE: *allataque lana purpurea, humeris eius * iunxit, eumque adorauit*: ita commentetur immortale literarum & literatorum decus Isaacus Casaubonus: "In calculorum ludo, quem Græci recentiores ζατρίκιον dixerunt, unus fuit qui dicebatur Rex, ut scribit Theocriti Scholiastes: sed in latrunculorum ludo, ipse qui ludebat, si faueret alea, Rex exibat. &c. monendus est lector, ne temere accedat eruditissimo & summæ auctoritatis viro. Nam quot in hac obseruatione verba, totidem pene errores. Primum, calculorum ludum a latrunculorum ludo

Ζατρίκιον idem cũ Πεττεία.

† Forte, in Δραπέταισι, cuius Fabulæ meminit Zenobius.

* Ad Hist. August. p. 460.

Wolfgangi Seberi Pollucis noua edit. 1608.

† MS. ingessit. F. iniecit, P.S.

"Somniũ "Viri "magni.

Salmas. p. 459.

ludo perperam facit diuersum. Deinde, male etiam à latrunculis separat ludum illum quem ζατρίκιον dixere recentiores Græci. Tertius error est, primo secundoque longe major, quo latrunculis aleam adsignat, quem plane ludum constat nihil aleæ debuisse, sed arti omnia & ingenio ludentium. Calculorum & latrunculorum ludum eundem fuisse veteribus Latinis, testatissimum est: exposuimusque iam antea. Plura adhuc possem congerere: sed quid opus pluribus, ad id confirmandum de quo dubitare potest nemo? Sed probandum contra viri doctissimi sententiam, Græcos recentiores ζατρίκιον hunc latronum ludum vocasse. In ludo latronum calculus unus erat, qui dicebatur Rex. Ludus quoque ille, quem ζατρίκιον vocabant, Regem suum habebat. Quod non obscure innuit Scholiastes Theocriti: ἡ δὲ λέξις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν παιζόντων τὸ κοινολέκτως λεγόμενον ζατρίκιον· ἐκεῖνοι γὰρ ὅταν πολλὰ ποιήσαντες οὐ δύνωνται ἑτέρως νικῆσαι τὸν ὅμοιον παίκτορα, κινοῦσι καὶ τὸν ἀπὸ ἱερᾶς γραμμῆς λίθον τὸν οὕτω βασιλέα καλούμενον. Sic in ludo Latronum, siue Scacchiæ, sciunt qui in illo ludo docti sunt, non alias eum calculum, qui Rex nuncupatur, moueri solere, quam ubi maxima urget necessitas, & aliud auxilium non suppetit lusori ad se defendendum. Achmes de Zatricio ita scribit: *Si rex, aut dux aliquis somniauerit, zatricium sibi furto periisse, aut fractum esse, exercitum amittet, & magnam in bello cladem patietur.* Quare istud? quia totum zatricij aut latronum ludi negotium, bellum erat, vel belli simulachrum.

Calculorum, Latronum, Scacchiæ & Zatricij ludus idem.

Vide Cap. 4. & seqq.

REX.

Idyll. 6.

Oneirocrit. cap. 241. Græca habes supra, C. 9.

Ad belli imaginē Zatricij ludus cōpositus.

lachrum. hinc calculos ipsos, quibus ludebatur, & *latrones* & *milites* fuisse dictos, supra obseruauimus. Hinc hostium, aciei, phalangis, prælij, captiuorum, tropæorum passim mentio apud Veteres, dum illum ludum describunt. Lege ante alios suauissimum Panegyricum illum, iam toties citatum, ad Calpurnium Pisonem. Oneirocriticum etiam eodem Capite, nempe CCXLI, adhibe. Idem auctor ibidem παιγνίȣ πρόσωπα vocat calculos, siue latrones. Vnus discolor a duobus capiebatur concoloribus. Martialis de *Tabula lusoria:*

Regredi-re ad Capp. 4. 5. & 6.

Calculus heic gemino discolor hoste perit.

Vide supra, Cap. 4.

Vincebat in hoc ludo, qui omnes ex aduerso ludentis milites capere, & Regem ipsum, hoc est principem calculum, quia nunquam capiebatur, ad incitas redigere poterat. Duo autem concolores calculi, unum discolorem capiebant; quod supra pluribus auctorum testimonijs clarissime explicauimus. Idem fiebat in ludo Zatricij; ut liquet ex Achmete. Sic Zatricium & Latrunculi, idem ludus. Eundem ludum intellexit Pollux: Διῃρημένων δὲ εἰς δύο τῶν ψήφων κατὰ τὰς χρόας, ἡ τέχνη τῆς παιδιᾶς ἐστὶ περιλήψει τῶν δύο ψήφων ὁμοχρόων, τὴν ἑτερόχρουν ἀναιρεῖν. Sed Achmetis παιγνίȣ πρόσωπα, hoc est calculi, qui Latinis *milites* & *latrones*, Græcis Κύνες dicebantur, διὰ τὸ ἀναιδές, ut Grammatici notant: αἱ δὲ ἀντεπιβȣλεύȣσαι ἀλλήλαις ψῆφοι, κύνες διὰ τὸ δῆθεν ἀναιδές. *Insidiosi latrones* Martiali dicuntur lib. XIIII. disticho XX. cui lemma *Calculi* impositum:

Calculi duo concolores, insidiabantur discolori; quē circumuentum utrinque tollebant.

Lib. 9. cap. 7.

Κύνες.

Insidiosorum si ludis bella latronum;
Gemmeus iste tibi miles, & hostis, erit.

 Cæte-

Cæterum in hoc ludo ligari etiam calculos, & moris erat olim, (Seneca Epist. cxvii. Auctorque Panegyrici ad Pisonem) & mos etiam nunc est. Sed aliter ligabantur, aliter capiebantur calculi. Vnus poterat duos aduersæ partis ac discolores ligare. Sed unus capi discolor non poterat, nisi à duobus contrarijs. Vtrumque quomodo fieret, satis percipiunt in hoc ludo eruditi;

Quique latrocinij sub imagine prælia miscent,
Vnus cum gemino calculus hoste perit.

Puto ex his, & quæ supra adduximus, omnibus iam liquere, Ζατρίκιον eundem esse ludum cum Latrunculis. Latrunculos vero eosdem esse cum Calculis, inculcatum est aliquoties ante: adeo ut rem notissimam pudeat repetere, & firmare exemplis. *Cap. 9.*

CAP. XXI.

Πεττεία veterum Græcorum, & Ægyptiorum. Meursio, Ζατρίκιον recentiorum, & Scacchia. Πεττεία, quasi Πεντεία. Ἱερὰ γραμμή, Τὸν ἀφ' ἱερᾶς κινεῖν, & Πολεῖς παίζειν, prouerbia.

DE Tabula lusoria, Grammismo, & Grammis, deque alijs inibi obseruandis, quæ Cap. xiiii. ex Aduersarijs summi viri Hadriani Turnebi adduximus, longe profecto cedunt ijs quæ Capitibus duobus proxime præcedentibus à nobis consignata sunt. Quæ tamen ut omnibus numeris perfecta sint, & illustriora; addenda

quæ-

quædam erunt ex CL.V. Ioannis Meursij obſeruationibus. *Diagrammiſmum* ille ex Heſychio, Polluce, & Euſtathio ad Iliad. ζ'. ludum ſexaginta calculorum fuiſſe, partim alborum, partim nigrorum: Et *Grammas* quoque dictas, notat. Quod alijs etiam animaduerſum. *Zatricium* quoque ludum Scacchiæ indubitanter nuncupat: idemque fuiſſe dicit, quod veterum Πεττεία. Quam, Polluce, Etymologico, Euſtathio, Heſychio, Suida, alijſque, auctoribus, non minus eleganter, quam ſuccincte, ſic deſcribit: ΠΕΤΤΕΙΑ, Calculorum luſus: quos uterque quinque habebat, in laterculo totidem lineis diſtincto: quarum media, Ἱερὰ γραμμὴ dicebatur. ipſe laterculus, Πόλις: calculi, Κύνες nuncupabantur: erantque utrimque diſcolores. Et in eo ludentium induſtria verſabatur, vt calculi duo concolores alterum diſcolorem circumuentum tollerent. A quinque illis calculis Etymologici Auctor tradit, etiam dictam videri Πεττείαν, quaſi Πεντείαν. A quinta linea, quæ media, & Ἱερὰ, ſiue ſacra, dicebatur, non temere calculum mouebant, niſi ſumma urgente neceſſitate. Itaque Prouerbium erat, † τὸν ἀφ' ἱερᾶς κινεῖν. Ab his quinque lineis, Πεσσὰ πεντέγραμμα nuncupata à Sophocle. Laterculus, in quo ludebatur, Πόλις dictus. Quo alluſiſſe videtur Plato de Republ. lib. IV. Ἑκάστη γὰρ αὐτῶν πόλεις εἰσὶ πάμπολλαι, ἀλλ' οὐ πόλις, τὸ τῶν παιζόντων. Vnde Πόλιν παίζειν dixit Cratinus Δραπέτισι, apud Zenobium Centur. v. Prouerb. LXVII. Ita enim legendum, non Πόλεις, vt editur; neque Πόλεια, ut eſſe in Vaticano monet

Zatricium, Schacchia, & Πεττεία, idē ludus Meurſio.

Πεττεία, quaſi πεντεία.

Sacra linea.

† *Meminerunt Pollux, Euſtathius. Heſychius, Suidas, Diogenianus, Sophron, Theocritus, alij.*

E 3 A. Schot-

A. Schottus. Sed neque recte Paræmiographus Πόλιν ludum facit, neque lineas πόλεις dictas esse tradit. quem errorem etiam Hesychius errat. Zenobij locus hic est:

Πόλεις παίζειν. (L. Πόλει π.)

Μέμνηται ταύτης Κρατῖνος ἐν Δραπέτισιν. ἡ δὲ Πόλις, εἶδός ἐστι παιδιᾶς πεττευτικῆς· καὶ δοκεῖ μετενηνέχθαι ἀπὸ τῆς τὰς ψήφους παιζόντων, τὰς λεγομένας νῦν Χώρας, ποτὲ δὲ Πόλεις. Id est, A. Schotto interprete: *Vrbes ludere.*] Meminit huius Cratinus in Fugitiuis. Πόλις »

Πόλις species ludi latrunculorum.

species ludi laterunculorum: tractumque »
videtur à ludentibus calculis; quos nunc »
Regiones, nunc Ciuitates nominabant. »
De diuerso autem calculorum colore, quo distincti, auctor Panegyrici ad Pisonem, Martialis, Ouidius, & si qui alij Cap. IIII. à nobis laudati. Erat itaque Πεττεία, ex Meursij sententia, plane idem ludus cum eo quem posteriores Græci Ζατρίκιον appellarunt. Inuentam autem Πεττείαν quidam à Palamede volunt. Philostratus in Heroicis: Etymologici Auctor: Eustathius ad Iliad. ϛ'. Sed apud Platonem in Phædro Theuth Ægyptius ludi calculorum inuentor perhibetur. Quamquam diuersam hanc Πεττείαν fuisse, (notante Meursio) & eam quæ τῆς πεττευτικῆς dicebatur, tradunt veteres Platonis Interpretes. Non exstant quidam illi ipsi; sed eorum explicationem repræsentat nobis Eustathius ad Odyss. α'. meminitque compendio ad Iliad. β'. Et hæc ipsa est illa πεττεία, de qua Suidas, Cedrenus, Isaacius Porphyrogenneta, & Ioannes Antiochensis; quam tamen cum ista altera non recte confundunt, dum inuentionem

Αἰγυπτιακὴ πεττεία.

tionem eius Palamedi adſcribunt. Sed vt illi Scriptores τὴν Πεττείαν Græcorum, & Ægyptiorum, interſe confundunt; ita Heſychius τὴν πεττείαν, & τὴν κυβείαν, aliquot Gloſſis. Ecce. Πεσσοῖς, πεττοῖς, βολίοις, κύβοις. Iterum: Πεττεία, ἡ διὰ κύβων παιδιά. Et mox: Πεττείαις, κύβοις, τάβλαις. Deinde: Πεττεύουσι, κυβεύουσι. Alibi tamen ſatis clare diſtinguit, cum inquit: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας. ἐν ᾗ μὲν γὰρ, τοὺς κύβους ἀναρρίπτουσιν· ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ, αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι.

CAP. XXII.

Imperator exire, *in ludo latrunculorum; itemque*, ad incitas redigere. Calculi ordinarij, vagi, *&* inciti. Scacus mattus *qui dicatur, noue expoſitum à Salmaſio.*

IN latrunculorum itaque ludo (vt ad Vopiſci de Proculo verba reuertar) *imperator exire* dicebatur, qui ſuperior diſcedebat, regemque aduerſæ partis omnibus ſuis militibus ſpoliabat, ipſumque ad incitas redigebat. In quo nihil fortunæ licebat, ſed arti & induſtriæ ſoli, ludendique peritiæ locus erat. nihil enim alea, quod ageret, habebat in latrunculorum luſu; vt perperam exiſtimauit ad hunc locum Caſaubonus. De *ordinarijs* autem calculis, & *vagis*, & *incitis*, quæ ſcribit Iſidorus, ea omnia ad latrunculos ſunt referenda, quæ viri doctiſſimi male referunt ad duodecim ſcriptorum ludum. Etiam hodieque in ludo latro-

IMPERATOR *exire.*

Salmas. p. 461.

Calculi ordinarij, vagi, & inciti.

Vide ſupra, Cap. 14.

latronum vel ſcacorum, alij calculi ſunt qui ordine mouentur, alij qui vage & oblique. *Inciti* autem dicuntur, qui eo ſunt redacti vt cieri mouerique nequeant. Inde Prouerbium, *ad incitas*, vel *ad incita redigere*, pro ad extremas metas compellere, & in ſummam deſperationem aliquem adducere. Porro quem Veteres *calculum incitum*, hoc eſt, ad incitas adactum, vocabant, eos nos in hoc eodem ludo *ſcaccum mattum* dicimus, id eſt contritum & exactum, eoq; loci adactum, vt moueri non poſſit. *Mattus* antiqua vox & Latina, quæ emollitum, ſubactum, & maceratum ſignificat. inde verbum *mattare*, pro domitare, ſubigere, & macerare. Iſidorus in Gloſſis: *Mattum eſt, humectum eſt, emollitum, infectum.* Hinc *via matta* Ciceroni, via lutoſa & humecta, lib. Epiſtolar. ad Atticum XVI, Epiſt. XIII: *Itaque eo die manſi Aquini. longum ſane iter, & via matta.* Ita enim eo loco libri veteres omnes conſtanter legunt. Vulgo excuditur, *& via incpta*. Quod ineptum eſt. Inde per metaphoram homo triſtis, & contuſi contritique cordis, mattus dicebatur. Veteres Gloſſæ, quarum Excerpta in ſuis Aduerſarijs protulit Turnebus: *Mattus, triſtis.* Hanc vocem cum alijs quamplurimis eruditiſſimus Salmaſius primus cœlo Latino redonauit, & optimo linguæ Latinæ auctori reddidit poſtliminio. Originationis tamen Græcæ eſt; nam venit à verbo μάττω, quod eſt pinſo, & ſubigo, & emollio. à quo ματτὸς, ſubactus & emollitus: atque inde Latinum *mattus*. Sic enim *bratteam* ſcribebant pro *bractea*, cum Græce ſit βράκτεα. ſic

Ad incitas redigere.

Scaccus mattus.

Mattare.

Via matta, apud Cic.

Homo mattus, pro triſti.

Onomaſticum Petri Danielis.

V. de Aduerſ. lib. 28. c. 6.

sic *Vittorius*, pro *Victorius*, & similia sexcenta.

CAP. XXIII.

Græcorum Πεττεία, *siue* Κυβεία, *calculis tesserisque ludebatur.* Calculi *Latinorum.* Ψήφων παιδιά. *Latrunculorum lusus solis calculis peragebatur. vbi ars sola; alea vero in tesserario ludo & talario,* *Quæ proprie* alea.

LIquido satis constat errare viros doctos, qui calculos à Latrunculis diuersos faciunt. Quapropter si quidam errorem illum pertinaciter tueri volent, scire ex ijs percupiam cum Salmasio, dum Calculos à Latrunculis separant, ecquem lusum *Calculorum* nomine apud Veteres intelligi putarint. Dicent, opinor, quos Græci πεττοὺς vocant, Latine esse *calculos*. Sane Veterum ille lusus, quem πεττείαν Græci dicunt, nunquam sine calculis ludebatur; sed nec sine tesseris. Nego vero atque pernego, quos Græci πεσσοὺς vocarunt, Latinis simpliciter & absolute *calculos* appellatos; aut *calculis ludere* Latinos dixisse, vt τὸ πεττεύειν Græcorum significarent. Sic igitur res se habet. Latrunculorum lusus, cum apud Græcos, tum apud Romanos, solis calculis peragebatur, nullis tesseris. quare aleam non habebat ille ludus, sed solam artem: atque hinc factum puto, vt *calculorum* nomine simpliciter & absolute latrunculos semper intellexerint Romani. Soli enim calculi totam lusionem absoluebant, absque vllo tesseræ iactu. Quotiescunque igitur *calculos* sim-

Πεττεία.

Πεσσοί.

Calculi.

ſimpliciter dictos, aut *calculorum luſum* in
Auctoribus inuenies, de latrunculis ac la-
trunculorum luſu intelligere debebis. Πετ-
τεία vero Græcorum teſſeris calculiſque
conſtabat, artique pariter & fortunæ in ea
locus. *Aleam* vocarunt eum luſum Roma-
Alea. ni, *teſſeras, tabulam, duodecim ſcripta*; *calcu-*
los vero nunquam. adhibebantur enim teſ-
ſeræ ad illum luſum, nec in ſolis calculis res
erat poſita, vt in ludo latrunculorum. Hinc
Græci πεττοὺς modo pro calculis, modo pro
teſſeris accipiunt; ludumque ipſum modo
Κυβεία. πεττείαν, modo κυβείαν vocant. Euſtathius: *In Scholijs ad Homerum.*
Ἰστέον δὲ ὡς ποτὲ μὲν ἐκ μέρους κύβος ἡ ὅλη διάθε-
σις παιδιᾶς· ποτὲ δὲ Πεσσός. Heſychius: Πεττεία,
ἡ διὰ κύβων παιδιά. hoc eſt, *teſſerarum luſus.*
Idem: Πεττεύει, κυβεύει. Πεττείαις, κύβοις, τά-
βλαις· Πεττεύει, κυβεύει, *alea ludit.* Πεττοὶ, βόλια
ἐν οἷς ταβλίζουσι. Sic πεττοὶ etiam accipiuntur
pro teſſeris apud Ariſtænetum lib. I. epiſt.
XXIII. Ἐμὲ γὰρ καταναλώσειεν ἄπληστος ἑταίρα καὶ
πεσσοὶ πίπτοντες ἀτυχῶς μὲν ἐμοί, εὐβολώτερον δὲ
τοῖς ἐναντίοις. Ita enim legendum monet ad *Pag.*
Hiſtoriam Auguſtam eruditiſſimus & in- 462.
genioſiſſimus Salmaſius; vnde iſthæc tran-
ſcripſi. Vulgo, εὐβουλότερον. At Πεσσοὺς etiam
pro calculis ponebant. Pollux: ἐπειδὴ δὲ ψῆ-
φοι μὲν εἰσὶν οἱ πεσσοί, πέντε δὲ ἑκάτερος εἶχε τῶν παι-
ζόντων, εἰκότως εἴρηται Σοφοκλεῖ:

Καὶ πεσσὰ πεντέγραμμα, καὶ κύβων βολαί.

Sic πεσσοὶ & teſſeræ & calculi dicebantur.
Nam πεττεία calculis teſſeriſque ludebatur.
Artemidorus: Κυβεύειν δοκεῖν, φιλονεικῆσαι περί *Oneirocritic.*
τινα σημαίνει περὶ ἀργυρίου. ἐν γὰρ οἱ κύβοι ἀριθμὸν *lib. 3.*
περιέχουσι, καὶ ψῆφοι λέγονται οἷς οἱ κυβεύοντες παί- *cap. I.*
ζουσι. Κύβοι, vt notum eſt, ſunt teſſeræ: ψῆ-

φοι.

φοι, calculi. hinc πεττείαν Græci etiam κυβείαν vocant: & πεττεύειν, κυβεύειν interpretantur. & à tesseris potius, quam à calculis hunc lusum denominarunt. Nam ψήφων παιδιὰν non de hoc lusu, sed de latrunculis proprie vsurparunt. Iidem Latini, quæ Græcis πεττεία, & κυβεία, *aleam* nuncuparunt. & quamquam plures aleæ species & artes essent, hanc proprie tamen & κατ᾽ ἐξοχὴν *aleam* appellarunt, quæ cum tesseris & calculis in tabula vel alueo lusorio luditur. Quæcunque autem in Veterum libris de damnosa & vetita legibus alea dicta occurrunt, de hoc aleæ genere semper accipienda sunt. Cento Virgilianus *De alea* M. S. totam hanc in tabula calculis tesserisque ludendi rationem luculentissime & elegantissime exponit. *Tabulam* etiam simpliciter dixerunt hunc lusum, à tabula in qua calculis tesserisque ludebatur. Hinc passim apud Latinos, *ad tabulam ludere*, & *tabulæ lusus*, & *tabula*: apud Græcos recentiores τάβλα, siue ταῦλα, & inde verbum ταβλίζειν, vel ταυλίζειν, pro *tabula ludere*, & ταβλιστὴς *tabulæ lusor*. quem *tablistam* etiam infimæ Latinitatis auctores dixere. De quibus vtriusque linguæ delicijs, jam supra satis superque diximus. Porro, si credimus auctori vetusti Epigrammatis, *De tabula*, quod Cap. xv. exhibuimus, hæc ipsa tabula Palamediaca est; idemq; ludus duodecim scriptorum; (de quo vide Cap. xvi. & adhibe Cap. xvii.) Muciusque Scæuola egregius ad hanc tabulam lusor fuit:

Margin notes: ψήφων παιδία. — Tabula. — Cap. 19.

Hoc opus inuentor nimium Palamedes amauit,
Et pari li excellens Mucius ingenio.

Et

Et Quintilianus Scæuolam *in lusu duodecim scriptorum* nominat. Et disertissimus Romuli nepotum Cicero de Oratore lib. I. *Licet ista* (inquit) *ratione dicamus, pila bene & duodecim scriptis* (male, *scrupis*) *ludere proprium esse iuris ciuilis, quoniam vtrumque eorum Publius Mutius optime fecerit*. Atque hoc illud ipsum est, quod memoriæ prodidit de eodem Scæuola Valerius Maximus: *Alea* (al. *alueo*) *& calculis vacasse interdum dicitur*. Quem locum Cap. XVIII. examinauimus, &, *scurrilibus lusibus* ejectis, conati sumus cum Scriuerio *Heroos* siue *Heroicos lusus* restituere. Sed vereor, (inquit idem) Tullij locum proxime laudatum considerans, ne damnosam illam & vetitam legibus aleam, lusum heroicum appellarit Maximus: quamquam tesseris ludere & πεττεύειν solitos Heroes, extra controuersiam est: Non item ista (Scriuerio ipso judice) correctio: quamquam à vestigijs Britannici codicis minimum recedat. Quare alia adhuc ejus erat conjectura, quam adscribere sub finem Capitis statueram, sed nesciô quomodo mihi occasio præterlapsa sit. Quare heic potius eam apponendam, quam prorsus omittendum, censui: *Vt enim in rebus serijs Scæuolam, ita & Heros is in lusibus hominem agebat*. Vide, quid aptius meliusque censeas. Adscripserat vir præstantissimus his suis conjecturis: Varie medemur, & ambigue. Non enim aliter hæc sacra constant. Sic fere sunt Criticorum diuinationes. Sed assidue ludunt aleam, vt vincant semel. Denique illorum omne studium emendandi bonos auctores, est

Lib. II. cap. 2.

Lib. 8. cap 8.

In Val. Max. coniectura.

—quasi

Terent. ——— *quasi cum ludas tesseris,* "
Si illud, quod maxime opus est, iactu non cadit; "
Illud quod cecidit forte, id arte vt corrigas. "

CAP. XXIV.

Ouidij insignis locus emendatus. Calculum dare, reducere, reuocare. Ἀναθέσθαι ψῆφον. Boli, βόλοι. *Turnebi error.* Dati, *vel* Dadi, *&* Iacti, *voces vulgares.*

Salmas. p.464. ΠΕττεία itaque est alea & lusus tesserarius: & πεττεύειν, tesseris ludere. Οἱ πεττοὶ sunt tesseræ; quarum inuentor Palamedes traditur. In hoc lusu artem cum fortuna certare diximus; fortunam ex tesserarum iactu pendere; artem in calculorum dispositione totam positam esse. Licebat itaque quod forte male cecidisset, id arte corrigere, recte scilicet ludendo, & perite calculos ponendo. Quod Comicus innuit. Qui male igitur iactarat, male iacta non dabat, sed artem pro fortuna adhibebat, & in melius reponere tentabat, quod infeliciter ceciderat. male iactat, cui quod iactu opus est non cadit: male iactum dat, qui quod male cecidit, non corrigit, sed fortunam tesserarum sequitur, nullamque artem adhibet, qua vim fati aleæque male fauentis frangat, vel saltem molliat. Hæc dixi, ut explicarem emendaremque Ouidij versum, quo præcipit amanti cum amica sua ludenti, ut & male tesseras iactet, & male calculos moueat, & sic de industria perdat, ac vinci se patiatur. Ouidij locus castigatus.

Lib. 2. de Arte A. *Seu ludet (*inquit*) numerosq; manu iactabit eburnos,*
Tu male iactato, tu male iacta dato.

Male

Male hodie legitur: *tu bene iacta dato.* Nos ex veteribus libris ita correximus. Iactabantur tesseræ, dabantur calculi, id est promouebantur. Dare enim calculum dicebant, pro mouere. In iactandis tesseris fortuna dominabatur; in dandis, hoc est, promouendis calculis sola ars locum habebat: male autem calculum dabat, qui male ludebat, & imperite, nec ex arte calculum promouebat. Poterat vero aliquis qui male iactasset, etiamsi male iactus cecidisset, bene tamen calculum dare, in quo ars erat, & sic malam fortunam corrigere. At vult Ouidius eum qui cum amica ludit, & male iactare tesseras, hoc est infelicem iactum adducere, & male etiam calculos dare. Fauente fortuna bene aliquis iaciebat, artis autem erat ut bene calculum daret. Hinc ars & fortuna pariter in hoc lusu valebant. Vetus Epigramma, quod exhibuimus supra:

Calculū dare.

Heic proprium faciunt ars & fortuna periclum:
Hæc cauet aduersis casibus, illa fauet.

Vide Cap. 15.

Calculū reducere & reuocare.

Quotiescunque autem aliquis hunc lusum ludens, calculum dedisset, & mox pœnitentia ductus, datum reducere ac reuocare vellet, licebat ei hoc facere, modo fieri concederet is quicum ludebat. † Cicero: *Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis olim, vt calculum reducas, si te alicuius dati pœnitet.* * Quintilianus: *Repetito totius certaminis ordine, quo dato errasset recordatus.* Græci dicunt ἀναθέσθαι ψῆφον, calculum reducere. θέσθαι ψῆφον, est calculum ponere. Contrarium ἀναθέσθαι, quod est calculum ex eo loco, in quem datus erat, retrahere, & in pri-

† *In Hortensio, apud Nonium in V.* Scripta.

* *Lib* 11. *cap.* 2.

Ἀναθέσθαι ψῆφον.

in pristinam sedem reuocare. Plato Hipparcho (locum supra citauimus, & ad illum allusisse Tullium diximus;) Hesychius: Ἀναθέσθαι, μεταvoῆσαι. ἐπὶ τῶν πεσσῶν ἐλέγετο· οἱ γὰρ παίζοντες καὶ τὰς ψήφους ἐδιορθοῦν. ita legendum apud Hesychium. Vulgo excusum est, ὁμολογῆσαι. Μεταvoῆσαι autem exponit eruditissimus Grammaticus. Nam proprie ἀναθέσθαι significat, dati calculi pœnitere. & eum reuocare. Antipho περὶ ὁμονοίας· ἀναθέσθαι δὲ ὥσπερ πεττὸν τὸν βίον οὐκ ἔστι: *Vitam vt calculum reducere ac reuocare non datur.* Ἀναθέσθαι βίον Græci Grammatici interpretantur, ἄνωθεν βιῶναι μετανοήσαντας ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ. Recte igitur in Hesychio pro ὁμολογῆσαι leges μετανοῆσαι. Suidas exponit, μεταθέσθαι, μεταβουλεύσασθαι, μεταγνῶναι· Ἀναθέσθαι, τὸ μεταθέσθαι· ἀπὸ τῶν πεττευόντων καὶ τὰς κεκινημένας ἤδη ψήφους διορθούντων. *Datum calculum corrigere*, nihil aliud est quam jam promotum reducere ac reuocare. Ausonius iam supra citatus:

Ἀναθέσθαι βίον.

In Commemorat. Professor. Burdigalens. Carm. 1.

Vidimus & quondam, tabulæ certamine longo,
Omnes qui fuerant enumerasse bolos:
Narrantem fido per singula puncta recursu
Quæ data, per longas quæ reuocata manus.

Ad singulos bolos, hoc est ad singulos tesserarum iactus, secundum puncta dabantur, hoc est mouebantur, calculi. at si male datum calculum iudicabat lusor, pœnitentia ductus eumdem reuocabat, concessu collusoris. Errauit magnopere magnus Turnebus, qui bolos in eodem ludo dari reuocariq; solitos adnotauit, atque ita locum illum Ausonij interpretatus est. Boli sunt iactus tesserarum, vel etiam tesseræ ipsæ quæ iaciebantur. *Bolus*, βόλος, iactus, prima bre-

Boli, βόλοι.

Had. Turnebi error.

ma breui, à verbo βάλλω, iacio. Plautus:

TR. Oh! Neptune lepide, salue! — *Act. 2. Scen. 3.*
Nec te aleator vllus est sapientior. profectò
Nimis lepide iecisti bolum: periurum perdidisti.

Intelligit eum εὔβολον esse, i.e. iactu felicem. Pollux lib. VII. cap. VII. Consule omnino Notas in Plauti eum locum Friderici Taubmanni. *Bolus* prima longa, βῶλος, est frustum. Terentius:

Crucior, bolum tantum mihi esse ereptum subito è faucibus. — *Heaut.*

Cæterum boli non dabantur nec reuocabantur, sed simpliciter iactabantur. Prout autem boli cecidissent, ita dabantur calculi; aut si alicuius dati pœnituisset lusorem, reuocabantur. Ouidius:

Tu male iactato, tu male iacta dato.

Male iactabantur tesseræ, ab infelici aleatore: male dabantur calculi, ab imperito lusore. *Iaci* igitur proprie dicebantur tesseræ, *dari* calculi. Hinc *iactus* videtur proprie vocari debuisse tessera, quod iaceretur; *datus* autem calculus, quod daretur. At vice versa *datos* vel *dados* vocamus tesseras, *iactos* vero calculos. hinc *iacti* vel *iactones* nobis hodieq; dicuntur calculi quibus in putandis rationibus utimur. Græci sane βόλυς non tantum tesserarum iactus, sed etiam tesseras ipsas nuncuparunt: itemque βολίδας. *Iacula* veteribus Latinis. Isidorus, Originum loco superius indicato: *Olim autem tesseræ Iacula appellabantur, à iaciendo. Iaculum* est βολίς. Glossæ: Βολὶς, *iaculum*. Quemadmodum autem πεττοὺς Græci & pro tesseris & pro calculis usurparunt, sic Latini etiam *tesseras* posuerunt ἀντὶ κύβων

Iactus *siue* Iacula.

Dati, *vel* Dadi. Iacti.

Inde diminutiuum βόλια, tesseræ.

Vide Salmas. p. 465.

καὶ

καὶ ἀντὶ ψήφων. Gloſſæ: *Teſſeræ, βόλια, ψῆφοι*. Græci quoque recentiores tam de calculis, quam teſſeris dixerunt. Quo minus mirum eſt, *datos* nos hodie vocare teſſeras, cum ita vocari potius deberent calculi, & *iactos* econtrario pro calculis ſumere, cum id nomen magis conueniret teſſeris, quod iaciantur. Græci quoque Grammatici κύβον, πᾶσαν ψῆφον τετράγωνον dici autumant. calculi vero, ſiue ψῆφοι, quibus in tabula ludebatur, erant rotundi.

CAP. XXV.

Ἀστραγαλισμός, ſiue Talorum luſus luculentiſſime Eraſmi manu deſcriptus, atque expoſitus.

Eraſ. Colloq. Ἀστραγαλισμός. *Quod Colloq. ſcriptum ab auctore in gratiā Quirini Taleſij, Conſulis Harlemenſis.*

DE Talorum luſu nunc tandem agamus. De eo multi multa iam dixerunt. Sed excellunt præ reliquis quæ Batauiæ ſuæ iubar, vindex ille antiquitatum omnium & priſcæ eruditionis, Deſiderius Eraſmus, memoriæ prodidit. Eius inſignem locum ſi heic adſcripſero, pauca erunt fortaſſis, Lector candide, quæ deſideres. Quod hodie Græci vocant ἀστράγαλον, priſci (quorum eſt Callimachus) dixerunt ἄστριον, cuius hoc refertur hemiſtichium: Δέκα δ' ἄστρια αἴνυτο λύτρον. Vnde quemadmodum ἀστραγαλίζειν, ita & ἀστρίζειν dicebant *talis ludere*. Tale autem eſt illud, quod proprie Talum vocant, quo nunc ludunt puellæ; qui olim puerorum luſus erat, quemadmodum nuces. De quo illud * Græcorum, † Ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθεὶς, quum iram leui

Ἀστράγαλος. Ἄστριον. Ἀστραγαλίζειν; & Ἀστρίζειν. Talus.

* *Homer. Iliad. penultimo.*
† *Id eſt. propter (vel ad) talos iratus.*

 de

de causa susceptam indicant. Rursus Horatius in † Odis: † *lib. 1. Od. 4.*

Nec regna vini sortiere talis.

Item in * Sermonibus: * *lib. 2. Sat. 3.*

——Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare & ludere vidi.

In quibus animalibus talus reperiatur, & in quibus non.

Postremo dictum illud Lacedæmonij, ni fallor, Pueros esse fallendos talis, viros iureiurando. Hunc talum negant in vllo animante inueniri, quod sit μώνυχον, hoc est, vngula solida, excepto asino Indico vnicorno: aut quod sit πολυσχιδὲς, hoc est, pede in multos digitos vngulasue fisso; quod genus sunt leo, panthera, canis, simius, homo, & auis, aliaque permulta. Quæ vero δίχηλα sunt, hoc est, vngula bisulca, pleraque talum habent, idque in posterioribus cruribus. Vni homini duplici de causa tali non sunt; primum, quia bipes; deinde, quia quinis digitis fissos habet pedes. Sed quoniam istud lusus genus etiam puellis hodie fastiditum est, quæ aleam, chartas, aliosque masculos lusus affectant (non mirum, quum affectent & Theologiam) situm ac formam tali describam. quam tali formam, etiamsi Mathematicus sim, aut pictor, aut etiam plastes, melius exhibere non possim quam ipso talo; nisi mauis vt tibi describam per literas, vt illi solent. En

Talorum & tesserarum differentia.

tibi talum ouillum è dextro crure. Vides quatuor duntaxat latera; quum in cubo & alea seu tessera sint sex, in ambitu quatuor, in summo & imo duo. In talo, quoniam summa pars & ima curuatur, non sunt nisi quatuor latera, quorum vnum vides velut in dorsum intumescere; quod autem est e re-

Histor. Animal. lib. 2. cap. 1. regione, cauum habere. Illud Aristoteles vocat πρανὲς, id est, pronum; hoc ὕπτιον, id est supinum. Veluti manus, si vola spectet terram, prona est; si inuertas, supina. Quamquam Oratores & Poëtæ nonnunquam his verbis abutuntur; quod ad hanc rem nihil attinet. Inter reliqua autem duo latera illud est discriminis; alterum modice cauatum est, vt ossi cui innectitur congruat: alterum propemodum nihil habet concaui, minusque armatum est cartilaginea tunica, sed tantum neruo & pelle tegitur: pronum latus nihil habet neruorum, sed supinæ partis concauo adhæret neruus, quemadmodum dextri lateris summo; læui, imo. Dextrum à sinistro ita dignosces: talus est in ipsa suffragine cruris infra coxam. Errant, qui arbitrantur iuxta pedem esse: Is enim qui proprie dicitur talus, est in suffraginibus, quas Græci καμπὰς vocant, sed crurum posteriorum. Inter pedem tuum & genu tibia est, post genu καμπή. Nam, qui flexus est homini in brachijs, idem est quadrupedibus in cruribus posterioribus: simiam excipio semi hominem. Itaque quod genu est in cruribus, id cubitus est in brachijs, ita vt flexus flexui respondeat. Illud dico crurum posteriorum & priorum, in ea enim suffragine, quæ respondet suffragini, quæ est post genu, stat talus erectus, quum stat quadrupes; cuius summa & ima pars leniter incuruatur, quamquam non prorsus eodem modo. Nam superior replicatur in cornua quædam, quas Aristoteles appellat κεραίας, Theodorus vertit *Antennas*, iuxta quas

Πρανὲς tali latus, & ὕπτιον.

Complures ita arbitrantur.

Theodorus Gaza.

Talorum cornua.

quas se submittit pronum latus: ima tale nihil habet. Illud ergo latus, quod spectat tibias priores, Aristoteles vocat supinum; quod illi aduersum est, pronum. Rursum sunt duo latera, quorum alterum intus spectat tibiam posteriorem, puta læuam aut dextram; alterum spectat foras. Quod introrsum spectat, Aristoteles appellat κῶλον: quod foras, ἰσχίον. Atque ita Talum videor pulchre oculis tuis subiecisse. Iam superest, vt indicem tibi quæ fuerit olim talis ludendi ratio. Nam qui lusus nostra memoria dicitur in vsu fuisse, nihil conuenit cum ijs, quæ comperimus apud priscos auctores de hoc ludendi genere. Fieri enim potest, vt quemadmodum hodie chartis ac tesseris ad varias ludendi formas abutimur, ita non fuerit eadem apud Veteres talis lusitandi ratio. Theodorus Gaza, siue, vt alij malunt appellare, Thessalonicensis, vertens Aristotelis librum de Historia Animalium secundum, ait tali latus quod foras transuersum spectat, Canem vocari: quod introrsum ad alterum crus, Venerem. Cæterum hoc quidem de suo addidit: Nam Aristoteles hæc tantum ponit: Τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δὲ ὕπτιον εἴσω, καὶ τὰ μὲν κῶλα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἰσχία καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω. Cæterum quando constat ab † alijs, Veneris iactum appellari, quoties ex quatuor talis nullus est qui summam faciem habet cum alio congruentem, demiror quid sequutus Theodorus vnum latus appellet Venerem. Nos huiusmodi obseruationum non admodum curiosi, in Prouerbijs ex auctoritate Veterum indicamus

Supinum latus; Pronum.

Κῷος. Χῖος.

Lusus talarius antiquorum.

Corruptio exemplari usus Erasmus Scribe, Κῷον, & Χῖον.

Canis, *vnum tali latus.* Venus, *aliud tali latus.*

Veneris iactus, quis.

† *Mart. lib. 14. Ep. 12, & Lucian. in Erot.*

mus quædam de ludo talorum: velut in Prouerbio, *Non Chius, sed Cous*, diximus Coum & Senionem eundem esse quem Græci ἑξίτην dicunt. Idem in Prouerbio, *Chius ad Coum*, monentes Chium eundem esse cum Cane; Coi iactum fuisse felicem, Canis infelicem, teste Persio:

Cous & Senio idem. *Chius & Canis idem.* *Cous siue Senio iactus felix.* *Chius siue Canis infelix.*

Sat. 3.

——Quid dexter Senio ferret,
Scire erat in voto; damnosa Canicula quantum
Raderet.——

De Arte A. lib. 2. & Trist. lib. 2. Et Ouidius *damnosos Canes* appellat. Itidem † Propertius:

Semper damnosi subsiliere Canes.

† Lib. 4. Eleg. 9. Addidimus ex Martiale, Senionem videri per se felicem, cæterum infelicem fieri, si accedat Canis. Sic enim loquitur in Xenijs:

Lib. 13. *Senio nec nostrum cum Cane quassat ebur.*

Ep. præliminari. Iam Veneris iactum esse vt rarum; ita felicissimum indicat Martialis in Apophoretis:

Lib. 14. Ep. 12. sub lemmate, Tali eborei.

Quum steterit vultu nullus tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Tot autem talis ludebatur, quot quisque habet latera: Nam tesseris non plus tribus ludi solet. Sed propius ad ludendi rationem facit quod scribit Suetonius in Octauio Augusto, recitans ex illius quadam ad Tiberium epistola hæc: *Inter cœnam lusimus γεροντικῶς & heri & hodie. Talis enim iactatis vt quisque Canem aut Senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuersos qui Venerem iecerat.* Ille itaque felicissimus iactus est quum omnes tali quatuor ostenderint diuersum latus: quemadmodum in tesserarum ludo fortunatissimus est qui dicitur Midas. Hunc autem iactum dici Venerem, probat

Quatuor talis olim lusum, & tribus tesseris. *Suetón. Cap. 17.* *Id est, seniliter.* Venus. Midas.

Lucianus, ita loquens in Cupidinibus: καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δὲ εἴ ποτε τὴν θεὸν αὐτὴν εὐβολήσειε, μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι, προσεκύνει, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων. Loquitur autem illic de Venere. Si falſus eſt Theodorus, duo tantum latera ſuis vocabulis deſignantur. Sed ille fortaſſis alicuius auctoritatem ſequutus eſt, quæ nos fugit: quod apud Auctores compertum eſt, adferimus in medium. Nam ſunt qui meminerunt de numero Steſichorio in talis, quem putant ogdoadem eſſe: Item de Euripideo, qui continebat quadraginta. Reſtat iam vt Luſus leges videamus. Non arbitror, pueros ijſdem vſos legibus, quibus ſe vſum fuiſſe ſcribit Octauius. Nec probabile eſt, hoc ludendi genus, quod commemorat, fuiſſe publicum. Id ſi fuiſſet, ſatis erat dixiſſe, *Inter cœnam luſimus talis.* Sed mihi ſubindicare videtur, nouam ludendi conditionem inter illos repertam, velut aptam ſenibus, minimeque torquentem animos ſolicita cogitatione; quemadmodum faciunt hodie complures luſus, vt leuius ſit intendere ſtudijs. Placetne talis prolatis, vt experiamur? Et quamquam nobis deeſt turricula voluendis talis, & ipſa tabula; ſuffecerit pro tabula menſa ad qualecumque ſpecimen exhibendum; pro turricula cyathus, aut pileum; imo complexus cauarum manuum. Iactus ſæpius oſtendit ſupinam partem, quam pronam; & pronam ſæpius, quam Senionem, aut Canem. Hæc Ludi lex eſto; ſi inter quatuor talos exſtiterit vnus Canis, expones nummum; ſi duo, duos; ſi tres, tres; ſi quatuor, qua-

Lucian. in Erot.

Στησίχορος iactus.

Εὐριπίδης iactus.

Ludi leges.

Apud Suetonium.

quatuor; & posthac agnosces damnosum latus. Item quoties ieceris Senionem, toties recipies vnum e nummis. Quod si Senionem cum Cane, vterque nummum addet, (si vis,) neuter tollet: cui primum obtigerit Venus, is auferet aceruum. Quod si talus ostenderit partem supinam, aut pronam, is iactus erit irritus, & aut tu iactum repetes, aut iaciendi ius ad me deuoluetur. De sorte, age; addemus pusillum pusillo, quemadmodum monet Hesiodus, sic quoque fiet ingens aceruus. Quamquam mea sententia secus lusitarit Octauius: nam qui Canem iecerat, apponebat denarium, vt † diximus: qui Senionem, nihil quidem auferebat, sed alter ponebat; quod si plures Seniones exissent, totidem nummos alter addebat. Bene cumulatum aceruum semel tollebat Venus. Sed ad leges nostras illud addas licebit. Cui nec Senio obtigerit, nec Canis, nihil aliud quam mittendi vicem perdet. Mihi videtur & hoc elegantius, si tertio quisque iactu defungatur qui talos tenet, & mox alteri tradat vices. Venus item tertia (si videtur) finiet ludum. Deinceps liberum erit deintegro pacisci. Siquidem tum raro, tum paucis fauet Venus.

Ludi talarij ratio apud Veteres.

† Ex Augusti Epistola apud Sueton. cap. 71.

Cap. XXVI.

Iactus talarij triginta quinque. Nomina quorundam, studio atque opera Io. Meursii, eruta. Salmasii ioculare commentum de Antigono *&* Diuo. Διβ@ς.

DIxi præcedenti Capite, te post Erasmum neminem alium in ludo talario describendo desideraturum. Atqui desideras, scio, Iactuum nomina. Ea heic referemus, nuper admodum e veterum monumentis eruta à Clarissimo Meursio. Obseruat ille ex Eustathio, in ludo talario fuisse iactus triginta quinque. Varie ij dicti, vel à dijs deabusue, vel heroibus, vel viris, vel etiam scortis, alijsue quibusdam rebus. In his fuit

Ad Iliad ψ. & Odyss. α.

Iactus xxxv. *& nomina quorundam.*

Ἀφροδίτη, VENVS.

Ἀφροδίτη, Venus.

Ita dicebatur iactus, quo tali omnes diuerso adspectu cecidissent. quando nullus talus eodem vultu, quo cæteri, stabat. eratque is iactus lucrosissimus & felicissimus. Lucianus in Amoribus: Augustus in epistola ad Tiberium: Horatius lib. II. Od. VII. & ibi vetus Scholiastes. Propertius lib. IV. Eleg. IX.

Apud Sueton. in Augusto, cap. 71

Me quoque per talos VENEREM *quærente secundos,*
Semper damnosi subsiliere Canes.

Iaciebatur autem quatuor talis. Cicero de Diuinat. lib. I. & lib. II. Designatur iste iactus Venereus à Martiale, sub lemmate *Tali eborei:*

Lib. 14 Epist. 12

Cum

Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

In his etiam fuere (teste Hesychio)

Βερονίκης πλόκαμος, — *Βερονίκης πλόκαμος, & alij Iactus.*

Γεαῖς,

Δαρεῖος,

Δικέντρων,

Κῷος & Χῖος,

Ἀλέξανδρος,

Ἀντίγονος.

De quibus omnibus ex eruditissimo illo Glossographo Meursius. Apud quem præterea iactus

Εὐελπίδης. — *Εὐελπίδης iactus.*

Cuius meminit Eustathius ad Iliados ψ, vbi de talorum iactibus, itemque ad Odyss. α. Pollux quoque lib. IX. cap. VII. Apud quem ibidem nominatur iactus

Στησίχορος. — *Στησίχορος.*

Cuius & ad Iliad. ψ. Homeri Scholiastes meminit. Erant alij cum aleæ tesseræue ludo communes: de quibus Capite sequenti.

De *Coo* vero & *Chio*, quorum ille senio erat, hic vnio, Hesychius, Pollux, Aristoteles Histor. Animal. lib. II. cap. I. & De cœlo lib. II. cap. XII. & ibi Simplicius. Videndus etiam Zenobius, Centur. IV. Prouerb. LXXIV. Tarrhæus in Collectaneis, & Suidas. — *Κῷος & Χῖος.*

Ἀντίγονος. De *Antigono* autem ita Hesychius: Ἀντίγονος, βόλος τις οὕτως ἐκαλεῖτο. Agathias in Epigrammate de tabula Zenonis Imperatoris:

Δίζυγες Ἀντίγονον διεχάσμεον· ἀλλὰ καὶ αὐτῷ
Ἶσος ἔμιμνε τόπος πεντεκαιδεκάτῳ.

In tabula XXIV lineæ; siue, bis duodena Scripta. Sed Ἀντίγονος hoc loco Salmasio est vna linearum siue scriptorum, quibus tabula descripta erat; erantque numero viginti quatuor. duodenis namque lineis vtrumque latus, dextrum & sinistrum, à summo ad imum descriptum erat, sibi inuicem respondentibus, & ex aduerso oppositis. Primam dextri lateris lineam dicebant & *summam.* *Ad Hist. Aug. p. 468.*

Linea summa. Σοῦμμος χῶρος. Græci quoque recentiores Latinam vocem retinuerunt, & σοῦμμον χῶρον appellarunt in tabula. Agathias in eodem Epigrammate:

Ἑπτὰ μὲν ἐκτὸς ἔχεν, μίαν ἔννατος· αὐτὰρ ὁ σοῦμμος
Διοσσὰς ἀμφιέπων ἶσος ἔην δεκάτῳ.
Ὃς δὲ πέλε μετὰ σοῦμμον, ἔχεν δύο.----

Vltimam infimamque lineam dextri lateris duodecimam vocabant. reuera enim erat duodecima. Ab illa vltima dextri lateris linea, quæ & duodecima, transibant ad vltimam sinistri lateris, ex aduerso respondentem & oppositam, eamque tertiam decimam appellabant. Agathias ibidem:

Ἀμφὶ δυωδεκάτην καὶ διέπρεπον εἴκελοι ἄλλαι,
Καὶ τρισκαιδεκάτῃ ψῆφος ἔκειτο μία.

Linea Antigonus dicta. Post tertiam decimam sequebatur locus quartus decimus, quem *Antigonum* dicebant. Post Antigonum quintus decimus; atque ita deinceps secundum numerorum ordinem ascendentes numerabant vsque ad primam lateris sinistri lineam, quæ & vigesima quarta erat, & vltima omnium

viginti

viginti quatuor tabulæ linearum statuebatur. Πύματον χῶρον eam vocat Agathias: Πύματος χῶρος.

--------ὥστε δ' ἄλλας.

Εἶχεν δυχθαδίας τέτρατος ἐκ πυμάτου.

Τέτρατος ἐκ πυμάτου, erat vigesimus. Fortasse tamen aliquis existimare possit, nec sine ratione, decimum tertium locum siue scriptum tabulæ non illum fuisse, qui sinistri lateris vltimus erat, sed qui primus. Nam à duodecimo puncto & ultimo dextri lateris, verisimilius videri transitum esse factum, ad primum sinistri lateris, quam ad vltimum. Hoc etiam mihi verisimilius videtur. Prima igitur & summa linea sinistri lateris sequebatur vltimam & duodecimam dextri: ideo tertia decima ipsa dicebatur. Sic πύματος χῶρος, quem vocat Agathias, vigesimus quartus, atque idem vltimus & infimus sinistri lateris. Atque hæc fere de lineis, scriptisue tabulæ Salmasius. Cui quare de *Antigono* in Epigrammate Agathiæ non possim accedere, facit Hesychij locus, quem doctissimus Meursius obseruauit, & nos supra adscripsimus. Sed tolerabilis hic Salmasij error videri potest, præ illo quo præter nomina illa numerorum quæ scriptis siue lineis tabulæ imposita hariolatur, fuisse asserit vnum qui Ἀντίγονος, & alterum qui Δῖος dicebatur: hoc nempe Agathiæ loco: Δῖος iocularis.

---------μονάδα δ' ἄλλην

Ψῆφον τὴν πυμάτην ἀμφιέπεσκε Δῖος.

Δῖος ipsi Latinum nomen est, vt & Σῦμμος. Δῖος, *Diuus*. Nemo, inquit, Imperatores Romanorum diuos post mortem appellatos, nescit. Fateor. sed huic Diuo in Agathiæ Δῖος. *non* Diuus.

Agathiæ Epigrammate non eſt locus. Quare manum tandem de tabula, V. Cl. iam ſatis luſiſti. Infelix hic profecto diuitis ingenij tui jactus eſt, & coniecturæ præceps alea. Δίβος, ais, eſt hoc loco *Diuus.* Atqui metrum repugnat: nam prima in δῖος producitur, cum heic ſyllaba breuis omnino requiratur. Nihil certius eſt, quam voce hac Græca binionem intelligi. Vſurpat hanc vocem è Græcia petitam Arnobius Diſputationum aduerſus Gentes lib. II. *Quod ſi vere*, inquit, *confidis immortales huc animas, & plenas ſcientiæ peruolare, adoleſcentulum iſtum rogare deſinito, quem eſſe conſpicis ignarum rerum, & humanitatis in finibus conſtitutum: quadragenarium iſtum ad te voca, & ex eo percontare, non obſtruſum aliquid, non inuolutum, non de triangulis, non de quadratis, quid ſit Dibus, aut Dynamis, ſeſquioctauus, aut ſeſquitertius vltimus; ſed (quod in medio ſitum eſt) bis bina, bis terna, quam efficiant ſummulam, quærito.* Quid *Dibus* hoc loco eſſet, eruditis hominibus, qui quod ignorarent interpolare voluerunt, diu incognitum fuit: donec Meurſius noſter pæne puer nihil omnino mutandum oſtenderet, & hac voce Græca, quales in illo Gentium doctore multæ aliæ occurrunt, binionem deſignari doceret, ex Agathia: & pro *Dynamus*, quomodo paſſim editum, *Dynamis* reſcriberet. quæ vox ſimiliter Græca, & quaternionem ſignificat. Adi (ſi placet) Criticum Arnobianum lib. II, cap. VI.

[Margin: Dibus, *binio.*]

[Margin: *Theod. Canterus, in Notis ad Arnob.*]

[Margin: Dynamis, *quaternio.*]

C A P.

CAP. XXVII.

Nomenclatura reliquorum Iactuum tam talariorum, quam etiam tesserariorum. Eorum ſuptuaginta producti, ex eiuſdem Meurſii obſeruationibus.

ERant Iactus alij plures; ſed teſſerarij potius, quam talarij. Quos idem Meurſius in Κυβεία primus obſeruauit. Adſcribam & illos. Inter quos deprehendes nonnullos utrique ludo communes. Pleroſque autem quos hoc Capite leges, ſcies à Grammaticis bolorum cubeuticorum nominibus inſigniri.

Ἄβολα.
Ἀβραμίας,
Ἀγέλης,
Ἄθλος,
Αἴγλη,
Ἀνακάμπτων,
Ἄνηβος,
Ἀντίτυχος,
Ἀντίτυπος,
Ἀνυπομόνητος,
Ἄπλια,

Ἄπλια,
Ἀργεστής, al. Ἀργεῖος,
Ἅρμα ὑπερβάλλον πόδας,
Ἁρματίαι,
Ἄρκτα,
Ἄρκτος.
Ἀφροδίτη,
Βῶλαξ,
Γυμνασιάρχης,
Δάκνων,
Δορεὺς,
Ἐκδιώκων.
Ἐλλείπων,
Ἐπακοντισμός, &
Ἐπακοντιστὴς,
Ἐπίθετος,
Ἐπιφενών,
Ἐπιφέρων,

Ἐξί-

Ἐξίτης,

Εὐδαίμων,

Ἱερὸς,

Κάγκαλος, vel Κίγκαλος, & Κίκκαλος.

Καλλίβολος,

Κεντρωτός.

Κήρυνος,

Κῖος, qui & Χῖος,

Κρύφαβος,

Κύβος,

Κύκλωπες,

Κυνορχίας.

Κυνῶτας,

Κύων, qui & Χῖος, *Vulturius* Plauto, *Canis* alijs.

Κῶος,

Λάκων,

Λάμπων,

Μάγ-

Μάγνης,

Μάνης,

Μίδας,

Ξανθιμίας,

Οἴνη, & Οἶνος, qui & Κῖος, & Κύων.

Οἶστρος,

Ὄνος.

Ὄρσι,

Πάτραινα,

Πάτρηλος,

Πέρσης,

Πρανὴς,

Πυαλίτης,

Σίμων,

Σόλων,

Σωωρικὸς, idem qui Κῷος,

Σωωρίς,

Σφάλ-

Σφάλλων,

Σχαδών,

Τιμόκειτος,

Τρὶξ ἕξ, idem iactus qui

Ἀφροδίτη, *Venus* Latinis,

Τριχίας,

Ὑπτιάζων,

Φαλλός,

Φύζων,

Χῖος, qui & Κύων, &c.

Latinis *Canis*; & *Vulturius* Plauto.

Habes heic Iactus ſeptuaginta, plus minus. quidam namque (quamquam admodum pauci) poſſunt ijdem videri. In his quidam, quod initio monebamus, talo & teſſeræ communes. Qui autem talarij proprie, qui item teſſerarij, non noſtrum eſt in tanta antiquitate & nube priſci æui diſcernere: non controuerſias hinc inde ſparſas componere. Plerique ab Auctoribus ſimpliciter βόλοι, ſiue iactus, dicuntur. Quidam etiam tam talo quam teſſeræ tribuuntur. Adde, quod τὴν Πεττείαν & τὴν Κυβείαν Græci non raro confundant. Ad alia igitur compertiora & illuſtriora tranſeamus. Qui Iactus felices, & qui infelices, qui deniq; nec boni nec mali fuerint, exponamus.

Cap. XXVIII.

Qui Iactus in tesseris talisue secundi, lucrosique; qui aduersi, ac damnosi: qui etiam medij.

Talorum πτώσεις, hoc est varietates quas iactu casuque exhiberent, erant (vti Capite XXVI indicauimus) triginta quinque. Id enim obseruatum est a veteribus aleæ magistris, non posse vltra eum numerum diuersas species exhiberi iactu quorumcunque quatuor talorum. Dico talorum: nam in tesseris plures conspectus diuersi reperiri possunt. Ratio diuersitatis est, quia plures sunt πτώσεις tesseræ quam tali. hic quatuor tantum habet partes quibus insistat & incumbat: cum ab vtraque longitudinis suæ extremitate rotundetur: illa sex. Hoc optime doceat αὐτοψία. Quin etsi talus habere quatuor πτώσεις dici potest, fere tamen cum iacias non aliter cadere videas quam duobus modis: vel in eam faciem e duabus quas habet latiores, quæ caua est: vel in oppositam, quæ eminet & protuberat. Has talorum πτώσεις Græci aiunt ἐξ ἑβδομάδος κατ' ἀντίθεσιν συγκειμένας fuisse: hoc est puncta vel numeros habuisse sic dispositos, vt qui in oppositis duobus lateribus essent, iuncti semper efficerent septem. Hoc modo:

Vide Eustathium in Homerum.

Talorum & tesserarum πτώσεις.

1 ———— 6.

3 ———— 4.

Ἀντίκειται γὰρ, aiunt, μονὰς καὶ ἑξὰς, εἶτα τριὰς καὶ τετράς. In tesseris amplius fuerunt δυὰς

καὶ

καὶ πτῶσις. Verum hæc hactenus. Nunc qui Iactus felices lucrosique, qui mali & damnosi, qui denique medij fuerint, quam breuissime poteſt, ad fidem Iulij Pollucis, veteris Grammatici, exponamus.

Pollux Onomaſtici lib. 7. cap. 33.

IACTVS BONI & FELICES.

Iactus boni & felices.

Ἀφροδίτη, qui & Τρεῖς ἕξ.

Ἐξίτης, idem qui Κῷος.

Ἐπακουλιστὴς, qui Hesychio Ἐπακουλισμὸς videtur.

Καλλίβολος.

Κῷος, qui & Συωρεικὸς, & Ἐξίτης.

Ὄρθι.

Πρανής.

Συωρεικὸς, idem qui Κῷος.

Συωρείς.

Τρεῖς ἕξ, qui & Ἀφροδίτη.

Φύζων.

Ἀφροδίτη. VENVS, siue Iactus Venereus.

Ἀφροδίτη,] Erat hic in talorum pariter & tesserarum lusu. Meminerunt Plutarchus in Catone Minore, seu Vticensi: Ἐν δὲ τοῖς δείπνοις ἐκληροῦτο περὶ τῶν μερίδων. εἰ δὲ ἀπολάχοι, πρῶτον αἴρειν τῶν φίλων κελευόντων, ἔλεγε μὴ καλῶς ἔχειν ἀκούσης τῆς Ἀφροδίτης. Id est: *Inter cœnam sortem de ciborum partibus mittebat. Si sors ipsum destituisset, amicis vt primam tolleret instantibus, parum id ait conuenire inuita Venere.* Lucianus in Amoribus: Ἐπειδὰν δὲ καὶ μικρὸν τοῦ πάθους ἑαυτὸν ἀποβουκολῆσαι θελήσειε, προσειπὼν, τῇ δὲ τραπέζῃ τέτταρας ἀστραγάλους Λιβυκῆς δορκὸς ἀπηριθμημένους, διεπέττευε τὴν ἐλπίδα. καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δ' εἴποτε τὴν θεὸν αὐτὴν (τὴν Ἀφροδίτην) εὐβολήσειε, † μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι προσεκύνει, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων. &c. Id est: *Cæterum vbi iam paulisper affectus illius molestiam à se remouere volebat, affatus deam; in mensam autem quatuor talis capræ Libycæ dinumeratis, ludi aleam in spem voti experiebatur: ac quoties id quod intendebat, iecerat, maximeque si deam ipsam* (Venerem) *iactu feliciori sortitus erat, nullo videlicet talo eadem figura cum alio aliquo cadente, adorabat illam, sperans se id quod expetebat consecuturum esse.* Cicero de Diuinat. lib. 1: *Quatuor tali iacti casu Venereum* (iactum) *efficiunt, num etiam centum Venereos, si quadringentos ieceris talos, casu futuros putas?* Et lib. 11: *Dixisti multa de casu; vt Venereum iaci casu posse, quatuor talis iactis: quadringentis, centum Venereos non posse consistere.* Plautus Asinar. Act. v. Sc. 11:

Lucian. Ἔρωτ.

† *Martialis:* Cũ steterit nullus vultu tibi talus eodem, Munera me dices magna dedisse tibi.

Hoc

Hoc Venereum est; pueri plaudite.

Apud eundem in Curculione, Act. II. Sc. III. *Basilicus* idem iactus doctis quibusdam videtur. Quod ego in medium relinquo. Meminit clare Propertius lib. IV. Eleg. IX.

Me quoque per talos VENEREM *quærente secundos,*
Semper damnosi subsiliere Canes.

Et Flaccus ad Pompeium Varum:

Horat. lib. 2. Od. 7.

——*Quem* VENVS *arbitrum*
Dabit bibendi?

Ἀρχιποσίαν *significat* (inquit Poëtæ Interpres vetus Cruquianus) *& tesserarum iactu datum in bibendo primatum. Veneris autem iactus lætissimus dicebatur, qui habebat numerum ter senarium.* Vbi vulgo est apud Acronem & Porphyrionem, *numerum tricenarium:* sed iamdudum emendatum memini ab incomparabili Hadriano Iunio. Recte, inquam, *habebat numerum ter senarium.* Itaque Græcis etiam Τρὶς ἕξ dicebatur. Hesychius, Τρὶς ἕξ, νικητήριος βόλος. Et in Prouerbio, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι. Meminit præterea insigni loco Augustus in Epistola ad Tiberium: quod fragmentum elegans vti à Suetonio conseruatum est ac memoriæ proditum, ita heic totum adscribam: *Cœnaui, mi Tiberi, cum ijsdem. Accesserunt conuiuæ Vinicius & Siluius pater. Inter cœnam lusimus* γεροντικῶς *& heri & hodie. Talis enim iactatis vt quisque Canem, aut Senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat; quos tollebat vniuersos qui Venerem iecerat.* Quem locum Andreas Tiraquellus I. C. in Semestribus ita emendari à nonnullis obseruat, translata voce illa *Senionem* in extremam periodi

In Nomenclatore.

Τρὶς ἕξ.

Sueton. in Augusti Vita cap. 71.

partem, hoc modo: *quos tollebat vniuersos qui Venerem aut Senionem iecerat:* propterea quod à Persio Sat. III. *Senio dexter* appellatur, oppositus *damnosæ Caniculæ*. Mea quidem sententia, nihil est necesse quidquam mutare.

Lælius Bisciola Horar. subsecinar. lib. 11. cap. 23.

Κῷος, Iactus Cous; Senio, & Ἑξίτης.

Κῷος,] *Cous* iactus felix, Senio nempe. Hinc Prouerbium, Χῖος πρὸς Κῷον. id est, *Vnus ad sex.* Item, Κῷος Χῖον. Videndus Zenobius Centur. IV. Prouerb. LXXIV. Tarrhæus in Collectaneis Adagiorum, & Suidas. Hesychius: Κῷος Χῖον. ὁ Κῷος ἀστράγαλος, ὁ ἕξ. ὁ μὲν γὰρ Χῖος, ἐδύνατο ἕν· ὁ δὲ Κῷος, ἕξ. Pollux: Οἱ δὲ πλείους τὸν μὲν Ἑξίτην, Κῷον· τὸ δὲ Κωΐα, Χῖον καλεῖσθαι λέγουσι. *Chius* hic, siue *Chias*, male *Colias* ab Alexandro Neapolitano appellatur. *Chius* infelix erat iactus; *Cous* (Senio) felix. Meminit luculenter Aristoteles Histor. Animal. lib. II. cap. I. Πάντα δὲ τὰ ἔχοντα ἀστράγαλον, ἐν τοῖς ὄπισθεν ἔχει σκέλεσιν. ἔχει δὲ ὀρθὸν τὸν ἀστράγαλον ἐν τῇ καμπῇ, τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δ' ὕπτιον εἴσω· καὶ τὰ μὲν Κῷα, ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα· τὰ δὲ Χῖα καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω. Id est, Theodoro Gaza interprete: *Omnia vero* (animalia,) *quibus datus est talus, cruribus eum posterioribus continent, ita vt erectus in suffragine parte sui prona foras, supina introrsum spectet; &, quæ Veneres vocantur, intus aduersa sibi posita sint; quæ Canes, foris: quæ antennæ, supra habeantur.* Iterum De Cœlo lib. II. cap. XII. Μυρίους ἀστραγάλους Χίους βαλεῖν, ἀμήχανον. Ad quæ verba ita Simplicius: Ὅπερ ἐστὶ δυσκολώτατον, οἷον, μυρίους ἀστραγάλους Χίους ἀστραγαλίζοντα βαλεῖν, ἢ Κώους. γράφεται δὲ καὶ οὕτως, ὡς μεγάλων ἀστραγάλων

Onomast. lib. 9. cap. 7.

Alex. ab Alex.

Th. Gaza, Thessalonicēsis.

ἀστραγάλων

γάλον ἐν ἀμφοῖν ταῖν νήσοιν γινομένων. Sed in Aristotelis illo loco pro Χίυς βαλεῖν legendum potius videtur, Κῶυς βαλεῖν. Et sic legit Ioannes Argyropylus, cum vertit: *Talos Coënses (imo, Coos) mille proyicere, impossibile est.* Sic & vetus Interpres. Quamquam æque impossibile est, mille Chios, quam mille Coos iacere. Vtraque lectio adstruitur à Simplicio. Scripsit forte Philosophus, (quod clarissimo Scriuerio in mentem veniebat:) Μυρίυς ἀστραγάλυς Χίυς ἢ Κῶυς βαλεῖν, ἀμήχανον: *Mille talos Chios, vel Coos mittere, impossibile est.* Priorem vero Aristotelis locum ex Historia Animalium erudite vertit Gaza: neque enim Erasmo accedendum aliter sentienti. Græcum exemplar, quo vsus est, mire corruptum fuit: in quo pro τὰ μὲν Κῷα, ἐντὸς ἐστραμμενα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ Χῖα καλύμματα ἔξω, legebatur τὰ μὲν κῶλα ἐντός ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἰχία καλύμματα ἔξω. Nec sane melior codex Cælio Calcagnino ad manum fuit. qui eum primum de Venere Coliade mira vaticinari adegit: sed postea à Polluce admonitus, veram lectionem feliciter eruit. Sequuntur

Io. Argyropylus, Byzantius.

Vide supra Cap. 25. & pag. 84.

Lib. De Talorum ac Tesserarum & Calculorum ludis.

IACTVS MALI & INFELICES,

Iactus mali & infelices.

Omnes, præter Αἴγλη, à Polluce enumerati.

Onomast. Lib. 7. cap. 33. sect. 9.

Ἄϐολα.

Ἄθεος.

Αἴγλη.

Hic iactus infelix Hesychio, & Eustathio ad Iliad. ά. Vide & Suidam in Αἴγλη.

Ἄπλια,

Ἐκδυώων.

Κάκχαλος, Κάγκαλος, siue Κίγκαλος, & Κίκκαλος.

Κεύφαλος,

Χῖος. Κῖος, siue Χῖος. qui & Κύων. Κύβος quoque, ac Ὄνος, & Ὄνη *Vulturius* & *Canis* Latinis.

Μάγνης.

Μάνης.

Μίδας. Μίδας.

Πάτραινα.

Πάτρηλος.

Χῖος, Κῖος, qui & Κύων, Κύβος, atque Ὄνος, & Ὄνη.

Κῖος, siue Χῖος.] † Supra ad Iactus bonos & felices, cum de Coo disputaremus, vidi- † Pag. 102. & 103.

vidimus obiter quis iactus esset *Chius*: nempe vnio. Hinc Prouerbia, *Chius ad Coum.* Item, *Non Chius, sed Cius*, siue *Cous*: De quibus consulendus Desiderius Erasmus in Adagiorum Chiliadibus elaboratissimis & bonæ frugis plenissimis. Vide etiam infra sub finem harum annotationum ad Iactus istos malos.

Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 9. Item, eiusd. Chil. Cēt. 7. Adag. 68.

Μάνης.] Cum manifestum sit hunc Iactum inter infelices recenseri à Polluce lib. VII. cap. XXXIII. censet in ea voce corruptum quendam Suetonij locum clarissimus & doctissimus Meursius. Luculentum Augusti fragmentum extat apud Suetonium ex literis Augusti ad Tiberium. Subijciam illud quomodo vulgo repræsentatur, cum ad rem faciat, & emendandum, aut saltem illustrandum videatur. Est autem huiusmodi: *Nos, mi Tiberi, Quinquatrijs satis iucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem gessit: ad summam tamen, perdidit non multum: sed ex magnis detrimentis præter spem paulatim retractus est. Ego perdidi viginti millia nummûm, meo nomine: sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, vt soleo plerumque. Nam si quas manus remisi cuique exegissem; aut retinuissem quod cuique donaui, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet.* Hic mire se torquent docti Interpretes. Missis cæteris, Phænicem illum eruditorum Isaacum Casaubonum audiamus. Qui † πλειστοβολίνδα ludebant, inquit, singulis iactibus infelicibus certam pecuniam, prout

Μάνης.

In Vita Augusti cap. 71.

Suetonij locus correctus.

† De hoc lusu vide Meursium, De Ludis Græcorum, in Πλειστοβολίνδα.

Πλειστοβολίνδα.

conuenerat, in medium conferebant: aliquando in ſingulos talos ſingulos nummos: vt Auguſtus ait in alijs literis: *Talis enim iactatis, vt quiſque Canem, aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat.* &c. Aliquando in ſingulas vnitates quas iactus oſtendebat; ſiue in punctum, vt loquitur Suetonius in Nerone, ſingulos nummos. Hoc innuit Pollux in deſcriptione iſtius luſus, verbis hiſce: ἀργυρίου τινὰ ἀριθμὸν ἐπιφημίσαντες καθ' ἑκάστην μονάδα διῃρημένην, δραχμὴν, ἢ στατῆρα, ἢ ὁποσονοῦν. Sic ille locus ſcribi debet. Atque iſtæ ſunt *manus*, quas vocat heic Auguſtus. Duplicem ſuam benignitatem refert: alteram, quod colluſoribus ſuis qui ex iactu infeliciore tenebantur pecuniam in medium conferre, remiſerit conferendi neceſſitatem: alteram, quod ijſdem pecunia deſtitutis ad conferendum de ſuo ſit largitus. *Si quas manus remiſi cuique, exegiſſem.* Nempe *manum* pecuniam vocat, quam conferebat quiſque poſt iactum infelicem. Proprie tamen *manus* eſt iactus ipſe. Nam in alea ſinguli iactus ſic dicuntnr *manus*, vt in re gladiatoria ſingulæ manus & ſinguli ictus. Quintilianus lib. IX. cap. I. *In armorum certamine aduerſos ictus & rectas manus, cum videre, tum etiam propulſare facile eſt; auerſæ tectæque minus ſunt obſeruabiles.* Et alibi apud eundem manus gladiatorum *ſecundæ, tertiæ, quartæ.* Caue confundas, vt quidam, *manum* cum vniuerſa illa pecunia quam ſingulis commiſſionibus victor auferebat, quamque Pollux τὸ ἐπιδιακείμενον ἀργύριον vocat. Hæc eſt, opinor, quam A. Gel-

Pollux emendatus. lib 9. cap 7.

Cap. 30. Quadringenis in punctū HS. aleam luſit.

Manus.

Gellius *æs manuarium* appellat, quasi ex pluribus manibus collectam, lib. XVIII. cap. XIII. quamque συνώθεσιν Imperator lege prima Cod. de Aleatoribus: οἱ σφόδρα, inquit, πλούσιοι νομίσματος ἑνὸς ἑκάστην συνώθεσιν παίζουσιν. Nam si συνώθεσιν ibi *manum* interpreteris, erit immensa summa, quam poterit aliquis vna commissione, quæ pluribus iactibus absoluitur, perdere.

Io. Rutgersius Var. ar. Lection. lib 2. cap. 19.

Manum pro ea pecunia, quæ inter duos ludentes deponitur, sumi heic, firmat Ouidij quodam loco vir eximius, qui eodem modo eadem voce vsus sit libro primo de Arte:

Notis in Fragmenta Augusti.

Sic ne perdiderit, non cessat perdere lusor,
Et reuocat cupidas alea sæpe manus.

Sed verborum istorum sensus: Ne perdidisse videatur, semper ad aleam recurrere lusorem; quam poëtica phrasi ideo dicit reuocare sæpe cupidas manus. Quare vt

De Ludis Græcorum in κυβεία.

Augusti verba explicet Meursius, aliud subsidium confert à manu medica. Restituendum putat, *si quos manes remisi cuique.* Ingeniose, & erudite. Nam de iactu infelici heic agi, nulli dubium. Μάνης autem, iuxta Hesychium, κυβευτικοῦ βόλου ὄνομα, καὶ βαρβαρικόν, ὡς Εὔβουλος ἐν Κυβευταῖς παρίστησι, καὶ ἄλλων καταλέγων ὀνόματα βόλων. Fuisse autem inter infelices iactus, è Polluce constat. Cæterum Eubuli Dramatis, *Aleatores* inscripti, meminit Athenæus lib. XI. & Auctor Prouerbiorum Bibliothecæ Vaticanæ. Vide statim infra. **Μάνες.**

Μίδας.] Et hunc iactum inter infelices recenset Pollux. Sed duplex Μίδας fuit: alium nec bonum nec malum dicit, sed **Μίδας.**

τῶν

τῶν μέσων. Refertur à Suida Prouerbij nomine:

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβουλότατος.

Id eſt: *Midas qui in teſſeris conſultor optimus.*

Sed Eraſmus diligenti & erudito perpendendum, monet, num εὐβολώτατος legi oporteat, vt verſus ſit Iambicus trimeter:

Chiliad. 2. Cent. 9. Adag. 87.

Μίδας γὰρ ἐν κύβοισιν εὐβολώτατος.

Id eſt: *In teſſeris iactus Midas proſperrimus.*

Prouerbium à teſſerarum ludo natum (eſt enim *Midas* iactus vocabulum) accommodari poterit ad rem quæ forte fortuna bene cadit. Recte ita legit, Senarijque lege aſtrinxit Deſiderius. Illuſtris quoque Scaliger in Stromate Prouerbialium verſuum eundem ſic retulit, verſ. 702. Nec iſtud εὐβουλότατος comparet aut in Tarrhæi Collectaneis, aut in Prouerbijs è Vaticano codice ab Andrea Schotto editis. In his, Cent. 11. Prouerb. LXIX. Μίδας ἐν κύβοις εὐβολώτατος] Βόλου ὄνομα ὁ Μίδας, οὗ καὶ Εὔβουλος ἐν Κυβευταῖς μέμνηται). Id eſt: *Midas in teſſeris proſperrimus.] Iactus vocabulum eſt Midas; cuius etiam Eubulus in Aleatoribus meminit.* In illis: Μίδας. παροιμία. ὁ ἐν κύβοις εὐβολώτατος. ὁ γὰρ Μίδας βόλου ἐστὶν ὄνομα. Manuſcriptum tamen Suidam nihil variare teſtatur Schottus. Cui (vt etiam mihi) Midæ iactus in alea alibi non lectus.

Corrigit apud Suidā Meurſius: Μίδας, κύβου ὄνομα, εὐβολώτατου.

Χῖος, Κῖος, qui & Κύων, Κύβος, atque Οἶνος.] Vide ad Κῷος, inter Iactus felices, ex Heſychio, Polluce, Ariſtotele, eiuſque interprete Simplicio. Zenobius Centur. IV. Prouerb. LXXIV. Κῷος Χίῳ] Ὁ Κῷος ἀστράγαλος ἠδυνατο ἕξ. Παροιμία δέ ἐστι, † Χῖος πρὸς Κῷον. ὁ μὲν γὰρ Χῖος ἠδύνατο ἕν, ὁ δὲ Κῷος, ἕξ. Id eſt: *Cous Chio.] Cous tali iactus ſex valebat.*

Prouerb. Chius ad Coū, de comparatione vehemēter inæquali.

† *Vel,* Κῷος πρὸς Χῖον. Cous ad Chium.

Sic Diogenianus & Suidas in Collectaneis.

Hinc

Hinc natum Prouerbium: Chius ad Coum [collatus.] *Chius enim vnionem valebat, Cous vero senionem.* Hesychius: Κῷος Χῖον, subiecta pari expositione cum Zenobiana. Diogenianus Prouerbij huius vsum tradit, *Vsus illius Prouerbij.* cum minora quis cum maioribus componit; Centur. v. Prouerb, LXX. Vide & Prouerbia è Suidæ Collectaneis, Centur. VIII. Prouerb. LXXXVIII. Sed inibi corrupte legi ἔνδον & ἔξω, pro ἐν & ἐξ, nata è compendijs, vt fit, menda, monuit vir præstantissimus Andreas Schottus in Notis; & ante eum magnus Erasmus, Chiliad. II. Centur. VII. Adag. LXVIII.

Prouerbia Vaticanæ Bibliothécæ, beneficio V. Cl. Andreæ Schotti edita, Cent. IV. Prouerb. XLV.

Χῖος παραστὰς Κῷον οὐκ ἐᾷ λέγειν. *Prouerb. Chius Coum loqui no sinit.*

Id est: *Si Chius adsit, non sinit Coum loqui.*

Ἀπὸ ἀστραγάλων παρωδηκή (Schottus emendat παρῳδικὴ: vel, quomodo sæpe occurrit. ὑποθετικὴ παροιμία.) ἡ παροιμία. καὶ ἐπὶ θηραμάτων ἐπεὶ ἐδόκει Χῖος εἶναι. *A talis ductum per parodiam Prouerbium, & de captura venationum, vbi Chius apparebat.* Versus Prouerbialis est è Staridis Comici fabulis. Competet in rabulam verbosum, qui multiloquio os prudentioris doctiorisque obstruit, nec patitur verba pro se facere. Chiorum scurrilitas & illaudata leuitas ex auctoribus notissima est: at Coos insula magni nominis & decantatissimos viros permultos protulit. Ita explicat Clariss. simus Hadrianus Iunius Adagior. Cent. III. Adag. L. & subijcit, quod magis placet: Nisi mauis referre ad iactuum tesserariorum vilita-

vilitatem dignitatem, in quibus Χῖος vnionem caniculamue designabat, infelix iactus; at Κῷος senionem; felicissimus omnium iactus. Meminit etiam Prouerbialis huius Senarij Eustathius ad Homeri Iliad. ψ'.

Didymus Prouerbium subesse putat in his Aristophanis e Ranis in Theramenem verbis: *Aristophanes* ἐν Βατράχοις.

Prouerb. οὐ Χῖος, ἀλλὰ Κῖος. Haud Chius, sed Cous.

Πέπτωκεν ἔξω τῶν κακῶν, οὐ Χῖος ἀλλὰ Κῖος.

Id est: *Euoluit e malis, haud Chius, sed Cius.*

Qui versus varias recipit interpretationes, quas apud Erasmum videas licet, Chiliad. II. Cent. II. Adag. IX. Sed Aristarchus eo loco non Κῖος, sed Κῷος legit: & videtur ad talorum ludum respicere, in quo iactus *Cous* valebat sex, *Chius* vnum duntaxat. Ita vt hoc dicto indicarit Comicus, Theramenem nunquam infeliciter consuluisse. De altera lectione, varia sententia est. Consulant, si videtur, studiosi Chiliastem Batauum loco proxime indicato. Meminit etiam huius Prouerbij Aristophanici Eustathius Scholiastes Homeri. *Ad Iliad* ψ'.

Canis. Κύων.] Vnio, Canis. Eustathius ad Iliad. ψ'. Τῶν δὲ βόλων, φασὶν, ὁ τὸ μὲν ἓξ δυνάμενος, Κῷος ἐλέγετο, καὶ Ἑξίτης· ὁ δὲ τὸ ἓν, Χῖος, καὶ Κύων. Eadem quoque ad Odyss. α. dicit. Ergo vnio isto nomine designabatur. Pollux lib. IX. cap. VII. Καὶ τὸ μὲν μονάδα δηλοῦν, καλεῖται Κύων. Iterumque ibidem: Οἱ δὲ πλείους τὸ μὲν Ἑξίτην, Κῷον: τὸν δὲ Κύνα, Χῖον καλεῖσθαι λέγουσι. Hesychius: Κύων. δηλοῖ καὶ ἀπὸ κυβευόντων βόλον τινά. ὃς καὶ Χῖος καλεῖται. Isidorus Originum lib. XVIII. cap. LXV. *Vnionem canem, trionem suppum, quatrio-*

trionem planum vocabant. & Cap. LXVI. *Vitant canem, quia damnosius est: unum enim significat.* Plauto *Vulturius* non aliam ob caussam dicitur, Curculione Act. II. Sc. III. Meminerunt *Canis* Augustus in Epist. ad Tiberium, Ouidius Tristium lib. II. & De Arte lib. II. Propertius lib. IV. eleg. IX. Persius Sat. III. Omnes diserte innuentes infelicissimum cum iactum esse, & *damnosi* epithetum fere ei semper tribuentes, quia nummis suis ludentes mulctaret. Dicebatur autem etiam idem Χῖος Græcis. Quod clarum ex ijs quæ paulo ante adduximus, & ex proxime citatis Eustathij & Hesychij verbis. Etiam Ὄνος dicebatur. Pollux † loco citato: Ἰστέον, ὅτι κύβος αὐτός τε τὸ βαλλόμενον ἂν εἴη, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοιλότητος σημεῖον, ὁ τύπος, ἡ γραμμὴ, τὸ δηλοῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν βληθέντων. καὶ μάλιστά γε ἥ τε μονὰς, ἡ ἐν αὐτοῖς Ὄνος καλεῖσθαι εἶχε, καὶ Κύων. Ac corrigendus idem lib. VII. cap. XXXIII. sect. IX. Βόλων δὲ ὀνόματα, τῶν μὲν φαύλων τε καὶ δυσβόλων, ἐφ' οἷς τὸ δυσκυβεῖν, Μίδας, Μάνης, Πάτρηλος, Πάτραινα, Μάγνης, (ita legendum cum Meursio) Ἄβολα, Ἄπολια, Ἄθετος, Ὑπνάζων. Κρύφαλος, Κάκχαλος, Τελχίας, Ενδιώων, Χῖος· ὃν καὶ Κῖον ἐκάλουν, καὶ Ὄνον, καὶ Οἴνην. Perperam editur, ὃν καὶ Κῖον, καὶ Οἰνὸν, καὶ Οἴνην. Et nobis quoque hodie is iactus *Asinus* dicitur. Obserua autem, item Οἴνη nomen fuisse. Qua de re Hesychij locus hodie deprauatissimus: Οἴνη. ἡ ἄμπελος, καὶ κυβευτικὸς βόλος. ὁ κενὸς, καὶ ἀντικείμενος τὴν ἔξω Ἀχαιός. οἰνίζειν γὰρ τὸ μονάζειν, κατὰ γλῶσσαν. Lege, καὶ ἀντικείμενος τῷ ἕξ. ὁ Χῖος. οἰνίζειν γ. Suidas κύβον interpretatur. Οἴνας. οὔπω καλῦ-

Vulturius. *Apud Sueton. cap. 71.* *Ex Io. Meursij lib. De Ludis Græcorum, in κυβεία.* Χῖος. Ὄνος. † *Lib. 9. c. 7.* *Pollux emendatus.* Esels. Οἴνη. τῷ ἕξ *etiam legit Salmas. ad Hist. Aug. pag. 471.* *Insignis locus Hesychij correctus.*

Κύβος. Prouerb. ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς οἴνας: siue, ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς κύβοι.

καλοῦσιν Ἴωνες τοὺς κύβους, ἔνθεν καὶ ἡ παροιμία, Ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρὶς οἴνας. Sed nimirum Κύβος quoque idem erat, quod heic Κύων. Ecce in Pollucis citatis statim verbis: Καὶ μάλιστά γε ἥ τε μονὰς, ἡ ἐν αὐτοῖς Ὄνος καλεῖσθαι εἶχε, & Κύβος. Καθάπερ καὶ ὁ παροιμιώδης λόγος πεποιημένῳ ἔοικε, Ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρὶς (leg. τρεῖς) κύβοι. Ergo ita intelligendus est Suidas.

Hactenus Meursius. quæ sequuntur, ex Salmasio excerpsimus.

Errant docti Interpretes cum Prouerbium illud, cuius proxime mentionem fecimus, ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς κύβοι, verterunt, *Aut ter sex, aut tres tali.* Imperitissime. Ita enim debuerunt, *Aut ter sex, aut tria puncta.* Fefellit eos ὁμωνυμία vocis κύβος, qua apud Græcos non tessera tantum significatur, sed etiam punctum tesseræ, & vnitas. Κύβος igitur hoc Prouerbio significat τὴν μονάδα.

Κύβος punctum tesseræ.

† Zenobius parœmiam illam explicans: τὸ μὲν τρὶς ἓξ τὴν παντελῆ νίκην δηλοῖ· τὸ δὲ τρεῖς κύβοι, τὴν ἧτταν. πάλαι γὰρ τρισὶν ἐχρῶντο πρὸς τὰς παιδιὰς κύβοις, καὶ οὐχ, ὡς οἱ νῦν, δύο. ἔστι δὲ ὁμωνυμία. Κύβων γὰρ ἔλεγον ἰδίως αὐτὸν τὸν ῥιπτούμενον, ὅτε πλήρης ἐστὶ καὶ μή. Prouerbium hoc reperiri ait apud Pherecratem in Myrmecanthropis, dictumque de periclitantibus. *Ter enim sex victoriam summam designat; tres vero cubi* (imo, *tria puncta*), *inferiorem esse ac vinci. Ternis enim antiquitus talis ludebant, non vt hodie, binis. Latet autem ambiguitas. Nam κύβον dicebant iactum, quo plus minusue exit.* Hæc Zenobij verba partim mutila, partim corrupta sunt, ab Interpretetibus vero nullo modo intellecta. Obseruat Zenobius antiquos tribus tesseris vsos esse, idque colligit ex antiquo Prouerbio, quod ita concipiebatur, Ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς

† Cent. 4. Prouerb. 23.

Ex interpretatione A. Schotti.

ἢ τρεῖς κύβοι. In quo explicando dicit, τρεῖς ἓξ κύβους victori assignari, τρεῖς κύβους victo; & notat idem in ea voce κύβος ὁμωνυμίαν esse. Ὁμωνυμία, quam intelligit, hæc est: κύβος & tesseram † Græcis significabat, & tesseræ punctum, vel vnionem. Τρεῖς κύβοι igitur in illo prouerbio, non sunt tres tesseræ, sed tres vniones, vel tria puncta: τρεῖς ἓξ κύβοι, ter sex puncta, vel ter sex vniones. in trium tesserarum iactu, qui ter sex puncta afferebat, felicissime iecerat; nec enim plus poterat afferre. Ideoq; facile is vincebat omnes, & omnia auferebat in eo lusu, quem πλειστοβολίνδα vocabant. Qui plura enim puncta attulisset, abibat victor; at cui tria tantum puncta ceciderant, infelicissimum iactum faciebat, ideoque certissime perdebat. Non erat enim qui posset inferius punctum adducere. Verba autem Zenobij, quæ corruptissima, ita corrigenda certo pronunciamus: ἔστι δὲ ὁμωνυμία· κύβον γὰρ ἔλεγον διχῶς. αὐτὸ τὸ ῥιπτούμενον, καὶ ὁ πλῆρες ἐστι ἢ μή. Duplici sensu κύβον dixerunt Græci. αὐτὸ τὸ ῥιπτούμενον, tesseram ipsam nimirum quæ iacitur, & quod in tessera plenum & vacuum est, hoc est τὸν βόλον. Veteres latus tesseræ in quo vnitas tantum notata, vel vnicum, *vacuum* appellarunt; illud vero quod sex puncta habebat, *plenum*. In ea parœmia, quam Zenobius exponit, τρεῖς κύβοι, sunt tria latera trium tesserarum vacua, quæ tota tria latera tria tantum puncta exhibent. at τρεῖς ἓξ κύβοι, sunt tria latera plena in tribus tesseris, quæ ter sex vniones ostendunt. Hesychius: Οἴνη. ἡ ἄμπελος, καὶ κυβευτικὸς βόλος, ὁ κενὸς καὶ ἀντικείμενος τῷ ἕξ. Ita legendum. Meliorem

† Vide exemplum Euripidis. cap. 17 sub fin.

πλειστοβολίνδα.

Zenobius castigatus.

interpretem, quam hunc Hesychium, dare Zenobio non poterant. Οἴνη vnionem significabat, τὴν μονάδα. Hunc κενὸν βόλον vocabant; & contrarius erat τῷ ἕξ, quem πλήρη dicebant. Corrupte tamen hodie apud Hesychium excusum est, ὁ κενὸς τὴν ἀντικείμενος τὴν ἕξω. Κύβος igitur & tesseram significabat, & vnionem. Eustathius: Διχῶς γὰρ ὁ κύβος αὐτό τε τὸ ἀναῤῥιπτούμενον, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ μονάς. Μονάδα illam etiam

Οἴνη.

Οἴνην dicebant, & κενὸν βόλον, vt ex Hesychio didicimns. Ideo Iones Prouerbium illud, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, ita efferebant, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶναι. Zenobius, postquam dixit κύβον etiam significare τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενὸν tesseræ, addit: Τοὺς δὲ κύβους τοὺς τοιούτους οἱ Ἴωνες καλοῦσιν † Οἴνας, καὶ τὴν παροιμίαν οὕτως ἐκφέρουσιν, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶναι. Corruptissime legas hodie apud Zenobiũ, καλοῦσιν Ὄνους, & τρεῖς εἶναι. Corrigendus & in hac Pollux lib. IX. cap. VII. Ἰστέον δὲ ὅτι κύβος αὐτός τε τὸ βαλλόμενον καλεῖται, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ κοιλότης, ὁ τύπος, ἡ γραμμὴ, τὸ δηλοῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν βληθέντων. καὶ μάλιστα ἥ γε μονὰς ἡ παρ' Ἴωσιν οἴνη, εἶχε καλεῖσθαι κύβος, καθάπερ καὶ ὁ παροιμιώδης λόγος μηνύειν ἔοικεν, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι. Ita partim ex veteris exemplaris auctoritate, partim ex coniectura restituimus. Asini sunt, qui ὄνος ibi pro οἴνη legunt, ac defendunt. Idem Pollux lib. VII. cap. XXXIII. Χῖος ὃν καὶ Κῷον ἐκάλουν καὶ οἰνὸν καὶ οἴνην. ἔστι δὲ καὶ οἴνη παρὰ τοῖς Ἴωσι μονάς. Perperam editum est apud Pollucem, παρὰ τοῖς Ἴωσι μόνοις, Οἴνη antiquæ Græciæ vox, idem valebat quod μονάς. Οἰνός quoque idem quod μόνος. hinc Latinorum *unus*: nam Veteres *oenus* & *oinus* scribebant, & pronunciabant. vt *oetor*, & *coero*, & similia. Hinc

Zenobius iterum correctus ex fide Vat. Cod.

Pollux emendatus semel, iterumque.

Οἴνη & Οἰνός Vnus Latinorum.

† Ita rectius in Vatic. Cod. quã lectionem confirmat Suidas: Οἴνας καλοῦσιν Ἴωνες τοὺς κύβους. καὶ παροιμία, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἴνας.

Hinc in veteri Scipionis Inscriptione Romæ nuper effossa, OINO scribitur pro VNO:

HONC OINO PLOIRVME CONSENTIVNT. R.
DVONORO OPTIMO FVISE VIRO.

Ab illo antiquo οἰνὸς verbum οἰνίζειν, τὸ μονάζειν. Hesychius: Οἰνίζειν, τὸ μονάζειν, κατὰ γλῶσσαν. Οἴνη igitur apud Iones in talorum lusu idem plane erat, quod apud Latinos *vnio*. in tesseris οἴνη τὴν μονάδα significat, & punctum vnicum. Οἴνη, μονὰς, κοιλότης, σημεῖον, τύπος, γραμμὴ, κύβος, τρύπημα, & τρῆμα, in tesseris synonymæ sunt voces, quibus tesserarum puncta designantur. Τρήματα enim Græci vocabant, & Latini *puncta*. Quare in illo versu Euripidis, quem superius adduximus, Cap. 17.

Οἴνη μονὰς, κοιλότης, σημεῖον, τύπος, γραμμὴ, κύβος, τρύπημα, & τρῆμα voces synonymæ.

Βέβληκ᾽ Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέτταρα,

non πρὸς τοὺς κύβους refertur, sed πρὸς τὸ σημαινόμενον, ad τρήματα. Τρῆμα enim & κύβος idem. punctum nimirum tesseræ. Hinc τρηματίζειν apud Dores, punctis ludere; τρηματίκται, lusores. Quod de illo genere aleæ proprie dicebatur, quo in singula puncta, certam pecuniæ summam constituebant, & in medium conferebant, isque eam tollebat vniuersam, qui multitudine punctorum superasset. Eustathius: καθ᾽ ἕκαστον κύβον, ἤγουν καθ᾽ ἑκάστην μονάδα, ἔπαιζον ἀργύριον ὁρίσαντες.

Puncta. οἰνίζειν. οἴνη. Vnio. Τρηματίζειν. Τρηματίκται.

Hoc proprie τρηματίζειν dicebatur, hoc est *in punctum ludere*, vt loquitur Suetonius in Cap. 30. Nerone. Sophron apud Eustathium: Δειπνήσας ἀσίζεται τοῖς τρηματίζοντεσσι. inde nomen τρηματικτής. Dores enim τρηματίξω dicebant, & τρηματίξαι, ἀπὸ τοῦ τρηματίζω. atque inde τρηματικτής pro τρηματιστής. vt Σαλπικτὴς ἀπὸ τοῦ σαλπίζω. Pollux: Παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν

οἱ ταύτῃ τῇ παιδιᾷ χρώμενοι τρημαλικταὶ τὴν προσηγορίαν εἶχον, ἐκ τοῦ πρᾶγμα τρημαλίζειν. Perperam hodie legitur, τρημαλιῆται. Hesychius: τρημαλικτὰς, κυβευτὰς ἀπὸ τῶν ἐν κύβοις τρημάτων. Male vulgo, τρησμαλικτάς. τρημαλίτας habet Eustathius. quod caret ratione: nec enim ἀπὸ τοῦ τρημαλίζειν deduci queat τρημαλίτης. Πλειστοβολίνδα hanc aleam vocabant, & nihil ad aleam illam pertinet quæ in tabula cum calculis luditur. Græci autem τρήματα, La-

Puncta. tini *puncta* appellant. Ausonius: *In Commemorat Professor. Burdigalens. Carm. x.*

Narrantem fido per singula puncta recursu
Quæ data per longas, quæ reuocata moras.

Luxurius in Epigramm. *De tablista furioso*:

Ludit cum multis Vatanus, sed ludere nescit,
Et putat imperio currere puncta suo.

Vetus aliud Epigramma *De tabula*, nondum editum:

Aduersis punctis doctum se nemo fatetur.
Vulnera plus crescunt punctu, quam bella sagittis.

Puncta etiam hodie vocamus. Quam Græ-
As, assis. ci autem οἴνην in tesseris appellant, nos *as-*
Asse. *sem* dicimus, hoc est vnionem, τὴν μονάδα. *Assem* quoque pro vno vel vnitate, dixere Latini veteres. *adiecto asse* apud Vitruuium, pro *adiecta vnitate*: itemq; apud Hyginum Gromaticum *accepto asse*, & *assem relinquo*, pro *accepta vnitate*, & *vnitatem relinquo*. Glossæ: *As*, ἅπαξ. *Assarium*, μονομάχιον. Vocem hanc à Siculis vel Tarentinis Romani veteres sumpsere. εἷς, quod est vnus, Si-
As vox Sicula, an Tarentina. culi dicebant αἷς, vt αἰ pro εἰ: αἴθε pro εἴθε, & similia. Tarentini pro αἷς rursum dicebant ἆς, vt ἄνιγμα pro αἴνιγμα. Inde *as* pro v-
Tesseræ *eiusdem originationis.* no Latinis. *Tessera* quoque vocabulum ab ijsdem accepere Romani. Τεσσάρων vel πεσσάρον illi vocabant figuram quamuis

qua-

quadratam, quæ quatuor angulos haberet. Hinc Latinis *teſſera*, & *teſſella*, lapillus quadratus, & κύβος, quem ſciunt omnes eſſe quadratum. Iſidorus: *Teſſeris, quadris*. Τεσσάρη itaque *teſſera*, vt πατάνη *patina*.

Prouerb. Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς ὄινοι.

Belgice: Of drie ſiſſen, of drie eſels.

Vel, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶναι.

Belgice: Of drie ſiſſen, of drie aſen.

Latine: *Aut tres ſeniones, aut tres uniones.*

Eraſmus Chiliad. 2. Cent. 3. Adag. 66. Batauiæ iubar ad hoc prouerbium ita commentatur:

Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι.

Aut ter ſex, aut tres teſſera. *Vſus Prouerbij*

Si quando ſignificabimus nos extrema periclitari velle, & aut plane vincere, aut prorſum vinci, hoc adagio tempeſtiuiter vtemur. Sumptum eſt à vetuſto teſſerarum luſu, in quo qui nouem (imo, octodecim: tot enim puncta felix iactus trium teſſerarum exhibet, tres puta ſeniones) ieciſſet, is modis omnibus ſuperabat: qui tres, is longiſſime aberat à victoria. Nam antiquiores tribus teſſeris uti conſueuerant, non, quemadmodum nunc, duabus. Teſſeram (κύβον) autem etiam iactum ipſum appellant; qui nonnunquam plenus eſt, interdum inanis. Itaque iactus ter trium (imo, trium ſenionum) feliciſſimus erat, trium (ſingularium punctorum) inanis. Meminit huius adagionis Iulius Pollux lib. IX. De rerum vocabulis. Porro teſſeras eaſdem eſſe cum iis quos Græci κύβους appellant, teſtis A. Gellius lib. I. c. XX. Κύβος, inquiens, *eſt figura ex omni latere quadrata. Quadrantales ſunt inquit M. Varro, teſſeræ, quibus in alueolo luditur, ex quo ipſa appellatæ κύβοι* * Zenodotus paroe-

Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, ſiue οἶναι. *Eraſmi hallucinatio.*

Κύβοι. Teſſeræ. Vtitur hoc prouerbio Therecrates, Æſchylus, &c.

* Zenobius

miam hanc citat ex Pherecratis fabula, cui titulus Myrmecanthropi. Eſt enim clauſula carminis trochaïci. Suidas & Æſchylum adducit ex Agamemnone:

> Τὰ δεσποτῶν γὰρ εὖ πεσόντα θήσομαι,
> τρὶς ἓξ * βαλούσης τῆς ἐμῆς φρυκτωρίας.
> Id eſt: *Nam res herorum, faxo, vt optime cadant,*
> *Ter ſex vbi phryctoria iaciam mea.*

** βαλούσης τῆς δὲ μοι φ. apud Iunium. cuius & verſuum iſtorum interpretatio huiuſmodi:* Feliciter cecidiſſe heriles res dabo, Fax iſta quando iecerit ter ſex mihi.

Plutarchus. Vſurpatum eſt à Plutarcho libro De legibus vltimo: Τί οὖν δεῖ ποιητέον ἐχόντων τούτων οὕτως ὦ ξένε; τὸ λεγόμενον ὦ φίλοι ἐν κοινῷ ἐς μέσον ἔοικεν ἡμῖν κεῖσθαι, καὶ ὑπερκινδυνεύειν περὶ τῆς πολιτείας ἐθέλομεν ξυμπάσης, ἢ τρὶς ἓξ, φασι, ἢ τρεῖς κύβους βάλλοντας, πάντα ποιητέον. Id eſt: *Itaque cum hoc in loco res fuerint, quid faciendum cenſes, hoſpes? Iuxta id quod vulgo dicitur, amici viſum eſt nobis par eſſe, vti rem in publicum & in commune conferamus, velimuſque de vniuerſa republ. ſupremum ſubire diſcrimen, nihilque non facere, ita vt vel ter ſex, vel tres talos iaciamus.*

Vides, heic in calculo aberrauit Chiliaſtes, qui nouem ſupputat, vt ter tria animo
" concepiſſe videatur. Sed demus aliorum
" erratis veniam, vt noſtris citius impetre-
" mus. Nec recte κύβοι illo interpretante *teſſera* ſunt. Diximus vniones οὖνος vocari ab Ionibus (vitioſe enim in Zenobio οἶνος, vt & in Polluce non ſemel, quaſi *vinum*, editum erat) teſtis eſt idem Iulius in Onomaſtico, & ex eo Hadrianus Iunius lib. II. Animaduerſor. cap. IV. & Adagiorum Centur. V. Adag. LXII. Vbi ſic Batauiæ iubar alterum: Τρὶς ἓξ βάλλειν, hoc eſt, *Ter ſex iacere*, prouerbio dicitur, cui ex animi ſententia ac pro votis omnia ſuccedunt proſperrime; *A. Schottus.*

Τρὶς ἓξ βάλλειν. *Had. Iunius.*

indc

inde nata prouerbij origine, quod antiquitus in trium cuborum iactu, tres ſeniones iecíſſe, fortunatiſſimum erat, & primæ palmæ victoriam apportabat, aliter quam putauit Eraſmus, ter trium iactum feliciſſimum fuiſſe. Diſerte namque teſtatur Suidas quod dixi, ita annotans: Τρὶς ἓξ, νικητήριος βόλος, Id eſt: *Ter ſex, victor iactus eſt.* Et atteſtatur prouerbium, quod ancipiti voto vel ſupremam vel infimam ſortem depoſcit, Τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς οἶνας. Id eſt: *Ter ſex, aut tres vniones.* Clariſſime vero extra controuerſiam hoc ponit apud Æſchylum in Agamemnone nuncius, in ſpecula relictus, qui conſpicatus in tenebris facem capti Ilij indicem, vti conuenerat, ait ignem illum ter ſex iecíſſe, nimirum fauſta ac læta omnia portendere deſignans. Verſus hi ſunt:

Τὰ δεσποτῶν γὰρ εὖ πεσόντα θήσομαι,
Τρὶς ἓξ βαλούσης τῆς δέ μοι φρυκτωρίας.
Id eſt: *Feliciter cecidiſſe heriles res dabo.*
Fax iſta quando iecerit ter ſex mihi.

Suidas correctus.

Qui uerſus quoniam deprauati leguntur apud Suidam, admonendus eſt Lector æquus vitij duplicis, nam & male πεσὸν παθήσομαι in priore ſcribitur, & in ſecundo βαλούσα τῆς ἐμῆς. Neque vacuus erroris eſt codex Euſtathij Romæ excuſus, apud quem in Odyſſeæ primo pro τῆς δέ μοι legitur τῆς δ᾽ ὅς. Hactenus Iunius.

Item Euſtathius.

Meminit quoque Adagij idem Scholiaſtes in Ἰλ. π΄.

Ergo Κύβον, *Chium*, vnionem, & canem nominabant, quem & Iones ὄνον appellarunt, vel οἶνας potius, vt ſupra vidimus; *Coum* vero ἑξίτην, vel ſenionem. Perſius Sat. III.

——— quid dexter ſenio ferret
Scire erat in voto, damnoſa canicula quantum
Raderet. ———

Martialis:

Non mea magnanimo depugnat tessera talo,
Senio nec nostrum cum cane quassat ebur. Lib. 13. Epigr. 1.

Sequuntur

IACTVS MEDII.

Ἀγύρτης.

Ἀνακάμπτων.

Ἀντίτυχος.

Ἀντίτυπος.

Ἀργεῖος Polluci, Ἀργής Hesychio.

Ἅρμα ὑπερβάλλον πόδας.

Ἁρμαλίαι.

Ἅρπα Polluci, Ἅρπος Hesychio.

Δάκνων.

Δορεύς.

Ἐλλείπων.

Ἐπίθετος.

Ἐπιφενών.

Ἐπι-

Ἐπιφέρων.

Εὐδαίμων,

Ἱερὸς.

Κεντρώτός.

Κήρυνος.

Κύκλωπες.

Κυνῶτας.

Λάκων.

Λάμπων.

Μίδας. Μίδας.

Οἶστρος.

Πυαλίτης.

Σίμων.

Σόλων.

Σφάλλων.

Τιμόκριτος.

Τειχίας.

Ὑπτιάζων.

Μίδας.] De *Mida* ad malos & infelices iactus diximus. Duplicem nempe fuisse eo

 nomi-

nomine iactum. Vnum malum, cuius meminit Pollux; alterum etiam nec malum, nec bonum, sed τῶ μέσων, eodem auctore. Nam postquam bonos pariter malosque commemorauit, mox subiungit: Ο' μέντοι Μίδας, καὶ τῶν μέσων βόλων ἦν. Prouerbium, Μίδας ἐν κύβοις εὐβολώτατος, *Midas in alea prosperrimus*, supra excussimus. Ibi vide. De hoc sic Calcagninus: Erat in tesseris iactus qui Μίδας nuncupabatur, commodus admodum iacientibus. Ex quo Adagium illud effluxit:

Pag. 30. Cal. Calcagn. De tesseris.

Prouerbium.

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβολώτατος.

Midas qui in tesseris consultor optimus.

Etsi magis probem syllabæ gratia εὐβολώτατος legi: vt intelligas facilem, vt qui lubrice prouoluatur. Midam enim à felicitate Midæ regis appellatum arbitror; qui mortalium ditissimus antiquorum monumentis traditus est. Sicut & Iouis tesseræ in Prouerbium abierunt, de ijs qui auctoritate pollent, quibusque omnia feliciter procedunt.

Midas *iactus vnde appellatus.*

Vide Alex l. 3. c. 21.

Prouerb. οἱ Διὸς κύβοι.

Α'εὶ γὰρ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι.

Feliciter semper cadunt Iouis cubi.

CAP. XXIX.

De Talis, & ludo talario, Galeoti Martij, & Georgij Merulæ, obseruationes.

GALEOTI MARTII, Narniensis.

De Homine lib. I.

OS quod in calcaneo est, talus vocatur. vnde & vestis talaris, quæ ad calcanea vsque descendit, appellatur. Et est quadrangulus. Propter hoc majores nostri talos

Tali tessera & cubi.

los vocauerunt cubos & tesseras: sunt enim tali ad ludum. Propertius:

Lib. 4. eleg. 9.

Me quoque per talos Venerem quærente secundos,
Semper damnosi subsiliero Canes.

Hinc diminutiuum taxillus, id est paruus talus.

Commētario in Galeotū.

GEORGII MERVLÆ,
Alexandrini.

Talos non esse tesseras, Martialis satis declarat, cum dicit: *Tali diuersi à tesseris.*

Lib. 14. Ep. 15.

Non sim talorum numero par tessera, dum sit
Maior, quam talis alea, sæpe mihi.

Et:

Lib. 14. Ep. 12.

Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Quare cubos Græce Latine tesseras, auctoribus Gellio & Macrobio, dicimus. Talos autem à tesseris tum forma, tum iactu distare credimus. Nam iactu talorum Venus, Senio, & Canis continebatur: extra punctorum numerum. Tessera vero & quadrata erat, & puncta habebat, Id quod colligitur ex illo Martialis disticho, vbi Tabulam lusoriam exprimit. Sic enim ait: *Cubi.* *Venus, Senio, Canis talorum indices.*

Lib. 14. Ep. 17.

Hic mihi bis seno numeratur tessera puncto:
Calculus hic gemino discolor hoste perit.

Ex Augusti ipsius Epist. apud Suet. cap. 71.

De talis Suetonius in vita Augusti: *Talis iactatis, vt quisque Senionem, aut Canem iecerat, in singulos talos singulos denarios ponebat. quos omnes auferebat, qui Venerem iecerat.* Forma hac talos putamus fuisse, hoc est quadrata figura & concaua, ad similitudinem videlicet tali. Nam os illud quod talum vocitamus, quantum in vndecimo Naturalis Historiæ legimus, non est ea figura, qua tu scribis. Imo talus rectus est *Talorum forma.* *Plin. lib. 11 c. 37.*

in

in articulo pedis, ventre eminens concauo, in vertebra ligatus. Nec omnia animalia talos habent. Nam, eodem auctore, quæ solidas habent vngulas, & quæ non sunt cornigera, ungulam habent, non talos.

Quid esset talus, quoue iactu tali emitterentur, collatis diuersorum scriptorum dictis, nescio quid non admodum à veritate abhorrens id tradidi. Verum vt est solers studiosorum natura, cum in hoc mihi non satisfacerem, diligentiusque vetustissimos quoque scriptores, tam nostros quam Græcos, perscrutarer, an aliquid deprehendere possem, quod à vetustis auctoribus sumptum, fidem & auctoritatem, in re dubia aperienda & explananda, haberet; forte incidi in illud Homericum, vbi Patrocli anima per quietem Achillem magis corripuit, quam admonuit, ne amici obliuisceretur, neue eum mortuum contemneret, quem viuentem tantopere dilexisset, sed potius humari corpus iuberet, vt, conditis manibus, in sedem suam recipi posset. Recordatur autem quod puer in domo Pelei educatus foret, cum ex Oponte fugisset, ob cædem Amphidamantis filij, quem ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθεὶς, hoc est, *ira percitus in talorum ludo* occidisset. Quod verbum exponens erudite Eustathius, de astragalis, siue talis, plurima annotauit, quæ in Latinum conuersa his subiungere volui, in gratiam eorum, qui huiusmodi ludo cognoscendo, cuius frequens est apud Latinos *Eustathij* scriptores mentio, solliciti admodum sunt. *Homerici, inter-* *Astragali.* Ergo post multa de genere & etymologia *pretis lo-* dictionis repetita, astragalos ἀστρίας ab alijs *cus.*

dictos

,, dictos esse ait, & ἀστρίζειν astragalis ludere. *ἀστρίζειν.*
,, quod probat auctoritate Callimachi. Fie-
,, bat autem hic ludus talis quatuor, quo- *Ludus talorum.*
,, rum quisq; casus quatuor habebat, non au-
,, tem sex, quemadmodum cubi, hoc est tes-
,, seræ: in quibus per septenarium numerum
,, contraria quædam constituitur oppositio.
,, Nam vtcumque constiterit tessera, semper *Tesserarũ formi, & numeri.*
,, puncta sex vni opponuntur, tria quatuor;
,, duo vero quinque habent opposita. Quæ
,, oppositio in solis cubis habetur, quippe *Talorum iactus, & nomina.*
,, planicies habentibus. Sed omnes casus ta-
,, lorum pro consuetudine ludentium assum-
,, ptorum, erant quinque & triginta: quorum
,, quidam à dijs, alij ab heroibus, alij à cla-
,, ris hominibus, aut à meretricibus nomen
,, accipiebant: nonnulli vero à quibusdam,
,, nunc in laudem, nunc in vituperationem
,, accidentibus denominabantur. Et quidem
Stesichori meminit etiam Pollux lib. 9. cap. 7.
,, in ipsis casus *Stesichorus* dicebatur, quippe *Stesichorus.*
,, octonarium significans; quoniam sepul-
,, chrum Stesichori, quod erat in Himera vr-
,, be Siciliæ, octo angulorum fuit. Vocaba-
,, tur & alius casus *Euripides*, quippe quadra- *Euripides.*
,, ginta significans; quoniam videtur Euri-
,, pides vnus fuisse quadraginta præfecto-
,, rum, post triginta tyrannos Athenis exa-
,, ctos. Sed iactuum, vt aiunt, qui sex con-
,, tinebat, is Κῷος dicebatur, & Ἑξίτης. hoc *Cous siue Senio.*
,, est Latine *Senio*. Qui vero vnum contine-
,, bat Χῖος dicebatur, & Κύων, id est, *Canis*. *Chius, siue Canis.*
,, Vnde prouerbium, Χῖος παραστὰς Κῷον οὐκ
,, ἐάσω, Latine, *Chius astans Coum non permit-*
,, *tam.* Secundum quod apud Strattidem Co-
,, micum legitur, Χῖος παραστὰς Κῷον οὐκ ἐᾷ
,, λέγειν. Hoc est, *Chius astans Coum non per-*

mittit

„ *mittit dicere.* Ad quod videtur allusisse A-
„ ristophanes, cum ait: οὐ Χῖος, ἀλλὰ Κῖος, ἢ
„ Κῷος. Significat iactus hic Canum contra-
„ riam quandam calculi ruinam in regioni-
„ bus quibusdam per lineas in tabula luso-
„ ria designatis, multisque iacentibus calcu-
„ lis, quos oportebat contra perdere. Dice-
* πόλεις. bantur autem regiones illæ, * *vrbes*, lege
tesseraria. Canes vero calculi, qui sibi è di- *Hactenus*
uerso insidiabantur. Illud nos addimus ex *Eustathius.*
Varronis, Gellij, & Macrobij sententia, cu-
bos dici Latine tesseras. Sed astragalos, vo- *Arist.*
cari Latine talos, si libros Aristotelis, ubi *Hist. Animal.*
de partibus animalium scribit, & nostri *lib. 2.*
Plinij scripta quis contulerit, cognoscet. *cap. 1.*

Cap. XXX.

Alea sensu figurato sumpta.

Alea Allegorica & Prouerbialis.

QVum *Alea* dicatur omnis ludus in va- *l. 7. l.*
rietate fortunæ consistens, factum est, *iuncta. l.*
ut figurata locutione *Alea,* sæpe sumatur. *11. ff. de haredit.*

1 *Dubium rei euentum significat.*

[1] Exempli gratia: *Alea emere.* Quid *vel act.*
Alea emi dicitur? *scilicet cum ipsum rei in-* *vendit.*
certum venit: veluti, si iactum retis, vel pan- *l. 8. ff. de*
thera ab aucupe, vel missilium captum quis *contr.*
emat. *empt.*

Id quod ex dubio, incerto, & fortuito *l. 12. ff. de*
euentu pendet, dicitur quoque *in aleæ spe-* *acti empt*
ciem cadere.

Similiter Seneca *in liberis tollendis aleam* *Seneca*
dixit. *lib. 3. de Benef.*

Ambrosius: *Non fructus, sed cultura labor:* *Ambrosius Epist.*
non reditus, sed incerti euentus, quadam (vt *24. lib. 5.*
dicitur vulgo) alea.

Sic

Varro de Re rust. lib. 1. Sic Togatorum doctiſſimus: *Vbi ſalubritas non eſt, cultura non aliud eſt atque alea domini, vita ac rei familiaris.*

Seneca Ep. 117. Seneca rurſus: *Subibo huius voti aleam.* Quibus verbis ancipitem rei euentum ſignificare voluit: Etenim alea fortunæ ludus

Liuius. eſt magis, quam artis: atque à Fortunæ magis quam iacientis arbitrio pendens, Hinc Liuius: *Nec tam celerem aleam vniuerſi certaminis timeas.*

Plinius. Et Plinius *extra omnem ingenij aleam poſitum Ciceronem* dixit.

[2] Deinde *alea*, per ſimilitudinem, po- 2.
Horatius lib. 2. *Od.* 1. nitur pro periculo: Quo ſenſu Horatius inquit: *ingens quoque periculũ denotat.*

> *Periculoſæ plenum opus aleæ*
> *Tractas, & incedis per igneis*
> *Suppoſitos cineri doloſo.*

Ouidius lib. 1. *de Arte.* Eo & ſpectant Ouidiani hi verſus:

> *Quæris an hanc ipſam proſit violare miniſtram?*
> *Talibus admiſſis alea grandis ineſt.*

Plutarchus. Plutarchus in vita Coriolani extremam aleam in eundem ſenſum vſurpaſſe videtur, ὥσπερ ἔσχατον κύβον ἀφιέντες, id eſt, *Velut extrema iacta alea.*

[3] Nec non alea pro periculi dubitatio- 3.
ne accipitur, indeque prouerbialis illa lo- *pro dubitatione*
Eraſmus in Adag. cutio emanauit (quando rem vniuerſam *& periculo quoque ſumitur.*
periclitamur) *omnem iacere aleam.*

Lucianus in Dialog. Lucianus in quodam Dialogo: Τολμήσω ἀναῤῥίψαι τὸν κύβον, id eſt: *audebo teſſeram* (ſiue aleam) *iacere.*

Petronius. Petronius Arbiter tradit Cæſarem dixiſſe: *Iudice Fortuna cadat alea.*

Hegeſippus lib. 5. *cap.* 30. Hegeſippus: *O varia atque incerta velut bellorum quadam alea! quæ ſicut iactu quodam, ita caſu potius quam virtute plerunque*

inopi-

inopinatis ludit euentibus, sufficiens nouos exitus. Namque & hic iactus sunt, non tesserarum quidem, sed sagittarum telorumque, plurium lapidum quoque, quibus sæpe victor sternitur alieno vulnere. Et, dum aliena spolia rapit, ipse despoliatur.

Poëta Tragicus: *Æschylus in ἑπτὰ Θήβ.*

> Ἔργον δ' ἐν κύβοις ἄρης κρινῆ.
>
> *Fortuna belli semper ancipiti in loco est.*

Cumque Cæsar dubitans an traiecturus esset copias vltra Rubiconem (qui fluuius *Auct. Thebaid. v. 629.* Italiam à Gallia disterminat) & aduersus Pompeium iret, cum secum perpenderet, quam arduam rem moliretur, tandem relicta cunctatione, eique cum ostento animus esset additus, inquit: *Eatur quo deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat; iacta est alea.* *Suetonius cap. 33.*

Plutarchus illam Cæsaris acclamationem vertit Græce hoc modo: πᾶς ἀνεῤῥίφθω κύβος: id est: *omnis iacta esto alea.* Ad quod alludens Lucanus: *Plutarchus. Athenaeus lib. 13. Lucanus.*

> ——*Cadat alea fati,*
>
> *Alterutrum mersura caput.*——

Aleam iacere, ille dicitur, qui se periculis fortunæque committit. vnde & Liuius: *Liuius.* *In dubiam imperij seruitijque aleam imus.*

4. *necnon pro belli cruenti luctuoso exitu.* [4] *Ioannes Digeonius* Flandriæ Princeps, sementem iaciens longissimi & funestissimi inter Franciam Burgundicamque regias, odij atque belli: quum antea ignitabulum silicem feriens, ignemque eliciens, *Marchantius l. 3. de Fland. Princip.* pro Symbolo ominose arripuisset: & ad istam ab Aurelianensi, ex lusu aleæ sumptam publicatamque vocem MITTO, ipse viciſſim vsurpasset ACCIPIO, *vterque eas*

pug-

pugnantes tesseras lancearum suarum supparis & versicoloribus militum sagulis inscripsit.

Significans sine dubio, dubium istius cruentissimi certaminis exitum.

Sic ferunt Illustr. & bellicosum Ducem Christianum Brunsuicensem, nupera expeditione Westfalica, inter alia signa militaria vexillum confici curasse, hac intexta imagine: Pontifex Romanus mensæ assidet cum fœmina quæ *Libertatem* repræsentat, quæ cum Pontifice duabus tesseris ludit. Vbi apparent in tesseris Pontificis vndecim puncta: *Libertatis* vero tesseræ fæliciſſimum iactum exhibent, duos Seniones, siue duodecim puncta, apposita voce LVDITVR.

[5] Vnde alij *aleam* pro casu sumpserunt. 5. *Item, pro sorte.*

Cicero l.2. de Diuinat. Cicero: *Nonne perspicitis aleam quandam inesse hostijs deligendis, præsertim, quum res ipsa doceat. Quum enim tristissima exta sine capite fuerint, quibus nihil videtur esse dirius, proxima hostia litatur sæpe pulcherrime.*

[6] Tum etiam interdum Prouerbialis *alea* locutio transfertur in eos, quibus res omnes perpetua quadam felicitate successuque bono ac prospero, ex animi sententia cedunt. Hinc illud: 6. *Profatali felicitate.*

Erasmus in Adag. Chiliad. 1. Cent. 3. Adag. 9.

Ἀεὶ γὰρ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι.

Id est: *Semper cadunt feliciter tali Iouis.*

Quod prouerbium de ijs quoque dici potest, qui auctoritate pollent, quorum etiam parum recte factis applauditur, attestante hoc versiculo:

Ὡς εὐκόλως πίπτουσιν αἱ λαμπραὶ τύχαι!

Ibidem. *Quam facile semper res cadunt potentium!*

Accommodari & heic potest, Prouerbium

de *Midæ tesseris:* etenim si quando res quædam forte fortuna bene cadebat, dicebant Veteres: *Eras. Chil. 2. Cent. 9. Adag. 87. & Cal. Calcagn. De ludo talorum.*

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβουλότατος

Midas qui in tesseris consultor optimus.

7. *Pro Vitæ humanæ correctione.* [7] Bellissime quoque aleæ iactu, vitæ humanæ varios casus quidam denotarunt. Plato *Vitam hominum similem alearum ludo esse pronunciauit, in quo optimus quisque iactus aleatori maxime expetendus est; adhibenda tamen cura, vt eo, quem casus tulerit, recte vtatur.* *Plutarchus de Tranq. animi.*

Ad quam sententiam *Comicus* alludens, & vitam mortalium tesseris comparans,

Ita vita est (inquit) *hominum, quasi quum ludas tesseris:* *Terentius in Adelphis*
Si illud quod maxime opus est, iactu non cadit,
Illud quod cecidit forte, id arte vt corrigas.

Euripidis versus ab hoc loquendi genere non admodum sunt alieni, dum ait: *Euripides in Rheso.*

Proque eiusdem ancipiti euentu. -----Χρὴ δ' ἐπ' ἀξίοις ποιεῖν,
Ψυχὴν προβάλλοντ' ἐν κύβοισι δαίμονος.
Par est labore digna ferre præmia,
Quicunque vitam sortis aleæ obijcit.

Aristides in Pericle: Καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων κύβος ἀνερρίπτετο, σωμάτων, χρημάτων, δόξης, ἡγεμονίας. Id est, *Vna super omnibus alea iaciebatur, vita, pecunijs, fama, principatu.* *Aristides, in Pericle.*

Alea Fortunæ fortes examinat; aurum
In fornace fides anxietate nitet. *Matth. Vindocinensis in Tobia.*

8. *Poniturque pro Vita humana casibus incertis.* [8] D. Apostolus Paulus *aleæ* vocabulum figurate sumens, ait: *Ne circumferamur omni vento doctrinæ, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων.*

Th. Beza Pauli locum interpretans, vertit: *in hominum alea.* Vbi per *aleam* intelligit *incertos illos casus, quibus homines iactantur in huius vitæ curriculo.* *Th. Beza.*

Vetus

Vetus interpres. Vetus Interpres eo in loco vocem *alea* vertit, *Nequitiam hominum.* *ἡ κυβεία sine alea, pro Astutia & nequitia.*

Erasmus. Erasmus, *Versutiam*: vt sic referatur ad aleatorum astutias & fraudes, quia sequitur ἐν πανουργίᾳ, quo vocabulo *Suidas.* Suidas alterum quoque exponit.

Clemens Alexandrin. l. 1. Stromat. Clemens Alexandrinus per κυβείαν lusumue aleæ eleganter intelligit ματαιοπονίαν: id est, *inanem laborem.* *Pro Inani labore.*

Stephan. in Lexico. Epiphanius in Manich: *vanas & ineptas subtilitates* κυβοδιπλῆν διδασκαλίαν vocat. *Denique pro Ineptijs.*

Hactenus satis sit dictum de Prouerbialibus figuris atque sensibus, qui *alea* vocabulo attribui solent.

CAP. XXXI.

Alea Ὀνειροκριτική.

QVi obseruationibus Somniorum addicti atque intenti sunt, atque ad ὀνειροπολεῖα tanquam ad Oraculorum delubra confugiunt, diuinatricem quandam aleam nobis fingunt, quæ ex somnijs auguria ac de futuris prædictiones suppeditat. Cum Themistio aiunt, *Diuinatrix prædictio, sumpta ex lusu alea in somnijs.*

Themistius libello De diuinatione per somnia. *Si sæpe iactaueris, aliquando Venerem iacies.*

Quare apud *Artemidorum* Ephesum, siue Daldianum, legimus:

1. *Si quis sibi per quietem videatur ludere tesseris, id significat aduersus quempiam qui cum de argento agatur, victoriam in veto fore: nam tessera numerum includunt, & calculi dicuntur, quibus tesseras exercentes ludunt, atque vincere semper auspicatum est.* *Artemidorus Ephesius, siue Daldianus.*

2. *Quod si quis ager se ludere calculis, aut*

quoad euentus prosperos atq; aduersos. *alium ludentem videre suspicetur, præcipue autem si ipse sibi videatur, dolebit.* Ὀνειροκριτικῶν lib.4.

3. *Quod si tesseræ ipsæ videantur; seditiones & simultates prænunciant.*

4. *Amissæ autem, paratas iam seditiones dirimunt: auctæ, intendunt.*

5. *Puerum vero ludentem videre tesseris, vel astragalis, vel calculis, non omnino inauspicatum: nam peculiaris est pueris lusus.*

6. *Viro autem iam adulto & mulieri malum portendit, si ludere talis videatur.*

7. *Ni forte qui somnium viderit, speret se aliunde hæreditatem assecuturum: ex functis enim corporibus tali fiunt. Sic ergo cæteris periculum, ipsi utilitas denunciatur.*

8. *Si rex, aut dux aliquis somniauerit tabulam latruncularíam (Zatricium* appellat Oneirocrita*) sibi furto periisse, aut fractam esse, exercitum amittet, & magnam in bello cladem patietur. Quare istud, quæris? quia totum zatricij aut latronum ludi negotium, bellum erat, vel belli simulachrum.* Achmes cap.241.

Recensui stultam illam ac superstitiosam prædictionem, quæ ex imaginario aleæ lusu sumitur; ista scio vellicat animos hominum, ac præsertim eorum qui ὀνειροκρίται siue ὀνειροπόλοι somniorum coniectores haberi cupiunt; Verum cum ista diuinatione ex alea nihil vanius dici potest, huius ego stirpes omnes excisas ac procul eiectas vellem. Quantum enim somnijs istis præsagientibus diffidendum sit, copiose demonstrat Syrachides his verbis; *Vana sunt expectationes & mendaces viro carenti intelligentiæ; somniaque addunt alas insipientibus.*

Eadem condemnata. Eccl.34. v.1.2.3.

V. 2. *Vt qui captat vmbram, & persequitur ventos; ita est qui se adhibet somnijs.*

V. 3. *Rem hanc secundum illam exhibet somniorum visio, vt ex aduerso faciei exhibetur similitudo faciei.*

V. 4. *De re immunda quid mundari potest? & de mendace quid verum esse?*

V. 5. *Diuinatio auguriaque & somnia vana sunt, & tanquam puerperæ visa habet cor tuum.*

V. 6. *Nisi ab Altissimo demittantur, qui inuisat te, ne adhibeas ad illa cor tuum.*

V. 7. *Multos enim seduxerunt somnia, & exciderunt qui spem in eis habuerant.* *Somniorum distinctio.*

Ad intelligentiam huius loci, tria notanda sunt somniorum genera. 1. Sunt namque somnia τὰ θεόπεμπτα, diuinitus immissa.

2. Secundo δαιμονόπεμπτα, immissa à Diabolo.

3. Tertio ἐνύπνια, Physica somnia. De quibus omnibus ordine aliquid dicendum.

[1] Diuina somnia sunt, quæ diuinitus immissa Sacræ litteræ affirmant; de quibus pulchre locutus est sanctissimus Iob, inquiens: *Loquitur Deus fortis per somnium, visionem nocturnam, cum irruit altus sopor in homines: in dormitationibus super cubile.* *1. Somnia diuina.* Iob. 3. v. 15.

Apparet igitur Deus hominibus per somnia; ob quam rem, Deus inquit: *Si quis est Propheta inter vos; aut visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad eum.* Sam. 3. Num. 12. 6. Abulensis quæst. 55. in Mat.

Sic apparuit Danieli; Iosepho, Iacobo in Ægyptum proficiscenti, & alijs qui per somnium de futuris moniti. Dan. 7. Gen. 29.

Non quibusuis promiscue immittuntur, nec captantibus aut expectantibus peculiares ἀποκαλύψεις reuelationibus sua opi- *Quibus præcipue immittantur.*

nione: *Sed Sanctis Patribus & Prophetis, Dei arbitrio & voluntate: nec de leuibus negotijs aut rebus nugacibus & momentaneis: sed de Christo, de gubernatione Ecclesiæ, de imperijs & eorum ordine, de alijs mirandis euentibus: & certa his semper addidit Deus testimonia; ut donum interpretationis, & alia: quo constaret, non temere ea obijci, neque ex natura nasci, sed inferi diuinitus.* *Peucerus de diuin. ex somnijs.*

Eorum conditiones. Diuina certissima sunt citra controuersiam: & solis illis fides adhibenda est. *Quæ sint diuina, cognoscemus, si ea ad normam verbi patefacti collata examinauerimus. Etenim, si congruerint ante traditis exacte, si noui nihil & quod discrepat ab illis, quæ sunt immutabili Lege Dei, & Doctrina Euangelij, explicata & sancita, statuerint, erunt à Deo.* *Idem.*

Errarunt igitur Xenophanes Colophonius, & Epicuræi, qui somnia diuina non agnoscunt; Dei *maiestate indignum putantes, obire lectos dormientium, concursare grabatos, & stertentibus inijcere somnia.* *Videatur & Aristotel. cap. 2. de diuinatione per Insomnia*

Reuera quidem esse somnia, quæ recte vocantur θεόπεμπτα (quasi à Deo insita) satis iam probatum est. Quod & præstantissimi Gentiles, Poëtæ pariter atque Philosophi, testati sunt. Homerus Iliad. 1. τὸ γὰρ ὄναρ ἐκ διός ἐστιν. Quem versiculum citans Cælius Rhodiginus, ab Eustathio notat vocari somnium, διὸς ἄγγελον, *& somnia ait esse διόπεμπτα: à Ioue immissa.* *Testimonia Gentilium.* *Homerus Iliad. 1.* *Cælius l. 27. antiq lect. c. 7.*

Hippocrates lib. De somnijs & Macrobius lib. 1. in Som. Scipionis, diuina quædam agnoscunt.

2. *Diabolica somnia.* [2] Somnia δαιμονιόπεμπτα, siue Diabolica, sunt omnia illa quæ Diabolus olim offudit

offudit Ethnicis, vbi ad delubra idolorum, captandarum talium præstigiarum caussa, inuoluti victimarum pellibus cubabant: quæque nunc nostri temporis Enthusiastis & fanaticis, in abdito ad nouas patefactiones velut hiantibus, aut Magis & Veneficis suæ subiectis tyrannidi exhibet. De talibus

Ierem. 23. v. 25. loquitur Dominus apud Prophetam: *Audio quid dicant isti Prophetæ, qui prophetant nomine meo falsum, dicendo, somniaui, somniaui.*

Eorum conditiones. *Peucerus de diuinat. ex somnijs.* *Pleraque ea quæ à Diabolo nata, profectaque sunt somnia, aut falsa sunt, aut ἀμφίβολα καὶ ἐπίκρυα, ambigua & perplexa, quo à reliquis præsagientibus, Physicus & diuinis, discrepant.*

Omnia ista prorsus detestanda. Quibus qui fidem tribuerunt, misere decepti fuere, atque horribilium furorum auctores ac defensores extiterunt. Vnde de talibus dici-

Deuter. c. 13. *Diabolica somnia seuere prohibita.* tur: *Propheta aut fictor somniorum, qui loquitur, vt auertat vos à Deo vestro, & facit vos errare de via, quam præcepit vobis Dominus Deus vester, interficietur.*

Leuit. 19. 31. *Non augurabimini: nec obseruabitis somnia.*

Ierem. 27. 9. *Non inueniatur, qui Ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria.*

Deuter. 18. v. 11. *Nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat.*

Eorum enim auxilia non quærenda. Prohibemur his Dei mandatis vllam fidem dare Diabolicis patefactionibus aut prædictionibus, euentus quoscunque prosperos aut aduersos continentibus. Et merito: alligauit enim Deus animos nostros ad expressam doctrinæ suæ vocem. Adeo

Esa 8. v. 20. vt nos nostraque teneamur instituere *secundum Legem & contestationem diuinam.*

In ea se conspici & pernosci voluit, qua erga homines sit mente, quidue significet vobis, quemadmodumque ea procurari, quæ requirit; atque expiari, quibus offenditur, postulet: non hæc ex somnijs [Diabolicis] fingi atque æstimari voluit. *Peucerus lib. de Diuinat. ex somnijs.*

Pœna, quibus hæc βδελύγματα abominanda Deus vlcisci cupit.

Itaque ea condemnemus atq; execremur, ne nostri animi improuide istis seducti, grauis pœnæ participes fiamus; quam Deus denunciauit hisce verbis: *Animam quæ conuerterit se ad pythones & ariolos, vt scortando sectetur eos: vtique opponens iratam faciem meam, animæ illi, exscindam illam è medio populi sui.* *Leuit. 20.6.*

3. *Somnia Physica siue naturalia.*

[3] Somnia ἐνύπνια siue *Physica* sunt, cum res interdiu conspectæ, auditæ, tractatæ manibus, aut cogitationibus versatæ, secundum quietem velut repetitæ ac retextæ à cerebro minus occupato mouentur atque agitantur in animis: vel temperamenta affectionesque corporum, aut partium aliquarum, connatæ aut ascititiæ, humorumue abundantiæ & agitationes aut confluxus ac decubitus in membra sensu prædita, φαντάσματα in cerebro commouent: vel aliquo forinsecus admoto appulsoue obiecto, nerui affecti eam, qua imbuti sunt, vim cerebro communicant. Aristoteles recte definit: ἐνύπνιόν ἐστι φάντασμα, τὸ ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν αἰσθημάτων, ὅταν ἐν τῷ καθεύδειν ᾖ καθεύδει: id est, *somnium est visum seu phantasma de comprehensorum sensibus motu existens in dormiente, quoad hic dormit.* *Aristoteles.*

Ad hoc genus somniorum refero, priora ab *Artemidoro* recitata ὀνείρατα de aleæ iactibus imaginarijs, qui dormientibus per somnia obueniunt: voluntque nonnulli ea σημαντικὰ signi-

significantiua & præsagientia esse, hisce nempe modis; vt vel ludus alearum, in somnijs portendat, quædam ἴδια, *propria, ad ipsum somniatorem pertinentia: vel* ἀλλότρια, *aliena, non nobis sed alijs tantum: vel* κοινά, *communia nobis & pluribus alijs; vel* δημόσια, *publica, publicis rebus & publico statui: vel denique* κοσμικά, *ad mundum pertinentia.* *Modi quinque significantia indicata.* *Peucerus*

Quibus talem vim, talemque diuinationem concedi posse, minime astipulor propter has causas. 1. Præsagientia somnia, etsi picturæ sunt euentuum, tamen coniectionum, interpretationumque affirmatio prohibita est, cum dicitur Deuter. c. 18. *Non inuenietur in te, qui obseruet somnia. Item, Ne auscultato somnianti somnium. Et Ieremiæ c. 37. dicitur. Nolite audire somniatores, nam falsum illi prophetant vobis. Quare non tribuenda est eis fides. Quanquam enim coniecturæ, quibus explicantur, sæpe ad veritatem dirigunt: tamen crebrius fallunt: Sæpe ingenia magis declarant interpretum, quam vim consensumque naturæ.* *Deuter. 18.10. Deuter. 13.2. Ierem. 27.v.9. vide, & lege.* *Peucerus* *Istis non fidendum propter causas grauissimas.*

2. Deinde, ex somnijs aleonum præsagire, aut certos euentus exspectare ex eorum somniorum figuris visis, est plane delirium fanaticum: quoniam sunt inania φαντάσματα, quæ efficit ac format cerebrum impulsum αἰσθήμασι, ijs quæ sensibus comprehenduntur; quæ vel cerebro ipso, ex agitatione diurna, aut ex vanis cogitationibus quæ vigilantibus occurrerunt, aut rebus interdiu oculis obiectis inhæserunt. Sæpissime enim inter somniandum ea occurrunt, de quibus vigilantes aut cogitauimus aut egimus. hinc Poeta:

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.
Venator defessa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad syluas & sua lustra redit.
Iudicibus lites, auri[illegible]æ somnia currus,
Vanaque nocturnis meta cauetur equis.

Claudianus.

Somniarum efficientes causæ.

Ex istis causis variæ ac mirabiles somniorum species emergunt; quæ nil nisi perturbatæ ac deprauatæ naturæ statum ac somniantis vanitatem indicant. Etenim, vt inquit Salomon: *Vbi multum est somniorum, ibi multum est vanitatis & errorum: tu vero Deum time.*

Prouerb. c.21.

Eodem Poeta alludens, inquit:

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pauidas mentes vana timere iubent.

Tibullus l.3.Eleg. 4.

Si somnia vana, dicet aliquis, cur ea sæpe somniamus? respondebit tibi Cicero: *Quis est qui totum diem iaculans, non aliquando collimet? Totas noctes somniamus, neque vlla fere est, qua non dormiamus: & miramur, aliquando id quod somniamus euadere?*

Cicero l. 2. de diuinat.

Aleonum igitur somnia, & præsagiorum (quas fingunt) obseruationes, tanquam fide indignas, reijciamus. Illis autem minime credere decet eos, qui inter populum Dei, & in ecclesia eius, numerari cupiunt.

CAP. XXXII.

Alea Auguralis.

Diuinatoria sortes, quæ ex talorum alearumque characteribus fiunt.

Diuinandi ratio ex sortibus apud profanos quoque in vsu fuit, eaque vocabatur κληρομαντεία, seu παλομαντεία: diuinatio ex sortibus sine sortione: ita vt tesseris, talisue, aleisue iactatis, sortes captarentur

Vlpianus.

tur

tur, & ex summis talorum siue alearum faciebus aut punctis, quæ tesseris incisa erant, diuinaretur de euentu, aut ad quæsita responderetur. In agro Buraico (ea gens est Achaica) ad Herculis sigillum, auctore Pausania, ex talis & abaco rerum agundarum captant augurium, hoc modo: *Consulturus, Deo primum reddit vota precesque; tum precibus rite peractis votisque nuncupatis, talos quatuor iactat in mensam, quorum situm & figuram Oraculi præses accurate perspicit: in singulis autem talis figura inscripta certam interpretationem in ipsa habent tabella, & quid euenturum sit iuxta talos pronunciat Præses.*

Pausanias in Achaicis. Vide Græc. ed p. 233. & Lat. p 198.

Hinc diuinatorũ calculi, seu tali fatidici aurũ inscripti.

Fuit & in agro Patauino Oraculum, quod *Geryonis* appellabant, (nisi Tranquilli codex sit maculosus) in quo eum morem fuisse legimus: *Tali in Aponi fontem iaciebantur, & pro numeri magnitudine felicitatem infelicitatemue augurabantur.*

Cal. Calcagninus de ludo talorum. Sueton. in Tiberio, cap. 14.

Istas sortes diuinatorias nobilitauit Tiberius Cæsar. Cum enim priuatam adhuc vitam agens, super Imperio deque Augusti successore oraculum scitaretur, *aureos talos in fontem misit, cumque summum numerum ab eo aurei tali obuertissent, imperium & successionem ipsi annuerunt:*

Aurei tali.

Idem.

Adhuc Tranquilli temporibus tali illi in fonte videbantur.

Idem.

Sic Ethnici ex fortuito talorum casu, abstrusa eruere, ignota aut futura detegere ac in lucem producere voluerunt.

Nec minus hodie nonnulli Christiani insaniunt impie, quum ex iactis alearum numeris ipsaque talorum coniectatione, rerum futurarum abdita perspicere, immi-

nentia

nentia intelligere, se posse affirmant.

Sortium genera tria. Hos anteqnam refutemus, sortium genera tria prius ponemus. Sunt autem sortes, 1. aliæ Politicæ: 2. aliæ Diuinæ: 3. aliæ Diuinatoriæ.

I *Politicæ sortes.* [1] POLITICÆ *sortes instituuntur de rebus arbitrio nostro subditis, legumque nituntur auctoritate, & consensu sortientium, quo sese ad parendum euentui sortis sua sponte obligant, & coguntur post, authoritate legum, submissioneque atque assensione spontanea, decreto sortis acquiescere, & ferre atque amplecti quæ eueniunt aut deferuntur, qualiacunque sint.* *Peucerus de sortibus.*

Quarum species tres. Eæque sunt vel *diuisoriæ*: cum quid diuidendum sit. His vsus est *Iosua (Deo authore) cum populo Israelitico terram sorte distribueret.* *Aretius de sortibus. Ios. c. 15, 16, 17.*

Vel *electoriæ: Sic sorte Rex Saul eligitur ac designatur.* *1 Sam. 10. v. 21.*

Vel *diremptoriæ*: quæ non parum momenti afferunt euitandis, prohibendisque contentionibus, & dirimendis atque abrumpendis certaminibus Ideo inquit Salomon: *Contentiones submouet sors, & inter robustos dirimit.* *Prouerb. 18. v. 18.*

Apud Homerum cum inter nouem heroes lis esset, quis solus cum Hectore committi deberet, sorte iacta in galea Agamemnonis, & per Nestorem agitata, disceptationem finiunt: inquit enim,

Κλήρυς ἐν κυνέῃ χαλκήρεϊ πάλλομεν ὦκα, *Iliad. 7.*
Ἐκ δ' ἔθορε κλῆρος μεγαλήτορος Εὐρυλόχοιο. *Homerus.*
Ocyus arata miscemus casside sortes;
Magnanimi vero Eurylochi sors exijt illa.

Non aduersatur aut repugnat authoritati sacra-

Peucerus de sortib. sacrarum literarum vsus legitimus huius politicæ consuetudinis sortiendi. *Approbant enim illæ non abrogant constitutiones politicas, ex insitis nobis notionibus deriuatas, rationi consonas; & huic coniunctioni tuendæ accommodatas, qua inter se sociati copulatique viuunt homines.*

2. *Diuinæ sortes* sunt eæ, quæ de consilio & mandato Dei factæ fiunt, ad occultas res patefaciendas, in bonum commodumque Ecclesiæ. *Diuinæ sortes & singulares.* Eæque sunt vel *consultoriæ*, quærentes à Deo quid agendum esset. Sic inter duos arietes quis offerendus Domino, quis liber dimittendus erat, per sortes Dominus consulitur. *Et imponito Aharon his duobus hircis sortes, &c.* Leuit. 16 v. 8. 9.

Vel *distributiuæ*, cum dubitatur de officijs inter æquales distribuendis: sic electio sacerdotum per sortes facta est: *Distribuerunt autem eos sortibus alios cum alijs, &c.* 2. Chron. 24. 5. Sic Matthias Apostolus electus: *Iecerunt enim sortes eorum: & cecidit sors super Matthiam, qui communibus calculis annumeratus est cum vndecim Apostolis.* Act. 1. 26.

Vel *inquisitoriæ*, abstrusa & abdita in lucem producentes: sic Iosua authorem Anathematis sorte exquirit & profert: *Sors enim Achan demonstrabat.* Iosua. c. 7. 18. *Ionathas etiam sorte transgressor paternæ legis inuenitur.* 1. Sam. 14. v. 43. *Quæ occulta peruestigandi ac patefaciendi ratio non sit vsurpanda.*

Singularia ista sunt, nec nobis imitanda, similique indagationis via scelerum authores scrutari haud licet. Etenim exempla ista non sunt leges aut mandata iubentis Dei: Ideoque non possunt approbari. *Decimationes Romanæ*, in quibus *sorte decimus* Liuius lib. 2.

mus quisque miles ad supplicium legebatur. Quod Polybius vocat, ἐκ δεκάδος ἄγεσθαι ἐπὶ θάνατον.

Polybius.

Seneca recte hoc retulit inter iræ mala: *Cambyses,* inquit, *fremebat: & prouisis cõmeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia, trahebat omnem bello vtilem turbam: cui intra primum iter deerant necessaria; nec quicquam subministrabat sterilis & inculta humanoque ignota vestigio regio: sustinebant famem primo tenerrima frondium & cacumina arborum; tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat: Postquam inter harenas, radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum quemque sortiti, alimentum habuerunt fame sæuius. Agebat adhuc ira Regem præcipitem, cum partem exercitus amisisset, partem comedisset; donec timuit, ne & ipse vocaretur ad sortem: tum demum signum receptui dedit.*

Seneca lib. 3. de ira.

Decimatio sæua.

3. *Diuinatoriæ sortes sunt eæ, quæ oracula excudunt, abdita atque abstrusa eruunt, ignota eliciunt, incerta confirmant, impendentia prospiciunt, susceptorum negotiorum exitus prænoscunt, arguta quidem & solerti coniectatione, de numeris formisque elementorum, deque indicijs casu & fortuito & prorsus ὡς ἔτυχε, vt cecidit, acceptis.*

Diuinatoriæ sortes.

Peucerus de sortibus.

Talium sortium artifices & interpretes extitere Ethnici & profani homines, qui temeritatem & casum tantum spectantes, cum dubij hærerent inter duo quid facto optimum foret, tum consultorias sortes jecerunt. Apud Babylonios talem sortium vsum fuisse colligimus ex vigesimo primo

Ezech. c. 21. 26. capite Prophetæ Ezechielis, vbi dicitur: *Stabit rex Babyloniæ in biuio, in capite duarum viarum ad diuinandum diuinationem.*

Fr. Iunius in Annot. Ac si diceret: *sortes ad manum Regis venient, & docebunt expeditionem eandem esse suscipiendam.*

Ezech. 26. v. 27. Idem Iunius. Postea sequitur: *In dextera ipsius erit diuinatio, Ieruschalaima; Ieruschalaima*] *hanc vocem accipimus pro inscriptione calculorum qui sorte accidebant; quasi dicat, omnibus calculis dicentur esse inuadenda Ieruschalaima.* Quarum ratio duobus exemplis illustrata.

Ita & *Haman*, Cōsiliarius regis Assueri, cupiens sorte explorare & cognoscere, qui dies ad cædem Iudæorum perpetrandam Esth. c. 3. v. 7. aptissimus foret, *iussit conijci pur, id est sortem, coram se, de die in diem, & de mense in mensem, vsque ad mensem duodecimum, is est mensis Adar.*

(1) Illicitas has sortes, & pietati repugnantes dicimus. Quibus non dissimiles sortes eæ, quas aleæ auguralis Magistri (de quibus ante incepimus dicere) ad diuinanda futura & incognita impio vsu astruunt. Quid vero ijs sit tribuendum, ex eo fit manifestum: Primo, quod originē non ex verbo Dei sed Idololatrica opinione & superstitione impia Ethnicorum trahant, *quorum auctor ac dispensator Diabolus (qui nunc operatur in filios diffidentiæ) Ac significatis completis, & præstitis euentibus, auctoritatem illis admirationemque comparauit apud profanos, & astruxit fidem omni tempore.* 1. Illicitæ sunt, quia auctore Diabolo natæ.

Peucerus de Sortib.

Paul. Ephes. 2. 2.

Secundo: futurorum prædictionem, & casus cuiuis homini euenturos, à sortibus siue alearum notis, aut calculorum efformatis 2. Quia prouidentiæ Diuinæ rerum omnium gubernatrici repugnant.

tis litteris & imaginibus exſpectare ſuperſtitioſe, quid hoc aliud eſt, quam Dei negare gubernationem? & te facere

—— Fortuna deam. cæloque locare? *Iuuenal. Sat. 10.*

Nullo certe fundamento aut ratione nititur: Calculorum iactibus aut notis eam vim ineſſe, vt rei alicuius aut negotij ſuſcepti euentus ſignificare aut dirigere valeant.

3. *quia eas Dominus abominatur.* Deinde ſcio quidem, aliquos hæc in numina referre, & vim illam proficiſci volunt à Deo, regente artificum manus, materiamque quam tractant, vt dum iaciant figuratas aleas illi, his non aduertentibus, euadunt in figuras & numeros qui inſtituto quadrant; Verum hoc falſum eſt & contumelioſum in Deum, *Non iuuat Deus aut promouet, quæ abominatur & damnat.* *Peucerus de Sortibus.*

Inquit autem diuina vox: *Non inueniatur in te Menaſſes*, id eſt ſortilegus qui ex ſortibus diuinat: *Eſt enim βδέλυγμα, abominatio Iehouæ Domino tuo.* *Deuter. 18, 10.*

OBIECTVM, REIECTVM.

Obiectioni reſponſum. Verum, obijciet quis, ſi diuinatoriæ ſortes Deo adeo inuiſæ, & à veritate alienæ cenſendæ, nihilque niſi impia commenta ſint, quomodo id factum, quod ſæpe iſta eueniant & contingant eodem modo, & eodem ordine, prout ſortium artifices alearum ductu ſeu talorum iactu præmonuere? Huic obiectioni reſpondet Propheta Moyſes: *Cum ſurgens in medio tui Propheta aut ſomnians ſomnium, ediderit tibi ſignum aut prodigium, Quamuis eueniat ſignum illud aut prodigium quod prædixerat tibi, &c. Ne auſcultato verbis Prophetæ iſtius, aut iſti ſomnianti ſomnium, quia tentat Iehova Deus veſter* *Deuteron. c. 13. 1. 2. 3.*

vos, ad cognoscendum an sitis amantes Dei vestri ex toto corde, & ex toto animo vestro.

2. Thess. 2.10.11.12. Adde his D. Apostoli responsum: *Pro eo quod amorem veritatis non receperunt, vt salui fiant. Propterea igitur mittit illis Deus efficaciam deceptionis vt credant mendacio, vt damnentur omnes qui non crediderunt Veritati, sed acquieuerunt in iniustitia.*

At tu Dei fiducia incũbe rectis artibus. Quare nec ipsi tractemus eas sortes, nec alios consulamus talium diuinationum artifices, quæ quidem partim aperte fictæ, partim temere effutitæ, nunquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti, probatæ sunt. *Deuteron c.29. v.29.* *Quæ occulta sunt, penes Iehouam Deum nostrum sunto: at quæ reuelata, nobis & filijs nostris vsque in sæculum reuelata sunt, vt faciamus omnia verba huius Legis.* Tu ergo

Iosephus Scaliger in Gnomis.

Nec operta sacri supparo silentij
Irrumpere aude, sed pudenter præteri.
Nescire velle quæ Magister maximus
Docere non vult, erudita inscitia est.

Iustus salutis collocat omnem in Deo fiduciam. Deo nostro obtemperemus, ac pendeat mens nostra ex Deo summo, & firma spe se illi commendet. Tu

Buchanan. Psalm. 37. v. 5.

Commite vitam, rem, decus
Illius vni arbitrio:
Animi tibi ex sententia
Confecta reddet omnia.

Regi ab eo & defendi pete, ac dicito:

Psalm. 31.v.6.

Tu robur es meum; tuæ
Commendo vitam dexteræ:

Ibidem v.7.

Tu certa spes mihi es, mea
Tu portus es fiducia.

Aderit vocatus Deus:

Psalm. 37.v.40.

Dominus petenti fert opem,
Et in periclis liberat

Ab impijs, qui se & suam
Illi salutem credidit.

Cap. XXXIII.

Alea Philosophica.

Velamentum peccatis quærere, PRofecto *Maximum hoc vitium est, quo laborat humanitas, vt post peccatum suum maxime ad excusationis refugium quasi pœnitudinis se confessionem prosternat: quod facinus inter summa peccata constat numeratum esse, quia inde nascitur, vnde ad pœnitentiam reus tardius venire videtur.* *Cassiodor. in Psalm.*

Attamen ad hoc vitium quam procliues filij hominum! Si quem corripias, & ad emendationem mali moris trahere contendas; quid inquiet? *Non feci: si feci, non malè feci. si malè feci, non multum malè. si multum male, non mala intentione; aut si mala intentione, tamen aliena persuasione.* *Bernard. de gradib. humilit. grad. 8.*

res damnosissima. Malè hoc: *Peccatum* enim *addit, qui culpæ, quam fecit, patrocinia defensionis adiungit.* *Hieron. lib 22. Mor.*

Peius adhuc ille agit, qui *aliquam* [peccato] *speciem iuris* [aut recti] *imponit.* *Liuius lib. 9.*

Exemplũ in aleatoribus. Quales sunt Aleatores;

Dum ludere tabulis & spectaculis non erubescunt: *Abdias Babylonicus.*

Qui sibi videntur Philosophicæ aleæ artem exercere, & propterea sub quadam rerum similitudine ludi præstantiam fingunt: *Nam* (iuxta Isidorum) *tribus tesseris ludere perhibent, propter tria sæculi tempora, præterita, præsentia, & futura; quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias sena-* *Orig. lib. 18. c. 64.*

senarijs locis distinctas, propter ætates hominum: trinarijs lineis, propter tempora argumentantur. Inde & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

Vide illum, & adhibe Eustathium ad Iliad.*ά.* Πεσσοῖσι, &c.

Boëtius l.2.pr.6. Sic, *gaudent sese res aliter habentes* (vt demonstrauimus) *falsis compellare nominibus, quæ facilè ipsarum rerum redarguuntur effectu.*

Gregor. lib. 22. Moral. Etenim *usitatum humani generis vitium est, libendo peccatum committere, & commissum negando abscondere, & conuictum defendendo excusare.* *Qui honesta sceleri nomina obtendunt*

Lactant. de diu. præm. lib. 7. cap. 1. Præsertim *qui trahuntur à vitijs, scientes sua malis suis fauent,* Et *vindicant improbissimis* [suis artibus] *nomen* [Philosophiæ] *& ad sordidissimas negotiationes* [aleatorias] *præferunt titulum* [prudentiæ].

Saluianus lib. 1. de gubern. Dei. Esa. c. 5. v. 20. 21. Quos Deus in verbo suo deuouens, inquit: *Væ dicentibus de malo bonum esse, & de bono malum, statuentibus tenebras pro luce, & lucem pro tenebris: statuentibus amarum pro dulci, & dulce pro amaro. Væ sapientibus iudicio suo, & coràm facie suâ intelligentibus.* *Verũ hos Deus abominantur.*

Vos igitur Aleatores, qui lusionibus animum plane pleneque dedicastis, nolite magnis vestris vitijs mantellum aut inuolucrum aliquod quærere; nolite, inquam, falsa nomina, aut fucatam interpretationem obtendere. Improbis & ab omni virtutis exercitio alienis hic color mali schematis, hicque calor inumbrandi mala relinquatur. Mali enim & perditi sunt homines, *Tu ergo vide, & prouide.*

Qui scauitatem mentis obuoluunt sua,
Nomenque honestum praeferunt turpi probro. *Baudius l.4. Sap. ciuilis.*

Tu potius

Falli praeoptes ipse, quàm fallere alios. *Idem, ibidem.*

LIBRI PRIMI

FINIS.

DANIE-

DANIELIS SOVTERI

PALAMEDES,

siue

DE TABVLA LVSORIA ET ALEATORIBVS

LIBER II.

CAPVT I.

Aleæ vsum, vt hodie, ita olim quoque vsitatissimum fuisse.

Alea studium.

ALeæ vsus cum inter epulandum, tum post epulas est vsitatissimus. Iuuenalis (vixit is æuo Domitiani) insanum alea ludendi studium, quo Romani suis temporibus flagrabant, perstringit his verbis:

Iuuenal. Sat. 1.

Et quando vberior vitiorum copia? quando
Maior auaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.

August. in Epist. apud Sueton. c. 71.

Sollemne magnis etiam Principibus & viris grauibus.

Aleæ indulgebat Octauius Augustus: ideo Epistola quadam ad Tiberium inquit: *Inter cenam, mi Tiberi, lusimus γεροντικῶς & heri & hodie.*

Ibidem.

** Quid manus Vide l. 1. pag. 106.*

Ibidem: *Ego perdidi viginti millia nummûm meo nomine: sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, vt soleo plærumque: nam si quas * manus remisi cuique, exegissem; aut retinuissem, quod cuique donaui; vicissem vel*

quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet.

Qua quidem alea Porcius Cato lusisse fertur, animi laxandi caussa. *Alexand. ab Alex. l. 3. c. 21.*

Inter reliquos *Theodoricus Gothorum rex, cum in alea vinceret, fertur indulgentissimus fuisse, eaque momenta domesticos promerendis gratiis captare solitos:* *Ibidem.*

Lucrum enim inter domesticos partiebatur, vt gratiam promereretur. *Sidon. Apollin. l. 1. Ep. 2.*

Parysatis Persarum regina, mater Artoxerxis, alea ita fuit dedita, vt cum filio ludens, vno iactu, dedita opera, mille Daricos amiserit. *Plutarch. in vita Artox.*

Tum etiam à Christianis minime alienum.

Hodie apud Christianos μέθαι & κύβοι, alea & conuiuia sæpissime coniunguntur, estque commessationum atque ebrietatis socia alea, qua inuicem vel pecunia emungunt, vel ad bibendum & ingurgitandum alea victos excitant; arbitrantes, quod *Athen. lib. 6.*

Aleaque, & multo tempora quassa mero,
Eripiant omnes animo sine vulnere vires. *Ouidius de remed. amoris lib. 1.*

Quid, inquiunt, non satius est hoc agere, quam discurrere per plateas, obuiosque incurrere, & de absentibus conuicia spargere?

Vtrumque licet homini paulo humaniori, & vere Christiano, cane & angue peius sit vitandum, tamen prius honestius altero, & (vt ipsis placet) liberum videtur. Sed parcius omnino lusui indulgendum, ne audiat:

Πάντων Μουσοπόλων ἡ Καλλιόπη θεός ἐστιν,
Σεῖο δὲ Καλλιόπη Ταβλιόπη λέγεται.
Est Dea Calliope doctorum maxima Vatum,
At tua Calliope, vir bone, Tabliope est. *In Anthologia lib. 2. Tallade.*

CAP. II.

Aleatores Ethnicis ipsis displicuisse.

QVoniam ludendi alea libidinem multis Christianis inesse comperimus, & præsertim Adolescentes hoc morbo laborare, qui nisi exquisito remedio tollatur, in discrimen existimationis & fortunarum adducet eos, arceamus Adolescentes à ludo hoc, primo auctoritate magnorum virorum, qui aleam damnarunt.

Alea damnata. Ciceroni alea adeo detestata fuit, ut cum Antonio Consuli, in medio Senatu sedenti, turpem ac infamem rem obijcere cuperet, *Domum eius plenam ebriorum aleatorumque* dixerit. *Cicero Philip. 2.*

Idem, ad Atticum Epist. 13. l. 1. Quam infamiæ notam, cum a se remotissimam demonstrare vellet, inquit: *Ciceroni nequissimorum hominum in ludo talario consessus?*

Idem Philip. 2. Idem, Lenticulam (seu, vt alij malunt, Denticulam) de alea condemnatum tradens, ait: *Licinium Lenticulam de alea condemnatum, collusorem suum Antonius restituit: quasi vero ludere cum condemnato non liceret, sed vt quod ille in alea perdiderat, beneficio legis dissolueret.* *Ignominiæque genetrix.*

Ibidem. Et paulo post, vocat *Lenticulam hominem omnium nequissimum, qui non dubitauit vel in foro alea ludere: lege quæ est de alea condemnatum, qui in integrum restituit, non is apertissimè studium suum ipse profitetur?*

Laërtius. Plato videns puerum alea ludentem, statim increpauit, inquiens: *Paruum est, alea ludere; at non paruum, assuescere.*

Non enim sub prætextu relaxandi animi & fallendi temporis ludi hoc genus pueris concedendum, eo quod ista consuetudine ad turpem bonorum decoctionem prolabantur. *Ea quippe mali huius ratio est, ut qui in pueritia aciculam audet deponere, verendum sit, ne in virili ætate & tunicam & pallium deponant.* Horolog. Princ. l. 2. c. 45

Adeo vt ab isto lusu sint arcendi tum propter pecunias quas perdunt, tum propter vitia quæ colligunt, & mores prauos, quos (inde) addiscunt. Ibidem.

A minimis autem vitijs incipiunt, qui in maxima proruunt. Vt videre est in istis Iuvenibus, qui *diem abaco & latrunculis conterunt.* Bernard. Macrob. l. 1. Saturn. 5.

Dignitatis tinea. Xenophanes, cum Lasus Hermionensis recusantem alea secum ludere, timidum vocaret, *fassus est sane, quam timidum se ad turpia, & languidum esse.* Plutarchus De nimia verecundia.

Non tantum inter turpia ludi genera aleam Veteres retulere, verum etiam aleatores voluerunt infames esse: *adeo vt nec admiserint lusores intemperantes & quotidianos, tanquam infames, nullam fidem facere in testimonijs.* Ioseph. Mascard. de prob. vol. 2. conc. 13. 6.

Romana quoque Seueritas nunquam passa fuit, istiusmodi inertibus lusibus suam Rempublicam coinquinari; ideoque sine ulla dissimulatione prohibuere. Vnde Horatius: Horatius l. 3. Od. 24.

Seu mauis vetita legibus alea.

Reipub. noxia. Et merito: *Cum enim aleæ lusores Deo maledicant, & grauiora facinora nonnunquam aggrediantur, & hoc prouidendum fuit, ne ludo tam noxio vlla ratione indulgeretur: sed potius, quoad fieri potuit, omnis eius vsus procul è* Wesenb. Digest. lib. 11. tit. 5. in Pandect.

cul è finibus bene instituta ciuitatis exterminaretur. Interest enim reipublicæ, ne quis re sua abutatur.

Isidorus cap. 67. lib. 1. 8. Originū. Ab *hac arte autem fraus, & mendacium, atque periurium nunquam abest: postremo & odium, & damna rerum. Vnde & aliquando propter hæc scelera, interdicta Legibus fuit.* Damna inquam:

Iuuenal. Sat. 1.

——— Neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.

CAP. III.

A Regibus aleæ ludus damnatus.

Aleæ prohibita. Nihil istis rebuspublicis beatius, quam in quibus regnant Reges ac Principes tales, qui multa habent ob quæ laudentur, & pauca ob quæ vituperentur. Et cum delicatissime Principes educentur, & licentiam habeant maximam, gratia illis habenda est pro operibus quæ præstant præclaris, & multo magis pro vitiis, quibus carent, tum vel maxime propter bonas leges, quas ferunt, & quibus fenestram omni licentiæ ad vitia tendenti præcludunt. Equidem nihil magis Regium, quam aliorum delicias sagaci industria exstirpare, *eoque conferre omnes labores, studia, conatus, vt Reipub. salus procuretur, vt leges bonæ promulgentur, vt populi quies tranquillitasque conseruetur.* Iacob. I. Rex Brit. l. 2. ad F.

In illud sedulo incubuisse Reges, jam animus nobis est demonstrare; Constitutionibus istis, quas ad aleæ ludum prohibendum sanciuerunt. Iuxta Paulum Iouium, In Vita

1. *Tanquã disciplinæ euersio.* MAGNVS SFORCIA *aleam in castris, uti Duci pariter & militi maxime pestilentem, odio habens, prohibuit.*

Castra autem casta esse voluit, *ac prouidit: ne quidquid vsquam quod corrumpi & corrumpere queat, in illis visatur.* *Tacitus lib. 15. Annal.*

2. *Bonorum dissipatrix.* Alexander Magnus *quosdam ex amicis mulctauit, quod in ludo aleæ sensisset eos non ludere, sed velut in re maxime seria versari, fortunas suas omnes aleæ permittentes arbitrio.* *Plutarchus in Reg. & Imp. Apopht.*

Consuetudinem aleæ, in dispendium amicorum obseruatam, sic studuit tollere. Vnde cum Platone talem *Regem prudentem dicimus, qui sibi, domui, reipub. & amicis consulere potens & validus est.* *Plato in Alcib. II.*

3. *Temporis dispendium.* Philippus Adeodatus, *Gallorum Rex, sub initia regni, aleam seuerissimis legibus coercuit:* ipsi enim (*vt bono Reipub. Moderatori) beata ciuium vita proposita erat.* *Stumpsius. Cicero l. 8. ad Att. ep. II.*

Quare sordes regni sui expurgando, huiusmodi ludos prohibuit, *quibus multi facultates & tempus, cuius pretium perpauci æstimant, in decoctorum & luxuriosorum circulis continuis consumunt.* *Iacob. I. Rex Brit. l. 3. ad F.*

4. *Morum corruptrix.* Ferdinandus, Rex Arragoniæ, *nullum aleatorem in domo sua esse passus est, verum aula exterminauit.* *Laurent. Valla list. lib. 3.*

Quid in Principe gloriosius, quam subditos in vitæ moribus habere compositos, & in facultatibus locupletes & quietos? *Gloria Principis propagatur, dum subditorum patrimonium augendo seruatur, nec morum incompositorum lasciuia permittitur.* *Paulus Geschin. in Consi. Carolinis.*

5. *Pietatis aspernatrix.* Carolum VII. Rex Francorum, in suis diplomatis Anno MCCCLXIX. omne genus ludorum, quod inhonesti circumforanei tra-

tractant, prohibuit Edictali Constitutione de lusu taxillorum, alearumque. Et *mandauit, Quod nulla persona, in quacunque parte vel loco regni sui prædicti, quacunque occasione vel causa commota audeat vel præsumat cum taxillis vel ad taxillos, seu alio argumento aut instrumento cuiusuis lusorij generis ludere: vel (quod quidam dicunt incongrue) solatiari: eo modo vel forma, quibus res siue bona aut pecuniarum summa ludentium, per viam obligationis contracti debiti (aliquando etiam iuramento firmati) perdenda veniunt, in ludum prædictum, licet non inter manus, vt communiter fieri assolet (scilicet in pluribus mundi partibus) bona & pecuniæ ipsæ habeantur, sed in patrimonio proprio asserantur; & ipsum patrimonium obligando, super illo promittunt inuicem perdendam pecuniam quantamcunque integraliter soluturos. Ex quo coguntur plurimi lugere domestice. Et vnde piæ & hilaris vitæ suffragium, sibi liberisque suis, & cæteræ familiæ consueuerat adhibere pacificus; Inde mœrores & egestates varias ex huiusmodi lasciuis moribus suscipere compellatur improuidus. Et deinde, quod dolendum est, penuria impellente, aliena misere quærendo, subripere, & vitam suam, nota grauis erubescentiæ relicta posteris, vituperose finire; Obligationes, conuentiones, aut promissiones in casu huiusmodi aut simili, vel quocunque modo firmatas, tanquam contra bonos mores factas, ex nunc prout ex tunc decernentes nullius fore efficaciæ vel momenti. Nec liceat se asserenti victorem in ludo prædicto ratione conuentionum vel promissorum talium mouere, requirere,* seu

Idem ibidem.

Diploma Caroli VII. Francorum Regis.

seu impetere victum & promissorem huiusmodi, quoquomodo; nec ipsi victo ratione monitionis, requisitionis, vel impetitionis ipsius, aut etiam absque eis, quidquam per se vel alium soluere, vel alias satisfacere de promissis. Pœna imminente victori, si solum petere vel monere præsumpserit (vt præfatur) & totidem pecuniæ fisci nostri commodis applicandæ, pro quota summa victorem monere, vel impetere ausus erat. Et ipsi victo si soluere præsumpserit (vt prætangitur) eiusdem summæ pecuniæ vel rerum forte solutarum æstimationis debitæ pecuniariæ quantitatis, dicti nostri fisci commodis deferendæ. Etenim etiam illum pœna condigna debemus affligere, qui regiæ pietatis gratiosa remedia infirmitati suæ oblata spernendo non metuit obtinere.

Regum officium. Quis hunc regem non laudibus dignis extollet?

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς *Hesiodus*
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι. *Theog.*
Hac vna Reges olim sunt fine creati,
Dicere ius populis, iniustaque tollere facta.

Hanc curam Regi *Carolo* infuisse liquet, cum vsum aleæ male gratum exterminauerit subsidio lati diplomatis, atque subiectos bene regendo, malis moribus mederi, populique bonum promouere cupiuerit ac sategerit: Etenim *Non aliter officio* [rex] *fungitur suo, quam dum vtilitati hominum consulit.* *Cicero l. 3 offic.*

6. *Blasphemia mater.* Idem fecisse *Iustinianum* Imperatorem legimus: *Nam cum multa infortunia, blasphemia, maledictiones ex aleæ lusu, cuius vsus est antiquus, proficiscantur, vt ansa maledicendi, aliaque inconuenientia auferantur,* *Daniel Venat. Cod. Iust. l. 3. t. 43. fol. 175.*

per Iustinianum generali lege constitutum est, ne cui liceat ludere. Verba legis hæc sunt: *Commodis igitur subiectorum prospicientes hac lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis alea ludere.*

Lib.3. Codicis Inst.t. 43.

Vidit autem prudentissimus hic Imperator, quam *iste Reipublicæ status sit optabilis & firmus, in quo priuatim & publice sancte innoxieque viuitur;*

Polybius lib. 6.

Moresque mali, & studia praua vbi prohibentur. Quæ omnia nisi inde abierint, profecto

——*centuplex murus rebus seruandis parum est.*

Plautus Persa.

7. *Iacobus primus*, Rex magnæ Britanniæ, quid de leuiculis ludionibus sentiat, publicis scriptis edocuit: Sic enim ipse ad filium suum primo-genitum: *Talorum vero lusus, qui vel à fortuna, vel à versatili manu, & collusoria iacientium arte totus pendet, perditis decoctoribus, & prodigis militibus magis conuenit, qui ad tympani sonitum omnia sua exponunt.*

Nec aleæ patrocinium in se suscipit Rex Britanniæ, quia exhaustrix patrimonij.

Vtinam tam pij Regis iudicium ab alea lusores deterreret! Quid dicam de nostris temporibus? *Iniquissima habent ingenia homines hodie, & moribus suis quam* [consilio ac] *legibus vti malunt.*

Valer. Maxim.

Etenim, *Quam multa iniusta, ac praua fiunt moribus!*

Teren. in Heaut.

——*undique legibus æquis*
Mores dominantur iniqui
Et fas atque nefas mixtum, legesque per omnes
Sanit nequities, pœnas iam noxia vincit.

Euripid. Ephigen. Manilius lib.1. Astron.

Hactenus Leges, Statuta, iudiciaque eorum qui ordine, gradu, & gloria cæteris hominibus antistant, adduximus: at dolendum

dum eſt, *quod hac conſuetudine iam pro nihilo habentur.*

CAP. IV.

Ius Canonicum, Aleatores ſeueriſſime punire.

Decreta alea luſum prohibentia.

QVid Iure Canonico in Aleatores ſancitum fuerit, non pigebit referre, vt ſic magis liqueat, nullam vnquam fuiſſe ætatem, in qua hoc diabolicæ luſionis genus plane non fuerit damnatum, & cœtu proborum profligatum. IVS CANONICVM aleam damnauit, aleatoreſque, tanquam maximam hominum peſtem, deteſtatum eſt. *Papa Leo Decimus, aleam ſemper vt rei familiari moribuſquepeſtiferam damnauit.*

P. Iouius l.4.de Leone.

Capitulare Karoli l.6. cap.200

Hinc & Decreta aleæ ludum, ceu impium ac blaſphemum, a Clericorum, Epiſcoporum, Presbyterorum, Diaconorum vita voluerunt eſſe alieniſſimum. Sic enim ea ſonant: *Epiſcopus & Preſbyter & Diaconus aleator & ebrioſus eſſe non debet.*

De vita honeſta clericorum cap. Cleric.

Item: *Ad aleas & taxillos ne ludant Clerici, nec huiuſmodi ludis interſint.*

Gregor. Tholoſan.

Leuit.5. 1.

Prohibentur adeſſe, aut aleæ ludis, in quibus blaſphemiæ ſunt frequentiſſimæ, intereſſe, vt puri maneant & immaculati, quippe, *aliorum peccatis adeſſe, eſt ſeſe peccatorum conſortem reddere, & participem fieri.*

Quæ (pro dolor!) deſpicatu & inuſu torpent.

Æquiſſima hæc ſunt Decreta: at ubi eorum valor, vigorque? ſpreta iacent, &

Bandius l.4.Sap. Cinilu.

—— nunc in hacce publica
Contage morum congreges inter malos,
Malum eſſe, jus eſt.

Nam

Nam nunc leges nihil faciunt. quod licet, nisi quod lubet.

[Aleæ lusus iam] *more sanctus est, liber est a legibus.*

Plautus in Trinum. *Mores, leges perduxerunt iam in potestatem suam.*
Ea misera etiam ad parietem sunt fixa clauis ferreis.
Vbi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

Plato in Gorg 2, Vt tamen pœnarum metu homines in officio continerentur (*facit autem modestiores, iustioresque ipsa pœna: & improbitatis medicina est.*) *Pœna aleatoribus statuta.*

De excessu prælatorum cap. Inter dilectos. Ideo & pœnas aleatoribus statuere, vt earum magnitudine maleficio submouerentur. Si *Canonicus deprehensus erit aleator, & in ludo pecunias ad vsuram dederit, vt pro vndecim nummis, duodecim recipiat, deponatur.*

in Decretu Distinct. 35 c. 8. *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ aut ebrietati deseruiens, aut desinat, aut certe damnetur, id est, deponatur, ac in monasterium detrudatur.*

Episcop *Ibidem.* *Subdiaconus autem, aut Lector, aut Cantor similia faciens, aut desinat, aut communione priuetur.*

Capitulare Karoli l. 6. c. 200. *Laici & Clerici similiter, si permanserint in alea, communione priuentur.*

Capitul. Ludouici Imp. Addit. 3. l. 27. *Si quis Clericus ad tabulas ludat, vel spectaculis attendat, per tres annos ministerio prohibeatur, & si dignam pœnitentiam fecerit, reconcilietur.* *Quia Cœna Domini excludendi.*

Ecce, ut aleatores è cœtu & commercio sacrarum rerum amouentur. Nec injuste: veluti enim membra quædam si sanitate carere cœperint, & noceant reliquis corporis partibus, tum acrioribus remedijs tractanda & remouenda sunt, quid ni ex Christianorum communitate segregandi sunt ij, qui malis vitæ actionibus, mali ac pestiferi facti, nocent reliquis corporis Ecclesiæ mem- *1. Quia pij ab impijs aleatoribus insiciantur.*

membris? *Quis mundus leprosum in quotidianam familiaritatem assumeret? Quis pastor bonus ouem scabie infectam & correptam porrigine in grege ferret?* *Nahum concio. de Cœna ex. 1 Corinth. cap. 11.*

Secandæ putridæ carnes, & scabiosum animal à caulis ouium repellendum; ne tota domus, massa, corpus, & pecora; ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant. Puris Christianis nullum est commercium, nullaque conuersatio cum impuris aleatoribus, *qui turpem vitam agunt, quia illa tria præcepta Legis & Iustitiæ transgrediuntur, scilicet honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum cuique tribuere: nec non turpiter viuunt, ob animi inquietudinem & ardentem cupiditatem, quam radicem omnium malorum esse dixit Apostolus.* Idcirco aleatores ad Domini Cænam nequaquam piorum caussa, scilicet ne ab ijs inficiantur, admittendos, bene censuere Patres. Tum vel maxime, quod Deus non cum aleatoribus, sed cum pijs tantum fœdus inierit: quos si nunc admittas ad Cænam, necesse est vt hoc pacto fœdus ac sacramentum Dei polluatur. Atque hoc Deus asseuerat, dum impium sic alloquitur: *Hieronym. l. 5. ad Gal. 3.* *Hostiensis in Sum.* *1. Timoth 6. 10.*

Quia ad Cœna profanationem ipsorũ accessus tendit.

Qua fronte leges tu recitas meas?
Et ore sanctum impurus audes
Sacrilego memorare fœdus? *Buchanan. Psalm. 50. 16.*

Et mox impiam ipsorum vitam recensens, inquit:

Tu legum habenis impatiens regi, *Vers. 17.*
Et institutis, moribus & bonis
Iuratus hostis, voce laudas,
Tecum animo mea verba vides.
Cum fure furti consilium cois, *Vers. 18. 19.*
Mœchis adulter te socium applicas:
Ad probra proiectus, dolosa
Perniciem meditare lingua.

Postea

Postea concludens, ait, Deus:

Vers. 21. *Et arbitraris me similem tui,*
Quod perpetrata hac dissimulauerim?
Ne crede: tecum expostulabo,
Ante oculos tua facta ponam.

Non est autem Deus aleatorum patronus.

Significat autem Deus, se nequaquam inter confœderatos suos censere, nec velle vt censeantur, qui reipsa se impios esse testantur: quia cum ipse peccatum abominetur, isti delectantur eo, fieri nequeat, vt aliqua inter ipsum & illos communio sit. quamobrem à cœna arcendi, quoad resipuerint, & mores aleatorios mutauerint; *2. Cor. 6. 14.* Id dum Veteres fecere,

Schonæus in Saulo. *——qua potest esse in tantis sceleris*
Immanitate coercenda, crudelitas?

Cap. V.

Alea lusus Orthodoxis Patribus merito invisus.

Aleatores damnandi.

AC omnino hic ludus aleæ, PATRVM sententia vehementer improbatur, utpote qui ludus fortunæ mutabilitati maxime subiectus est, ac in quo non artis peritia, non ratio, non consilium, aut sapientia, sed casus, fortuna, temeritas, fallacia, dolus, atque astutia locum obtinent, CHRYSOSTHOMVS Diabolum ipsum huius tam noxij inuenti primum auctorem docet esse, cùm ait: *Non Deus, sed Diabolus dedit ludere.* *Chrysost. homil. 6. in Matt.*

Scit autem Stygius ille veterator, ad quanta & quam plurima mala lusores hoc ludo incautos propellat: Aleatores enim incitat in proximum vt eum lædant: 1. 1. *Quia impij sunt in proximũ.*

Ludus enim genuit trepidum certamen & iram,

 Ira

Ira truces inimicitias, & funebre bellum. Horat.

2. 2. Reddit & impios in ſeipſos, dum 1.Epiſt.

Impij in ſeipſos.

Horendas iactant voces, conuicta miſcent, penult.
Enſibus infeſtis in ſua fata ruunt. Apherdianus.

3. Diabolus facit præterea aleatores in Deum peccare, quia eius dona contemnunt ea dilapidando; apud quem propterea accuſabuntur tandem, veluti ille diſpenſator malus apud Dominum ſuum delatus eſt ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ: *vt qui diſſiparet ipſius bona?* Luc.cap. 16.v.1.

3. Impij in Deum.

Ac cui ideo dictum fuit. Τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ; ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου· οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν. *Quid hoc audio de te? redde rationem diſpenſationis tuæ: non enim poteris amplius eſſe diſpenſator:* Verſ. 2.

4. 4. Veluti aleatores vt peccare Diabolus facit, in familiam, liberoſque, quos immani hoc ſtudio ad extremam ignominioſamque inopiam detrudunt: vnde *coniugij tandem lætitia, fit mœror.* Prouerb. 14.13.

Impij in familiam.

O quam miſere
Ludo falluntur, ludum qui ſæpe ſequuntur! Blyenb. in cent.

BERNARDVS de pijs & Chriſtianis militibus, qui erant Hieroſolymis, verba faciens ſic ait: *Aleas deteſtantur, mimos & magos, & fabulatores, ſcurrileſque cantilenas, tanquam vanitates aut inſanias reſpuunt & abominatur.* Ethic. p. 6. Bernard. de Chriſti milit.

Aleatores leuitatis accuſandi.

Non ab hac nota commendaret milites, niſi alea ludere inhoneſtum duceret, ac inter leuium hominum voluptates numeraret. Nec immerito: qui enim furioſe ludendo ad aleam ſe profundunt, parum aut nihil grauitatis in ſe habent. Hinc legimus à Phraate rege Parthorum *ad Demetrium regem Syriæ, in leuitatis opprobrium*

Mantua in Polymath. l. 8. c. 3.

brium taxillos aureos missos fuisse, eo quod fugiens aliquoties ex fuga retractus esset.

In Germania, & Italia, & quocunque locorum infideles Iudæi dispersi vagantur, coguntur tesseras siue aleas penes se assiduo gestare, vt eo indicio, istorum hominum non solum notetur impietas, verum hoc modo, *indubitatum vanissimæ mentis τεκμήριον in ipsis statuatur.*

Conrad. Theodoris dom. 2. Trinit.

CLEMENS ALEXANDRINVS dicit *inconsideratum luxuriæ amorem otiosis isthæc aleæ oblectamina suppeditare, desidiamque in caussa esse.* Aleatores enim vt plurimum molles, ac ebrietati (cuius instrumentum est alea) deditisunt; quo vitio qui laborat, *cito is se per licita & illicita fœdat.* Atque,

Clemens Alexãdr. l. 3 c. 11.

Iique intemperantiæ culpandi.

Tacitus lib. 15. Annal.

Qui vino indulget, quemque alea decoquit, ille
In Venerem putris. ——

Persius Sat. 5.

CYPRIANVS aleæ tabulam ponit inter Diaboli tentationes ac laqueos. *Præsto* (inquit) *est Diaboli laqueus manifestus, venenum portans lethale serpentis, & inductio corrumpens, quæ cum videtur nihil esse, magna amplexi operitur delctio.*

Necnon hostes Christi.

Cyprian. Serm de Aleator. Tom. 3.

Aleator quicunque es, Christianum te dicis, quod non es, eo quod seculo participas: nec amicus Christi potes esse, qui cum inimico Christi tenes amicitiam.

Ibidem.

Deinde aleatores dicit hinc pauperes fieri: *Hinc opes suas perdunt, hinc iam consumptis omnibus rebus suis, mutuis pecunijs se obruunt, hinc patrimonium sine vlla fori calumnia amittunt.*

Idem Ibidem.

Hoc iugi experientia deprehenditur, omnes huiusmodi ludi Magistros nudos esse, atque inopes & egenos.

Petrarcha Dialog. 27.

 Imo,

Facultatum decoctores. Imo, hic *ludus prodit acerbissimas amplissimarum familiarum lachrymas, dum proprias substantias lusores perdunt.* *Iustiniā. l.3.coder.*

Quemadmodum pestis adimit vitam, ita ludus aleæ adimit pecuniam, euacuatque bursam. *Iodocus Dāhond. in rer. crim. praxi.*

Attamen quam magna cum licentia Christiani aleam tractant! quos non hæc damnosa atque inhonesta delectatio inuasit! Vix rei vllius tam intensum, tamque ineptium studium inuenias. *Sed hoc est in regno stultitiæ commune, vt quarum rerum minor est fructus, & cupiditas & delectatio maior sit.* *Petrarch. Dialog. 26.*

Atque omnium malorum foeij. ELIBERINÆ SYNODI PATRIBVS placuit, *eum abstinere fidelem qui alea, id est tabula, luserat.* *Syn.can. 79.*

In VALDENSIVM *veteri disciplina,* lusus aleæ quoque interdictus vbi: *Ludi chartarum, taxillorum, & id genus alia, vnde infinita ac horrenda mala, peccataque in Deum, tum etiam in proximum prosiliunt, deserantur.* *Valdens. discipl.*

Ecce, vt prisci illi PATRES hoc totum damnosæ & illicitæ recreationis genus execrentur: *quibus, fides in alijs rebus, cum habeatur, quare hac vna in re* (quæ aleæ spectat contemptum) *non habebitur?* *Martyr. loc. com. class.2. cap.12.*

CAP. VI.

Alea ludo, Pracepta primæ DECALOGI tabulæ, *violari.*

NEc tantum humanis Legibus aut scriptis prudentem Virorum aleatoria tabula condemnatur, quin etiam LEGE DIVINA: *Cogita enim tecum ista scelera & flagitia alea studio coniuncta; videbis, illa omnia* LEGIS DIVINÆ *pracepta violari.*

Stuckius l. 3. antiq. conc. c. 22.

Quod si probare aggrediar, materia (scio) maxima exsurget, imo

Euripides.

Κακῶν πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μή ποτ' ἐκνεῦσαι πάλιν:
Tantum malorum pelagus aspicio,
Vt inde non sit enatandi copia.

Compendiosa velificatione hoc pelagus ingrediar, ipsumque DECALOGVM summam mihi tanquam ἐμπολαῖον ὁδηγὸν, siue Cynosuram, ad quam cursum meum instituam.

I.

Praceptum primum Tabula prima.

Exod. c. 20. v. 3. Deuter. cap. 5. 12.

NE ESTO TIBI VLLVS DEORVM ALIENORVM ANTE FACIEM MEAM.

Vt initium demonstrationis à Prima tabula Decalogi faciam, *Primum Praceptum* dico aleatorem transgredi: habet enim aleator suam πολυθεΐαν, dum *loco vnius Dei aut prater vnum illum verum Deum, qui se in Verbo suo patefecit aliud quippiam fingat aut habeat, in quo Spem reponit.*

Aleatorum πολυθεΐα.

Verba sunt Heidelb. Catechesios.

Quid illud est, inquies? nempe alea siue taxilli: *Hoc enim ab homine colitur, quod præ cæteris diligitur. subijcit se lusor iurisdictioni taxillorum, illis obedit, illos veneratur, adeo vt taxillos inuoluat serico & odore perfuso, apud cor in bursa retineat, illos osculatur, illis se commendet.* Et cum, instrumentis aleatorijs sibi lucrum comparauit, non minus tum istis adiumentis tribuit honorem, ipsamque causam suæ prosperitatis, quam *Chaldæus qui sacrificat plagis suis, & suffitum facit retiaculo suo, quia per hæc pinguis est portio eius, & cibus eius opimus.*

Iohannes Aquilanius ordinis prædicat.

Taxillos seu aleas enim colunt.

Habacuc. cap 1.16.

Et sic maledictus lusor, efficitur Idololatra pessimus, quod est peccatum maximum.

Iohannes Aquilan.

II.

Præceptum secundum.

NE FACITO TIBI SCVLPTILE, AVT VLLAM IMAGINEM.

Aleatorum εἰδωλολατρεία.

Secundo peccat aleator contra Decalogi *Secundum Præceptum*, idque sua εἰδωλολατρείᾳ: *Aleator enim est Idololatra, cuius idolum quod colit & veneratur, est ipsa alea, lucrum turpe & inhonestum, cuius amore insatiabili flagrat.*

G. Stuck. l. 3. de antiq. Conuil.

Ibique Diabolus idololatriam sustentat, dum efficit, vt lusores ipsi figuras illas alearum, ad lucrandum quodammodo adorent.

Philipp. Diez in Summa prædicant.

Adeo vt non cum Papicolis Deum verum in imaginibus, verum Mundi Deum, Diabolum in suis statuis colant. *Ill' ipsius autem est, qui hanc artem* [alea ludendi] *ostendit, quam & colendam sculpturis cum sua imagine* [in tabula lusoria] *fabricauit: ille enim*

Sculptilia in aleis & tabulis venerantur.

Cyprian. De alea.

enim cum se statunculis & simulacris formaret, aliud crimen instituit, quo se ab imitatoribus suis colendum, & sibi sacrificandum inuenit: ita vt qui vellet studio eius adhærere, non ante manum in tabulam porrigeret, nisi auctori huius, prius sacrificasset.

Idem, Ibidem. Tu qui ludis alea, *purifica animam tuam à sacrificijs Diaboli.*

III.

Præceptum Tertium,

NE ASSVMITO NOMEN IEHOVÆ DEI TVI IN VANVM.

Stuckius l. 3. Conuiual. *Tertium Præceptum* ab aleatore violatur mirum in modum: *Aleator enim nomen Domini multis horrendis conuicijs atque blasphemijs plerumque polluit atque contaminat.* *Aleatores profanant nomen Dei.*

Iosephus Mascard de probat. vol. 1. conc. 144 n. 12. Hinc glossa Iurisconsultorum verissima: *Lusor semper præsumitur blasphemare, & esse blasphemus* *1. Blasphemias dicendo.*

Etenim dum aleatorium negotium exercet,

Apherdianus. *Vulnera per Christi iurat, per Numina Patris,*
Omnes per Diuos, omnia perque sacra.

Io. Salisber. Polycrat. lib. 1. Adde quod & mentiendo nomen Dei polluat. *Nam mendaciorum mater est alea.* *2. Mendacia loquendo.*

Quoties quæso aleator hoc scuto se tuetur! collusorem vt decipiat appositamque pecuniam auferat,

Iuuenal. Sat. 7. *Tunc immensa caui spirant mendacia folles.*

Suetonius. Veluti Caligula Imp. qui aleæ indulgens, *mendacio lucrabatur vt plurimum.*

Cyprian. De alea. Venale quoque apud aleatorem est periurium. Quid quæso aliud secum trahit aleæ ludus, quam *furacissimis vocibus* *3. Periuria euomendo.*

 perie-

peierare? Ludentem, si aspicias, *in eo videbis, alium iurantem se lucratum fuisse, alium vero eodem iuramento ei contradicentem, alium se peierantem, alium vero caussam illius periurij pertinaciter dantem.*

Philippus Diez in sum prædic. tom. 2.

Vides ergo qualis quantusque Nominis Diuini contemptor ac profanator impius sit aleator? & *quomodo sedes Satanæ in alea?*

Quin igitur aleatori dicamus: οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ ποῦ κατοικεῖς· ὅπου ὁ θρόνος τοῦ σατανᾶ: *Noui opera tua & scio ubi habitas,* [dum versaris ac occuparis in tabula aleatoria] nempe] *ubi sedes est satanæ.*

Petrarcha.

Apoc. c. 2. v. 13

IV.

Quartum Præceptum:

RECORDARE DIEI SABBATHI, VT SANCTIFICES ILLVM.

Aleatores Sabbathi obseruationem suis operibus prauis profanant.

Violationem *quarti Præcepti* & hujus diei penes aleatorem esse, non difficile erit, demonstrare. *Aleator dies festos, & cultui diuino consecratos turpi illo studio prophanat, & omne tempus quod melioribus studijs atque negotijs impendi oportebat, noxio hoc studio suo perdit atque consumit.*

G. Stuckius l. 3. antiq. conniual.

Domitianus quoties otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisque horis.

Suetonius.

Huic non dissimiles multi *Christiani*, qui hoc specioso nomine gaudentes tantum, non erubescũt hoc aleæ inhonesto ludo totos dies Sabbatharios transigere, missas facere sanctas sacrasque conciones, malarum cupiditatum istarum lenocinijs irretiti. Vel si quis eorum matutinæ concioni interest,

quid post auditum fit, aut facit? inutile hoc studium statim repetita domo inter manus sumit. *Quis enim aleatorum repetito domo aliquid Christiano dignum opus aggreditur? quis Scripturarum sensum perscrutatur die Dominico? Nemo sane; sed alueolos & talos frequenter inter manus eorum inuenies, libros quam rarissime.*

Chrysost. Homil. 33. in Euang. Ioh. c. 4.

Quotidie pore aleum ipsis charior, quam S. Verbi audius.

Nihil enim quicquam est, quod perinde homines ab optimis studijs & pietatis exercitijs abducit atque alea, Nullumque est tempus, *aut officium tam sanctum atque solenne, quod non* [ludendi caussa] *comminuere atque violare* [alcatores] *soleant.*

Cicero pro Quintio orat. 1.

Profecto,

Cum satis hinc conset, quam sit res impia talis
Ludere, tu fugias peius & angue velim.

Apherdianus.

CAP. VII.

Præcepta Secundæ Tabulæ *ludo aleæ violari.*

V.

Quintum præceptum.

HONORA PATREM TVVM, ET MATREM TVAM.

EXpeditis superioribus primæ Tabulæ Præceptis, iam---- Secundum Præcepta secundæ Tabulæ Decalogi examinemus, aleatorum actio-ctiones, non minus istis omnibus repugnantes inueniemus. *Quintum Præceptum* de honorandis parentibus, exempli gratia

Aleatores debiti officij erga parentes non sunt memores.

Iohannes Aquilā. ordinis Prædic. feria 2. Quinq.

 inspi-

inspiciamus. *Aleatores certe non honorant patrem & matrẽ; imo eos spernunt & vituperant.* *Ioh. Aquilan. feria 2. Quinq.*

1. Quia *efficiuntur erga eos duri & obstinatissimi.* *Idem.*

2. Quia *non acquiescunt eorum admonitionibus.* *Idem.*

3. Quia *bona paterna, & opes auorum sudore quæsitas, ignominioso studio dilapidant.* *Cyprian. De alea.*

Multis modis in illos peccant. 4. Quia *se deuouent, & parentum originem turbis præsentibus dehonorant.* *Idem.*

5. Quia suis parentibus maledicunt. *Est generatio, quæ vel patri suo maledicit, & matri suæ non benedicit.* *Prouerb. c. 30. v. 11.*

Huic generationi impiæ annumerandus aleator, *qui cum perdit, solet maledicere ei qui illum genuit, & matri quæ ipsum peperit.* *Philipp. Diez in Summa prædicant.*

VI.

Sextum Præceptum.

NE OCCIDITO.

Aleator homicida iudicandus. Aleator quoque crimini homicidij obligatur. *Ambrosius in Psalm. 118.*

1. Quia nocet. 1. *Hoc autem* (teste Ambrosio) *est hominem occidere, vitæ suæ ei subsidia subtrahere.* Atque (teste Ecclesiastico) *Is occidit proximum, qui aufert communem victum, effunditque sanguinem, qui fraudat mercede mercenarium.* *Eccl. 34. 22.*

Hoc facit aleator, pecuniam, qua collusor se suosque liberos honeste potest alere, alea ad se trahendo. Quare iam primo ipsum dico *homicidam non gladio armatum & ferro accinctum, sed astutia, fraude, & iniuria instructum,* *Augustin. in Iohan.*

2. Quia odit. 2. Tum quoque, *quisquis odit fratrem suum,* *1 Ioh. 3. 15.*

suum, homicida est: & nostis nullum homicidam habere vitam æternam in se manentem.

Aleator talis homicida est, quia odit collusorem suum: hinc *inter ipsos furax dementia, litigiosum monstrum, rabiosa amicitia, iurgia, & atrocissimi sceleris fraternitas discordans, atque implacabiles discordiæ.*

Cyprian. De alea. Basilius in Hexã. homil. 8.

3. Sæpenumero & hoc atrox dirumque facinus opere ipso consummare ausus, vitam alteri demit. An non agyrtæ & impostores in ludendo grauissimas pugnas commouent? an non Diaboli caligine fascinati atque deorbati, *manus crudeles, & ad periculum armatas habent?*

3. Quia ferro necat.

Cyprian. De alea.

Arma capiunt, feriunt, mutilant, occidunt; sicut Veronæ superiori anno accidit: vnus enim lusor pro damno vnius solidi fuit occisus ab altero collusore.

Iohan. Aquilan feria 2. Quinq.

Vulnera plus crescunt punctis, quam bella sagittis.

Vet. Epigr. ineditum.

4. Imo fit interdum, vt aleator sibi ipsi manus inferat, necemque ex desperatione afferat. Idque per gradus quosdam.

Aleator sui ipsius interfector.

1. Nam primo ægerrime pecuniarum suarum iacturas fert aleator.

1. Redactus ad tristitiam.

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.
Et maiore domus gemitu, maiore tumultu
Planguntur nummi, quam funera.——

Iuuenal. Sat. 13.

2. Deinde cum se ex felici prosperaque fortuna, miserrimum factum esse comperit, spe meliori perdita, peccati conscientiam, & indignationis magnitudinem intus percipiens, prolabitur in desperationis barathrum; *quæ est homicida animæ.*

2. Prolapsus ad desperationem.

Augustin. in Psalm 50 Serm. 6.

3. Deinde ad restim seu laqueum aufugiens, *infamem vitam exitu inhonesto fœdat.*

3. Mortem infamem adiens.

Tacitus l. 1. Hist.

Cui

Cui in Hispanijs inauditum est nomen Ventura Beltran? cui Romæ Tauera? quorum hic cum maximam facultatum & copiarum suarum partem in alia perdidisset, de ponte se in Tyberim deiecit: Ille autem quamdiu vixit, ut ad ludendum copiæ suppeterent, nihil intentatum reliquit. Itaque illud postremo est ausus, quamobrem vitam per summum dedecus & ignominiam amisit. *Pascasius Iustus l. 1. De alea.*

Fertur de milite quodam*, *qui cum magnam pecuniæ summam in promptu haberet, suos comilitones ad aleæ certamen prouocauit, qui cum lusum detrectarent, petijt ut se in pontem comitarentur, quod ubi factum, pecuniam in medium proiecit, suasque, & comilitonum partes ludendo simul tutatus est. Cum autem aduersam experiretur fortunam omnisque pecuniæ iacturam faceret, ultro in Tyberim se deiecit.* *Ex*coll. Lutheri.* *Alea alveus mali.*

Hi sunt aleæ fructus omnes certissimi, quæ *fons est ut fraudium, ita & maleficiorum scelerumque omnium.* *Cicero l. 3. offic.*

VII.

Septimum præceptum.

NE SCORTATOR..

Optime Seneca: *In Venerem ac libidinem proiectorum, inhonesta labes est.* Etenim, *animis per libidines corruptis, nihil honestum inest:* *Aleator sæpe tenetur turpi meretricis amore.*

Quam labem aleatores, tanquam *septimi Præcepti* transgressores sibi attrahunt. *Est autem, quando ipsi aleatores cum prostitutis mulieribus penes auctorem suum Diabolum nocturnas vigilias, clausis foribus, celebrant:* *armantur aduersus se miseri,*

Spiritu

Spiritu Diaboli repleti, & illic duplex aut geminum crimen admittunt. Hic concrepat alea sonus; illic silentio operatur incestus. Hic sine vllo dignitatis suæ respectu, sine vlla excusatione, pestifero studio cedere bonis cogitur; illic secreto mortale venenum bibitur.

Dicamus igitur & aleatores turpem vitam agere. Qui quæso aliter?

Claudiā. de Probini & Olyb. cons.

—— quis mens circumflua luxu
Nouerit intactum vitio seruare vigorem?

Ludus enim eius alter otij, & voluptatis officina.

Animi aleatorũm per vinum corrupti, *in Venerem proniores sunt.*

Liuius 45. Valerius Maxim. l. 6. c. 9.

Hæc labes *L. Syllæ fuit, qui vitam libidine, vino, alea, ludricæ artis amore perinquinatam perduxit.*

Ouidius. Bennen. Dedecost. part. 2.

O quam hodie permulti aleatores *meretricum delinimentis Venerisque venenis corrupti ac infecti!* Plurimis & Iuuentute nostra (proch dolor!) hæc arrident plus satis:

Plautus in Bacchid.

Amor, Voluptas, Venus, Venustas, gaudium,
Iocus, ludus, sermo suauis, suauiatio.

Hic Iuuenis cereus in vitium flecti.

Tacitus l. 2. Hist.

Hinc prodigaliter viuunt Iuuenes, patrimonia obliguriunt, atque *animum libidinibus imminuunt.*

Ælianus l. 4. c. 14.

Et *pecuniæ, quas multorum labore* [*Parentes*] *sigillatim per obolos comparserunt* (iuxta Archilochum) *vniuersæ semel in scorti marsupium effunduntur* [ab ijs.]

VIII.

Octauum Præceptum.

NE FVRATOR.

Cyprian. De alea

Contra *Octauum Præceptum* delinquunt aleatores, quoniam *non carent furacissimis moribus.*

Aleator nec furti crimine vacat.

Aristotel. l. 4. Ethic.

Vnde ab Aristotele, *ludus alearum comparatus*

paratus fuit furto & lenocinio, hostesque reipublicæ aleatores reputat, quia hoc cupiunt & & optant, vt homines ludant & efficiantur pauperes.

Hispani pulchre etiam sua lingua aleatorem Tahur, *quasi* hurta, *id est furem vocant. Nam si recte examinare velimus, quid est aliud aleam iacere, quam furari velle, & inuito domino rem auferre? Neque enim solum in effectu semper, sed etiam in cupiditate & voluntate peccatum est.* *Pascasius Iustus lib. 1.*

Sine iusit iuuenis. Quod vt clarius constet, distinctus rem ipsam examinemus. Si mihi Iuuenem aleæ addictum dederis, statim tibi & eundem dabo furem. Hic *enim cum non habet ad ludendum, furatur, & rapit, & deprædatur, vel à parentibus occulte accipiendo, vel à vicinis, vel à magistris, si in exercitijs sit artium Mechanicarum.* *Iohannes Aquilan. feria 2. Quadrag.*

A parentibus dico. Ecce illustre exemplum. Sed fides sit penes Auctorem. *Imp. Rom. Claudius filium vnicum habuit. qui cum non haberet, quod luderet, (indolem enim plus ludendo, quam Philosophos audiendo, defatigabat) & nulla parandi ratio compareret alia, monile aureum magni pretij furtim è patris armariolo statuit auferre, furti illius & conscio & occultatore ipsius Magistro. Quod cum resciuisset Imp. optimus, filium abdicauit, & præceptorem securi percuti iussit, & vniuersos filij collusores in exilium misit, quod factum ingentem vniuersis pauorem incussit.* *Anton. Gueuara Horolog. Princip. l. 2. c. 45.*

Vel si ex paterna hæreditate aliquid bonorum habeat, dum id alea improbe decoquit, furti crimine tenetur. Qualis ille *Diodorus* qui *perditus* dictus, eo quod biennio

Athenaeus lib. 4.

σφαῖραν ἀπέδειξε τὴν πατρῴαν οὐσίαν patrimonium suum pilam reddidit, improbeque omnia deuorauit.

Siue adultus, hic fur est.

Vel mihi adultum adducas, aleæ studiosum, & ipsum facile demõstrabo furem esse.

1. Semet denudando.

1. Primo aleator fur est; quia pecunias suas alea dilapidat, *seipsum spoliat, & alienat omnia vsque ad bracchas.*

Iohannes Aquilan. Cyprianus ad Herdesian. Seneca Octauia.

In alea tabula [etenim] *possessionum est amissio:* Ad quam,

Si quis habet nummos veniens, exibit inanis.

Nam lusus iste,

——immensas opes
Iam pridem auaris manibus, vt perdat, rapit.

2. Pauperibus subtrahendo stipem;

2. Deinde fur est, quia alea decoquit, quod ad pauperum inopiam sustentandam subleuandamque conferre debebat. Quomodo quæso is Christi membris benigne largietur, qui ludendo omnem pecuniam effundit?

Iuuenal. Sat. 1. Hieronym. ad Gaudēt.

——Posita dum luditur arca,
Stat pauper nudus atque esuriens ante fores,
Christusque in paupere moritur.

Colludenti & alijs nocendo.

Danaus De alea.

3. Aleator furti reus est, eo quod collusorem suis spoliat bonis aut pecunijs. *Quisquis igitur alienam pecuniam idcirco apud se retinet, quod eam ludendo sit lucratus, iniuste, eam detinet, neque meliori conscientia quam fur habet rem à se furto sublatam.*

4. Denique famuli Aleatorum ad incitas redactorum, sæpe latrocinantur, atque ex rapto viuunt.

Had. Iunius Batauiæ cap. vlt. p. 387.

Abotritis (quas Luneburgios pariter ac Megaloburgios vtramque Albis ripam accolentes, existimo) quis linguæ Germanicæ non imperitus, haud iustum etymon ab

anti-

antiquo inditum fuisse inficias inerit, quasi *avont-ryters* dictis? Ea vox sonat vespertinos equites. Cuius namque aures non pepulit vetus atque vsitata, imo vbiuis terrarum peruulgata, gentis vtriusque latrocinandi viasque insidendi ratio, qua nobilium (qui plerumque re sunt contractiore, per luxum aleæve naufragium comminuta) ministeria armata solent hospitibus & negotiatoribus pagos ac diuersoria consueta (quæ in locis insolentibus nec multum habitatis rariora sunt) ad vesperum repetentibus, insidiari sub sera crepuscula, eosque; si viribus superent, exspoliatos vacuosque dimittere.

1. *In Bonis.* Veteres *bona alea amissa, tanquam furto ablata, restituenda putabant.* *Augustin. Epist. 45. ad Maced.*

Quid si maius adhuc furtum recenseam? De antiquis Germanorum moribus C. Cornelius Tacitus verba faciens.

2. *In libertate.* *Aleam (quod mirere) sobrij inter seria*, inquit, *exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt, cum omnia defecerunt, extremo & nouissimo iactu de libertate & de corpore contendant.* *Tacitus libro de morib. Germ.*

De corpore horribile exemplum accepi de duobus Nobilibus, in vrbe Delfensi, tempore Illustrissimi Principi Auriaci, felicis memoriæ.

De alijs alij: vt *cum omnia lusissent nihilque pecuniarum superesset in lusu, extremo de libertate* [imo de vita] *contenderent. Victusque in alea seruitium pati & addici Victori velut mancipium patiebatur.* *Alexander ab Alex. l. 5. c. 21.*

Quis tantum scelus non abominandum putabit? Vah! libertatem, hominis ingenij præci-

Cicero l. 1. offic. præcipuum bonum, aleæ committere? Vah! *libertatem vendere, pro qua viro bono debet omnis esse contentio?* *Aleatoris seruitus miserrima.*

Quantæ miseriæ fuit *Attilius Regulus, tum & Valerianus, quorum ille modo Dux,* *Petrarch in Dialog.* *hic autem Princeps populi Romani, moxque ille Carthaginensium, hic Persarum seruus, ille cruci supplicio peremptus, hic longa & misera contabuit libertate!*

At his longe miseriores, qui non tantum aleæ iactu, e culmine christianæ libertatis in seruitutem leuium homunculorum cadunt, verum isto eodemque casu in vincula Diaboli præcipites ruunt, qui miseras eorum animas nundinatur atque inenodabili laqueo (Iusto Dei iudicio & permissione) vinctas tenet.

IX.

Nonum Præceptum.

NE PROFERTO CONTRA PROXIMVM TVVM, FALSVM TESTIMONIVM.

Annon quoque Aleator sæpe profert falsum testimonium? *Aleator in nouũ peccat præceptũ.*

Cyprian. De alea 1. Nihil inter ludentes alea frequentius, *quam colloquium serpentinum; apud quos & venale periurium.* 1. *Periurando.*

Iohannes Aquilã. ser. 2. Quad. 2. Sæpe etiam falsa testantur in proximi perniciem: *Vnus enim lusor iniuste sæpe defendit alium.* 2. *Falsa testando.*

3. Proferunt & ea quæ nesciunt: ideoque *lusores ab omni veritate sunt alieni.* 3. *Ignota asserendo.*

Idem, Ibidem. 4. Dumque nihil, nisi proprium commodum spectent, mentiendi libidine mirum in modum flagrant aleatores, & *ex hoc nullus* 4. *Mentiẽdo.*

eis credit, nullus fidem adhibet omnes eos fugiunt, nullus eis confidit, nullus eos vult pro testibus, quia sunt infames; & testificari non possunt, ostenduntur digito. *Idem. Ibidem.*

5. *Obtrectando. Vibratq; linguam virulentam & ore vomit rabido venenum.*

5. Quam multis solent & hi obtrectare, atque

——absentum rodere vitam?

Ad maledicendum linguas intrepidi assuescunt: *Augustin. in vita cap. 22.*

Linguas ceu gladios exacuunt suos:
Oris pestiferi verba nefaria.
Intentant, medicata
Tanquam spicula toxico,
Vt rectos animi ex insidijs petant.

Buchan. Psalm. 64, 4, 5, 6.

X.

Decimum Praceptum.

NE CONCVPISCITO DOMVM PROXIMI TVI, &c. AVT QVICQVID EST PROXIMI [T]VI.

Aleator concupiscentia mala plenus.

Cum aleatores omnibus vitijs sint implicati, minime tum a vitiosæ concupiscentiæ labe vindicari possunt. Habent enim non tantum manus aleatrices, sed etiam δίνας φιλοχρηματίας: *manus auaritiæ plenas.* *Basilius in Hexã. homil. 8. in fine*

Ideoque Philosophus aleatores merito auaros esse dicit, eo quod, *In turpi quæstu sunt occupati.* *Aristotel. l. 4. Ethic.*

Hac face incensi Pilati milites; *qui in Christi vestimenta aleam miserunt.* *Iohannes c. 19. 24.*

1. *Quia auarus est.*

Vt sic Scriptura impleretur, quæ ait: *Buchan. Psalm. 22. v. 19.*

Partiti amictus sunt meos, tunica mea.
Fecere sortes arbitras.

Hæc cupiditate concitatus Ludouicus Scarampa Cardinalis & Patriarcha Aquileiensis: *qui vnica die ab Alphonso rege Neapolitano,* *Garimbertus l. 6. de vitis Pontif.*

politano, *ludendo* XXV *aureorum millia abstulit.*

O lucrum turpe, & ambiguis volans alis! raro solet illud diurnare. *Nulla pecunia est stabilis, sed sua potius rotunditate versatilis; tum præcipue quæ taxillis quæritur.*

Petrarch. Dialog. 27.

Vix inquam sequitur hæredem pecunia, tali modo acquisita: ideoque iusto quodam fato ambulatoria, &

Horat. l. Epist. ad Iul. Florum.

——puncto mobilis hora
Permutat Dominos, & cedit in altera iura.

Philipp. Diez in loc. com.

Hodie ludendo istud insatiabilis auaritiæ genus inductum est. *Quid enim agitur in ludo alea, nisi de lucrandis nummis aliorum per fas perque nefas, siue iuste siue iniuste?*

Danæus De alea.

Contemnenda ista vitæ ratio, istaque vecordia, qua lusus qui animi caussa repertus dicitur, *in fœdissimum lucrum propter hominum auaritiam conuertitur.*

Iohan. Aquilan feria 2. quinquag.

2. Est & alius cupiditatis siue Concupiscentiæ gradus statuendus in aleatore, scilicet, qua oculos conijciens in proximi uxorem, tandem se adulterinis cogitationibus polluit. Etenim *ex quo aleatores otiosi sunt, non acquirentes, sua industria, res alienas desiderant.*

2. Quia adulter est.

Ouidius de Remed. Amor.

Quæritur Ægisthus, quare sit factus adulter?
In promptu causa est, desidiosus erat.

Cujus rei documentum in aleatoribus quoque reperitur, qui cum in domibus sociorum otiosi sedent pigra nequitia & mollicie diffluunt, in adulterium animo & cogitatione prolabuntur sæpissime. Sicque liquet (vt hactenus demonstratum est)

in tractatione aleæ esse diluuium peccatorum.

CAP. VIII.

Ius Naturale aleæ vsum condemnare.

Aleæ lusus damnandus. IVre Naturali, siue iure Gentium & legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus respublicæ continentur, atque hominum societas inter se conseruatur, constitutum est, vt per contrahendi modos homines pecunias dent, pecunias vel accipiant, lucrumque faciant honestum. Verum si inter istos modos lucrandi actio per aleam haud numeretur, quin id satis argumenti ad aleæ contemptum IVRE NATVRALI comprobandum. *Inter illa contractuum genera, quibus res nostras alienare possumus, nunquam ludus habitus est, siue diuinam, siue humanam nomothesiam spectes.* *Danæus De alea.*

1. Quia honestis cõtrahendi modis excluditur. 1. Si quæ vero sunt humanæ leges, quæ omnes honestos contrahendi modos enumerent, certe sunt illæ, quæ Ius Ciuile, Romanum etiamnum hodie appellatur. *Hæ vero emptionem, venditionem, locationem, conductionem, emphyteosin, infinitosque alios contractus per quos iure tum quæ nostra sunt ad alios transferimus, tum etiam quæ sunt aliena nobis acquirimus, recensent; ludum aleæ vero, in eo numero nusquam commemorant.* *Ibidem.*

2. Quia plurima damna apportat, vitiorũque cloaca. 2. Neque etiam ex eo rerum & actionum humanarum genere ludus aleæ est, si vel ludi natura, vel finis vere à nobis cogitetur. Tu igitur Christiane,

Blyenburg. in Cent. Eth. p. 6. Stuckius l. 3. antiq. conuiual.

Ludens taxillis, bene respice quid sit in illis:
Res tua, spes tua, sors tua, mors tua pendet in illis.
Est enim hic ludus altor otij, magister ignauiæ, instrumentum auaritiæ, fraudis officina, rei familiaris euersio, temporis iactura, rixæ materia, morum pernities, dignitatis labes, & insignis ignominia, est præterea angor animi & cruciatus assiduus: qui enim perdit, affligatur: qui lucrum facit, quamuis intemperanter exultet, ne tamen id, quod est lucratus, amittat, animo anxio & sollicito reformidat.

Eccl. c. 31. v. 1. *Vigiliæ diuitiarum caussa tabefaciunt (autem) carnes, & cura earum amouent somnum.*

Boetius. Remouenda propterea ab hominum actionibus alea, in qua esse videmus *scelerum officinas nefarias, omni peccatorum genere fluitantes.*

Chrysost. Homil. 12. ad Rep. Antioch. Auertamus manum & cor ab istis ludis per quos in tam horrendam malorum Scyllam ruimus præcipites. *Non tantum peccata fugienda, sed & hæc per quæ in peccata* [vt sunt alearum ludi] *prolabimur.*

3. Denique Ius Naturale vetat isto genere ludi delectari, in quo vnus torquetur propter amissam pecuniam, alter lætatur propter lucrum iniuste acquisitum: *Recte,* inquit, *Orator detrahere alteri aliquid, & hominem hominis incommodo augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis.* 3. *Quia societati humanæ, contrarius.*

Cicero l. 3. offic.

Aleator quid agit? nempe, is suis vtilitatibus, aliorum incommodis studet, cuius proterua sors, victo mors est, illiusque gaudium, societatis diremptio. Nec

Idem, Ibidem.

enim *aliter affectus est quam vt propter suum emolumentum spoliet, alterum violet.*

O facinus indignum!

Hoccine credibile est aut memorabile.
Tanta vecordia innata cuiquam vt siet,
Vt malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius sua comparent vt commoda? ah,
Idne est verum? Imo id genus hominum
est pessimum.

Incommodu alterius gaudens. *Terent. in Andria.*

Non probamus venatoris noxiam cupiditatem, qua dum

Gaudet, equis, canibusque & aprici gramine campi,

Pauperum segetes sternit, nocetque maxime, adeo *vt illius torneamentum, alterius sit tormentum.*

Horatius de arte Poetica. *Iohannes Bremiard. in Summa prædic.*

Minus probare tenemur cupiditatem lusoris, qui emolumenti sui gratia, detrahit quod cuique potest, & aliorum pecunias ad se ludendo rapit. Quo facto, *disrumpi necesse est eam, quæ maxime est secundum naturam, humani generis societatem.*

Id quod Naturæ repugnat. *Cicero. l. offic.*

Vt sibi quisque quod ad vsum, commoditatemque vitæ pertinet, acquirat, & potius etiam sibi quam alteri, concessum est, non repugnante natura. *Illud quidem natura non patitur, vt aliorum spolijs nostras facultates aut copias augeamus sed suæ cuique vtilitati, quo sine alterius iniuria fiat, seruiendum est.*

Idem l. 3. offic.

CAP. IX.

Alea lusum damnandum ex ipsis aleatorum internis pœnis, demonstratum.

ALeæ lusum turpem & Christiano homine indignum esse, vel ex eo liquet, quod qui infami isti ludo sunt dediti, suæ impietatis dignas luant pœnas. *Experientia magistra discimus, ludendi alea libidinem morbum esse, qui canis (Seneca teste) rabiosi naturam refert, qui si quem semel mordet, nisi celerrime præsentissimum & exquisitum adhibeatur remedium, in perpetuum rabidum reddit, ita vt rabies dira ad mortem vsque perpetuo duret.*

Alea lusus mentes lusorum misere captinas habet.

Auton. Gueuara lib. 2. Horal. Princip. cap. 45.

Vnde aleatoribus, proprium *flagitium in supplicium cedit*;

Et *sceleris in scelere punitio est.*

Tacitus l. 1. Annal. Seneca Epist. 97.

Nam impuræ consuetudini isti quia assueuerunt cum auelli ab ea non possint, ideo: isti affixi manent; adeo vt verissime canat Poëta:

> *Alea si quenquam fœda, merumue tenet;*
> *Nec cito principijs obstat, vitioque recenti,*
> *Sed praua caussas inuenit vsque mora*
> *Nulla salus illi: nulla reuocabitur arte:*
> *Tollitur hinc nulla flebile vulnus ope.*

Herdosianus.

Similes sunt aleatores *Prometheo*, cui assiduus carnifex intimis

> ——*inæstuat præcordijs,*
> *Et tondet ales: auida fecundum iecur.*

Atque nocet multis dira cupido lucri

Horatius Exod. od. 11. Seneca Agamemn.

Sic enim ipsi ad Caucasum latrunculariæ seu aleatoriæ tabulæ affixi, & nequitiæ vinculis astricti sunt; vt quamuis viscera sua consumi cum magno cruciatu videant,

non tamen inde auelli poſſint verum manet alea tanquam

—ales nequitiæ additus
Cuſtos,—

Qui animi

Fibras adulat perpeti paſtu, & iecur
Vita (ipſorum) *ſuperſtes, in mortem nouam.*

Horatius l. 3. od. 50.
Baudius l. 1. Sap. ciuil.

2. *Et ab optimis ſtudijs animum auellit.*

2. Adde quod, *nihil altum, nihil magnificum ac diuinum ſuſcipere poſſunt qui ſuas omnes cogitationes (& actiones) abiecerunt in rem tam humilem, tam contemptam.* *Cicero in Lælio.*

Qui enim ludendi alea voluptate ducuntur *miſſos faciunt honores nec attingunt Rempublicam, patiuntur viros fortes labore, ſe otio ſuo perfrui.* *Idem pro Seſt.*

Anni interim labuntur, ætas flagitioſe conteritur, res familiaris abſumitur, ſtudium dignitates abijcitur, omniſque ratio induſtriæ & humanitatis & pietatis extinguitur. *Nec is qui hoc ludo tenetur & ducitur, rem ſuam familiarem curat: nec ſuis liberis, aut ſeruis, aut amicis conſulit: neque pietatis & religionis memoriam vllam conſeruat: ſic enim occupat illius animum hoc flagitioſum & infame ludendi ſtudium, vt nullum honeſtæ cogitationi locum relinquat.* *Stuckius l. 3. antiq. conuiual.*

Quocirca aleatorum ſodalitium fugiendum.

Id quod rurſus ſupplicij vice euenire dico, Nam *ſicuti probis probitas ſit præmium, ita improbis* [aleatoribus] *nequitia ipſa ſupplicium eſt.* *Boetius lib. 4. proſ. 3.*

Valeant & abeant ergo aleatores perditi, quorum familiaritate ac ſodalitio in tot tantaq; diſcrimina adduci poſſunt Iuuenes. *Vt Medici abalienata morbis membra præcidunt: ita turpes ac pernicioſi, etiamſi nobis ſanguine cohæreant, amputandi.* *Fab. 8. cap. 3.*

CAP. X.

Ex ipsis aleatorum externis pœnis, alea studium inhonestum illicitumque habendum.

Iacobus Cuiacius cod. l. 3. tit. 43.

Aleatorũ pœna externa, quæ corpus solummodo tangunt.

Est autem [teste Cuiacio] *non leue crimen, si quis vetita luserit alea; cuius odio multa singulariter recepta sunt.*

Veget. l. 5. cap. 3.

Nos ista secundum variarum Gentium & populorum obseruationes ac constitutiones demonstrabimus. *Deque historijs, vel libris nobis antiqua consuetudo repetenda.*

ROMANI.

Ædilibus Romanis cura fuit popinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam spectabant. Popinas (vbi plærunque luditur alea, & prostibula vbi se continent) vocauit Seneca: *Loca ædilem metuentia. Virtutem* (inquit) *in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulnerulentam, coloratam, callosas habentem manus: Voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem, circa balnea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia.*

Seneca de vita beata c. 7.

Hinc & Martialis:

Arcana modo r. ptus è popina
Ædilem rogat vdus aleator.

Pœnarum impositarum varia genera fuisse comperimus.

1. *Priuatio pecunia.*

Cuiacius l. 3. Codic. tit. 43.

Vel lusores *pecunijs lucratis priuabantur, eæque ab vrbis Præfectis, in opera publica erogabantur.*

2. *Mulcta-tio.* *Vel*, in *quadruplum eius pecuniæ damnabantur, quam ludendo amiserant, vt ea pœna cæteri terrerentur.* *Asconius Pedianus in 2. lib. Cic. de Diuinat.*

3. *Exilium.* *Vel*, lege *Roscia exilio mulctabantur, qui supra facultatum suarum modum aliquid alea aut luserant, aut amiserant.* *Idem.*

ÆGYPTII.

Contemptus. *Ægyptiorum lege seu iure olim cautum erat, aleatorem omnibus accusare volentibus obnoxium esse, inque latumias detrudendum.* *M. Mantua in Polymath. l. 8. c. 3.*

AGARENI seu MAHVMETISTÆ.

Ignominia. Apud Agarenos seu Mahumetistas, *lusores pro pecunia quocunque genere ludi, ignominia afficiuntur, & deinceps grauiori supplicio.* *Gregor. Tholosan. Syntagm. Iuru. l. 39. cap. 2.*

IVRIS-CONSVLTI.

Damnũ. Apud Iuris-consultos, *condictio indebiti competit ei, qui victus alea, sciens vltro soluit, id quod alea amisit.* *Cujacius l. 3. cod. tit. 43. de relig. sump. Funerum.*

Infamia. Nec non *Ludentes quotidie ad aleam, & tabernarum frequentatores inter infames habentur, & proinde a testimonio repelluntur, vt in Constitut.* Mores dissoluti. *Petrus Follerius.*

IVS CIVILE.

1. *Animaduersio in aleatorẽ.* Iure Ciuili animaduersum est.

1. In aleatores: *Senatus-consultus enim vetuit omnino in pecuniam ludere, aut sponsionem eiuscemodi lusus gratia facere.* *Wesenbecius Digest. l. 11. tit. 5.*

2. *Animaduersio in susceptores aleatorũ.* Hinc lucrum *quod in ludo fit est damnatum tum Iure eodem atque prohibitum, ne exigatur.* *F. Hotom. l. 2. de Vsuru c. 2.*

2. Item receptum est, vt susceptori aliatorum (qui aleatoribus ipsis longe nequior est)

est) impune fiat furtum & iniuria, damnumque detur impune. Ait autem Prætor: SI QVIS EVM APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVMVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPORE DOMO EIVS SVB-TRACTVM ERIT, IVDICIVM NON DABO.

Pandect. lib. II. tit. 5. de aleat.

Prætor igitur in odium flagitiosi hospitij præbiti, susceptorem aleatorum verberatum, ac ubicunque & quandocunque occasione tamen ludi infortunio mulctatum non vindicat: adeo vt furtum domi eius eo tempore quo luditur, impune fiat.

Wesenb. Digest. lib. II. tit. 5.

3. Qui cogeret aut compelleret alios ad ludum graui mulctabatur quoque pœna. Ideoque ait Prætor: IN EVM QVI ALEÆ LVDENDÆ CAVSA VIM ALICVI INTVLERIT, VTI QVÆQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM.

Pandect. vbi supra.

3. Animaduersio in eos qui compellunt alios ad ludum aleæ,

Etenim is vel in latomias, vel in lapidicinas, vel in vincula publica detrudebatur, vnde rursus Prætor: SI QVIS ALTERVM COEGERIT AD LVDVM, SVMETVR DE ILLO SVPPLICIVM, VT VEL IN LATOMIAS VEL IN PVBLICOS CARCERES CONIICIATVR.

Ibidem.

Durius hoc tibi videtur? Minime: *Quicunque enim simplices ac incautos Iuvenes & adolescentes suasionibus, blanditijs, malitijs, ac similibus illecebris ad alearum frequentationem pertrahunt, ij non vt aleatores simplices sed multo grauius plectendi sunt ad arbitrium Iudicis, ob illatum offendiculum, & læsam alterius innocentiam.*

Iodocus Damboude-rus,

PA-

PATRES.

Lucrum alea acquisitũ damnatum.

Augustinus *lucrum alea acquisitum Victori adimi præcipit & in pauperes erogari; vt qui perdidit afficiatur damno, & qui lucratus est, non fruatur malo partis.* *Augustin.*

Nunquam male partum, bene proderit possidenti.

Per scelus immensas quid opes cumulare iuuabit?
Turpiter è manibus res mala parta fluit. *Anonymus.*

Bonauentura inquit: *Quod ex ludo habetur, nullo titulo possidetur, nec potest retineri sed debet pauperibus erogari, quia enim, qui in ludo lucratur, iniuste lucratur; & qui amittit, iniuste amittit: ideo qui lucratur eidem à quo lucratur, restituere non tenetur, nisi forte induxerit ad ludendum.* *Bonauent. in Spec. animæ c. 2.*

Aleatoris eleemosyna inualida

Si vero non restituat, at pecuniam apud se retineat, profecto nulla bona conscientia retinere potest, iniusti lucri iniustus est professor, vnde *Aleatoris Eleemosyna innualia est & nihili apud Deum:* *Idem. in Sent. lib. 1. distinct. 25. part. 2. art. 2. quæst. 1. in conclus. ad 4.*

Oblatio [enim] de rapina reprobatur.

Atque, *Eleemosyna & sacrificum non placent Deo, quæ offeruntur ex scelere.* *In iure Canon. c. 14.*

IMPERATOR IVSTINIANVS.

Domus publicatio.

Iustinianus Imp. *statuit Publicationem domus aleatoris: Ira namque domus, vbi falsæ tractabantur aleæ, imo ubi quæuis exercebantur ex consuetudine aleæ, ex iure cedebat fisco.* *Esa. 61. 18.* *Iodocus Dãhoud.*

Imo tanto odio digna alea ipsi visa, vt non tantum ipsum locum & ædes in quibus luditur confiscari voluerit quin prorsus destrui iussit, atque vetuit ne in posterum in ijs mortalis *l. si fluuius col. l. nemo humanum.*

Danaus De alea. *talis quisquam habitaret, tanquam perpetua Dei ipsius ira in eo loco mansura, propter sacrosancti Dei Nominis blasphemias, Diaboli inuocationes fœdissimas, & Dei ipsius abnegationes horrendas.* *Domus aleatoriæ dicutio.*

REX GALLIÆ CAROLVS VII.

Sereniſſimus Galliarum Rex Carolus VII in ſuis diplomatis anno MCCCLXIX. omne genus ludorum prohibuit, quod tractant inhoneſti illi circumforanei: veluti aleas, tabulas, fritilla, Regulas, globos, &c. quæ nulli corporali exercitio conducunt, nec ad ſuorum Nobilium palæſtram exercendam ſunt inſtituta, aut ad defenſionem Regni. *Illis enim inertibus luſibus pœnam indixit quadraginta ſolidorum Pariſienſium pro ſuo Fiſco, quoties reperti fuiſſent, huiuſmodi ludos tractaſſe.*

Iodocus Dambhoud. Trax. p. 307. *Pœna 40. ſolidorum pro fiſco indicta inerti alea luſui.*

PLACITA CVRIARVM SVPREMARVM GALLIÆ.

Sunt & Placita curiarum Supremarum Galliæ, quæ ludos aliquos vetant omnino, potiſſimum ſacris diebus & horis, quibus oportet diuinis intereſſe concionibus vel orationibus: *neue quis aleatoria vel loca publica ad latrunculorum ſeu metarum ludos exhibeat pœna corporali indicta.*

Gregor. Tholoſſ. Syntag. Iuris l. 39. c. 2. *Corporalis pœna per torquem iacta.*

Ibidem. Solent & Politici Iudices, *hos luſores publicos, feſtis maxime diebus deprehenſos, ad torquem infamiem damnare.*

FRE-

FREDERICVS III. Elector Palatinus.

Anno MDLXIII Serenissimus & Potentissimus, pientissimusque Princeps Fridericus. III. Elector Palatinus, præter alios flagitijs quibusdam pollutos, Aleatores à Cæna Domini quoque arcendos esse constituit forma administrationis & celebrationis sacrosanctæ Dominicæ, hisce verbis: *Quapropter nos quoque ex mandato Christi & Apostoli Pauli, omnes illos qui ipsi sibi conscij sunt; pollutos se esse sequentibus flagitijs monemus, vt ab hac mensa Domini abstineant, ipsique denunciamus nullam ipsos partem & communionem Christi habere; cuiusmodi sunt omnes qui demortuos sanctos, Angelos, aliasque creaturas inuocant, qui simulachra colunt, omnes magi & diuinatores,* &c. *Omnes periuri, homicidæ, rixanatores, adulteri.* &c. *Aleatores, auari; denique omnes qui scandalo obnoxiam vitam degunt. Hi omnes quamdiu in huiusmodi flagitijs perseuerant, certo certius sciant, secumque Statuant sibi ab hoc cibo, quem Christus solis suis Fidelibus instituit & adornauit, esse abstinendum, ne iudicium & condemnatio ipsorum tanto reddatur grauior.*

Exclusio à communione Cænæ Dominicæ.

Iohan. Schneidevvinus l. 4. de act.

Ratio. 1. Impuris non conuenit nec competit sanctus cibus.

1. Cum profanis etiam Poetis extorta hæc fuerit confessio, sceleftos à sacrificijs templisque procul arcendos esse. Nosterque Saluator hoc vnum inculcet: *Ne date quod sanctum est canibus, nec proijcite margaritas vestras coram porcis? ne quando conculcent eas pedibus suis, & conuersi lacerent vos.*

Matt. c. 7. v. 6.

Sit

Sit & nobis hoc ratum, sacrosancto hoc epulo, quod fidelibus proprium est, porcos & canes id est impudentes & Voluptuarios (quorum Deus est venter) aleatores prohibendos esse.

Philip. 3.

Ratio. 2. Nec Deo cum ipsis communio vlla intercedit.

2. Idque, ne eo pacto fœdus Dei profanetur, & ira Dei in vniuersum cœtum concitetur; vnde & Apostolus pronunciat *nullam luci cum tenebris communionem esse, nec Christo cum Belial.*

2 Corinth. c. 6. 14.

Item, *non posse nos poculum Domini bibere, & poculum Dæmoniorum, nec posse mensæ Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum.*

1 Corinth. c. 10. 31.

Atroce igitur contumelia Deum afficitis vos aleatores, qui Domini Sacramento communicare non veremini in templo, *vitam tamen in popinis & comessationibus* [priuatim] *terentes.*

Tacitus lib. 2. Hist.

Recte fecit Princeps Fridericus, qui vobis non permisit communicare: *quumque alea damnosa sit Reipublicæ, optarem omnibus Prouinciarum & ciuitatum Rectoribus eandem in aleatores animaduersionem, vt ita nobilium aut ciuium diuitum, aut Mercatorum filios aleis lusibusque deditissimos, ad saniorem Reipub. frugem præstandam, compellerent.*

Iodocus Dãhoud. Prax. p. 507. c. 126.

C A P.

CAP. XI.

Alea lusum contemnendum, Deoque summopere displicere, ex ipsis aleatorum æternis pœnis conuinci.

Aleatorum æterna pœna. QVid aleator ad hæc quæ diximus? Fortassis inquiet: Tempus illud abijt, euasit, *noui legum opportunitates mutari atque flecti, neque vno statu consistere, quin vt facies cæli & maris, ita rerum atque fortunæ tempestatibus variantur.* *A. Gellius l. 20. c. 1.*

Proinde, *Nunc hac dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.* *Terentius in Andria.*

Itane, mi Iuuenis, priora flocci facis? Ne sic, precor, legum mutabilitatis spes te ad aleam audentiorem faciat, crede aleatorum *nec sine pœna vnquam erunt vitia.* *Boetius l. 4. pr. 1.*

Vtcunque facta digna plecti legibus
Fallant acumen iudicum, aut vitent manus;
Se nemo fallet effugitue, nec nocens
Quisquam supremo creditori decoquit. *Baudius in Gnomis.*

Et, vt ait ille,

Εἱμαρμένον τῶν κακῶν βουλευμάτων
Κακὰς ἀμοιβὰς ἐστὶ καρπῶσθαι βροτοῖς.
Fatale prorsus est mali mortalium
Pœnas rependi pessimas conatibus. *Menander.*

Quod cum ita sit, *de Malorum inseparabili pœna dubitare sapiens nequit.*

1. *Ea incipiunt in hac vita per Dei manifesta indicia.* Ea autem inchoatur sæpe in hac corporali vita, verum in altera plenissime complerur ac perficitur. *Boetius l. 4. pros. 3*

1. 1. Quod ad hanc vitam: *Deus profecto iustissimus ideo in hoc mundo seuerissime punit lusores; aliquando enim vexati sunt terribiliter à Dæmone, aliquando os eorum inuersum* *Iohannes Aquilanus feria 2. Quing*

est

est ad partem posteriorem; aliquando fulgure percussi.

Guil. Parald. Ord. Præd. in Summa; inter exempla 2. Præcepti. Guilelmus Paraldus refert, quod *dum lusor quidam ludendo iuraret per oculos Dei, continuo eius oculus ex capite exiens, coram omnibus super mensam lusoriam cecidit.*

In Theatro. Andreas Hondorffius hanc narrat historiam: *Alcator quidam, cum omnis suæ pecuniæ, vnico numulo excepto, fecisset iacturam, furiosa concitatus iracundia, abominandis execrationibus Deo maledixit, seque Satanæ dedidit; qui tandem eo abducto, oblata sibi præda potitus est.*

Ecce, quomodo

Baudius l. 3. Sap. Ciuil.

— nec sceleftos inuicem
Relinquit insons pœna, claudenti pede.
Cum prouocatus contumelijs dolor,
Cæleste Numen implet ira vindice.

2. Videamus pœnas ipsis post hanc vitam irrogatas, seu malis adhuc irrogandas; quæ scilicet ipsos à corpore solutos tangunt & angunt: etenim impijs aleatoribus ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται: *procella tenebrarum seruata est in æternum.* *Iud. Ep. vers. 13.* *2. Posthumæ pœnæ quæ post hanc vitam plenarie adijciuntur impijs.*

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21. Erat Imperator CLAVDIVS aleæ studiosissimus, *qui & Lusorium conscripsit opus.* Atqui hunc apud Inferos ludere Seneca in sua Apocolocynthosi scribit. *De genere pœnæ* (inquit) *diu disputatum est, quid illum pati oporteret. placuit nouam pœnam excogitari debere: instituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis species sine fine & effectu. tum Æacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iam cœperat fugientes* *Seneca De morte Claudij.*

N *semper*

ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Idque verſibus eleganter expreſſit, inquiens:

Pœna Imp. Claudij apud Inferos.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti
Decepere fidem: refugit, digitoque per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio voluuntur pondera collo.

Huc vſque Seneca; qui veritatem ſuis inuolucris inuoluendo obſcuram ambiguamque proponit, more Poetarum aut Philoſophorum; *qui veritatem iniuſte detinent:* Rom. 1. 18.

Atque *deſerentes iter rectum, deuios ſequuntur anfractus; planum deſerunt, vt per præcipitium labantur; lucem relinquunt, vt in tenebris cœci ac debiles iaceant.* Lactantius l. 1. De falſa doctr. cap. 1.

De pœnis animarum plenior ac planior demonſtratio.

Nos relictis vanis opinionibus, in planum Veritatis campum deſcendamus, ac probemus aleatorum *animarum ſupplicia, poſt defuncta corpora relinqui.* Boetius l. 4. pr. 4.

Qua *de re tota, ſi vnum ex omni antiquitate factum* [ſeu exemplum] *protulero, plura non dicam.* Cicero pro Cluent.

Ruffus Cyrilli Epiſcopi Hieroſolymitani nepos, aleæ fuit addictus, *eandemque ob cauſſam Inferni cruciatus horrendos perpeti Cyrillo per viſionem demonſtratus fuit.* Marull. l. 6. c. 14 ex Cyrilli Epiſc. Epiſt.

Nec minus, vos aleatores impij (niſi à Deo oretis veniam, quam pro ſua miſericordia non negabit, niſi perſeueraueritis in errore) cum fera hinc rapiet dies,

Tunc vos ſecunda mors manet. Boet. l. 2. metr. 7.

Quippe,

—— hanc legem ſanciſt Deus,

Bandius l. 1. Sap. Ciuil.

Vt nemo inultus auferat suum scelus.
Diuina lento pœna procedit gradu,
Sed tarditatem pensat vsura graui.

Impiis enim supplicia vinculis perpetuis sæua domant.

Dicite, dicite, quid vos iuuabit alea alios vicisse, *ipsi vitijs victi?*

Seneca.

Quid proderit in ludo taxillorum cum Leone Mytilenæo inuictos fuisse, cum post hanc vitam, æternorum cruciatuum minime vacui, *improbitatis supplicijs non carebitis?*

Boëtius l. 4. prof. 4.

Apostrophe ad Iuvenem voluptuarium.

Scio, hæc vestra est oratio: *Agite, fruamur præsentibus bonis, & possessione hac, tanquam in iuuentute vtamur; studiose [alea,] vino pretioso, & unguentis impleamur; ac nepræ tereat nos iucundus aer, coronemur rosarum calyculis antequam marcescant. Nemo nostrum sit expers nostræ lasciuiæ: ubique relinquamus symbola lætitiæ.*

Sap. c. 2. 1. 2. 5.

Cuius oratio impia est.

Martial. l. 14. Epig. 16.

Quærat compositos manus improba mittere talos.

† *Nam hæc est portio nostra, & sors huiusmodi.*

† Sap. 2. vers. 6.

Seneca in Hippolyto.

Mentem relaxa, motibus festu facem
Attolle; curas Bacchus exoneret graues.
Ætate fruere; mobili cursu fugit.
Nunc facile pectus, grata nunc iuueni Venus.
Exultet animus. cur toro viduo iaces?
Tristem iuuentam solue: nunc luxus rape:
Effunde habenas: optimos vitæ dies
Effluere prohibe.

Quia animus dulcis voluptatis furore lymphatur.

Propertius l. 2. Eleg. 33.

Et

——media nequeant te frangere noctes;
Nec tua sit talos mittere lassa manus.

Seneca in Hippol.

Lætitia iuuenem, frons decet tristis senem.
Quid te coerces?

Cicero.

O misera vitæ ratio, quæ residet iucunde in voluptate! O infælix portio; O sors mala, cui licet

Responsum ad priorem orationem Iuuenis.

Persius.

——nigrum præfigere Theta!

Bandius l. 4. Sap. Ciuil.

Etenim,

Vt herba solstitialis occidit repens,
Sic fluxa vobis gaudij seges perit.

Iſtaque ablata & euaſa, Buchanan. Iephte.

Heu quanta moles imminet tibi mali,
Miſerande! quantis obruére luctibus!

Qui gemet propter anguſtiam ſpiritus. *Quantum te glorificaueris, & in delicijs fueris, tantum dabitur tibi tormentum & luctus.* Apocalyp. 18. 7.

Lætare [igitur] *Iuuenis in iuuenta tua, & exhilaret te animus tuus diebus iuuentutis tuæ; perge in vijs animi tui, & aſpectibus oculorum tuorum: ſed cognoſce fore, vt propter omnia hæc adducat te Deus ipſe in iudicium.* Eccl. 12. v. 1.

Tu *potius recordare nouiſſima, & non peccabis in æternum:* Eccl. c. 7. v. 38.

Tuamque vitam ſic perage, vt omni tempore & apud omnes hæc verba poſſis dicere; *Ludentibus nunquam me miſcui.* Tob. c. 3.

LIBRI SECVNDI
FINIS.

DANIE-

DANIELIS SOVTERI

DE

LVDIS VARIIS

LIB. III.

CAPVT I.

Honesta Exercitia concedi.

LIcet aleæ fritillique lusum ex albo honestorum Ludorum expungamus, non propterea laqueos conscientiæ inijcimus, quasi Christiano Iuueni non liceat animum à serijs studijs aut negotijs reuocare, aut ludo recreare. *Distinguenda est lectio Iuuenum, & alacri fatigatione & innocentis audaciæ gaudijs.*

Honestus lusus permissus.

Q. Aurel. Symmachus l. 5. E. 64

Homo autem aliqua remissione ac voluptate opus habet, vnde recreetur. *Vt fertilibus agris non est imperandum, cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit; vires recipient paulum resoluti & remissi.*

Seneca de Tranq. cap 51.

Hinc Poëta:

Ouidius Epist. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non est:
Hæc reparat vires, fessaque membra leuat.

Quia corpus vt otio instauratur, sic animus ludo recreatur.

Quippe *animus hominis arcui similis est, qui nisi honestis recreationibus remittatur, frangitur.*

Anacharsis.

Quocirca bene ille monet:

Arcus, & arma tua tibi sunt imitanda Dianæ:
Si nunquam cesses tendere, mollis erit.

Veluti igitur arcus, sic ingenij nostri acies remittenda: atque animus relaxatione a

ne a terrenis curis & grauibus studijs, ne nimio pondere obruatur & hebescat, opus habet. Quem in finem (si honesta & licita gaudia intelligas) opportune Cato ad gaudia nos excitat, hoc carmine: *Dionysius Cato in Moral.*

Interpone tuis interdum gaudia curis,
Vt possis animo quemuis sufferre laborem.

Augustinus ait, *Sapientis esse interdum animum a serijs rebus reuocare.* *August. l. 2. de Musica.*

Adiectis quibusdam tamen cautionibus. Id autem maxime fit ludo. Quare animi iucundæ & honestæ oblectationes sunt licitæ: tum vel præcipue, si hæ cautiones honestæ adhibeantur.

Primum, *Ne verba turpia & inhonesta ludis admisceantur. Non raro enim cernitur inter ludendum tum obscœna, tum blasphema verba excidere.* *Martyr. in Iudic. 14.*

2. *Videndum item est, ne leuitas nimia, & dissolutio decori & grauitatis interponatur. Nam crebro fit vt homines ita se prorsus effundant in ludos, vt deinceps nihil possint grauiter cogitare.* *Ibidem.*

Animus ludentis debet semper esse inter ludendum *humilis & prudens, vt per humilitatem non superbiat: & per prudentiam moderate se gerat, neue cor ad lasciuiam feratur.* *Isidorus l. 3. De summo bono.*

3. Sunt *præterea circumstantiæ diligenter attendendæ; personæ, inquam, loci & temporis.* *Petrus Martyr. Ibidem.*

4. Sicuti *cauendum semper, ne genera ludorum sint noxia & exitiosa, ita vt periculum sit, ne in ipso ludo qui se exercent, vel qui ad spectandum conuenerunt, misere lacerentur ac mutilentur.* *Ibidem.*

Atque vt de honestis quibusdam ludis planius loquamur, commodum erit istos ludos in suas formas ac species distribuere.

Cap. II.

Summos viros & multa laude insignes, lusu aliquando & rebus ludicris indulsisse.

QVum hominum vita eo sit condita temperamento, vt labori quies, quieti labor vicissim succedat; atque ita vtrumque alternas vices commutet, vt neque animus assidua meditatione, neque corpus continuo labore frangatur: neque rursus vtrumque iugi desidia torpescat: inde factum videmus, vt *clarissimi duces aut sapientiæ professores animum diuersis studys iocisque remiserint.* *Illustres viros lusisse*

Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.

Ita, inquam, comparatum est humanum ingenium, vt non minus ludum interdum, & oblectamentum aliquod, quam negotium, sibi quærat. Neque viri vel grauissimi, a Natura, aut Fortuna, ad res maximas seuocati, tam seuere vitam unquam exegere, quin & nugas serijs suis, atque lusus, interponerent.

Meurs. in Epist. ad P. Scriuerium.

Horat. lib. 2. Sat. 1.

> *Quin, vbi se a vulgo, & scena, in secreta remorant*
> *Virtus Scipiadæ & mitis sapientia Læli,*
> *Nugari cum illo, & discincti, ludere, donec*
> *Decoqueretur olus, soliti.*

Magnus ille Agesilaus memoratur cum infante filio arundinem ascendisse:

Ælianus l. 12. c. 15.

Postquam enim diuturnam operam publicis rebus multa cum laude impendisset, auocamenta recreandi animi atque instaurandi gratia sibi conquisiuit, cum filio *cum iuuenibus.*

> *equitando in arundine longa.*

Horatius lib. 2. Sat. 3.

Quod videnti & reprehendenti amico cuidam, *Tace*, inquit, *tantisper, donec pater fias.*

Ælianus ibid.

N 4 Taren-

Tarentinus Archytas cum pueris & seruitijs lusus agitabat, hijque oblectabatur plurimum: Alex. ab Alex. ib.

Κεῖνος γὰρ ἐν παισὶ νέος, ἐν δὲ βουλαῖς πρέσβυς:

Nam ille inter pueros iuuenis, in consilijs vero senex. Pindarus Pyth. 4.

Cum infantulis. Cosmus Medices iam senex, & Patriæ Princeps, nepotibus paruis collusisse fertur; & ex his vni petenti auenam siue fistulam in medio foro aptasse, & mirantibus cunctis dixisse: *Bene habet, quod a me non contenderit, vt eam inflarem.* Volateran. l. 29.

Quod & de Hercule illo portentorum domitore fertur; *qui cum puerulis interdum collusit, eo vt modo curas animi & labores leuaret ac remitteret.* Ibidem.

Socrates, dum animo vacaret, cum pueris minutis, & facie liberali, iocari assueuerat. Alex. ab Alex.

Idem ab Alcibiade quandoque deprehensus est cum Lampocle infantulo colludens. l. 2. c. 21. Laertius.

Cum conchis. *Scipio Africanus conchas maris legendo sæpe remisit curas.* Alex. ab Alex. ib.

Cum famulitio. Et *Cato Censorius cum verna & famulatu animum relaxauit.* Ibidem.

Humaniter enim agere nouit, & affectum sumere tempori congruentem. Pindarus Pyth. 8.

Cum astragalis fictalis. *Heraclitus quoque Ephesius, quum a negotijs quiesceret, astragalis lusisse fertur.* Alex. ab Alex.

In Flandria *vidi ego mulieres talis ludentes, quos vario colore pictos vel ex ebore factos habebant: quemadmodum Veteres præter naturales talos, ex alia materia factis vsos esse memoriæ proditum est.* Polydorus l. 2. c. 13.

In delicijs & Horti. *Attalus Asiæ rex hortũ pro delicijs coluit, nonnunquam fundendis statuis otium occupauit.* Alex. ab Alex l. 3. c 21.

Catuli. Venationes. *Memoratur Alexander Seuerus Imperator perdicum & catulorum pugna se oblectasse.* Ibidem.

Veluti illi quorum ætas, nobilitas, aut

corporis robur id patitur, venationibus aut aucupijs, aut alijs excursionib. se exercent.

Ibidem. *Neque prætereundum quod de Demetrio proditum est Poliorcete, qui post negotia, bellicas machinas: & de Europo Macedoniæ rege, qui in otio lucernas fabricauit.* Lucerna.

Ibidem *Parthorum quoque reges, quum otium superaret, cuspides acuisse feruntur.* Cuspides.

Ibidem. *Et Dionysius iunior, cura belli solutus, planstella, mensas, & sedes mira arte compegit.* Mensa.

Ibidem. *Attalus vero Philomator pro oblectamento habuit, elleborum, aconitum, & cicutam, venenosasque herbas plantare, vt fructum inde legeret.* Herbæ.

Monemus interim Iuuenes, ut honestissimas voluptates sequantur: *Iuuenes enim vt* Cyrillus. *bonis moribus se informent, abstinere debent à prauis* [& inhonestis] *ludis*:

Necnon a leuitate nimia, quæ moriones decet. Præstat optimi quæque, exercendi corporis & animi vegetandi causa, ludorum genera eligere: vt isto pacto aptiores ad iustas virtutis actiones reuertantur.

Cap. III.

Quatuor ludorum genera Homero commemorata.

APud Homerum quatuor ludorum genera commemorantur. 1. σφαῖρα, 2. δίσκος. 3. αἰγανέα. 4. πτελέα. Lusus pilæ, qui Græcis σφαιρομαχία.

De Sphæra siue pila, Odyss. II.

Homerus Odyss. 2. v. 99.

Αὐτὰρ ἐπεὶ σίτου τάρφθεν δμωαί τε, καὶ αὐτή,
Σφαίρῃ ταὶ τ' ἄρ' ἔπαιζον ἀπὸ κρήδεμνα βαλοῦσαι.
Τῇσι δὲ Ναυσικάα λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς.

Id est: *Sed postquam saturatæ ancillæque & ipsa,*

Tela ipsa ludebant, redimicula abijcientes.
His Nausica à candida exorsa cantilenam.

Hic lusus, quo ad pilam saltabant, maxime laboriosus, dictus est Phæninda ab inuentore Phænestio: siue (vt alij volunt) παρὰ τὸ φαινεδ, *ab elegantia & efficacia illius saltationis.* Aristonicus Carystius lusit optime Sphæricam, hoc est pilarem saltationem. Fuit enim Alexandri Magni Σφαιριστὴς, id est, *à pila*, qua sese Rex ille exercebat. *Pollux lib. 9.* *Athenæus lib. 1. & Suidas.*

Vide de hoc ludo, qui ad Phænestium inuentorem refertur, doctissimum Meursium in Ἐφεξῖνδα, aureolo libello De Ludis Græcorum. *Meurs. pag. 16. 17. & 18.*

2. δίσκος: *siue Discus.*

2. Secundum ludi genus apud Homerum ὁ δίσκος est. Quum dixisset Homerus *Homerus Odyss. θ.*

Λάζε δίσκον μείζονα καὶ παχετὸν,

Id est: *Sumpsit discum maiorem & crassiorem,*

Subjungit,

Τὸν ῥα περιστρέψας ἧκε στιβαρῆς ἀπὸ χειρὸς.
Βόμβησεν δὲ λίθος.

Hunc circumrotatum misit valida e manu.
Sonuit autem lapis.

Materia eius.

Hujusmodi ludis illi se exercuerunt ante cænam. Δίσκος, *Discus fuit orbis ex ferro, ære, lapide, aut ligno, qui exercendi corporis causa in auras projiciebatur.* Horatij vetus Interpres ad Od. VIII. lib. I. *Eustath.*

---- *Sæpe disco, Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito.*] *Discus erat rotula quædam lignea apud Romanos instar scuti magni ponderis, qui iactabatur in altum, seu æqualiter super terram, vt experirentur quis fortius brachium haberet.* Vnde & à verbo δίκειν, quod est βάλλειν, hoc est *iacere* dictū volunt. Volunt & δίσκον vt plu-

Dionysius Lambinus Com. in Horatium lib. 1. od. 8. vt-plurimum fuiſſe lapidem rotundum in medio pertuſum, ſeu perforatum, annexo funiculo, quo proiiceretur. Et, vt ille ait, Diſcus *fuit inſtar pilæ aneæ, quæ brachiorum viribus excepta, & in altum miſſa, exercebat corpora, animoſque: ita vt quantum quiſque viribus præſtaret, maxime eniteret. Namque is fortior & præcipuo robore habebatur, qui illum vltra ſignatum geſſiſſet ſcopum.* *Alex. ab Alex. l.3.c.21.* Vnde Poeta: *Propert. lib.3.*

Miſſile nunc diſci pondus in orbe rotat.

Modus iaciendi. *Horatius Sat.11. lib. 2.* Horatius.

Seu te diſcus agit; pete cedentem aera diſco.

Et Martialis: *Martial. lib.14.*

Splendida quum volitent Spartani pondera diſci,
Eſte procul pueri: ſit ſemel ille nocens.

Alludit ad mortem Hyacinthi pueri, qui iactu diſci ab Apolline eſt interfectus, & in florem ſui nominis mutatus. De quo vide Ouidium lib.x. Metamorphoſeos.

Homerus teſtatur, quod

Homerus Odyſſ. θ. Δίσκῳ δ᾽ αὖ πάντων προφερέστατος ἦεν Ἐλατρεύς.

Diſco præſtantiſſimus erat Elatreus.

Idem teſtatur, quod

Μνηστῆρες δὲ πάροιθεν Ὀδυσσῆος μεγάροιο
Δίσκοισιν τέρποντο καὶ αἰγανέῃσιν ἱέντες
Ἐν τυκτῷ δαπέδῳ ὅθι περ πάρος ὕβριν ἔχεσκον:

Id eſt: *Proci ante Vlyſſis ædeis diſcis delectabantur, & iaculis mittendis in facto pauimento, vbi antea iniuriam habuerant.*

Huiuſmodi diſco videntur hodie vti noſtri mimi & hiſtriones, qui quæſtus gratia coram populo geſticulantur, dum neſcio quid ad formam diſci rotundum & æreum iaculantur in aerem, deinde virga excipiunt. Quos *diſcobolos* appellant: ſeu, *Diſci iaculatores.* *Δισκοβόλοι hodierni.* *Plinius l.35.c. 11.*

Inter

Quæ vox & abijt in Prouerbium. Inter Adagia relatum quoque vocabulum *Disci*; hoc pacto: *Discum, quam Philosophum audire malunt.* *Erasmus.* Idque refertur ad vulgus hominum, quod propensius est ad quasuis ineptias & voluptates, quam ad frugifera, & vtilia. Quod eleganter expressit M. Tullius; cuius verba sunt hæc: *Cicero lib. 2. de Orat.* *Auditores discum audire quam philosophum malunt: qui simul vt increpuit, in media oratione de maximis rebus & grauissimis disputantem philosophum omnes relinquunt: ita leuissimam delectationem grauissimæ, vt ipsi ferunt, vtilitati anteponunt.*

Nec repugno, hoc genus ludi & similia relinquenda, quæ licet natura sua mala non sint, tamen per ea multa noxia & exitiosa sequuntur.

3\. *Hasta ac tragula lusus.*

3\. Tertium Homeri genus est αἰγανέα, quodque versibus paulo ante citatis cum Disco coniungitur, iaculum vel spiculum vel tragulam significat. Dictaque videtur αἰγανέα, *quod* εὐθετοῦσι εἰς αἰγῶν ἄγραν: *quod apta sit capiendis capris.* *Lexicon.*

Hinc & *species hastæ leuis & longæ* παρὰ τὸ κατ' αἰγῶν ἱέσθαι, *quod in capreas mitteretur.* *Eustath.*

Plautus ab hoc genere exercitij Prouerbium siue Allegoriam sumpsit ad dolum denotandum, cum inquit Epidico Act. v Sc. II.

> *Tragulam in te inijcere adornat; nescio quam fabricam facit.* *Plautus in Epid.*

Rursus in Pseudolo Act. I. Sc. IV.

> *At volui inijcere tragulam in nostrum senem.* *Idem in Pseudol.*

4\. *Ludus calculorum.*

4\. Quartum genus est πεττεία, siue πεττευτικὴ παιδία: id est, *calculorum ludus.* vt Od. ά.

> Πεσσοῖσι (proci) προπάροιθε θυράων θυμὸν ἔτερπον. *Homerus Od. ά.*

Estque

Estque πεττεία (secundum opinionem quorundam) lusus latrunculorum. De quo Martialis lib. XIV. Epigr. XX.

Martial. l. 14. Ep. 20.

Insidiosiorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles & hostis erit.

Sed de hoc ludo abunde lib. I. diximus. Scimus apud Homerum hunc ludum Heroibus tribui: at quid nos de eo sentiamus, ibidem disseruimus. Monitos interea volumus Iuuenes probos, vt eligant sibi tutissima exercitia, caueantque ab exitiosis; cum aliqua remissione & voluptate opus habeant. A negotijs autem studijsque, ista *ludendi licentia sibi danda est, quæ ab honestis actionibus non est aliena.*

Cicero l. 1. Offic.

CAP. IV.

Pilæ ludus.

INter exercitia & recreationum genera Romanæ Iuuentutis, magnæ commendationis fuit ludus pilæ: cuius & studio clari viri illustresque exercendi corporis caussa dediti fuere. Pila delectatus Scæuola, quam ex Valerio didicimus *optime pila ludere solitum, remisso à negotijs animo.*

Valerius Maximus, & Volater. l. 29. — *Pila studiosi[?]*

Qua & Iulius Cæsar & Octauius studiosissime lusere.

Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.

Et *de Dionysio tyranno traditur, quod pila & folliculo assidue luderet.*

Ibidem.

Tranquillus in Flauio Vespasiano: *Valetudine prospera vsus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces cæteraq; membra sibimet ad numerum in Sphæristerio (* locus is pilæ lusioni destinatus) *defricaret.*

Sueton. Tranquill.

Sed tamen pila Iuuenum lusus erat, frequens

Modus mittendi pilam. *quens in Martio campo fieri solitus, exque his altera paganica, trigonalis altera, in qua sinistræ usus præcipuus traditur. Namque illius impulsu magis, quam dexteræ, ludus agebatur: cuius erat usus vel maxime in corporis motu, & agilitate, ut sciret apte pilam iacere atque excipere, modo incurrere, modo recurrere.* *Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.*

De Phæacum iuuentute Homerus:

Ille pilam dextra missurus ad astra, reflectit
Terga retro, rursusque ad magnum protinus ictum
Consurgens, terram procumbit pronus ad imam. *Odyss. 8. ex Volaterrani interpretatione.*

Hinc & Seneca: *In lusu est aliquid, scite ac diligenter pilam excipere; sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte & expedite remisit, quam exceperat.* *Seneca De benef. l. 2. c. 32.*

Lusoria pila inuentor primus quis fuerit. Pilæ *inuentorem primum* dicit Plinius *fuisse quendam Pythum.* *Plinius l. 7. c. 56*

Herodotus *Lydos* ait *omnium primos fuisse, qui ut aleam, tesseramque, & cætera lusoria animi recreandi gratia inuenerunt, pilæ lusum primo quoque inuenisse.* *Herodotus lib. 1.*

Alij pilæ inuentricem fuisse aiunt *Anagallem puellam Corcyræam, quam dono dedit Nausicaæ Alcinoi regis Corcyræi filia.* *Ælianum, & Volaterranus. lib. 29.*

Quatuor genera pilarum. Quod sic variatur inter Scriptores, puto in causa esse, plura pilarum genera; adeo ut hic de hac, ille de alia pila, quod dicit, intellexerit. Quatuor autẽ sunt pilarum genera.

1. Pila paganica. 1. Pila vulgaris, quæ & Paganica. De qua Poeta:

Hæc, quæ difficili turget paganica pluma,
Folle minus laxa est, & minus arcta pila. *Martial. l. 14 Ep. 45.*

2. Follis. 2. Follis (qui & pilæ genus, constatque ex aluta vento inflata) puerorum præcipue & senum lusibus conueniens est. Hinc idem:

Ite procul Iuuenes, mitis mihi conuenit ætas;
Folle decet pueros ludere, folle senes. *Mart. l. 14, Ep. 47.*

3. Ter-

3. Tertium pilæ genus trigonem, & trigonalem pilam appellarunt; quod ea in trigone lusitare solebant. De hac pila trigonali extat epigramma apud eundem Poëtam: 3. *Trigonalis pila.*

Idem lib. 14. Epig. 46.

> *Si me mobilibus scis expulsare sinistris,*
> *Sum tua: si nescis rustice, redde pilam.*

Vbi vide eruditissimi viri P. Scriuerij Animaduersiones: &, si me audis, non dubitabis ex ingeniosa illius emendatione rescribere:

> *Si me seu Polyb1 levis* (vel *Libys*) *expulsare sinistris.*

Nam idem Poëta (agens de *Polybio*, qui suo æuo fuit lusor nobilis & famigeratus) ait:

Idem l. 7. Epigr. 71.

> *Sic palmam tibi de trigone nudo*
> *Vncta det fauor arbiter coronæ,*
> *Nec laudet Polybl magis sinistras.*

4. Quartum genus pilæ fuit Harpastum: (Anglis *foëthbal*) *quod volubili rotunditate in solo iactatur: qui ludus, Polluce autore, fiebat vt Iuuenes in geminas diuisi turmas, intra lineas seu metas consisterent, harpastoque posito in medio quisque contenderet, vt intra gyrum alterius lineæ immitteretur; quod si contingeret, victores erant.* 4. *Harpastum.*

Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.

Laboriosum ludi genus est, grandioribusque tantum conueniens. Quum enim multi simul pilam arripere conantur, in terram se inuicem prosternunt, puluereque & sudore infecti flauescunt. Martialis:

Martial. l. b. 4. Ep. 19.

> *Seu lentum ceroma teris, tepidumue trigona,*
> *Siue harpasta manu pulverulenta rapis.*

His quatuor pilarum formis vulgaribus, addo quintam, admirandam illam, nempe vitream; cuius iuuentor *Vrsus Togatus.* Meminit eius marmor antiquum; cuius Inscrip- *Pila vitrea.*

ſcriptionem luculentam viri Antiquitatis ſtudioſiſſimi & ſcientiſſimi †Marcus Velſerus II-vir olim Auguſtanus, & *Ianus Gruterus V. Cl. & Bibliothecarius Palatinus, cum multis alijs monumentis priſcis exhibuerunt. Eam ipſam, ſuaſu Cl. Scriuerij, cui indicium debeo, heic adponam, quod verſus concinni, feſtiui, ſciti, atque elegantes ſint; quamquam non omnes uſquequaque conſtent, vt ſæpe alias in huiuſmodi monumentis Antiquitatis. Ita igitur marmor Romæ ad D. Petri † ſuperiorib. annis effoſum:

† *In Rerum Auguſtanar. Commentar. pag. 244*
* *In Opere Inſcription. pag. 637.*
† *An. 1592.*

Vrſus Togátus, vitreá qui primus pilá
Luſi decenter cum meis luſóribus,
Laudante populó maximis clamóribus,
Thermis Traiáni, thermis Agrippæ & Titi,
Multum & Neronis, ſi tamen mihi créditis
Ego ſum, ovantés convenite pilicrepi,
Statuamque amici flóribus, violis, roſis,
Folióque multó, adqué unguentó marcidó
Onerate amantes, & merum prófundite
Nigrum Falernum, aut Sétinum, aut Cæcubum,
Vivo ac volenti dé apothécá dominicá,
Vrſumque canite voce concordI ſenem
Hilarem, iocóſum, pilicrepum, ſcholaſticum,
Qui vicit omnes anteceſſórés ſuós,
Sénſú, decóre, adque arte ſuptIlIſſimá.
Nunc verá verſu verba dicamus ſenes;
Sum victus ipſe (fateor) ter á Cónſule
Véró patróno; nec ſemel, ſed ſæpius,
Cuius nunc libenter dicor exodiarius.

Sed

Sed de vulgari pila, qua in ſphæriſterio luditur, Homerus Odyſſ. ζ'. v. 115.

Σφαῖραν ἔπειτ' ἔῤῥιψε μετ' ἀμφίπολον βασίλεια.

Et Odyſſ. θ'. v. 371. Halius & Laodamas σφαῖραν καλὴν μετὰ χερσὶν ἕλοντο Πορφυρέην, quam alter ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα, Ἰδνωθεὶς ὀπίσω: alter vero, ἀπὸ χθονὸς ὑψόσ' ἀερθεὶς, Ῥηϊδίως μεθέλεσκε, πάρος ποσὶν οὖδας ἱκέσθαι. Vbi docet quæ σφαιριστικῆς ratio fuerit ſuo tempore. Et fortaſſe eadem hæc eſt, cum ea quæ οὐρανία dicitur, ex eo nomen ſortita, quod pila in cœlum pene iactaretur, quod Homerus dicit ποτὶ νέφεα σκιόεντα. Nam pila ludebant varijs modis: Euſtathius ad

Pag. 1601. Odyſſ. θ'. quatuor τῆς σφαιριστικῆς ſpecies enumerat; οὐρανίαν, ἀπόῤῥαξιν, ἐπίσκυρον, φαινίνδα. Pollux φέννιδα habet. Apud quem eſt

Lib. 9. cap. 7. huiuſmodi deſcriptio. Ἡ δὲ οὐρανία. ὁ μὲν, ἀνακλάσας αὐτὸν, ἀποῤῥίπτει τὴν σφαῖραν εἰς τὸν οὐρανόν. τοῖς δ' ἦν ἀλλομένοις φιλοτιμία, πρὶν εἰς γῆν αὐτὴν ἐμπεσεῖν, ἁρπάσαι. Heſychius: Οὐρανίαν. ὅταν τὴν σφαῖραν ἀναβάλωσιν. καὶ τὴν τοιαύτην δὲ καθόλου παιδιὰν, οὐρανίαν καλοῦσι. Dicebatur nempe in pilæ luſu, cum alter eam in ſublime eijceret; alter, priuſquam in terram caderet, aſſiliens raperet. Pilam Ἀπόῤῥαξιν ex eodem Polluce, & Euſtathio ad Odyſſ. θ'. exponit Meurſius. & quæ pila Ἐπίσκυρος, idem docet: quæque item Φεννίς. De quibus ſingulis ſuo loco vir doctiſſimus, in elegantiſſimo Commentariolo De Ludis Græcorum.

Athenæus lib. 1. cum ſcribit: Ἐκαλεῖτο δὲ φενίνδα, ἀπὸ τῆς ἀφέσεως τῆς σφαιριζόντων. ὅ τε εὑρετὴς αὐτοῦ, ὥς φασι Ἰόβας ὁ Μαυρούσιος, Φαινέσιος ὁ παιδοτρίβης. Id eſt: *Phaninda porro vocabant*

ἀπὸ τῆς ἀφέσεως [à proiectu] *ludentium. Iubas Maurus eius ludi inuentorem fuisse autumat Phaenestium paedotribam,* siue *exercitationum ludimagistrum.* Non vult auctor dicere, à voce ἀφέσεως nomen inditum; sed à fallaci pilæ abijciendæ modo; quod alteri mitterent, cum alteri velle viderentur. Vide omnino † Meursium; nec virum magnum audi, qui se frustra in emendando Athenæi isto loco torquet. Ad Phænestium inuentorem quod attinet, eius meminit quoque Antiphanes, apud eundem Deipnosophistam:

† In Ἐφελίνδα.

Φαινίνδα παίζων ἦλθ' ἐς Φαινέστιυ.

Phaninda lusurus ad Phaenestium ibas.

Athenæus ibidem dicit ad Nausicaam inuentricem referri τὴν διὰ τῆς σφαίρας ὄρχησιν.

Σφαιρίζω, & σφαιρομαχέω, Pila ludo.

Habet Suidas & σφαῖραν ἀείβολον, τὴν ἀεὶ βαλλομένην: qui dixit διὰ σφαίρας παίζειν, & τῇ σφαίρῃ παίζειν, *pila ludere*: quibus synonymum est σφαιρίζειν, & σφαιροπαικτεῖν.

Σφαίρισις.

Σφαίρισις, *lusio pilaris*, vt Statius loquitur, in Præfatione lib. IV. Syluarum: *Nam & sphæromachias spectamus, & pilaris lusio admittitur.* Ciceroni, *ludus pilæ.* Ouidius II Tristium *iactus pilarum* dicit.

Σφαιριστήριον.

Σφαιριστήριον, locus τῇ σφαιρίσει destinatus; locus in quo pila luditur. Quo vocabulo vtitur Suetonius in Vespasiano, & Plinius Iunior Epist. XVII. lib. II. Item Lampridius, in Alexandro Seuero: *Post lectionem,* inquit, *operam palæstræ, aut sphæristerio, aut cursu, aut luctaminibus mollioribus dabat.* Vbi tamen σφαιριστήριον accepit pro σφαίρισις, id est *lusio pilaris*; de qua idem Plinius: *Vbi hora balinei nuntiata est, in sole, si vento caret,*

Epist. lib. 3.

taret, ambulat nudus: deinde mouetur pila vehementer & diu. Id est, in sphæristerio se exercet pila. Est enim σφαιριστήριον balinei locus, in quo pila solebant exerceri, & post varias exercitationes defricari.

Σφαιριστής, *Qui pila ludit, Qui callet artem ludendi pila, iacere excipereque & reddere pilam peritus.* Athenæus lib. XXII. ἦν δὲ ὁ Λύκων καὶ σφαιριστὴς ἀγαθὸς ἐπιδέξιος. *Lyconi in pilari lusione magna fuit peritia & dexteritas.* Σφαιριστής.

Σφαιριστικὴ, Athenæus lib. I. scilicet τέχνη, *Ars, seu scientia, ludendi pila.* Nam & huius artis doctores erant, qui qua voce, qua scripto, præcepta lusus darent. Ouidius: Σφαιριστικὴ τέχνη.

Trist. 2. *Ecce canit formas alius iactusque pilarum;*
Hic artem nandi præcipit, ille trochi.

Sane Timocrates Lacedæmonius De ludo pilæ librum scripsit: συνέγραψε δὲ περὶ Σφαιριστικῆς Τιμοκράτης ὁ Λάκων: Athen. lib. I.

Athen. lib. I. Σφαιρικὴ eodem significatu Deipnosophistæ vsurpatum. Vt: Πολλοὶ διὰ τὴν σφαιρικὴν αὐτῷ συναπεδύοντο τῶν Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως φίλων, de Ctesibio philosopho Chalcidensi, qui οὐκ ἀηδῶς ἐσφαίριζε: qui non ineleganter pila ludebat. Et paulo ante: Διαβόητος ἐπὶ σφαιρικῇ, de Demotele, fratre Theognidis Chij Sophistæ. Et Suidas: Τὴν δὲ σφαιρικὴν ἔπαιζεν Ἀριστόνικος ὁ Καρύστιος, ὁ Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως συσφαιριστής. Aristonicus ille collusor Alexandri in ludo pilæ, à verbo Συσφαιρίζω, *Vna cum alio pila ludo.* Σφαιρικὴ. Συσφαιριστής.

Cæterum strenui σφαιρισταὶ, seu pilæ lusores, semper extitre, qui pilam excipiendi remittendi quepeiti fuerant.

Manzus Florentinus talis fuit, ἀγαθὸς καὶ ἐπιδέξιος, vt *ex eo quæstum talem factitaret. sumptusque domi multorum famulorum toleraret, paremque nullum seu victorem haberet.*

Athenæus lib. 12. Volaterran. lib. 29

Pilæ vsus valde & frequens est & vsitatus apud Flandros nostros: vnde in Flandria plurimi scientia ludendi pila excellentes. Ibi enim Iuuenes e ludo prodeuntes, statim se *ad pilam conferunt.*

In Flandria valde usitatus pila ludus.

Cicero. Ouidius lib. 3. de Arte.

Sunt illis celeresque pilæ, iaculumque, trochique

Ibi viri *labori assiduo & quotidiano assueti, cum tempestatis caussa opere prohibentur, ad pilam se, aut talos, aut ad tesseras conferunt.*

Cicero l. 2. de Orat.

Quod Iuuenes se pila exerceant, non improbo, Quippe in cuius ludo non modica voluptate mens afficitur, ingenium excitatur, corpusque æqualiter exercetur. Id tantum obseruare eos velim, ne quid nimis lusorias istas artes tractent. Ne quid eueniat illis, quod de Lauro quodam narrat Martialis:

Lib. 10. Epigr. 86.

Nemo noua caluit sic inflammatus amica,
Flagrauit quanto Laurus amore pilæ:
Sed qui primus erat lusor, dum floruit ætas,
Nunc, postquam desit ludere, prima pila est.

Dicit Laurum nimio pilæ studio & assidua lusione pauperem factum, veste pannosa, & lacerata contemptum; denique hominem prorsus paruæ æstimationis & nulli rei redditum. Nam erant pilæ lusoriæ, quod vel pueris notissimum; & pilæ erant effigies laneæ, quæ suspendebantur in compitis Dijs inferis, vt illi contenti eiusmodi imaginibus (vide, & ride seculi fatuitatem) viuis parcerent: nam tot erant effigies, quot circa compita liberi, serui, mulieres habitabant. Inde tractum est, vt vestes fœno

Pila lanea, su fænea, compitalis.

Vide Domit. Calderinum Lib. 2. Epigr. 43.

farctæ

farctæ ac fultæ quæ obijciebantur in theatro, tauris irritandis, & exercēdis, pilæ dicerentur; quoniam petebantur a tauris, tanquam effigies hominum, &c. Idem Poëta: *Pila tauraria*

At me (velat toga) *quæ passa est furiosi cornua tauri,*
Noluerit dici quam pila prima suam.

Ne illud, inquam, eueniat equis velisq; cauendum. Et, ne ipsis vitio vortatur, quod *Octauio, ex felicissimis, qui in hodiernum diem fuerunt, Imperatoribus, inter plurimas virtutes vnicum hoc vitio datum fuit, quod pilæ nimium inde à puero studiosus fuit; quod ei non modo exprobratum, sed etiam interdictum fuit.* *Antonius Gueuara.* *Cautio obseruanda.*

Vt vero olim Imperator vitij alicuius publici notatus, in ordinem illum à Senatu cogi fas erat, ita quoque Scholæ præfecti ac Magistri præcauere debent, ne, prætextu relaxandi animi, discipuli ludendo ἀκαίρως tempus misere perdant: at, quos vident ludis nimium indulgere, tenentur in ordinem redigere, versusque istos vulgares inculcare: *Cicero lib. de legib.*

Sit modus in [*ludo*] *sint certi denique fines,*
Quos vltra citraque, nequit consistere rectum.

Etenim (vt Orator inquit,) *Ludo aut ioco vti illis licet, sed sicut somno & quietibus, tum cum grauibus serijsque rebus satisfecerimus.*

Si quis plura de ludo pilæ apud Græcos & Latinos desideret, legat Hieronymum Mercurialem De arte Gymnastica, lib. II. cap. IIII. & cap. V. ex Galeno, Oribasio, Antyllo, Paullo Ægineta, Athenæo, Clemente Alexandrino, Polluce, Cælio Aureliano, Lapidibus antiquis, & alijs auctoribus. Adeat etiam Agonisticon Petri Fabri lib. I. Quæque συλλήβδην retulit Matthæus Raderus ad Martialis Epigr. XIX. lib. IV.

CAP. V.

Nuces.

Nucum lusus.

NEc me latet, *armis quoque, & equis, tum hasta, claua, & pila, lucta, venatione, & cursu exerceri* [Hollandicam] *Iuuentutem; pariter equum agitare, arma tractare.* *Alex. ab Alex. l.3.c.21.*

De quibus singillatim dicere, (ne hoc opus crescat in infinitum) minime nobis est animus. Tantum hoc notabimus, *ocellatis nucibus* [in Hollandia] *ephebos pueros ludere solitos*, exemplo puerorum Romanorum. Nam maiores quoque hoc usos fuisse ludo, docet illud Persianum; *Idem. Ibidem.*

Et nucibus facimus quaecunque relictis,
Cum sapimus patruos. *Persius. Sat.1.*

Et Epigrammatarij illud:

Iam tristis nucibus puer relictis
Clamoso reuocatur a magistro. *Martial. l. 5. Ep. vlt.*

Quibus & nostrates pueri hodie ludunt.

Tranquillus, *Augustum laxandi animi caussa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus lusisse dicit.* *Alex. ab Alex. l.3.c.21. ex Sueton. c.71. Vide ibi Torrent.*

Cum tamen nucum lusus soli pueritiæ sit conueniens.

Alea parua nuces, & non damnosa videtur:
Saepe tamen pueris abstulit illa nates. *Martial. lib.14. Ep.18.*

Cum nempe vltra præscriptum tempus pueri nucum ludo indulgerent, de corio suo sæpe magistris suis satisfaciebant.

Genera porro ludorum aliquot enumerat & depingit eleganter Auctor de Nuce: *Ouid. de Nuce.*

Has puer aut certo rectas dilaminat ictu,
Aut pronas digito bisue semelue petit.
Quatuor in nucibus non amplius, alea tota est,
Cum sibi suppositis additur vna tribus.

Per

Per tabula cliuum labi iubet altera, & optat.
Tangat vt e multis qualibet vna suam.
Est etiam PAR *sit numerus qui dicat, an* IMPAR,
Vt diuinatas auferat augur opes.
Δ *Fit quoque de creta, qualem cœlestefiguram*
Sidus, & in Græcis littera quarta gerit.
Hæc vbi distincta est gradibus, quæ constitit intus,
Quot tetigit virga, tot rapit ipse nuces.
Vas quoque sæpe cauum spatio distante locatur,
In quod missa leui nux cadat vna manu.

Cum dicit Poeta, aleam totam esse in quatuor nucibus,

Cum sibi suppositis additur vna tribus.

Respicit illum lusum, quem lusisse cum pueris minutis Augustum ait Suetonius: *Animi laxandi caussa*, inquit, *modo piscabatur hamo: modo talis, aut castellatis nucibus, ludebat cum pueris minutis.* Ita enim legi in vetustissimo codice auctor est Beroaldus. Quod genus lusionis ex veteri consuetudine pueri nostri hodieque usurpant. At ista castella quæ solitus de pomis componere Galienus Imperator, referente Vopisco, Pollione, nihil cum hac lusione puerili commune habuerunt. Sed apud Suetonium aliter vulgo legitur, etiam in editione Casauboniana: *modo talis, aut ocellatis, nucibusque ludebat.* Et hanc lectionem meliores omnes libros præferre, testatur ibi integerrimus & extra controuersiam doctissimus vir. *Oscillatis* qui defendunt, suam rerum antiquarum ἐκ ἐμπειρίαν satis produnt. Nam prorsus ratione omni caret illa lectio: neque defendi pudenter potest. Frustra etiam Brodæus *Ossiculis* legi voluit: neque enim vlla fuit apud Veteres ὀστομαχία, vt ipse putauit, inductus loco Ausonij corrupto. *Ocellata* sunt & hic, & apud Varronē, globuli

In Vita Augusti, cap. 83.

Ex sententia Is. Casauboni.

vel lapidei vel eburnei, vel ex alia qua materia, quibus olim puellæ ludebant,& nunc quoque fit. Ouidius x. Metamorphoſeos:

——— modo grata puellis
Munera fert illi conchas, tereteſque lapillos.

Græci καλολάϊγξας appellant. Iohannes Tzetzes Chiliade VII. Λεῖαι λίθοι σιλπνότεται, καὶ μέλαιναι εἰς ἄκρον, ὅμοιαι καλολαΐγξιν, αἷς παίζουσιν αἱ κόραι.

Eſt etiam PAR *ſit numerus qui dicat, an* IMPAR.] Et hæc fuit inter pueris olim conſuetas luſiones non poſtrema. Suetonius, Auguſto: *Si vellent inter ſe inter cœnam vel talis, vel* PAR IMPAR *ludere.* Cap. 71. Horatius lib. II. Sat. III.

Ludere PAR IMPAR, *equitare in arundine longa.*

Hunc luſnm ludere, Græcis Ἀρτιάζειν: &, Ἄρτια, ἢ Περιττά. Vide Meurſium, De Ludis Græcorum. Pag. 5.

Ludere igitur nucibus pueruli In Hollandia & Germania ab antiquis didicerunt.

Cuius etiam ritus meminit Virgilius. *Illi nucibus & talis & pila ludunt: his illi ſe ludis oblectant, & ſibi honori ducunt hæc comparare, quæ ad prudentiam ſunt imperfecta.* Virgilius. Nius in Acetic.

Grandiori ætati is ludus indecorus, eo quod magis ſeria tractare debeat. Hinc orta illa dicendi figura, *Nuces relinquere*, pro à nugis & apinis ad res ſerias cogitationes ſuas conuertere. Apud Perſium & Martialem. Contra *Nucibus indulgere, Ad nuces redire*, repueraſcere eſt. Eraſmus in Adag.

Nuces relinquere quid ſit. Vetuſtus nuptiarum (vt hoc obiter dicam) mos fuit, quod ſponſus ſponſam ducens nuces ſpargeret, vtpote iam pueritiæ renuncians; & in virorum adſcriptus cenſu.

Vnde

Catullus. Vnde Catullus in Epithalamio carmine:

Da puer propere nuces:
Concubine, nuces da.
Sparge marite nuces.

Prouectiores igitur ætate Iuuenes hortor vt neglectis istis pucrilibus, ad oblectamenta honori magis inseruientia, animosque ad præstantia virtutis insignia excitantia se conuertant, τῇ παιδιᾷ τὰ περὶ τῆς σπουδῆς ἐπιμελετῶντες: *ea quæ sunt seria, per ludum exercentes.* *Athenæus. lib. 1.*

Quibus ad tempus delectati Iuuenes, alacriores tum ad studia & libros reuertentur. Optime enim vis tibi, mi fili, consultum?

Sit tibi charta nuces, tua sit tibi charta fritillus. *Martial. l. 13. Ep. 1.*

CAP. VI.

Ἀλεκτρυομαχία, *siue gallorum gallinaceorum certamen.*

GAllus gallinaceus nota auis est, qui ad pugnandum tam propensus, vt ei mos sit, vt ad pugnam assiliat, quo magis lædat calcaribus suis, in hunc vsum à natura affixis. Ideoque ab hoc animante promanauit illud adagiũ. Ἀλεκτρυὼν εἰσπηδᾷ: *Gallus insilit:* vbi quis semel victus redintegrat certamen. *Gallus anima natura pugnax.* *Erasmus in Adagijs.*

In certamine cum superior euadit, tanquam ouans cantum edere solet; ac si cantu se victorem testari vellet: si vero in pugna superatur, trepidans aufugit, alasq; summittit, vnde in pauitantem dicitur: πτήσσει ὡς τις ἀλέκτωρ. *Trepidat tanquam gallus gallinaceus.* *Idem.*

Meminit & istius prouerbij Plutarchus: *Plutarchus in Alcibiade.*

Ἔπτηξ', ἀλέκτωρ ὥς, κλίνας πτερόν.

Id eſt:

Pauidus refugit. more gallinacei
Quum victus alas ille ſummittit ſuas.

Certamẽ gallorum apud veteres exhibitum. Certamen gallorum apud Veteres ſolenniter ac publicitus exhibebatur. *Romæ Ephebi pueri coturnicum & gallinaceorum certamine ſe recreare ſolitauere.* *Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.*

Quo ludo Antonius & Octauius luſiſſe, & melioribus ominibus victor abiiſſe fertur. *Ibidem.*

Vnde vero hoc certamen gallorum gallinaceorum initium traxerit, narrat nobis Ælianus. *Poſt deuictos* (inquit) *Perſas, Athenienſes legem poſuerunt, vt galli gallinacei quotannis vno die certamen in theatro inirent. Vnde vero ſumpſerit occaſionem hæc lex, planum faciam. Quum Themiſtocles ciuicum exercitum aduerſus Barbaros educeret, gallos gallinaceos vidit pugnantes: neque ille oſcitanter eos vidit: ſed totum exercitum aduertens, inquit ad ipſos: At hi neque pro patria, neque pro diis familiaribus, neque vero pro auitis monumentis periculum ſubeunt, neque pro gloria, neque pro libertate, neque pro liberis; ſed tantum, ne alter ab altero ſuperetur; aut alter alteri cedat. Quibus verbis Athenienſium animos confirmauit. Quod ergo nunc eis incitamentum ad virtutem extitit, voluit ad ſimilium rerum factorum memoriam ſempiternam conſecrare.* *Ælianus l. 2. c. 28.*

Quo & iuuentus Flandrica delectatur. Cum hac *criſtata cohorte*, Viri ac Iuuenes in ſcholis hodie pugnarum ſpectacula edunt, maxime vero in Flandria noſtra, vbi tanquam ad bellum Martis hos pullos alunt, & pugnaciſſimus, ac bellicoſiſſimus omnium, is maximo in pretio habetur; ſiquidem iſto *qui vincit rex dicitur &* *Apuleius lib. 2.* *Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.*

impe-

impetrat: victus vero asinus, & victoris mandata exequitur.

Valerius Max. l. 6 cap. 11. Ac cuius gallus in conflictu deiectus ac supplex profugit, risum præbens spectatoribus, non caret ipse *sugillatione ac ridiculi censura cachinni, cum* [victus] *à spectatoribus salutatur.*

Hanc vero crudelem & sanguinariam gallorum pugnam, putarem contrariam mansuetudini ac clementiæ humanæ; siquidem & Iuuenes, qui istis oculos pascunt, ad feritatem morum, atrocitatemque animi, aliquo modo concitantur. Quid *Neronis* animum crudelem magis reddit, *quam auium laniones*? — Plutarchus. — Voluptas ista, quomodo noxia sit spectatoribus.

Seneca l. 2. de Clement. An non & Imp. Commodus pugna ferarum ferus factus, & *ad asperiora perductus*?

Ibidem. Possumus autem dicere, non esse illius animum à feritate alienum, *cui voluptati sæuitia est.*

Lactantius de vero cultu l. 6. c. 20. Vnde, *qui hac consuetudine imbuti, humanitatem perdiderunt.*

Idem Ibidem. Ita & Iuuenes hoc spectaculo pugnantium gallorum ad pugnas, & rixas, victoriæ auidi, seu socios opprimendi causa, facilius mouentur, *nec parcunt innocentibus, sed, exercent in* [socios,] *quod in* [gallorum certamine] *didicerunt.*

Chrysostom. homil. 15. ad pop. Antioch. Quin liceat idem mihi dicere de hoc certamine, quod Chrysostomus de equorum certaminibus protulit: *Equorum certamina spectare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vita mala solet inferre. Curulis enim certaminis spectatio, pugnas, conuicia, flagella, peperit.* — Damnandum igitur certamen gallinaceorum.

Clementia profecto Christiani animi repellere

pellere deberet a se omnem sæuitiam, profecto quia illi non conuenit vel minimi aniculi malo lætari, aut insultare. Vocatur homo bonus, eius propterea virtus non circa sæuitiam, at circa clementiam posita esse debet; ac cauere sedulo tenetur, *ne per speciem* [sæui spectaculi] *in crudelitatem incidat.* *Seneca l.2. de Clem.*

Gallorum gallinaceorum igitur certamina, *quoniam maxima sunt irritamenta vitiorum, & ad corrumpendos animos potentissime valent, tollenda sunt nobis: quia non modo ad* [*latam*] *vitam nihil conferunt, sed etiam nocent plurimum.* *Lactant. de vere cultu. l. 6. cap. 20.*

CAP. VII.

Quatuor ludorum genera ab Imper. Iustiniano concessa.

Ludi ab Imp. Iustin. ano concessi. IVstinianus Imperator, cum lusus, qui a casu pendent sustulisset, aliquod genus ludorum substituit, qui virtutis caussa susciperentur, & ad corporis exercitationem maxime facerent.

1. *Cursus.* Scilicet μονόβολον: id est singularis saltus. Iuuenes enim *cursu & saliendo se exercebant.* *Plautus in Bacch.*

2. *Saltus.* Κοντομονόβολον: est saltus conto suffultus, contus autem est hasta longior, ac durior, ad traijciendum aut percutiendum apta. Virgilius *Cuiacius cod. Instit. l. 3. 43.*

—— telorum effundere contra
Omne genus Teucri, & duris detrudere contis. *Virgil. Æn. 9.*

3. *Iaculatio.* Κοντὸς κόνταξ χωρὶς τῆς πόρπης: iaculatio hastæ sine cuspide, quæ *Quintiliani iaculatio* dicitur ab inuentore, quæ & *Quintiana dicta.* *Iustin. Digest. tit. 5. de aleat.*

Hodie

Petrus Martyr. in Loc. Com. *Hodie à Rebuspublicis præmia interdum iaculatoribus proponuntur, vt cives magis exercitatos habeant.*

Nicephorus Gregora lib. 10. Ἱππικὴ, *certatio est, qua fit equorum cursu, absque dolo, & circumventione.* 4. *Equitatio.*

Herodotus lib. 8. Herodotus scribit *Olympicum certamen fuisse certamen gymnicum atque equestre, præmiumque propositum oleaginam coronam, qua donabantur victores.* *Et in gyros, ire coactus equus.*

Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Græcia gerebat, vt idem testis est, audiens præmium Græcis coronam esse, non pecuniam, generosam illam meritoque laudandam

Idem. Ibidem. sententiam dixit. *Papæ Mardoni* (is enim Xerxi persuasit, vt in Græcos bellum moveret) *in quos viros induxisti nos adpugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, sed virtutis?* *Excercet virtutem animi.*

P. Martyr. in loc. com. *Aristoteles in Rhetoricis hæc exercitia corporis commendat.*

Virgil. Æneid. lib. 7. Nec non Maro laudat: inquiens,

Ante vrbem pueri, & primævo flore Iuuentus,
Exercentur equis, domitantque in puluere currus:
Aut acres tendunt arcus: aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt.

Paulus l. c l. 2. ff. de aleator. *Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere, præterquam si quis certet hasta, vel pilo iaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, equitando, quod virtutis causa fiat.* *Et sanitatem corporis.*

Cicero 2. Tusc. *Apud nos equitandi laus viget.*

Plinius l. 18. c. 4. *Equitatio, stomacho, & coxis vtilissima.*

CAP.

CAP. VIII.

Chartarum lusoriarum ludi scurriles.

Chartarum lusus.

1. *à perditis inventus.*

CHartæ lusoriæ fortuitæ sunt, & à *perditis hominibus inuenta, qui quamuis nostro quoque seculo damnentur adeo, vt piaculum videatur, illis adhuc tamen luditur.* *Ravisius Textor l. 4. c. 49. in Theat. Poet.*

Quique semel barathrum fuerit delapsus in illud,
Haud vllis valeas hunc reuocare modis. *Apherdianus.*

Volaterranus de his sententiam suam explanans, sic inquit:

CHARTARVM *vero & sortium diuinationis ludi priscis additi sunt, ab avaris ac perditis inuenti, non solum nostro dogmati, sed publicis veterum moribus vna cum alea reiecti. cæteri cessationis gratia viros vel summos quandoque occupatos habuere.* *Volaterran. lib. 29.*

2. *à Satana comprobatus.*

Si, ex qua origine sint natæ, inquiras penitius, authorem harum Satanam comperies; Hic autem, humani generis hostis, idololatriam altius cum animis hominum imprimere, & ipsa conuicia, iocos, & ludos deducere vellet, *vt ipse quadam etiam cum voluptate, velut noxio melle inter mortales libere regnaret*, *chartarum ludum* protulit. *In quibus chartis & folijs figuræ sunt, Reges, Reginæ, & serui, qui olim Idolorum ipsorum effigies erant, & Idolorum manifesta nomina habebant.* *Danæus tract. de alea.*

3. *Figuræ idolorum antiquorum in eis.*

Ætas vero posterior, quod se Christianam esse diceret, *hoc Idololatriæ verissimum & plausibile monumentum retinens, tantum nomina ista interpolauit: Nam pro antiquis illis Idolorum imaginibus, & nominibus, scilicet*

Hodie in vsu, mutatis tantum nominibus. *licet Caroli Magni, Lanceloti, & aliorum quondam belli ducum, & Regum, nomina inepte substituit, rem tamen ipsam, vsumque muneris istius Satanici, conseruans.* *Idem, Ibidem.*

Adeo vt etiam inter Christianos ipsos huius Idololatriæ periculosissima hodie vestigia extent. *Nomen tantum mutatum est; id est, color tantum, & vultus: res autem ipsa, & maleficium, & fœditas, manet eadem.* *Ibidem.*

3. Vnde & pecuniæ perditio veat. 3. Hinc quoque omnis inopia ludentibus subrepit: Etenim *cum quibus qui se valde delectant, maxime omnium semper egent.* Est autem chartarum *Polydorus Virg. l.2.c.13.*

> *Hic [lusus] populator opum, cui semper adhærens*
> *Infœlix humili gressu comitatur egestas.*

Claudiã. l. 1. in Ruffin.

Ideoque chartarum ludicra à Christianorum exercitijs procul sint remota; ac, vt illicitæ animi recreationes, reputentur, imo damnentur,

> *Ac valeant talique vagi, chartaque nocentes;*
> *Quaque alia incerto dant plurima damna rotatu.*

Danant ad collegiũ Posthimel.

CAP. IX.

Italorum lusus, sortiri digitis.

Ludus digitorum. EST aliud ludi genus, quod dicitur: *Digitis sortiri*, quod fit, cum duo clausis manibus, vocando [seu diuinando] certum numerum, subinde digitos porrigunt. Huius meminit Mantuanus:

> *Sortiri digitis, res iniucunda; voluptas*
> *Magna prius, tanti dum mens erat inscia morbi.*
> *Verbi caussa; ego tres digitos explico, tu totidem,*

Mantuan. Eclog. 1.

totidem, ipse quatuor nomine, tu vero sex; ita tu, qui numerum vocando diuinasti, iam vicisti. Polydorus l. 2. c. 13.

Et quia digiti ita explicati subito apparent, idcirco per metaphoram *Micare* dicitur. Hinc M. Varro. *Micandum cum Græco, vtrum ego illius numerum, an ille meum sequatur.* Varro.

Id quod alijs dictum, Micare.

Nemesianus in carmine Bucolico: Nemesian.

——digitos iactate micantes.

Cicero quoque huius mentionem facit: *Quid est enim sors? Idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod tesseras.* Cicero l. 2. de diuidat.

Augustinus etiam meminit: *Nam id* (inquit) *vbi volumus facile habemus, vt alia omittam, vel micando digitis tribus.* Porro *qui cum micas in tenebris, ei liberum est, si velit fallere.* August. lib. 2. de Trin. cap. 5.

Hoc lusus genus Italis notissimum, & adhuc apud eos durat, vulgoque appellatur *Mor*, forte à *Moran*, Venetis vicina insula: Vel, si illa videatur, quasi μωρῶν, id stultornm lusus. quod digitorum iactatio signum sit leuitatis. Quod videre est in stultis & fatuis *qui post multa inhumaniter ac barbarice dicta, digitos porrigunt nunc supinos, nunc pronos, hoc gestu aliquid mali minitantes, aut insitam stultitiam significantes.* Sed *La Moran* dictus videtur, quasi à *Mauris* deductus lusus. Plutarch in Vita Timoleon.

Quintilianus digitorum porrectionem dicit *esse morem plebeiorum & rusticorum.* Quintilian. apud Erasm. in Adag.

Ideo virum grauem micare non decet.

Qua locutio in prouerbium abijt.

Schemate quidem prouerbiali hanc locutionis formam vsurpatam legimus. Qui certissima esset fide, eum dignum dicecebant, qui cum in tenebris micaretur.

Cicero:

Cicero l.3.offic. Cicero. *Hoc nonne est turpe dubitare philosophos, quæ ne rustici quidem dubitent? à quibus natum est, id quod tritum est vetustate prouerbium. Cum enim fidem alicuius, bonitatemque laudant, dignum esse dicunt, qui cum in tenebris mices.* *Erasmus in Adagijs.*

Erasmus in adag. Id est, cui secure credas, & fidem habeas. Atque Græci habent simile quiddam, dum inquiunt: ὁ ἀνὴρ κ᾽ ἀνώμοτος πιστεύειν ἄξιος: *Hic vir dignus, cui credas etiam iniurato.*

CAP. X.

Inhonesti Mechanicorum ludi tres.

APud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis ludus, qui in varietate fortunæ constat, vt & sunt hi;

1. *Par impar ludere;* ἄρτιον, ἢ περιττόν. Ludi genus est, cum quis nummos manu occultat, petitque ab altero, par ne, an impar eorum numerus sit. Suetonius de Augusto: *Misi tibi denarios ducentos quinquaginta. quos singulis conuiuis dederam, si vellent inter se, inter cœnam vel talis, vel par impar ludere.* *1. Ludere par impar.* *Suetonius de Augusti c.71.*

Horat. l. 2. Sat. 3. Quod genus lusus exprimitur carmine illo Horatiano

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Hoc lusu multi pecuniam & tempus misere perdunt, ideoq; digni qui his D. Apostoli verbis compellentur: *Videte quomodo accurate incedatis, non vt insipientes, sed vt sapientes: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* *Ephes. 5. v. 16.*

Pollux. Cælius l. 20. c. 27. 2. Addatur & ludus ille, qui Polluci: πλειστοβολίνδα. Cælio: πλειστοβαλεῖν *2. Pleistobolinda.*

Ludus est aleæ, scurris & aurigis vsitatissimus, quo qui iactu plura numerat puncta, appositam argenti summam aufert. Belgis hoc est: *Meest ooghen vverpen.*

Atqui his tamen

Pars hominum vitijs gaudet constanter, & vrget Propositum. — *Horatius l. 2. Sat. 7.*

At vos quæso Christiani, *ne estote imprudentes* (vt filij mundi) *sed intelligentes quæ sit voluntas Domini, vt filij lucis.* — *Ephes. 5. v. 17.*

Etenim *exigetur à vobis, vsque ad ictum oculi, omne tempus viuendi vobis impensum, qualiter à vobis fuerit expensum.* — *Anselmus in Medit.*

3. *Tribus tesseris ludere.* drye stucken.

3. Est & ludus apud nos vsitatus, quod Belgis hodie, *drye stucken.* Qui & apud antiquos fuit cognitus & vsitatus. Ad quem refero verba ista Ouidij:

Parua tabella capit ternos vtrinque lapillos,
In qua vicisse est, continuisse suos.

— *Ouidius lib. 3. De arte.*

Vnde apparet tribus tesseris in acie lusoria ipsos contendisse, quemadmodum & hodie nostrates. Idque non sine magno pretiosi temporis dispendio; adeo vt vere iste lusus dici possit, πονηρίας διδάσκαλος τοῖς ἀκαιρουμένοις: *Nequitiæ magister siue pædagogus intempestiuis.* — *Basilius in Hexam. homil. 8. in fine.*

Quo circa deseratur, ac damnetur tanquam, σχολὴ ἄνευ φόβου θεοῦ: *exercitatio sine timore Dei.* — *Idem. Ibidem.*

Atque tempore recreationis seu remissionis, πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω: *omnia honeste & secundum ordinem fiant.* — *1. Corinth 4. v. 40.*

CAP. XI.

Heroum lusus, vulgo Scacarius *dictus.*

Est aliud ludi genus, quo calculis in tabula lusoria luditur, *qui & latrones dicti:* & per diminutionem *latrunculi.* — Scacarius ludus. — *Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.*

Hinc Poëta:

Cautaque non stulte latronum prælia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoste perit. — *Ouidius lib. 3. art.*

Palamedes invenisse proditur, ad comprimendas otiosi exercitus seditiones, vt latius à nobis dictum est, libro primo. — *Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.* — *Origo huius ludi, Palamedi data.*

Non existimatur à multis hoc genus ludi damnandum, tum vel maxime quod *Viris & mulieribus frequens, à melioribus & summis honoribus vel maxime cultus & celebratus.* — *Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.*

Verum, vt ego dicam quid sentiam, quis quæso ludum istum commendet, quo perit tempus? *Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere.* — 1. *Quia in eo temporis iactura.* — *Seneca Epist. 117.*

Perditur in primis, quo nil pretiosius, ipsum
Tempus: opes pereunt, hinc venit omne nefas. — *Apherdianus.*

At vide quam multum temporis diligentissimis lusoribus pereat.

Ex hoc tempore tam angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum. — *Ibidem. Seneca.*

Adijce nunc, quod assuescit animus delectare se potius, quam sanare; cum tamen non oblectamentum vitioso animo, sed remedium sit quærendum. *Latrunculis lusisti? in superuacuis subtilitas teritur, non faciunt bonos ista, sed doctos, in superuacuis.* — 2. *Delectatio superuacua.* — *Seneca Ep. 106.*

3. Et nunquam mihi ea vitæ ratio probanda videtur, in qua ſedentarium ocium ſpecioſa rerum vanitate alitur, atque vbi voluptates multum negotium ſine vllo fructu habent; quemadmodum in hoc vt in omni ludo, fieri ſolet. *Nam de illis nemo dubitabit, quin operoſe nihil agant qui in [latrunculorum] inutilium ſtudijs detinentur.*

3. *Otium infrugiferum.*

Seneca. De breuitate Ver. c. 13.

Et, quod quidem turpius eſt, qui iſtis ſæpæ ludunt, cito diſcunt more latronum alteri inſidias facere, ad quam nequitiam colluſores edocentur duabus contrarijs aciebus, diſtinctorum calculorum accommodato poſitu inſtructis, & ad mutuas inſidias ordinatis. Quippe,

4. *Inſidiandi mos,*

Inſidioſorum ſi ludu bella Latronum,

Martial. l. 14. Epig. 20

Is tanto facilius per inſidias proximum quacumque in re inuadere edoctus eſt. Tum,

Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit,

Ouidius. De arte l. 2.

An non formam is rapiendi expreſſam ante oculos habet; Hoc ipſum adagium, quod ex hoc ludo dici cœptum eſt, ſatis innuit: Οἶδ᾽ ἣν λέγομεν πόλιν, ἣν παίζουσιν: *Noſti quam dicimus ciuitatem, quam ludunt.*

Cratinus apud Pollux: l. 9.

Ciuitatem ludere, denotat latrunculorum ludum. quadratque is mos loquendi prouerbialis, quoties *ſuum quiſque commodum quacunque ſectatur via, & æmulo, competitorique, modis omnibus tendit inſidias.*

Eraſmus in Adag.

5. *Bellandi Schola.*

Nec non Iuuenum animi melioribus artibus ac bonarum literarum ſtudijs intenti, hoc ipſo modo auelli, & ad horridum bellum accendi poſſunt. Ordinantur enim calculi in tabula latrunculararia ad congreſ-

ſum

ſum mutuum, atque conflictum, ad eum modum, vt, dum hi, militum partes in eo certamine agentes, illos, in ſe ex aduerſa acie procedentes, inuadere nituntur, vt vel ſede ſua repulſos ſummouere, vel perimere muniantur, aut adhibitis & circumpoſitis cuſtodibus, aut arcæ ſeu arcis natura, ne incidant in inſidias, aut pateant illorum incurſibus. cuius pugnæ dubium certamen eleganter expreſſit poëta, inquiens:

Ouidius lib 2. de triſtib. eleg.

Diſcolor & recto graſſatur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoſte perit:
Vt mage velle ſequi ſciat, & reuocare priorem,
Nec tuto fugiens, incomitatus eat.

Seneca. de tranq. animi cap. 15.

Adeo vt is ludus pugnæ cuiuſdam ſit ſimulachrum, quod *leuiſſimum animi affectum mouere* [in adoleſcentibus] *poſſit*, *vt nihil magnum, nihil ſeuerum, nec ſerium quidem putare* [amplius valeant,] verum relictis vtilioribus ſtudijs ac curis ſerijs, ab arte ad Martem proſiliant incogitanter, vnde lubrico ingenioſo hoc noſtro ſæculo, in quo eſt incredibilium vitiorum copia, experientia huius ſtoliditatis teſtatrix abunde extat. Atque hæc ſunt argumenta, quibus moueor ad vſum latrunculorum reijciendum.

CAP. XIII.

Exercitium in arcubus & sagittis.

Arcus iaculandi instrumentum.

ARcus instrumentum est e quo iaculantur, *Ouidius*

——— ac neruo per nubem impulsa sagitta *Sill.l.13.*
Tranat, & in medium perlabitur vrbis arundo.

Eius inventor.

Huius inuentorem dicunt *Scythen Iouis filium. Sagittas vt alijs placet, Perseus Persei filius primum inuenit.* *Polydor. Virg.l.2. c.11.*

Peritissimi sagittarũ qui fuerint.

Arcus ab arcendo dici potest, eo quod eminus arceat hostem, noceat *Ouid.l.3 Trist. Eleg.10*

Longeque volante sagitta
Quos neque Iber, neque tuta suis Aurora sagittis
Sustinet. ———

Orientis populi.

Per auroram intelligit Orientales: *Val. Flac lib. 5.*

Non vero cominus propulset, quemadmodum ensis, aut hasta, Omnes fere populi Orientales arcu & sagittis claruerunt *Alex. ab Alex.l. 6.c.22.*

Hi contra ingentes hostium copias, calamorum & sagittarum iactu præcipue valuerunt, quibus plerunque solem obumbrant, & ideo serenos exoptant dies.

Scythæ.

Quibus annumera Scythas, de quibus Horatius ait *Horatius l.3.car. od.8.*

Iam Scythæ laxo meditantur arcu,
Cedere campis

Scythis autem adeo sagittarum studium fuit, vt dextra ac sinistra pariter iaculari, & vice alterna in hostes mittere, sublato discrimine callerent. *Alex. ab Alex.l. 6.c.22.*

Parthi.

Parthi etiam huic studio dediti, *Mantuan.in Alphonso.*

——— Nec Parthica tanto
Agmine per cæli nubem se fundit arundo.

Hac ratione Catullus Parthos vocat *Sagitti-*

gittiferos. Erithra habuit incolas peritissimos sagittarum: *Erithra.*

Sidonius *Fortè sagittiferas Euan populatus Erythras.*

Cretenses sagittis quoque vtebantur, atque *Cretenses*

Virgil in Æneid. *Attica Cretæa sternebat rura sagitta.*

Cydon vrbs Cretæ erat, in qua sagittandi ars colebatur.

Stat. l. 7. Theb. *—— Cydoneas antetbant gesa sagittas.*

De Gortyna, vrbe Cretæ, Ouidius:

Ouid. l. 7 Meta. *Nec Gortyniaco calamus leuis exit ab arcu.* *Magnesij.*

Magnesij artem sagittandi habuisse traduntur præcipuam; vbi oppidum Mothona, in quo Philippus sagittæ ictu amisit oculum. Alex. ab alex. l. 6. c. 22.

De Armenia idem traditum: vnde Lucanus:

Lucan. lib. 8. *Armeniosque arcus Scythicis intendite neruis.* *Armenij*

Psalm. 78. 9. *—— Sic soboles Eframi docta sagittis*
Figere vel iaculo quamvis distantia certo. *Efraamita.*

2. Sam. 1. 47. 18 Et lamentatus est Dauid lamentatione hac de Schaule & de Iehonathane filio eius. Quam protulit ad docendum filios Iehudæ tractare arcum: Ecce scripta est in libro recti. *Germani*

Tacitus de Germanis, inquit: *Sola in sagittis spes, quas inopia ferri, ossibus asperant.* Tacitus de Germ.

Alex. ab alex. l. 6. c. 22. Anglicana pubes, mirum in modum arcu & sagittis gaudet; adeo vt sagittandi consuetudo, *institutum patrium sit.* *Angli.*

Iuuenes, simul ac rus abeunt, aut montes petunt (quos sæpe arcu meo suum comitatus, dum viuerem in Anglia) dexteram arcu armant, & latus pharetra ornant, vnde

Horatius l. 3. car. od. 20. *—— celereis sagittas*
Promunt, *Tela per auras dirigunt.*

Atque sic Iuuenum,

Lucan. lib. 7. *Arcu turba minax* [brachijs torquere] *sagittas*
Gaudet.

Cap. VIII.

Chartarum lusoriarum ludi scurriles.

Chartarum lusus. 1. *à perditis inventus.*

Chartæ lusoriæ fortuitæ sunt, & à *perditis hominibus inventa, qui quamvis nostro quoque seculo damnentur adeo, vt piaculum videatur, illis adhuc tamen luditur.* *Ravisius Textor l. 4. c. 49. in Theat. Poet.*

Quique semel barathrum fuerit delapsus in illud,
Haud vllis valeas hunc revocare modis. *Apherdianus.*

Volaterranus de his sententiam suam explanans, sic inquit:

Chartarum *vero & sortium divinationis ludi priscis additi sunt, ab avaris ac perditis inventi, non solum nostro dogmati, sed publicis veterum moribus vna cum alea reiecti. cæteri cessationis gratia viros vel summos quandoque occupatos habuere.* *Volaterran. lib. 29.*

2. *à Satana comprobatus.* Si, ex qua origine sint natæ, inquiras penitius, authorem harum Satanam comperies; Hic autem, humani generis hostis, idololatriam altius cum animis hominum imprimere, & ipsa convicia, iocos, & ludos deducere vellet, *vt ipse quadam etiam cum voluptate, velut noxio melle inter mortales libere regnaret*, *chartarum ludum* protulit. *In quibus chartis & folijs figuræ sunt, Reges, Reginæ, & servi, qui olim Idolorum ipsorum effigies erant, & Idolorum manifesta nomina habebant.* *Danaus tract. de alea.*

3. *Figuræ idolorum antiquorum in eis.* Ætas vero posterior, quod se Christianam esse diceret, *hoc Idololatriæ verissimum & plausibile monumentum retinens, tantum nomina ista interpolavit: Nam pro antiquis illis Idolorum imaginibus, & nominibus, scilicet*

Hodie in vsu, mutatis tantum nominibus. *licet Caroli Magni, Lanceloti, & aliorum quondam belli ducum, & Regum, nomina inepte subſtituit, rem tamen ipſam, vſumque muneris iſtius Satanici, conſeruans.* *Idem, Ibidem.*

Adeo vt etiam inter Chriſtianos ipſos huius Idololatriæ periculoſiſſima hodie veſtigia extent. *Nomen tantum mutatum eſt; id eſt, color tantum, & vultus: res autem ipſa, & maleficium, & fæditas, manet eadem.* *Ibidem.*

3. *Vnde & pecunia perditio veat.* 3. Hinc quoque omnis inopia ludentibus ſubrepit: Etenim *cum quibus qui ſe valde delectant, maxime omnium ſemper egent.* Eſt autem chartarum *Polydorus, Virg. l. 2. c. 13.*

Hic [luſus] populator opum, cui ſemper adhærens
Infœlix humili greſſu comitatur egeſtas. *Claudiā. l. 1. in Ruffin.*

Ideoque chartarum ludicra à Chriſtianorum exercitijs procul ſint remota; ac, vt illicitæ animi recreationes, reputentur, imo damnentur,

Ac valeant talique vagi, chartaque nocentes;
Quaque alia incerto dant plurima damna rotatu. *Danant ad collegiū Poſthimel.*

CAP. IX.

Italorum luſus, ſortiri digitis.

Ludus digitorum. Est aliud ludi genus, quod dicitur: *Digitis ſortiri*, quod fit, cum duo clauſis manibus, vocando [ſeu diuinando] certum numerum, ſubinde digitos porrigunt. Huius meminit Mantuanus:

Sortiri digitis, res iniucunda; voluptas
Magna prius, tanti dum mens erat inſcia morbi. *Mantuan. Ecloq. 1.*
Verbi cauſſa; ego tres digitos explico, tu totidem,

totidem, ipse quatuor nomine, tu vero sex; ita tu, qui numerum vocando diuinasti, iam vicisti. Polydorus l. 2. c. 13.

Et quia digiti ita explicati subito apparent, idcirco per metaphoram *Micare* dicitur. Hinc M. Varro. *Micandum cum Græco, vtrum ego illius numerum, an ille meum sequatur.* Varro.

Id quod alijs dictum, Micare.

Nemesianus in carmine Bucolico: Nemesian.

——digitos iactate micantes.

Cicero quoque huius mentionem facit: *Quid est enim sors? Idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod tesseras.* Cicero l. 2. de diuidat.

Augustinus etiam meminit: *Nam id* (inquit) *vbi volumus facile habemus, vt alia omittam, vel micando digitis tribus. Porro qui cum micas in tenebris, ei liberum est, si velit fallere.* August. lib. 2. de Trin. cap. 5.

Hoc lusus genus Italis notissimum, & adhuc apud eos durat, vulgoque appellatur *Mor,* forte à *Moran,* Venetis vicina insula: Vel, si illa videatur, quasi μωρῶν, id stultornm lusus. quod digitorum iactatio signum sit leuitatis. Quod videre est in stultis & fatuis *qui post multa inhumaniter ac barbarice dicta, digitos porrigunt nunc supinos, nunc pronos, hoc gestu aliquid mali minitantes, aut insitam stultitiam significantes.* Sed *La Moran* dictus videtur, quasi à *Mauris* deductus lusus. Plutarch in Vita Timoleon.

Quintilianus digitorum porrectionem dicit *esse morem plebeiorum & rusticorum.* Quintilian. apud Eras. in Adag.

Qua locutio in prouerbium abijt.

Ideo virum grauem micare non decet. Schemate quidem prouerbiali hanc locutionis formam vsurpatam legimus. Qui certissima esset fide, eum dignum dicecebant, qui cum in tenebris micaretur.

Cicero:

Cicero l.3.offic. Cicero. *Hoc nonne est turpe dubitare philosophos, quæ ne rustici quidem dubitent? à quibus natum est, id quod tritum est vetustate prouerbium. Cum enim fidem alicuius, bonitatemque laudant, dignum esse dicunt, qui cum in tenebris mices.*

Erasmus in Adagijs. *Erasmus in adag.* Id est, cui secure credas, & fidem habeas. Atque Græci habent simile quiddam, dum inquiunt: ὁ ἀνὴρ κ᾽ ἀνώμοτος πιστεύειν ἄξιος: *Hic vir dignus, cui credas etiam iniurato.*

Cap. X.

Inhonesti Mechanicorum ludi tres.

Apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis ludus, qui in varietate fortunæ constat, vt & sunt hi;

1. *Par impar ludere;* ἄρτιον, ἢ περιττόν. Ludi genus est, cum quis nummos manu occultat, petitque ab altero, par ne, an impar eorum numerus sit. Suetonius de Augusto: *Misi tibi denarios ducentos quinquaginta. quos singulis conuiuis dederam, si vellent inter se, inter cœnam vel talis, vel par impar ludere.* *1. Ludere par impar.*

Suetonius de Augusti c.71.

Horat. l. 2. Sat. 3. Quod genus lusus exprimitur carmine illo Horatiano

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Hoc lusu multi pecuniam & tempus misere perdunt, ideoq; digni qui his D. Apostoli verbis compellentur: *Videte quomodo accurate incedatis, non vt insipientes, sed vt sapientes: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* *Ephes. 5. v. 16.*

Pollux. Cælius l. 20. c. 27. 2. Addatur & ludus ille, qui Polluci: πλειστοβολίνδα. Cælio: πλειστοβαλεῖν *2. Pleistobolinda.*

Ludus est aleæ, scurris & aurigis visitatissimus, quo qui iactu plura numerat puncta, appositam argenti summam aufert. Belgis hoc est: *Meest ooghen vverpen.*

Atqui his tamen

Pars hominum vitijs gaudet constanter, & vrget Propositum. — *Horatius l. 2. Sat. 7.*

At vos quæso Christiani, *ne estote imprudentes* (vt filij mundi) *sed intelligentes quæ sit voluntas Domini, vt filij lucis.* — *Ephes. 5. v. 27.*

Etenim *exigetur à vobis, vsque ad ictum oculi, omne tempus viuendi vobis impensum, qualiter à vobis fuerit expensum.* — *Anselmus in Medit.*

3. Tribus tesseris ludere. dryestucken.

3. Est & ludus apud nos visitatus, quod Belgis hodie, *drye stucken.* Qui & apud antiquos fuit cognitus & visitatus. Ad quem refero verba ista Ouidij:

Parua tabella capit ternos vtrinque lapillos,
In qua vicisse est, continuisse suos. — *Ouidius lib. 3. De arte.*

Vnde apparet tribus tesseris in acie lusoria ipsos contendisse, quemadmodum & hodie nostrates. Idque non sine magno pretiosi temporis dispendio; adeo vt vere iste lusus dici possit, πονηρίας διδάσκαλος τῖς ἀκαιρευομένοις: *Nequitiæ magister siue pædagogus intempestiuis.* — *Basilius in Hexam. homil. 8. in fine.*

Quo circa deferatur, ac damnetur tanquam, σχολὴ ἄνευ φόβου θεοῦ: *exercitatio sine timore Dei.* — *Idem. Ibidem.*

Atque tempore recreationis seu remissionis, πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω: *omnia honeste & secundum ordinem fiant.* — *1. Corinth 4. v. 40.*

CAP. XI.

Heroum lusus, vulgo Scacarius *dictus.*

Est aliud ludi genus, quo calculis in tabula lusoria luditur, *qui & latrones dicti:* & per diminutionem *latrunculi.* Scacarius ludus.

Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.

Hinc Poëta:

Ovidius lib 3. art.

Cantaque non stulte latronum prælia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoste perit.

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21. *Palamedes invenisse proditur, ad comprimendas otiosi exercitus seditiones,* vt latius à nobis dictum est, libro primo. *Origo huius ludi, Palamedi data.*

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21. Non existimatur à multis hoc genus ludi damnandum, tum vel maxime quod *Viris & mulieribus frequens, à melioribus & summis honoribus vel maxime cultus & celebratus.*

Verum, vt ego dicam quid sentiam, quis quæso ludum istum commendet, quo perit tempus? *Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere.* 1. *Quia in eo temporis iactura.*

Seneca Epist. 117.

Aphthonianus.

Perditur in primis, quo nil pretiosius, ipsum
Tempus: opes pereunt, hinc venit omne nefas.

At vide quam multum temporis diligentissimis lusoribus pereat.

Ibidem. Seneca. *Ex hoc tempore tam angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum.*

Adijce nunc, quod assuescit animus delectare se potius, quam sanare; cum tamen non oblectamentum vitioso animo, sed remedium sit quærendum. *Latrunculis lusisti? in superuacuis subtilitas teritur, non faciunt bonos ista, sed doctos, in superuacuis.* 2. *Delectatio superuacua.*

Seneca Ep. 106.

3. Et nunquam mihi ea vitæ ratio probanda videtur, in qua sedentarium ocium speciosa rerum vanitate alitur, atque vbi voluptates multum negotium sine vllo fructu habent; quemadmodum in hoc vt in omni ludo, fieri solet. *Nam de illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant qui in [latrunculorum] inutilium studijs detinentur.*

3. Otium infrugiferum.

Seneca. De breuitate Ner. c. 13.

4. Et, quod quidem turpius est, qui istis sæpæ ludunt, cito discunt more latronum alteri insidias facere, ad quam nequitiam collusores edocentur duabus contrarijs aciebus, distinctorum calculorum accommodato positu instructis, & ad mutuas insidias ordinatis. Quippe,

4. Insidiandi mos,

Insidiosorum si ludis bella Latronum,

Martial. l. 14. Epig. 20

Is tanto facilius per insidias proximum quacumque in re inuadere edoctus est. Tum,

Siue latrocinij sub imagine calculus ibit,

Ouidius. De arte l. 2.

An non formam is rapiendi expressam ante oculos habet; Hoc ipsum adagium, quod ex hoc ludo dici cœptum est, satis innuit: Οἶδ' ἐῶ λέγομεν πόλιν, ἐῶ παίζουσιν: *Nosti quam dicimus ciuitatem, quam ludunt.*

Cratinus apud Pollux: l. 9.

Ciuitatem ludere, denotat latrunculorum ludum. quadratque is mos loquendi prouerbialis, quoties *suum quisque commodum quacunque sectatur via, & æmulo, competitorique, modis omnibus tendit insidias.*

Erasmus in Adag.

5. Nec non Iuuenum animi melioribus artibus ac bonarum literarum studijs intenti, hoc ipso modo auelli, & ad horridum bellum accendi possunt. Ordinantur enim calculi in tabula latruncularia ad congressum

5. Bellandi Schola.

ſum mutuum, atque conflictum, ad eum modum, vt, dum hi, militum partes in eo certamine agentes, illos, in ſe ex aduerſa acie procedentes, inuadere nituntur, vt vel ſede ſua repulſos ſummouere, vel perimere muniantur, aut adhibitis & circumpoſitis cuſtodibus, aut arcæ ſeu arcis natura, ne incidant in inſidias, aut pateant illorum incurſibus. cuius pugnæ dubium certamen eleganter expreſſit poëta, inquiens:

Ouidius lib 2. de triſtib. eleg.

Diſcolor & recto graſſatur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoſte perit:
Vt mage velle ſequi ſciat, & reuocare priorem,
Nec tuto fugiens. incomitatus eat.

Seneca. de tranq. animi cap. 15.

Adeo vt is ludus pugnæ cuiuſdam ſit ſimulachrum, quod *leuiſſimum animi affectum mouere* [in adoleſcentibus] *poſſit, vt nihil magnum, nihil ſeuerum, nec ſerium quidem putare* [amplius valeant,] verum relictis vtilioribus ſtudijs ac curis ſerijs, ab arte ad Martem proſiliant incogitanter, vnde lubrico ingenioſo hoc noſtro ſæculo, in quo eſt incredibilium vitiorum copia, experientia huius ſtoliditatis teſtatrix abunde extat. Atque hæc ſunt argumenta, quibus moueor ad vſum latrunculorum reijciendum.

CAP. XII.

Græcanicæ Iuuentutis, Trochus.

Trocho ludere. PVeros ingenuos interdum ludere *Trocho* videmus. Est Trochus Græca vox, scilicet τροχὸς, à rotando: τρέχω enim significat curro, & τροχὸς, rotam, vel aliud instrumentum, quod in gyrum circumuoluitur. *Trochus* (inquit Acron.) *turbo est, qui à ludentibus pueris scutica rotatur.* Hinc Martialis: *Acron.*

Inducenda rota est; das nobis vtile munus: *Mart.*
Iste trochus pueris, at mihi canthus erit. *l. 14.*

Horatus Epist. ad Pisones de arte Poetica:

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilæ, discíue, trochíque quiescit,
Ne spissæ risum tollant impune coronæ.

Vetus Scholiastes Horatij: Trochus dicitur turben qui flagello percutitur, & in vertiginem rotatur, unde à volubilitate nomen habet: aut est rota, quam currendo pueri virga regunt, & τρόχος Græce dicitur, qui est, vel τετράκνημος, id est quaternarius, constans quaternis radijs; vel ἑξάκνημος, vel ὀκτάκνημος: Turbo autē turbinis, est impetus venti: Turbo, turbonis propriū militis.

Hoc se exercebant pueri in Græcia, ideoque Græcus trochus dictus Horatio: *Horatius lib. 3. car. od. 24.*

—— nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer:
Venarique timet, ludere doctior,
Seu Græco iubeas trocho. &c.

Græcus ludus est. Vnde & *Græcari*, est trocho ludere, seu Græco ludo se exercere, eoque pertinet iste locus Horatij. *Horatius l. 2. Satyr. 2.*

—— vel si Romana fatigat
Militia assuetum Græcari, seu pila velox,

Mol-

Molliter austerum studio fallente laborem.
Seu te discus agit:

Plautus Mostell. *Græcari* interdum valet intemperantius bibere, vt videre est apud Plautum: *Dies noctesque bibite, pergræcamini,*

At poëta, priori loco *Græcari* sumit, pro Græcum ludum ludere, qui & inter nostrates pueros vsitatissimus, præsertim hyëme, quando frigus est: nam trochum in orbem flagello dum redigunt, facile sibi sudorem & æstum contrahunt Iuuenes. Virgilius eleganter hunc lusum puerorum describens sic ait, Æneid. lib. VII.

Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo:
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum *De lusu puerorum.*
Intenti ludo exercent. ille actus habena
Curuatis fertur spatijs: stupet inscia turba,
Impubisque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. Tibullus:
Namque agor vt per plana citus sola verbere turben.

Erasmus in adag. De trochi circumactione prouerbialis locutio hæc facta: *Trochi in morem.*

Aristophan. in auibus. Id quod de versatilibus & inconstantibus dici solitum. Rursus apud Aristophanem & hoc legitur. βέμβικος οὐδὲν διαφέρειν δεῖ: *non oportet quicquam à trocho differre,* *Qui lusus in prouerbium abijt.*

Dictum putant in eum, qui in fuga non tenuerit rectam viam, sed in orbem fuerit circumactus Bembix autem magno impetu mouetur, sed in orbem, vt fugiens non *Eccl. c. 33.* effugiat. Simili tropo stultorum inconstantiam notat Sapiens Hebræus: *Præcordia fatui, quasi trochus (seu rota) currit, & quasi axis versatilis cogitatus illius.*

Apud Plautum interdum dicitur aliquis Trocho aut rota figuli versatilior:

Plautus in Persa. ——— *citius a foro*
Abeunt, quam in cursu rota circumuertitur.

Cap. XIII.

Exercitium in arcubus & sagittis.

Arcus iaculandi instrumentum. Arcus instrumentum est e quo iaculantur, *Ouidius*

——— ac neruo per nubem impulsa sagitta *Sill.l.13.*
Tranat, & in medium perlabitur vrbis arundo.

Eius inventor. Huius inuentorem dicunt *Scythen Iouis filium. Sagittas vt alijs placet, Perseus Persei filius primum inuenit.* *Polydor. Virg.l.2. c.11.*

Peritissimi sagittarij qui fuerint. Arcus ab arcendo dici potest, eo quod eminus arceat hostem, noceat *Ouid.l.3 Trist. Eleg.10.*

Longeque volante sagitta
Quos neque Iber, neque tuta suis Aurora sagittis
Sustinet. ——

Orientis populi. *Per auroram intelligit Orientales:* *Val. Flac lib. 5.*

Non vero cominus propulset, quemadmodum ensis, aut hasta, Omnes fere populi Orientales arcu & sagittis claruerunt *Alex. ab Alex.l. 6.c.22.*

Hi contra ingentes hostium copias, calamorum & sagittarum ictu præcipue valuerunt, quibus plerunque solem obumbrant, & ideo serenos exoptant dies.

Scythæ. Quibus annumera Scythas, de quibus Horatius ait *Horatius l.3.car. od.8.*

Iam Scythæ laxo meditantur arcu,
Cedere campis

Scythis autem adeo sagittarum studium fuit, vt dextra ac sinistra pariter iaculari, & vice alterna in hostes mittere, sublato discrimine callerent. *Alex. ab Alex.l. 6.c.22.*

Parthi. Parthi etiam huic studio dediti, *Mantuan.in Alphonso.*

——— Nec Parthica tanto
Agmine per cæli nubem se fundit arundo.

Hac ratione Catullus Parthos vocat *Sagitti-*

gittiferos. Erithra habuit incolas peritissimos sagittarum: *Erithra.*

Sidonius *Fortè sagittiferas Euan populatus Erythras.*

Cretenses sagittis quoque vtebantur, atque *Cretenses*

Virgil. in Æneid. *Attica Cretæa sternebat rura sagitta.*

Cydon vrbs Cretæ erat, in qua sagittandi ars colebatur.

Stat. l. 7. Theb. —— *Cydoneas antesbant gesa sagittas.*

De Gortyna, vrbe Cretæ, Ouidius:

Ouid. l. 7 Meta. *Nec Gortyniaco calamus leuu exit ab arcu.*

Alex. ab alex. l. 6. c. 22. *Magnesij artem sagittandi habuisse traduntur præcipuam; vbi oppidum Mothona, in quo Philippus sagittæ iactu amisit oculum.* *Magnesij.*

De Armenia idem traditum: vnde Lucanus:

Lucan. lib. 8. *Armeniosque arcus Scythicis intendite neruis.* *Armenij*

Psalm. 78. 9. —— *Sic soboles Eframi docta sagittis* *Efraamitæ.*

Figere vel iaculo quamvis distantia certo.

2. Sam. 1. 47. 18 Et lamentatus est Dauid lamentatione hac de Schaule & de Iehonathane filio eius. Quam protulit ad docendum filios Iehudæ tractare arcum: Ecce scripta est in libro recti. *Germani*

Tacitus de Germ. Tacitus de Germanis, inquit: *Sola in sagittis spes, quas inopia ferri, ossibus asperant.*

Alex. ab alex. l. 6. c. 22. Anglicana pubes, mirum in modum arcu & sagittis gaudet; adeo vt sagittandi consuetudo, *institutum patrium sit.* *Angli.*

Iuuenes, simul ac rus abeunt, aut montes petunt (quos sæpe arcu meo suum comitatus, dum viuerem in Anglia) dexteram arcu armant, & latus pharetra ornant, vnde

Horatius l. 3. car. od. 20. ——— *celereis sagittas*

Promunt, *Tela per auras dirigunt.*

Lucan. lib. 7. Atque sic Iuuenum,

Arcu turba minax [brachijs torquere] *sagittas*

Gaudet.

Nec non sæpe viris
Ire libet, Partho torquere Cydonia cornu
Spicula. —— *Virgil. in Burol.*

Quod exercitium honestissimum duco; vtpote cuius laborem, studium ludendi non tantum fallit, ac emollit, sed & corporis facultates exercet, atque animos in his vitæ fluctibus, studiorumque molestijs, remissione ac voluptate tanta recreat, vt dein *meliores acrioresque requieti surgant.* *Seneca de tranq. c.16.*

Verum ita, vt & ludendi *modus hic quoque sit retinendus, vt ne nimis profundamur, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.* *Cicero l. 1. off.*

Cap. XIV.

Hiberna in glacie exercitia.

Talaria rumu- sus tem pore hyemis usitatus.

T*Alaria*, quorum hyemis tempore lusus in glacie, ab Hollando-Batauis reperta primum putarem: Etenim Iuuentus rustica apud Batauos arte discurrendi per glaciem excellit, ad quod studium,

--- *pedibus talaria nectit.* *Virgil. Æneid. l.4.*

Talaria sunt calceamenta lignea, quorum infimæ partes ferreis lineis muniuntur. Vocantur calopodia ferrata, Hollandis *Schaetsen.* *Hollandicus sermo.*

His perfidum glacie flumen equitatur.

Atque Viri & Iuuenes innuptæque puellæ his inductæ, labuntur per adstrictas glacie aquas mira dexteritate, & celeritate incredibili, adeo vt tanquam alati Mercurij volare, videantur spectatoribus. De promiscuo hoc iuuenum ac virginum lusu *Florus l.3.c.4.*

apud

apud Batauos in glacie I. Lipsij Carmen ad Ianum Dousam V. N. dignum inprimis quod hic adscribatur, propter elegantiam summam & loci opportunitatem.

DOVSA. *quem genitum atque humi cadentem*
Excepere sinu nouem Sorores,
Formarunt manibus suis Lepores.
Vide, quidquid amas, tuum Poetam,
Qui spectacula Leida in vrbe, nuper
Cum pigra glacie stetisset omnis
Et crustam subitam induisset amnis.
Vidit, qualia non superba Roma,
Non suis Lacedæmon in palæstris,
Namque illinc soleas secante ferro
Suppacti iuuenum chorus volabat;
Hinc vestigia iuncta, sed minora,
Implexa manibus premunt puellæ.
Tales credibile est, iacente ponto,
Olim Nereidum fuisse lusus.
O spectacula pulchra, & ô beatos
Istos delicijs nouis ocellos!
Ite ludicra prisca, abite nugæ,
Mimi, chænobatæ, gelasiani:
Omnes prouocat vnus iste Circus
Latinos salibus suis Batauus,
Et Græcos salibus suis Batauus.

Est autem (vt hoc obiter dicam) Batauia aquarum & paludum, fluminumque fæcunda, quæ tempore hyemis quando frigore ingenti compinguntur, incolæ, nauigationem & telluris opera intermittentes, otio vitam desidem ne transigere cogantur, ad glaciem excurrunt, atq; animi recreandi exercendique corporis gratia glaciale æquor istis tenuibus sulcant lignis, quæ, quia ferris sint munita, ideo χαλκόποδες, seu *ferrei calcei*, nominari possunt, Italis *Zoccolo di ghiaccia*, atque Hispanis: *Patino para correr sobre la elada.* Flandris *Schauer-dijnen.* Saxo-

Hadrianus Iunius in Nomenclat.

Eorum varia nomina.

Saxonibus *Schrÿtschoen*: vox proprijssima. Extat de his talaribus prouerbialis figura hæc: *Talaria induere*; Pro eo quod est, fugam adornare, quasique velle quopiam auolare. Sic enim scribit Cicero: *Nemo est istorum, qui ocium non timeat: quare talaria induamus.*

Erasmus in adag.

Sumptum ab Homero, qui Mercurium, auolaturum aliquo, frequenter adornat talaribus:

Cicero ad Atti. l. 14.

Homerus

Prouerbialis allegoria inde tracta.

Αὐτίκ' ἐπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν,
Ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν, ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.

Mox vbi iam pedibus talaria subdidit aurea,
Pulchraque, & ambrosiam spirantia: quæ simul illum
Aera per liquidum, simul ampla per æquora vasta
Telluris, venti flatu dominante ferebant.

Quem Homeri locum Virgilius veluti interpretans, ait:

Virgil. l. 4. Æneid.

Et primum inquit, pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.

Itaque talaria induere dicemus eos, qui parant aufugere. Nam hoc ipsum Auolare & Reuolare apud M. Tullium profugere & redire frequens est.

CAP. XV.

Studiosorum remissionem, & recreationem versari circa dulcem Musicæ artis harmoniam.

Musicæ usus, ingenius adolescentibus

VEluti Musica est triplex vel vocalis 2. organica, 3. mixta. Ita & Musicorum tria genera sunt: nam alij sunt ἀοιδοὶ siue μελῳδοὶ, cantores symphoniaci, qui cantant

assa

assa voce, alij sunt ψάλται; qui pulsant instrumenta: alij denique ψαλτῳδοὶ qui melos organicum vocali coniungunt, *In magnum honoris culmen apud veteres Musica processit.*

Alex. ab alex. l. 2. c. 25.

Atque in recte administrata repub. pueros Musicam maiores docuerunt; teste Aristotele, lib. 8. Politic. Hinc & Terentius in Eunucho.

Terentius in Eun.

Fac periculum in litteris, fac in palaestra, in Musicis, quae liberum scire aequum est adolescentem.

Alex. ab alex. l. 2. c. 25.

Platonis quoque institutum erat, vt iuuentus musica disciplinis inter primas artes instruatur, vt grauiora studia honesta voluptate lenirent.

Laudo istos Iuuenes, qui hanc addiscunt, si moderate ac tempestiue ea vtantur. Est autem hujus artis cognitio ac delectatio Iuuenibus honori, interque dotes ingenui pueri annumeranda, ac *quasi insigne carbunculi in ornatu inclusum aureo, ac tanquam sigillum smaragdi in apparatu aureo, seu in auro fabrefacti positum*: ita Musica est in adolescente ingenuo.

1. *Cuius scientia ipsis honori reputatur.*

Ecclef. c. 40.

2. Docet & haec otium contemnere, animosque recreare. quomodo Iuuentus labores, quos ingenij memoriaeque vexatione & defatigatione subeunt, tolerarent, nisi subinde hac honesta delectatione recrearetur! Recte Pythagoras suos discipulos ad lyrae concentum excitari voluit, *censuit animi & mentis perturbationes nulla re magis quam vocum concentu mulceri.*

2. *Mulcetque labores.*

Alex ab alex. l. 2. c. 25.

3. Eiusque vis ac virtus incredibilis est ad affectus animi componendos, ac appetitus

3. *Affectus malos sedat.*

tus in ordinem redigendos. Terpander Lesbius accersitus à Lacedæmonijs, qui seditionibus inter se tumultuabantur, *suauitate cantus eorum animos adeo deliniuit, vt redirent in amicitiam, & à seditione desisterent.* Plutarchus.

Helisæus, cum esset aduersus Regem Israel animo nonnihil commoto, psalten sibi aduocari iussit. *Musica enim delectatio, sonorum iucunditate sensus mouet, & rationem ipsam numerorum & proportionum artificio delinit.* 2 Reg. 3. 15. P. Martyr. in loc. com.

Dauid etiam psallendo coram Saule, impetus mali spiritus, quo ille vexabatur, frænabat. Ibidem. 1. Sam. 16. 23.

Musica ergo, ad hominum animos ira atque furore inflammatos restinguendum atque placandum plurimum habet momenti atque ponderis, quia cum anima rationali miram sympathiam habet, ob rationes & proportiones ex quibus constat. Orpheus.

Dictus ob id lenire tygres rapidosque leones;
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet. Horatius de Arte Poetica.

4. Mores componit, in melius. 4. Aristoteles in Politicis adfirmat præterea Musicam conducere ad mores & animum, facere enthusiasticos. Hucque pertinet quod de *Clinia Pythagorico* testatum est. *qui cum & viuendi ratione & moribus paulo esset difficilior atque morosior, lyram pulsando eos lenire atque mitigare studuit.* Athen. lib. 14.

Multum enim Musica confert ad exercitationem mentisque acumen. Ibidem.

Ac ob eam rem Aristoteles cantilenas eleganter vocauit μιμήματα, ὁμοιώματα, καὶ σημεῖα ἠθῶν. Arist. in polit.

Qua de caussa antiquitus Musicæ fuerunt studiosissimi. *Epaminondas, princeps Graciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur. Socrates iam senex institui lyra non erubuit.* *Musica studium multis acceptū.* *Stuckius l. antiq. 3. Fabius*

Cicero in Tusc. qu. *Themistocles aliquot ante annis, cum in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior.*

Magnum item illum vatem *Dauidem* intuere, qui musicæ artis peritissimus & amantissimus, diuino carmine Dei mysteria cecinit, atque illipsus Ecclesiam hortans vt Deum omnibus modis laudet, inquit:

Buchanan. Psalm. 150.

Laudate Dominum nablijs,
Lyrisque blande garrulis.
Laudate Dominum tympanis,
Chorique festi cantibus:
Laudate Dominum fidibus, &
Sonore dulci tibiæ.
Laudate eum tinnitibus
Lætis canori cymbali.

Valeant igitur qui Musicam tanquam ingenuo indignam, odio prosequuti sunt. Lapis est, non homo, degener & spurius, non naturæ filius, qui studium Musicæ vt probrum obiectat ac reiectat, qualis olim *Æteas Rex Scytharum, qui magis equos hinnientes audire, quam homines canentes optauit.* *Cui olim hoc visum.* *Plutarchus*

CAP.

CAP. XVI.

Schola Christianæ Iuuentutis Reformata: in qua voluptates honestiores datæ, ac commendatæ.

Laudatissima exercitia

ADolescentes decet, honestis voluptatibus trahi, memores istius Epigrammatis.

Τοῖσι μὲν εὖ πράττουσιν, πᾶς ὁ βίος βραχύς ἐστι: *Lucianus in antholog.*
Τοῖς δὲ κακῶς, μία νὺξ ἄπλετος ἐστὶ χρόνος.
Rectè agentibus quidem, omnis vita breuis est.
Male autem, vna nox infinitum est tempus.

Non æquum est, vt, relictis honestis vitæ Christianæ exercitijs, tempus nugis impendamus; quin potius cogitemus, nos Dei beneficio Christianos factos, atque in hoc vitæ contubernio degere, vt vtilibus studijs nosmet demus, ac (vt monet Apostolus,) *Tempus redimamus.* *Ephes. 5. 16.*

Id quod non est νεάζειν, aut *adolescenturire*, seu nugando atq; otiando tempus quod restat amittere: *satis nobis esse debet quod anteacto vitæ tempore, libidinem gentium patrauerimus, quum incederemus in proteruijs, cupidatibus, vinolentijs, comessationibus, compotationibus.* *Eras. in Adag.* *1 Petr. 4. v. 3.*

Quibus Iuuentus delectari debet.

Iam vero ad maiora renati, & luce Euangelij donati, tenemur in memoriam & vsum vitæ reuocare, quæ nos decent. Quocirca Christianam Iuuentutem moneo, vt hanc *Scholam*, in qua honestæ artes, honesti ludi, piæque recreationes proponuntur, ingredi ne recusent. Qui illicitis ac turpibus voluptatibus gaudet, *similis est scarabeis,* *M. Mantua in Polymath. l. 8. c. 2.*

aut

Chrysost. in Homil. *aut suibus qui pretiosi vnguenti odore offenduntur, quique amaricini fragrantiam non ferunt, at sterquilinio delectantur.*

Qui vero ista exercitia dulcia appetit quibus & animi reficiuntur & ædificantur, hunc prudentem æstimo sibique optime consulentem; ac similem dico *hinnulo* Cant. 8. v. 7. *ceruorum: qui versatur in montibus aromatum.*

Agedum igitur, mi Iuuenis, consilio vis vti recto? ostendam tibi primo generosam atq; honestam aleam, qua olim Athenis docti homines vsi sunt, vt festis scilicet diebus in concilio amicorum quisque de litteris aliquid in medium proferat, non sophisma lubricum vt illi, sed solidum pro ingenio proferentis ad virtutem aut beatam vitam pertinens, atque vt nos monet D. Apostolus: *quoties conuenitis fratres, quisque vestrûm canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.* (I. Collatio studiorum.) (2. Corint. 14. 26.)

Nec minus studiosa Iuuentus in suis cœtibus tenetur dona sua proferre ad alterius ædificationem & instructionem, collatione facta sine inuidia, maius calcar ingenio ministrabitur studiumque discendi & proficiendi in bonis artibus & scientiarum cognitione excitabitur. *Hoc aleæ genere* (vt ita loquar) *vos pia festa, vos noctes atque dies instruite. Habetis exercitium animi, habetis ludum, quo & ludere iuuet, & lusisse non pudeat.* (In qua ingenij exercitatio.) (Petrarc. in Dial.)

Quod si alia adhuc quæratis exercitia. I. cogitate honesta vitæ Christianæ officia, quæ Deus a nobis exigit. II. cogitate tot

occasiones quæ indies ad Dei gloriam promouendam dantur. Vtpote exercitium

II. Exercitia de in animæ vtilissima hæc sunt.

pium & perutile, verbi diuini & sacrosancti lectio continua. Hinc Apostolus: *Sermo Christi inhabitet in te copiose cum omni sapientia.* Col. 3. 16

2. Sermones honestos conferre, & psalmos pro seruilibus cantiunculis canere, ac memoriter ediscere, exercitium animæ valde vtile est, Vnde rursus D. Paulus monet: *Docete & commonefacite vos mutuo psalmis, hymnis, & cantionibus spiritualibus cum gratia canentes in cordibus vestris Domino.* Coloss. 3. 16.

3. Perdurare in precibus, Christiani muneris quoque pars magna & necessaria. quem in finem monemur *exultare Domino in tremore.* Psalm.

Exultatio autem est, *puras manus ad Christum extendere: orando, vt promereri Dominum possimus.* Cyprianus in Epist.

4. Est etiam liberalitatis laudatæ exercitium, egentes alere, & pauperibus è bonis suis tribuere vnde viuant. Tenuitates enim aliorum nostris opibus subleuare debemus, ac vt dilecti electique fideles tenemur *largirs cæcis, debilibus, claudis, & destitutis.* Lactant. l. 6. c. 11. De vero cultu.

Atque *induentes viscera misericordiæ, officij nostri est, iuuare alios:* Coloss 3. 12.

Vt enim vitium est, opes suas effundere in malam partem; sic in bonam, virtus. Lactant. l. 6 c. 17.

Tu igitur *pecuniam tuam, adsistente Christo, spectantibus Angelis super mensam* (non aleatoriam, sed) *Dominicam sparge, patrimonium tuum quod forsitan lauo studio perditurus eras, pauperibus diuide, diuitias tuas Christo vincenti* (non collusori) Cyprian. Ser. De alea lusu.

com-

committe. Seruus enim Domino tuo vocaris, studio deificio obsequere, artem Domini imitare, quæ non perdit, sed potius acquirit.

1. Corint. 10. 31. Deinde Dei gloriam specta, & cura, *Siue edas, siue quid facias, omnia in gloriā Dei facito.* *Officia Christiana.*

2. Tim. 2 22. Quod vt sedulo præstes, *Iuueniles cupiditates fuge: & sectare iustitiam, fidem, charitatem, pacem cum ijs qui inuocant Dominum ex puro corde.*

Νεωτερικὴ ἐπιθυμία, siue Iuuenile desiderium, plurima, tum & grauissima, in se alit vitiorum monstra; cui si resistas, & hæc sustuleris. *Potius ex istis, fili mi, admonitus esto:* *Iuuenili enim cupiditati resistendum.*

Eccl. 12. v. 11. *Faciendi libros multos nullus est finis, & lectio multorum fatigationi est carni.*

Eccl 12 v. 13. *Summa rei est, his omnibus auditis: Deum ipsum reuerere, & præcepta eius obserua: quia hoc est totum hominis.*

V. 14. *Nam omne opus Dei ipse adducet in iudicium cum omni re occulta, siue bonum, siue malum.*

Cap. XVII.

Finis Operis: in quo generalis admonitio ad Iuuentutem.

1. Ioh. 2. 13. HÆc *vobis Adolescentes scripsi, quoniam Malum illum vincere* debetis. *Adolescentia insidiatur Satan.*

Malus ille, Diabolus est;

Hier. Vida lib. 4. — *Rex Erebi, generis sœdissimus hostis*
Humani, vestras qui recto auertere mentes
Nititur. —

August. Soliloq. c. 16. Is, ætatis vestræ facilitatem captans, *omnibus modis, instat, die ac nocte, fraudibus & artibus, nunc palam, nunc occulte sagittas venenatas contra vos dirigens, vt interficiat animas vestras,*

Ad mortem easque vocans per delicias ac voluptates. *Lactant. l.6.c.22.*

2. *Caro & hostis.* Accedit *Caro proditor Iudas qua est, inimicus familiaris habitans non procul sed prope, non exterius sed interius.* *De vero cultu. Innocent. De vil. cond. hum. l.2. c.22.*

3. *Mundus aduersarius quoque.* Huic & addito tertium, ac non minus periculosum hostem, scilicet *Mundum, qui arridet vt sauiat, blanditur vt fallat, illicit vt occidat, extollit vt deprimat.* *Cyprian. in Epist. ad Donatum.*

Eccos animarum vestrarum infensissimos hostes,

Vt iugulent animas surgunt [hi] nocte latrones.
Vt te ipsum serues. non expergisceris? —— *Horatius l.1. Epist. 2. ad Loll.*

Mi fili, lecto peccatorum neglecto, blandoque voluptatum somno amoto, expergiscere ad optima quæque virtutum exercitia. Præscripsi meliora vt arripias, & peiora relinquas: *notum feci consilium optimum, vt sapias amplius, & augerem disciplinam tuam.* *Prouerb. c.9.9.*

Antidota contra lubricæ adolescentiæ σφάλματα ubertim prompsi, *auditu suauia, intellectu facilia, susceptu honesta.* *Lactant.*

Iuuenum verò est, consilia optima sequi. Repete serio & ruminare apud te sæpius, vt his adintus tanto facilius vincas ætatis tuæ impetus petulantes, *qui nunquam fugantur nisi cum fugiuntur, nunquam mactantur nisi cum macerantur, quantoque magis te occupatum serijs rebus inuenient, tanto minus occupabant.* *Innoc. de vil cond. hum. l.2. c.22.*

Lucerna præceptum est, & doctrina lux, viaque vitæ correctiones erudientes. *Prouerb 6.23.*

Quas cum hoc libro abunde suppeditauerim, his igitur ad turbidos & voluptatibus turgidos animi motus regendos, vtere libenter, hisque (quæso) tu

---- ani-

Horatius *--- animum rege, qui, nisi paret,*
l. 1. Ep. *Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.*
Hæc, inquam, *scripsi, Adolescentes: Ne diliga-* Disci-
1. Ioh. 2. *tis mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis* plina est
14. *diligit mundum, non est charitas Patris in eo.* virtutis
V. 15. *Quoniam quicquid est in mundo, cupiditas* magi-
V. 16. *carnis & libido oculorum & fastus vitæ, non* stra.
est ex Patre, sed ex mundo est.
V. 17. *Porro mundus præterit, & cupiditas ipsius. Qui vero præstat voluntatem Dei, manet in æternum.*

LIBRI TERTII ET VLTIMI
FINIS.

Τῷ θεῷ χάριτες καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Addenda ad Cap. III. lib. II.

Ex Statutis Regni Poloniæ.

Rex Kazimirus II. Magnus Visliciæ Dux, &c. Anno Domini MCCCLXVIII.

De tollendo noxio taxillorum ludo. &c: Quod parentes filiorum contractibus, circa aleam, aut cum Iudæis factis, non obligantur.

Regis Casimiri Constitutiones De aleatoribus, An. 1368. Extant in STATVTIS Regni Poloniæ in ordinem Alphabeti digestis, à Ioan. Herburto de Fulstyn, nuperæ Editionis 1620. pag. 272 & 273. Titulo, LVDVS TAXILLORVM.

VT noxius ludus taxillorum abijciatur (per quem sæpius iusti patres, propter filiorum excessum, de bonis suis pelluntur, & absque ipsorum commeritis, ad nimiá deducuntur paupertatem) STATVIMVS: Vt si filius quispiam, vtrisque parentibus viuis, & sanis, ludo amiserit aliquam pecuniæ quantitatem: prædicti ludentis parentes, non tenebuntur ipsi victori, pro suis filijs, vel filio, ad pecuniæ perlusæ satisfactionem. Idemque dicimus de Iudæis: Si mutuarent pecuniam tali filio, superstitibus dicti filij parentibus, & sanis: quod videlicet eius parentes non teneantur de mutuo: nec aliquo modo compelli debeant, nec possunt. Sic etiam dicimus de omni contractu inito cum filio-familias: quod nec valet; cum sit in paterna potestate constitutus: (iuueturq; Senatusconsulto Macedoniano) propter quod non habet alicuius rei dominium, vel aliquam possessionis traditionem. *Fol. 25.*

Eadem Lex repetitur in Titulo IVDÆI.

Neque

Neque lusor, neque fideiussor eius obligantur.

Ibidem. Ad præcludendam Lusoribus taxillorum malitiæ subtilitatem : qui consueuerunt cum inebrietatis, aut ad iracundiam prouocatis & deductis ; nouam Taxillorum ludi-formam adinuenientes, super credito, aut obligandis rebus, etiam & impignorandis quibusuis pecunijs, equis, bonis & hæreditatibus ludere : eosque sibi debitores taliter facere : spoliare bonis, & malitiose amouere : qui tandem sic ludis exuti, & ad inopiam deducti, vt-plurimum ad vitia deteriora labuntur : propter quæ vltio Iudicialis, iuxta ipsorum commerita, à Nobis consueuit in talibus exerceri : Quare ob hoc malum euitandum (quod præsertim nostri Nobiles, rebus abundantes, strenuitati dediti pro defensione Regni fortius peruigilent) Decernimus : Quod deinceps nullus terrigena noster, cum alienigena, cuiuscunque status aut conditionis existat, in Regno nostro ludat taxillos, ad præstam, aut creditum, seu credentiam : sed tantummodo pro pecunia parata. Quod si quisquam contra hoc Statutum venerit temerarie: ipso Iure non valeat creditum: nec ad aliquam solutionem, seu satisfactionem victus victori tenebitur : nec fideiussor datus, ab ipso vincente poterit pro debito conueniri. Si quis vero contraueniens Statuto, proque pecunia sic credita acriter monuerit suum debitorem cum verbis turpibus, vel eius fideiussorem : quotiescunque

Qui pro rebus ludo taxillorum amissis fideiubet, ad solutionem adigi non potest.

que

Pœna Piatnadzieſta. que maledixerit, & improperauerit, pro debito prælibato; toties illi, pro ſua verecundia pœnam *Piatnadzieſta* ſoluet: & noſtro Iudicio nihilominus, aliam ſimilem pœnam, pro inobedientia aſſignabit.

Si filius ludit, ac perdit aliquid: & de honeſtis ludendi cauſis.

Filius nondum emancipatus, in paterna conſtitutus poteſtate, nec a fratribus diuiſus vel ſeparatus, ſi globiſando, vel teſſeriſando, aut quemlibet aliũ ludũ damnoſum ludendo, aut alia exercendo, aliquid perdiderit: talia omnia & ſingula, per ipſum deperdita, Volumus & Decernimus: quod in ipſius partem, ſeu ſortem computentur. Nihilominus tamen Decernentes: quod ſiue in Taxillis, aut Schachis, vel quibuſcunque alijs ludis lucroſis, ipſis ludentibus pro pecunijs, equos, aut alias res luciatas, ſeu in huiuſmodi ludis acquiſitas, mutuos fideiuſſores interpoſuerit: monendi, requirendi, petendi, ſeu vendicandi (non obſtante qualibet fideiuſſoria cautione, ſeu obligatione) penitus nullum Ius ex prædictis ludis ſit acquiſitum: Sed duntaxat quoſlibet ludos habere Concedimus, & Volumus, gratia temporis deducendi, & cauſa ſolatij & exercitij habendi. *Fol. 28.*

Filius non emancipatus ſi ludendo quippiã amittit, pater ad ſolutionem non tenetur. Qui fideiubet pro filio non emancipato, aliquid ludendo perdente, ad ſatisfactionem minime cogendus.

LVGDVNI BATAVORVM,

Typis Elzevirianis.